

Debreceni Egyetem
Agrártudományi Centrum
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar

A MEZŐGAZDASÁG TŐKESZÜKSÉGLETE ÉS HATÉKONYSÁGA

**Debrecen
2005. május 26.**

A MEZŐGAZDASÁG TŐKESZÜKSÉGLETE ÉS HATÉKONYSÁGA

lektor:

Prof. Dr. Pfau Ernő

szerkesztő:

Prof. Dr. Jávor András

felelős kiadó:

Prof. Dr. Nagy János, rektor

ISBN 963 472 896 0

**Pfau Ernő professzor
70. születésnapja tiszteletére**

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó.....	7
<i>Nábrádi András</i> : 49 év a mezőgazdaság szolgálatában	9
<i>Magda Sándor</i> : A mezőgazdasági vállalkozások tőkeigényessége.....	14
<i>Nábrádi András</i> : A gazdasági hatékonyság értelmezése napjaink mezőgazdaságában.....	23
<i>Pupos Tibor</i> : A tőkeszükséglet meghatározásának módszertani kérdései..	35
<i>Kalmár Sándor</i> : A főbb állattenyésztési ágazatok tőkeszükséglete (tárgyi eszközök).....	43
<i>Pfau Ernő</i> : Növénytermesztés tőkeszükséglete és forrásai.....	51
<i>Apáti Ferenc</i> : Az ültetvénytelepítés, mint beruházás hatékonyságának vizsgálata az intenzív almatermesztésben.....	59
<i>Bács Zoltán - Herczeg Adrienn</i> : Mezőgazdasági vállalkozások tőkestruktúrája a termelés hatékonyságának és jövedelmezőségének szolgálatban.....	66
<i>Bai Attila</i> : A biomassa-energetikai eljárások tőkeigénye és megvalósíthatósága.....	72
<i>Bainé Szabó Bernadett</i> : A falusi vendéglátás berendezkedési kérdései....	79
<i>Berde Csaba-Piros Márta</i> : Emberi erőforrás menedzsment.....	87
<i>Bodnár Károly – Horváth József</i> : Különböző állattenyésztési ágazatok tőkeszükséglete.....	97
<i>Borsos János</i> : A dohány társadalmi és gazdasági szerepe.....	104
<i>Buzás Ferenc Ede</i> : A tőkemegtérülés gazdasági kritériumai a cukorrépa ágazatban.....	110
<i>Darabos Éva</i> : Az üzemi szerkezet alakulása a német mezőgazdaságban (1999-2004).....	116
<i>Ertsey Imre – Molnár Sándor – Nagy Lajos</i> : Táblatorzskönyvek szerepe a növénytermesztés gazdasági elemzésében.....	122
<i>Felföldi János</i> : Egy termelői értékesítő szervezet infrastrukturális háttere a zöldség-gyümölcs ágazatban.....	129
<i>Galó Miklós-Kvancz József</i> : A tőkeigényesség vizsgálatának aktuális kérdései Szabolcs-Szatmár-Bereg megye mezőgazdaságában.....	135
<i>Grasselli Norbert - Szűcs István</i> : Az agrár és vidékfejlesztési operatív program értékelése.....	147
<i>Kárpáti László – Csapó Zsolt</i> : Új szempontok megjelenése az agrár- vállalkozások beruházásainak értékelésében.....	153
<i>Kormosné Koch Krisztina</i> : Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedések hatása a biobúzatermesztés jövedelmezőségére.....	158
<i>Kovács Beatrix</i> : A búzatermesztés várható eredménye 2004-2007 között eltérő termőhelyi feltételek mellett.....	165
<i>Kozma András</i> : A befektetett eszközök megtérülése a magyar mezőgazdaságban.....	173
<i>Lapis Miklós</i> : A hozamok és a támogatások hatása a juhágazat jövedelmének változására.....	180

<i>Madai Hajnalka - Nábrádi András: Kockázati tényezők és kockázatkezelési módok vizsgálata a magyar juhágazatban.....</i>	186
<i>Nagy Adrián Szilárd: A birtokstruktúra változásának hatása a családi gazdálkodásra.....</i>	192
<i>Nemessályi Zsolt: Jövedelem, jövedelmezőség, versenyképesség a hatékonyság rendszerében.....</i>	199
<i>Posta László – Fűrjész István: Az Európai Unió támogatások hatása a kukorica és a búza ágazatok jövedelmezőségére és a fizethető bérleti díjakra.....</i>	209
<i>Petra Maier- Christine Rüther: Zum Beratungsbedarf von ökologisch wirtschaftenden Landwirten (A szaktanácsadás szerepe az ökológiai gazdálkodók körében).....</i>	216
<i>Szabó Gábor - Katonáné Kovács Judit - Popovics Péter: A társadalmi tőke szerepe a vidékfejlesztésben.....</i>	223
<i>Székely Csaba: A családi gazdaságok létesítésének tőkeszükséglete.....</i>	230
<i>Széles Gyula: Az állattenyésztés tőkeszükséglete különös tekintettel a forgóeszköz-igényre.....</i>	242
<i>Szóllósi László: Adott mezőgazdasági vállalkozás önffinanszírozó képességének elemzése.....</i>	251
<i>Ványai Gusztáv - Madai Hajnalka: A szemestermény tárolás, - feldolgozás tőkeszükséglete.....</i>	258
<i>Vizdák Károly: Eszközellátottsági vizsgálatok az észak-alföldi régió kistérségeiben.....</i>	264

ELŐSZÓ

A Debreceni Egyetem nemes hagyományai közé tartozik, hogy iskolateremtő professzorainak munkásságát kiadvány formájában rögzíti és tiszteletükre tudományos ülést szervez születésük kerek évfordulóján. E kiadvány sorozat tizedik kötetével Pfau Ernő professzor úr tudományos tevékenysége előtt tisztelgünk.

Dr. Pfau Ernő, a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar Vállalatgazdaságtani Tanszékének egyetemi tanára 2005. július 15-én tölti be 70. életévét. 1962. június 1-től áll intézményünk alkalmazásában, előbb mint tudományos segédmunkatárs, majd tanársegéd, egyetemi adjunktus, 1976-tól egyetemi docensként tevékenykedett. 1983-89 között a DATE rektorhelyettesi feladatainak ellátására kapott megbízást. 1989. június 1-én egyetemi tanári kinevezést kapott a Vállalatgazdaságtani Tanszékre. 1992-94 között tanszékvezetői feladatokat látott el, majd 1994-ben az Agroökonómiai és Menedzsment Intézet igazgatója lett.

Oktató, nevelőmunkáját több mint négy évtizeden keresztül rendkívül magas színvonalon látta el. A Vállalati gazdaságtan c. tantárgy felelős oktatója, a Vállalkozás ökonómia c. tantárgy előadója volt, gyakorlatokat vezetett a Vállalati kalkuláció és elemzés, valamint a Vállalkozások alapítása és működése c. tárgyakból. 1969-től részt vett az egyetemen folyó szakmérnök képzésben.

Tudományos kutatómunkájának eredményei a gyakorlat számára rendkívül hasznosak. Munkássága során a szántóföldi növénytermesztés és a mezőgazdasági gépesítés ökonómiai kérdéseivel, fejlesztési terveivel, gyakorlati alkalmazásával foglalkozott. Kutatási eredményeit több mint száz tudományos közleményben foglalta össze. Tudását, ismereteit szaktanácsadói tevékenysége során is hasznosította. Kimagasló eredményeket ért el a tananyag és az oktatás módszertan korszerűsítésében, jelentős szerepe volt a debreceni ökonómiai iskola kialakításában. Tudományos munkásságáért és közéleti tevékenységéért számos kitüntetésben és elismerésben részesült.

Hazai és nemzetközi tekintetben is kiemelkedő oktató-kutatói munkássága elismeréseként az Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar professzor úr részére Professor Emeritus cím adományozását kezdeményezte.

Köszönetünket fejezzük ki a több mint negyven éven át végzett kiemelkedő oktató és kutatómunkájáért. Reméljük, hogy tapasztalataival és tanácsaival a jövőben is segíti az Agrártudományi Centrum oktató-kutató munkáját.

Hetvenedik születésnapja alkalmából szívből köszöntjük Professzor Urat, nagyon jó egészséget, magánéletében sok örömet és boldogságot, további munkájához nagyok sok sikert kívánunk.

Debrecen, 2005. május 26.

Prof. dr. Nagy János
rektor

Prof. dr. Ertsey Imre
centrumelnök

49 ÉV A MEZŐGAZDASÁG SZOLGÁLATÁBAN
(Dr. Pfau Ernő méltatása 70. születésnapján)

Nábrádi András

*Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

A széles körben elismert, neves iskolateremtő professzorokat bemutató sorozatunk újabb kötetét tartja kezében az olvasó. Ez a kötet Pfau Ernő professzor úr 70. születésnapja alkalmából jelet meg a Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum kiadásában. A kiadványban publikált tudományos közlemények megírására professzor úrral együtt kollégáit, tanítványait és más felsőoktatási intézmények és kutatóintézetek munkatársait kértük fel, ezzel is kifejezve tiszteletünket a tudományszervező, iskolateremtő egyetemi oktató iránt.

Amikor professzor úrral arról gondolkoztunk, miként ünnepeljük meg 70.-ik születésnapját, Pfau Ernő szabadkozott. „Nem kell ez a felhajtás gyerekek”. De kell, mert Te megérdemled, mondtuk és éreztük. Most, hogy ez be is teljesül csak jóézés tölt el bennünket. „49 év a mezőgazdaság szolgálatában” címet adtuk ennek a fejezetnek. Nem is fogtam fel, mire vállalkoztam akkor, amikor önként jelentkeztem a megírásra. Csak látva a számot döbbsentem rá arra, hogy én is 49 éves vagyok, pont annyi, amennyit a professzor úr aktívan, munkával eltöltött a mezőgazdaságban.

Egyszerre örömmel és ugyanakkor tehetetlenül is állok a feladat előtt: mit is írhatnék a nagy tiszteletben álló Pfau Ernő professzorról, tanáromról, munkatársamról, barátomról, gyakran atyáskodó nevelőapámról? Legyek következetes, és idézzem fel pályájának főbb mérföldköveit, vagy legyek szabadabb, és elevenítsem fel azokat az emlékeket, amelyek összekötnék velem, az intézménnyel? A sors kedvező lehetőséget adott, hogy olyan személyről írhatok, akinek tisztében követője lehettem, de ugyanekkor ezen kihívás nehézségek elé is állít, mert oly sok jót tudnék megemlíteni, és féltő, hogy néhány momentumot kihagyok. Marad tehát az arany középút, a teljesség igénye nélkül lesz benne életút és személyes emlék is.

Pfau Ernő 1935. július 15-én született Nagymihályban. 1953-ban a Nyíregyházi Közgazdasági Technikumban érettségizett, melyet követően 3 évig könyvelőként dolgozott egy mezőgazdasági szövetkezetben. Agrármérnöki diplomát a Debreceni Agrártudományi Főiskolán szerzett 1959-ben. Diplomával a kezében útja Balmazújvárosba vezette, ahol is főagronómusként dolgozott. A mindig újat kereső, ötletekben gazdag szakembert visszahívták a főiskolára és 1962-től el sem engedték az intézményből.

Oktatási tevékenysége

Először tudományos segédmunkatárs, majd, mint tanársegéd tevékenykedett. Az egyetemi oktatás hierarchiáját, a feljebbhaladás minden lépcsőjét megjárta. 1989-től mint egyetemi tanár dolgozik intézményünkben. 1982-88 között a DATE rektorhelyettese, 1992-94 között a Vállalatgazdaságtani Tanszék vezetője, 1995-99 között az egyetem Agrárökonómiai és Menedzsment Intézet igazgatója. Az Agrártudományi centrum 2 karán, illetve azok jogelődeinél a nappali tagozat képzése során a Vállalati gazdaságtan fő tárgy keretén belül elsősorban az általános gazdasági kérdések, valamint a növénytermesztés, az elemzés és a tervezés témáit oktatta. A vállalati tervezés hallgatói munkáját több mint 30 évig irányította, több tantárgy anyagát dolgozta ki és oktatta. A gazdasági agrármérnök képzésnek első tantervét szintén Ő alakította ki. Szakmérnök képzésekben, pl. a növényvédelmi, tápanyag- és vízgazdálkodás, vetőmag-gazdálkodás stb. ökonómiai tárgyait szintén Ő alakította ki és oktatta. 1990-98 között két sikeres TEMPUS program felelős vezetője volt, ahol is az angol nyelvű master kurzus (MBA) kialakítása mellett az agrárüzleti képzés reformja volt a fő feladat. A doktori képzésben 1994-től kötelező tantárgyak felelős vezetője.

Kutatási tevékenysége

1962-től kezdte el e területen tevékenységét. 1967-ben szerezte meg egyetemi doktori fokozatát a humán erőforrás gazdálkodás és a gépesítés vállalati összefüggéseit feltáró kutatómunka eredményeként. 1970-es években a szántóföldi növénytermesztés ökonómiai vizsgálatával gazdagította kutatómunkáját. Ennek eredményeként többek között „A lucerna és a silókukorica

termesztés gépesítésének ökonómiai vizsgálata” című kandidátusi disszertációját 1975-ben sikeresen védte meg. Munkája során a az 1980-as években foglalkozott a folyékonytrágyázás és a növényvédelem gazdasági kérdéseivel, továbbá a gépesítés tőkeszükségletének vizsgálatával. Az 1990-es évektől a mezőgazdasági vállalkozások átalakulásának ökonómiai kérdéseit vizsgálta. Az évek során több nagy kutatási téma felelős vezetője volt, széleskörű tevékenységet végzett a vállalati fejlesztési tervek módszertani és gyakorlati kidolgozásában. Kutatómunkáját nemzetközi kapcsolatok kialakításával is sikeresen folytatta. Ennek során német, szlovák, orosz, lengyel, holland partnerintézményekkel teremtett együttműködést. Mint rektorhelyettes 1982-88 években szervezte és irányította az egyetem kutatómunkáját. Kutatási eredményeit 93 különféle publikációkban foglalta össze. Ezek mellett 54 egyetemi jegyzetet, tankönyvet írt. Ez utóbbiak közül kiemelkedő munkája a 2000-ben megjelent Üzemtan I., II. könyvköteteknek mint szerzőtársa, illetve szerkesztője volt. A könyv kiadói nívójában részesült.

Közéleti tevékenysége

Pfau professzor úr állami vezetői szerepvállalása mellett számos közéleti tisztséget is végzett. Tagja az MTA Agrártudományok Osztály Agrárközgazdasági Bizottságának, az MTA DAB Mezőgazdasági Szakbizottság Agrárökonómiai Szakosztályának elnöki teendőit látta el 1994-99 között. Tagja volt az Egyetemi Tanácsnak, a szakszervezetben is vezetői feladatot látott el. Tudományos, közéleti tevékenységéért számos kitüntetésben, illetve elismerésben részesült. Kiváló Dolgozó, a Mg. kiváló dolgozója, a Szakszervezeti Munkáért ezüst fokozat tulajdonosa, Kiváló Társadalmi Munkáért, Kiváló Szövetkezeti Munkáért, Mg. Fejlesztéséért, Tudományos- Társadalmi Munkásságért elismerések mellett megkapta az Újhelyi Imre díjat, a Kádár Béla díjat, a Pro Facultate díjat, a Pro Educationa Agriculturae díjat is. Rendelkezik a Magyar Felsőoktatásért Emléklakettel, 2004 ben pedig a hallgatók véleménye alapján az év oktatója kitüntetést szerezte meg.

Pfau professzor Úr, mint főnök, munkatárs, az örök ellenzék és a joviális öregúr

Jöjjön tehát a személyes emlékek sora, ami úgy gondolom kitörölhetetlen azon emberek emlékezetéből, akik ismerték, illetve ismerik Pfau Ernőt. 70 éves kora ellenére mind a mai napig nem hagyta abba a testkultúrát. A hajdan aktív kosaras ma sem fordul el, ha repül felé a labda, mostanság azonban a lazább tornát szereti. Télen nem lehet Szlovákia Ernő nélkül, tehát megy és fiatalokat meghazudtoló módon siklik a havon. Pfau professzor úr megtanulva a sport keménységeit nem engedett ebből a keménységből szakmai életében sem. A hallgatói rajongásig szeretik, pedig nem fukarkodott többször is meghallgatni egyesek, vagy inkább sokak tárgyi tudását. Európai léptékű eszmeiségű és gondolkodó. Holland, ír, szlovák és német kollégák a maximális tisztelettel és elismeréssel beszélnek róla. Ha humorról van szó, nem kell a szomszédba menni Professzor úrnak alamizsnáért. Szavával ha kell szúrni is tud, de inkább a simogatás újabban a jellemző érzés, ha vele beszélek. Sokunk pályáját kísérte végig, indította útra a hallgatókat, a kollégákat. Nem tudok olyan évfolyam találkozóról, vagy volt hallgatóinkkal csak egyszerű találkozáskor, hogy Pfau Ernőről ne érdeklődnének. Igen, mert szigorúsága ellenére is nagyon szeretik. Olyan professzor, aki egyéniségét adta munkájába, akire nem lehet haragudni csak azért, mert követel. Sokunkat számos személyes emlék köt professzor úrhoz. Előadásain sokszor hangoztatta`milyen pályára kellene ráállni a magyar mezőgazdaságnak, sajnálkozott, hogy sok minden nem úgy sikerült , ahogy Ő szerette volna látni. Ha pénzről, beruházásokról volt szó gyakran hallottuk tőle Na de mibő(ü)l? , meg azt is hogy az erőforrásokat harmonizálni kell. A szituáció szót nagyon szerette, talán még most is. Tudják kedves hallgatók a szituáció az, hogy ... és még, a szitu az, hogy... Szóval a szitu az, kedves Pfau professzor úr, hogy 70 éves lettél. Már saját jogon hetvenkedhetsz, ezt senki nem veszi el tőled. Kívánom és kívánjuk, hogy erőben egészségben meg sokáig itt lehess velünk, és halljuk javító szándékú kritikus hangodat. Én külön kérem, hogy legyél kritikusunk, professzor emeritus-ként pedig még sokáig nevelőnk.

SUMMARY

The present Head of the Department laudes its founder, who played a very important role in the field of Agricultural Economics.

A MEZŐGAZDASÁGI VÁLLALKOZÁSOK TŐKEIGÉNYESSÉGE

Magda Sándor

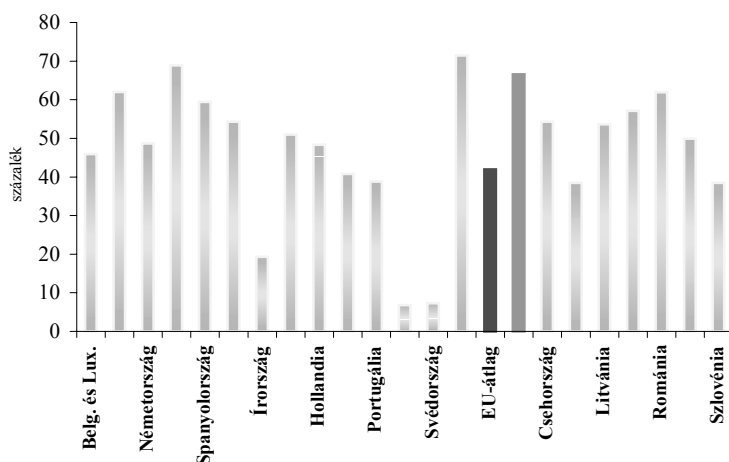
Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös

A magyar mezőgazdaság a '90-es évek során olyan átalakuláson ment keresztül, ami kedvezőtlenül hatott az ágazat eszközfelszereltségére, a beruházásokra és a tőkehatékonyságra is. Az ágazat válságba került. A gondok gyökerei már a 80-as évek közepén jelentkeztek, 1990-től pedig drasztikus teljesítménycsökkenés következett be. Ebben meghatározó szerepet játszott, hogy – ellentétben az egész társadalmat jellemző, jobbára evolúciós átalakulással – az agrárgazdaságban revolúciós folyamatok indultak el. Az új építésénél gyorsabban bontottuk le a korábbi gazdálkodási rendszereket, kevés figyelmet fordítva azok továbbra is racionálisan használható – sőt szükségszerű – elemeire, így például az integrációs kapcsolatokra.

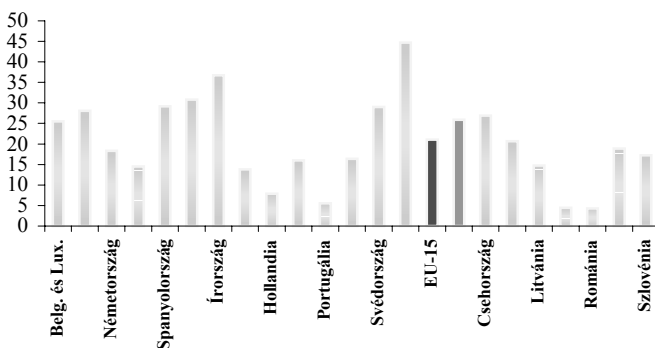
Emellett a beruházási kedvet és lehetőséget a jövedelemcsökkenés, a perspektívátlanúság érzete, valamint a támogatások visszaesése is mérsékelte. Ezért a kilencvenes évek második felére teret nyert az a vélekedés, hogy 700–1000 milliárd forint eszközfejlesztés hiányzik az ágazatból, és ennek jelentkeznek a negatív hatásai. Véleményem szerint azonban ez a markáns megállapítás csak jóval árnyaltabban értelmezhető, mert ez a közel 1000 milliárdos összeg már 10 éve változatlan nagyságban kerül említésre az eltérő időben és eltérő személyektől származó a megnyilatkozásokban. Másrészt megítélésem szerint téves véleményalkotáshoz vezethet az, ha szakszerűtlen beruházást, vagy eszközhiányt úgy számszerűsítünk, hogy nem definiáljuk sem a kívánatos mezőgazdasági struktúrát, sem arról nincsenek elképzeléseink, hogy „mekkora” mezőgazdasági termelés az, ami társadalmi szinten kívánatos. Így az is kimondható, hogy – immár két évtizede – nem rendelkezik az ország egy átgondolt, lehetőleg társadalmi és szakmai egyetértésen alapuló agrárstratégiával.

Tőkeellátottság, eszközfelszereltség, tőkeigényesség

A mezőgazdaság legfontosabb erőforrása a termőföld. Az elmúlt közel másfél évtizedben hazánkban a mezőgazdasági terület csökkent. Az 1990 évi közel 6,5 millió hektáros mezőgazdasági terület napjainkban már csak 5,9 millió hektár. Ezzel együtt a korábbi 15 EU tagország közül csak az Egyesült Királyságban és Görögországban nagyobb a mezőgazdaságilag művelhető terület aránya (1. és 2. ábra). Így Magyarország egyértelműen a kedvező agrárpotenciállal rendelkező országok közé sorolható.

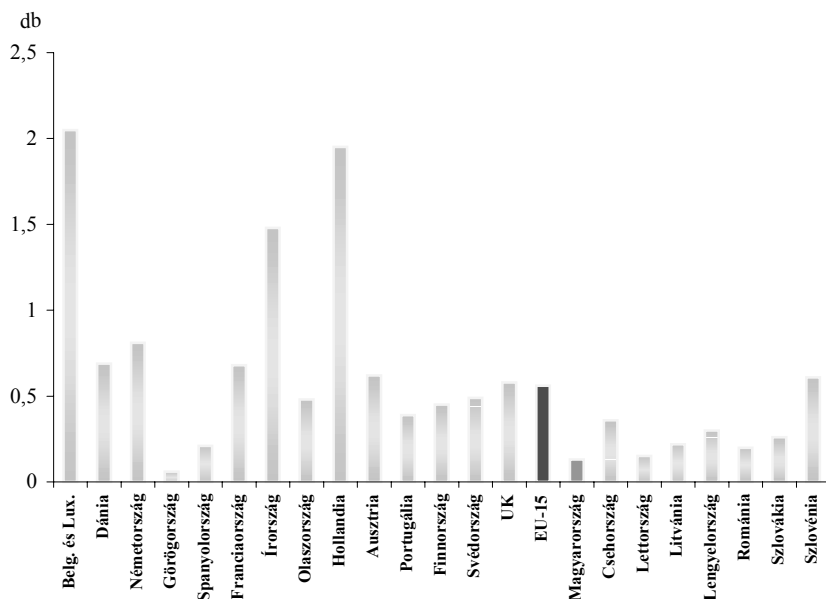

1. ábra: Mezőgazdasági területaránya az összes területből

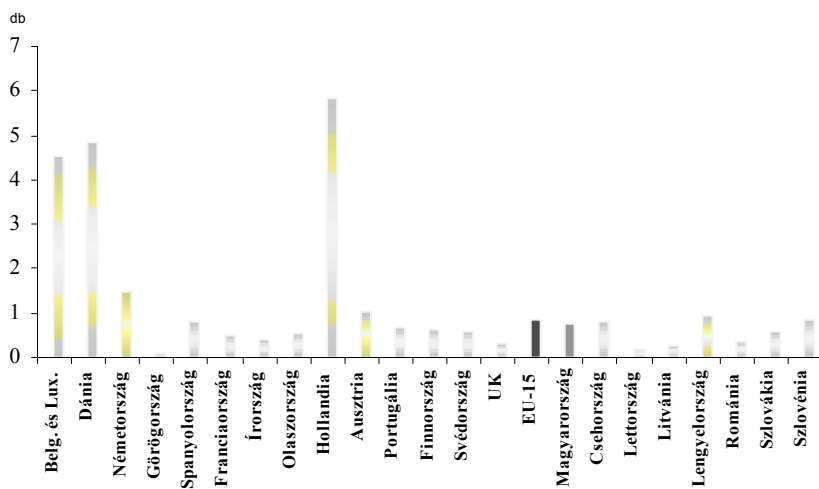

2. ábra: 1 fő mezőgazdasági foglalkoztatottra jutó mezőgazdasági terület (fő/ha)

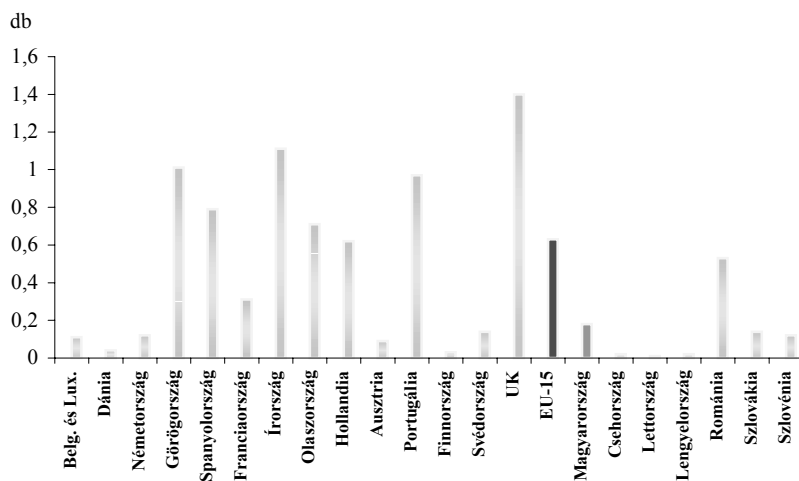
Ugyancsak fontos erőforrásnak minősül a mezőgazdaságban az állatállomány. Az elmúlt, közel másfél évtizedben csaknem minden jelentősebb állatfaj tekintetében drasztikusan csökkent az állatlétszám. Az 1990. évihez viszonyítva a szarvasmarha létszám felére, a sertéslétszám szintén közel felére apadt, míg a baromfi- és a juhállomány visszaesése mérsékeltebb. Míg az állat-sűrűség az EU-15 mezőgazdaságában nőtt, addig nálunk csökkent; ma már alig egyharmada az EU-15 átlagának (3–6. ábra). Ráadásul, ha ennek hasznosítását, kihasználását vizsgáljuk, úgy az állapítható meg, hogy a fejlettebb országokhoz viszonyított alacsonyabb átlaghozamok miatt állattenyésztésünk színvonala csak közepes, vagy annál is gyengébb. A szarvasmarha ágazat tekintetében a most csatlakozó országok mindegyike kedvezőbb pozícióban van. A baromfitermékek esetében pedig a csatlakozók közül a magyarországi érték a legkedvezőbb.

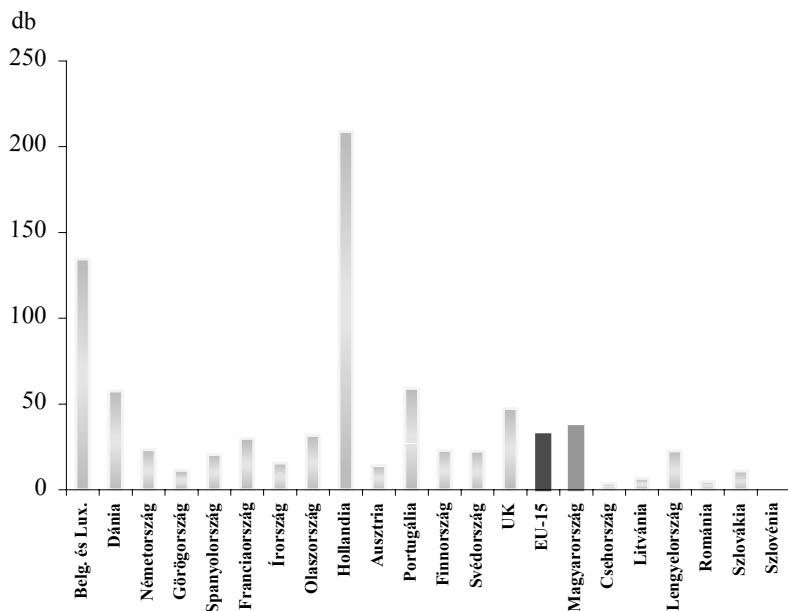
3. ábra: Az egy hektár mezőgazdasági területre jutó szarvasmarha létszám

4. ábra: Az egy hektár mezőgazdasági területre jutó sertés létszám

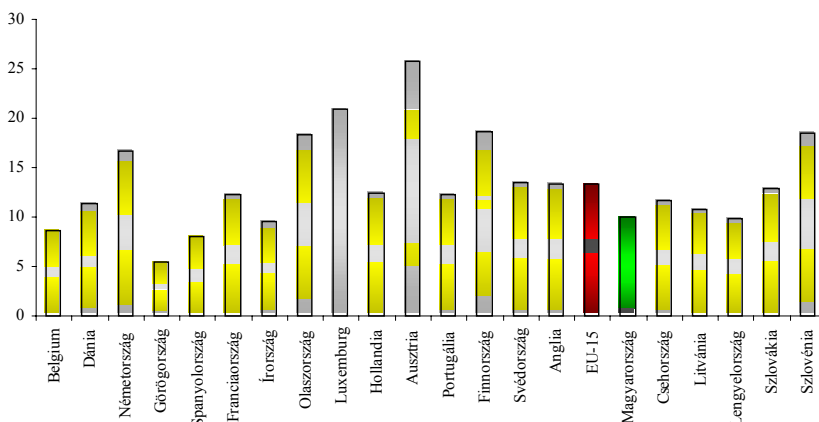

5. ábra: Az egy hektár mezőgazdasági területre jutó juh létszám

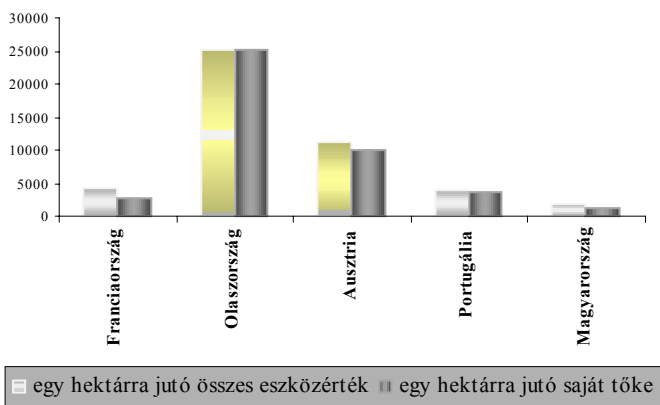
6. ábra: Az egy hektár mezőgazdasági területre jutó baromfi létszám

A tárgyi eszközök elszámolt értékcsökkenéséről az állapítható meg, hogy Magyarország az Európai Unió átlaghoz képest közel 25 százalékos hátránnyal indul. Az alacsony amortizációs költségek (7. ábra) annak jellemzői, hogy a magyar mezőgazdaság – a 2000 utáni néhány év megélénkült beruházásai és a szigetszerű modernizáció dacára – előregedett gépparkkal, nem élenjáró technikai szinten dolgozik. E tekintetben a velünk együtt csatlakozott országok is – Lengyelországot kivéve – a magyarországinál kedvezőbb helyzetben vannak.

7. ábra: 100 euró bruttó kibocsátásra jutó amortizáció

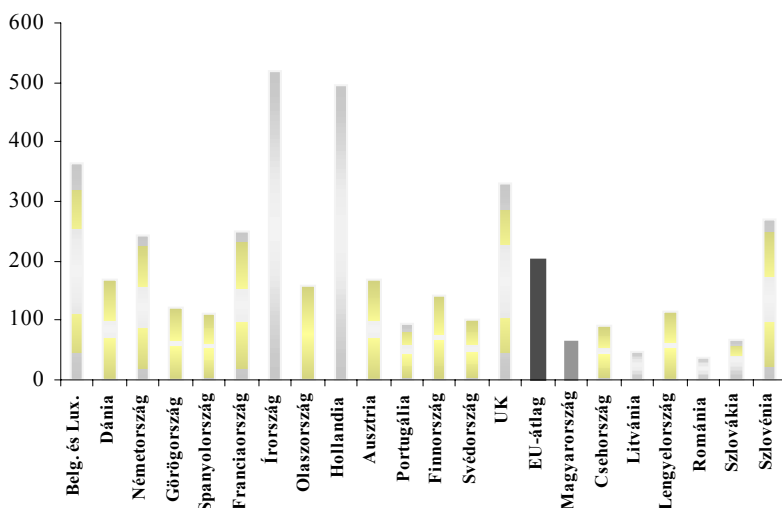
Az egy hektárra jutó eszközérték és saját tőke a magyar mezőgazdaságban szintén nagyon alacsony (8. ábra).

8. ábra: Az egy hektárra jutó összes eszközérték és saját tőke (euró/ha)

A termelési anyagráfordítás tekintetében is lemaradás tapasztalható. Mind a műtrágya, mind pedig a növényvédőszer-felhasználásunk a nemzetközi összehasonlítás tekintetében rendkívül alacsony (9. ábra). A műtrágya-felhasználás az 1990.

évhez viszonyítva (összes hatóanyagban mérve) mintegy egyharmadával csökkent. A növényvédőszer-felhasználás tekintetében is jelentős az elmaradás. 1994 és 2002 között a gyomirtó-szerek felhasználása közel 23, a rovar-ölőszer felhasználás pedig közel 30 százalékkal csökkent.

9. ábra: Az egy hektár mezőgazdasági területre jutó műtrágya-felhasználás (kg)

Megítélésem szerint, annak elemzése alapján, hogy miként alakul az EU-s országokban az egy fő mezőgazdasági foglalkoztatottra jutó mezőgazdasági terület, az egy hektárra jutó állatállomány, a 100 euró bruttó kibocsátásra jutó amortizáció, az egy hektárra jutó összes eszközérték és saját tőke, az egy hektárra jutó műtrágya-felhasználás stb., dönthetünk arról, hogy a nemzet érdekének megfelelően milyen irányú beruházások valósuljanak meg, milyen tőkeigény kielégítése indokolt és melyek azok a tevékenységek, amelyek a jelenlegi körülmények között nem támogathatók. Vizsgálataim alapján úgy vélekedem hogy 2005-ben már elkerülhetetlen egy olyan átfogó, tudományosan megalapozott agrárpolitika, amely kimunkáltatja azt a mezőgazdasági szerkezetet,

amely az ország és ezen belül a vidék és mezőgazdaság számára a jövőt jelentheti.

Az agrárium 2004. évi teljesítményét alapul véve azt mondhatom, hogy a növénytermesztés eszközellátottságában (ha hitelből is) komoly előrelépések történtek, a rendelkezésre álló technológia nem korlátja, hanem segítője a versenynek. Hiányosságok az állattenyésztés fontosabb ágazataiban jelölhetők meg, de ezek fejlesztése csak azt követően indokolt, támogatható, amennyiben a feldolgozó háttér és a piaci lehetőségek is biztosítottak. A fentiek mellett kiemelt szerepet tulajdonítok annak, hogy a szükséges és indokolt integráció megteremtésében előre tudunk-e lépni, mert amennyiben a méret hatékonyságát mind a növénytermesztés, mind az állattenyésztés, mind a kertészet területén meg tudjuk valósítani, úgy ezek a fejlesztések egy viszonylag alacsonyabb tőkeellátottság esetén is versenyképességet eredményezhetnek.

CAPITAL INTENSITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

SUMMARY

In the 1990s the reorganisation of the Hungarian agriculture had significant effects on the assets, investment and capital efficiency of the branch. In contrast with the evolutionary transformation characterising the whole society, in the agro-economy revolutionary processes were started.

Assessing the capital supply of the agriculture we can determine the capital intensity of the sector.

The most important resource of agriculture is agricultural land. In the past nearly one and a half decades agricultural land decreased in Hungary. However, in the former 15 EU states the rate of arable agricultural land is larger only in the United Kingdom and Greece. So Hungary can be regarded as one of those countries which possesses favourable agricultural potential.

Similarly, livestock is other significant resource of agriculture. In the past almost one and a half decades the number of animals of almost all significant animal species fell dramatically. While in the same period an increase can be registered in the EU-15.

Concerning the accounted depreciation of assets, Hungary has a disadvantage of 25 % in comparison with the average of the European Union. In spite of the revived investments after 2000 and the fragmented modernisation, low amortization costs are the characteristics of the Hungarian agriculture, which does not operate at the most outstanding technical level with its old machinery. The value of assets per hectare and the capital are also very low in the Hungarian agriculture.

In my opinion, the leaders of the Hungarian agriculture should find time to deal with planning and developing a production structure which can be the future for rural areas as well as the agriculture of Hungary in 2005.

A GAZDASÁGI HATÉKONYSÁG ÉRTELMEZÉSE NAPJAINK MEZŐGAZDASÁGÁBAN

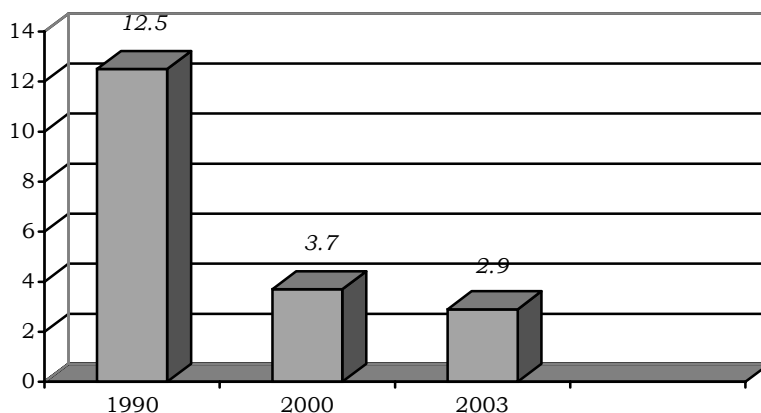
Nábrádi András

Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar

A gazdasági hatékonyságot legáltalánosabban az *eredmény és a ráfordítás* viszonyaként fejezzük ki (E/R, ahol az eredmény, vagy a ráfordítás pénzben kifejezett értéket jelent). Makroökonómiai megközelítésből a mezőgazdaságot több mutatóval is megítélhetjük. Ezek közül a legáltalánosabb a mezőgazdaság részesedése a GDP-ből. A magyar mezőgazdaságra az utóbbi 10 évben az volt jellemző, hogy a GDP részesedése folyamatosan csökkent a nemzetgazdaság egészéből. 1990-ben a részesedés 12,5%-os volt, amely napjainkra már a 3%-ot sem éri el. Ezt mutatja be az 1. ábra.

1. ábra

A mezőgazdaság részesedése a GDP-ből, %

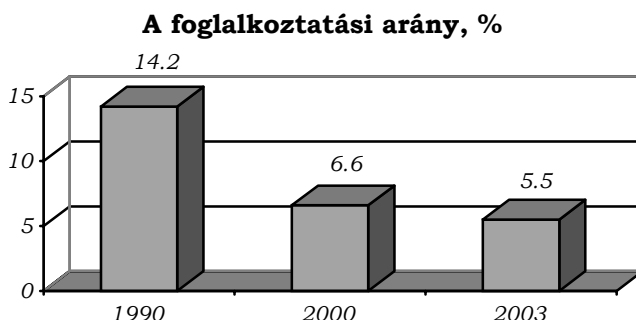

Forrás: KSH adatok

Hasonló megközelítésű makromutató a foglalkoztatási arány. Jelenleg, bár nagyon sokan foglalkoznak kiegészítő, hobbi, vagy áru-előállító tevékenységgel a mezőgazdaságban, számuk meghaladja az 1 milliót, de a mezőgazdasági foglalkoztatottság jelenleg csupán 5,5%-os a nemzetgazdaság egészében. A 2. ábrán

látható, hasonlóan a GDP-hez történő hozzájárulás mértékéhez közel 10% pontos csökkenés volt regisztrálható az elmúlt évtizedben.

2. ábra

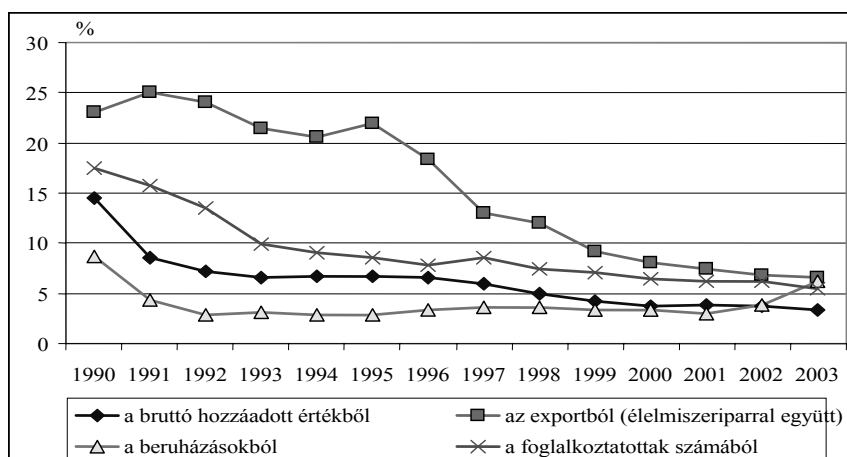

Forrás: KSH adatok

A magyar mezőgazdaságra a 80-as években az volt jellemző, hogy az exportból mintegy 25%-kal részesült. Napjainkban ez a mutató 7% pontra csökkent. Az arány itt jóval nagyobb mértékben csökkent, mint azt az előző két mutatónál láttuk. Az elmúlt 10 évben szinte minden makrogazdasági mutató csökkenést jelzett az agráriumban. Ezt mutatja be a 3. ábra.

3. ábra

A magyar mezőgazdaság részesedése néhány makrogazdasági mutatóból

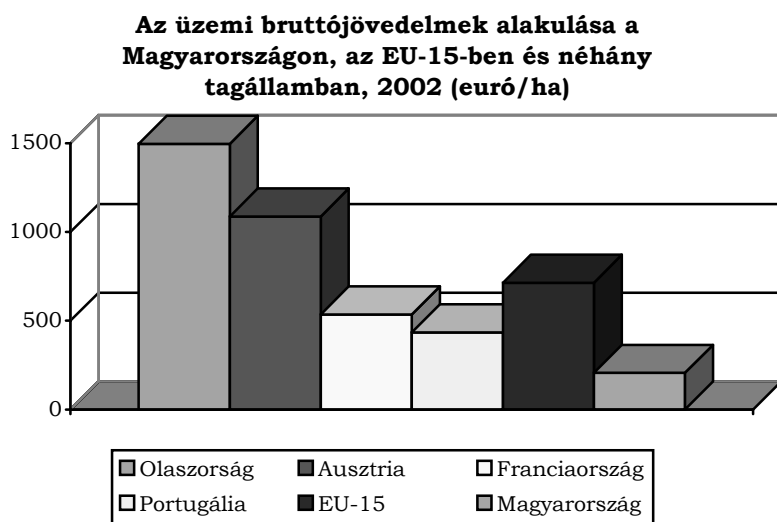

Forrás: KSH adatok

Látható, hogy minden egyes mutatónál egy folyamatos leépülés tapasztalható, csupán csak a beruházásokból származó érték nőtt 2002-től néhány százalék ponttal napjainkig.

A hatékonyság mérésének egyik fontos eleme a jövedelem, illetve ennek alakulása. Összehasonlítva Magyarország üzemi bruttó jövedelmét más EU tagállamokhoz képest megállapítható, hogy a magyar mezőgazdaság jövedelem előállító képessége messze alul marad az EU-15-nek, de ezen belül is csupán fele a hasonló kondíciókkal rendelkező Portugália értékének.

4. ábra

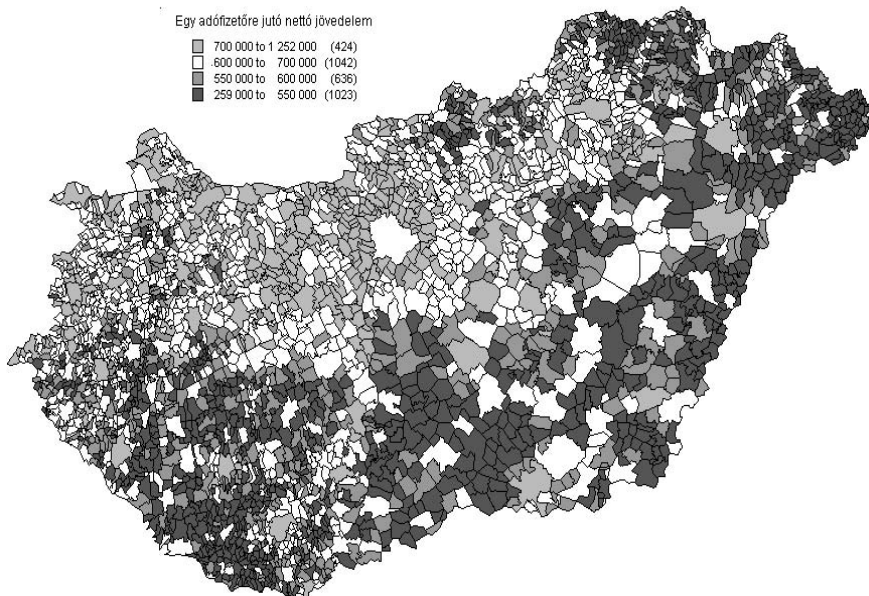

Forrás: Dorgai-Udovecz-Varga, 2005.

A 4. ábrából az is kiderül, hogy a velünk szomszédos Ausztriában az üzemi bruttó jövedelem ötszöröse a hazaiénak. A jövedelem eloszlása Magyarországon belül még változatosabb képet mutat, heterogén, az ország egyes térségeiben három-négyszeres különbségek is előfordulnak. A statisztikai kistérségi besorolás alapján számított jövedelem különbségeket mutatja be az 5. ábra az egy adófizetőre jutó nettójövedelem megoszlása szerint.

5. ábra

Jövedelemkülönbségek Magyarországon települések szerint,

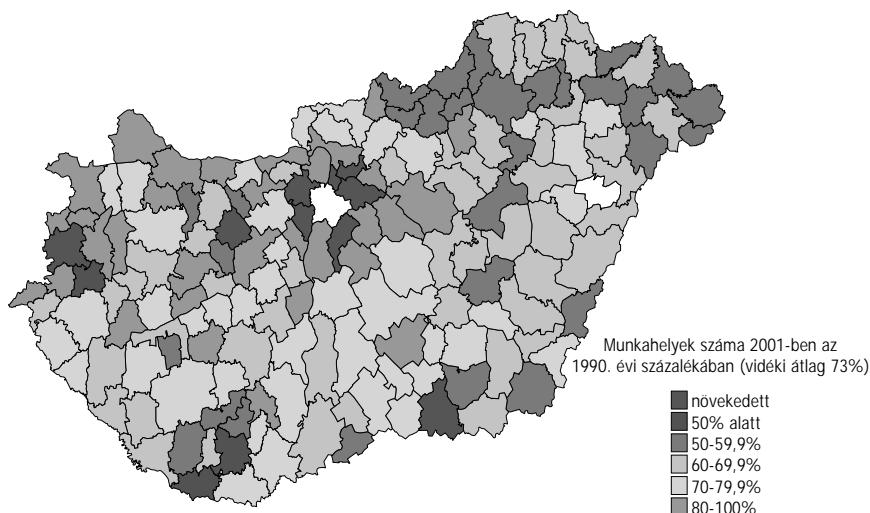
Forrás: Dorgai, Udovecz, Varga, 2005

Jól kitűnik az ábrából, hogy az ország kétfelé oszródik egy észak-kelet dél-nyugat tengely mentén, melyben a keleti és a déli határmenti régiók alacsonyabb jövedelem-szintje figyelhető meg. Hasonló összefüggést láthatunk a 6. ábrán.

A vidék gazdasági erejének és ebben a mezőgazdaság erejének meggyengülését reprezentálja a munkahelyek számának visszaesése, amelyet 1990. év százalékában mértek 2001-ben. 50-70%-kal csökkent a munkahelyek száma az említett térségben, csupán Budapest agglomeráció és a nyugati határvidék kistérségeiben volt növekedés.

6. ábra

A munkahelyek számának visszaesése

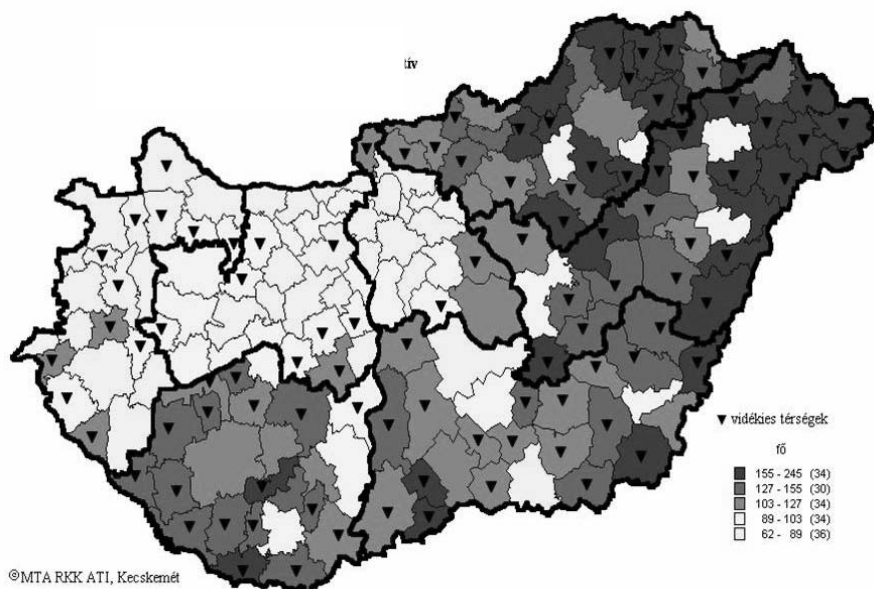

Forrás: Kovács K. et. al 2005.

Drasztikus változás a mezőgazdasági foglalkoztatottak arányában az ország északi, észak-keleti térségeiben történt a mezőgazdasági foglalkoztatottak arányában. Az 1990. évihez képest 2001-ben egyötöd alá csökkent a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya Szabolcs-Szatmár-Bereg megye meghatározó részén, Észak-Borsodban és Nógrád megyében. A probléma megoldását nehezíti az, hogy ezen térségekben a munkanélküliség is jóval meghaladja az országos átlagot. Nem beszélve arról, hogy a foglalkoztatottakra járó külön teher az, hogy hány munkanélkülit tartottak el. A 7. ábra ismételten jól mutatja az észak-keleti dél-nyugati tengelyt, melyben jól látható, hogy az egy foglalkoztatottra jutó munkanélküliek és eltartottak száma szintén az említett térségben a legnagyobb.

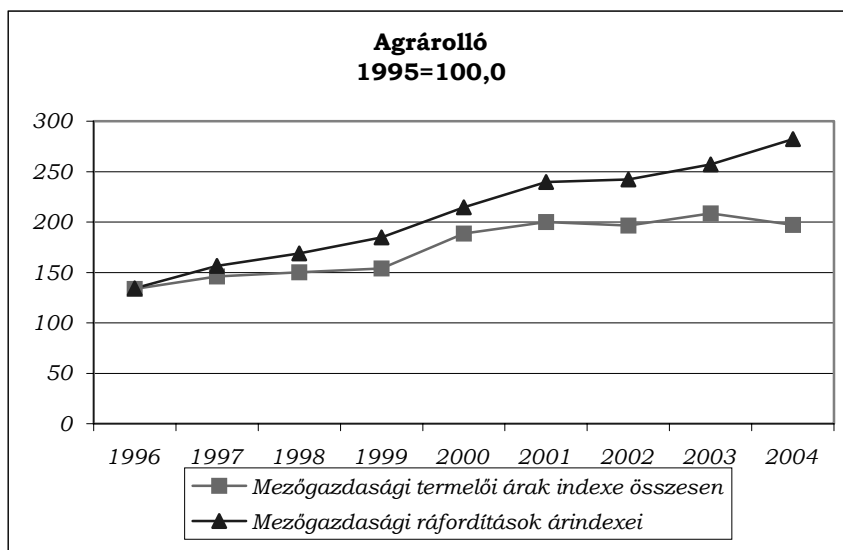
7. ábra

Száz foglalkoztatottra jutó munkanélküliek és eltartottak, 2001.

A kérdés az, hogy lehet-e gazdasági hatékonyság növekedéséről beszélni, olyan térségekben, ahol alapvetően a mezőgazdaság a meghatározó, de a legrosszabb makromutatókkal rendelkeznek. A probléma megközelítése már az eddigiekben is kiderült, hogy rendkívül komplex. A hatékonyság alapvető képlete az *eredmény és ráfordítás* viszonyán alapszik. Ha a *ráfordítások* oldalát vizsgáljuk még mindig szembe tűnő az, hogy napjainkig is az elmúlt évtized közepétől az agrárrolló tovább nyílt. A *ráfordítások* árindexei, illetve annak növekedése meghaladják a mezőgazdasági termelői árak árindexének változását (8. ábra).

8. ábra

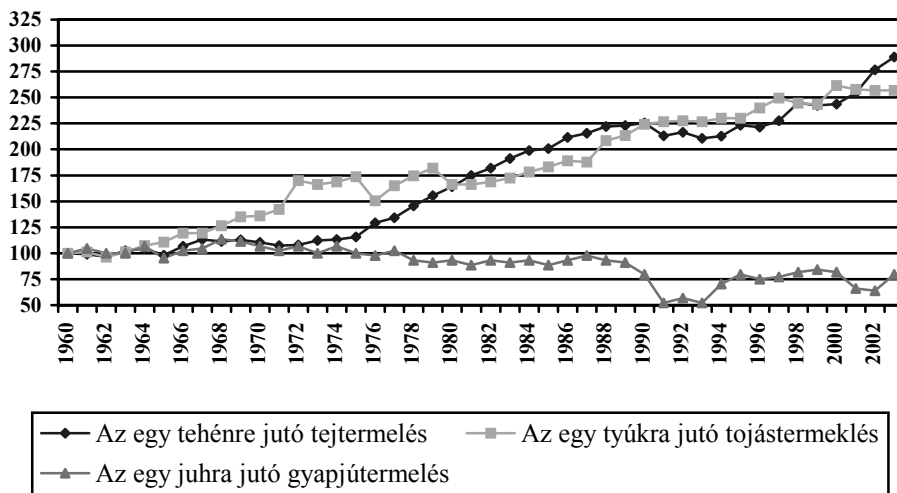
Forrás: Udovecz, 2005.

Ebből az következik, hogy a hatékonyság növekedését a *ráfordítások* oldaláról (csökkenés) kiindulva nem prognosztizálhatjuk. Továbbra is az tűnik előre jelezhetőnek, hogy a *ráfordítások*, különösen az ipari jellegűek árának növekedése gyorsabb ütemű lesz, mint a mezőgazdasági termelői árak, illetve azok változása. Vagyis a hatékonyság számításának alapképlete szerint (E/R) a nevező növekedésével folyamatosan számolhatunk, ami kedvezőtlen a gazdasági hatékonyságra.

Vizsgáljuk meg az *eredmény* oldalt. Ha a „natur” átlaghozamokat vizsgáljuk az egyes ágazatoknál 40 év időtárlatában csupán néhány terméknél látunk visszaesést. A fontosabb állati eredetű termékek átlaghozamának változását mutatja be a 9. ábra.

9. ábra

**Főbb állati eredetű termékek átlaghozamának alakulása 1960-2003. között
(1960=100%)**

Jól látható, hogy a meghatározó trend a folyamatos növekedés. A rendszerváltást követő évek visszaesése után a fajlagos hozamok növekedését látjuk. Egyedül a gyapjú fajlagos termelése esett vissza, de mivel itt a főtermék a bárány, illetve a hús, nem tartjuk gazdaságilag jelentősnek a tendenciát. Minek volt köszönhető ez a dinamika? Nagy valószínűséggel állíthatjuk, hogy e növekedés háttérében a *ráfordítások* hatékonyságának növekedése áll. Különösen megfigyelhető ez a vágóbaromfi ágazatban. A broilerek teljesítményváltozását mutatja be a 10. ábra 1978-2005. között.

10. ábra

A broilerek teljesítményváltozása 1978-2005. között

Év	Élő tömeg 42 napra kg	Takarmány- értékesítés, kg/kg	2 kg-os élőtömegnél		
			Életnap	mellhús	Tak.kg/ mellhús kg
1978	1,0	2,5	63	250	20
1998	2,4	1,7	37	320	11
2005	3,0	1,4	32	400	7

Forrás: Horn et. al (2005)

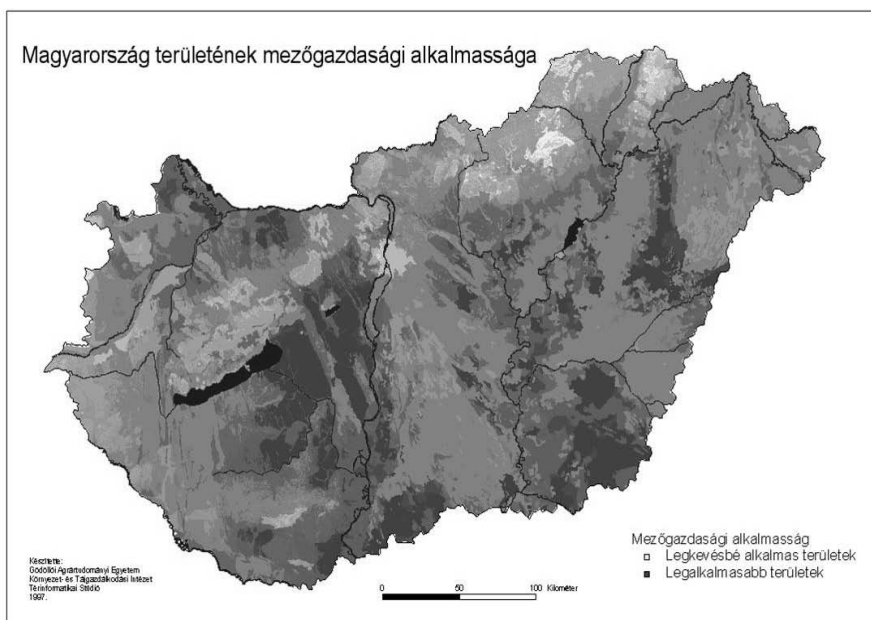
Megdöbbenő az a természetes hatékonyság növekedés, amely az egyes paraméterek között fellelhető. Az élőtömeg-gyapodás 20 év alatt megháromszorozódott, a takarmányértékesítés hatékonysága meg kétszereződött, az értékes húsrészek arányának növekedése is háromszoros különbséget mutat az 1978. évi adatokhoz képest. Mindezen eredmények jelentős műszaki, technológiai és kiemelhetően a biológiai alapok fejlesztésének köszönhetőek. Valószínűnek látszik, hogy az *eredmény* oldal, vagyis a számláló (E/R) további növelése ezen ráfordítások harmonikus fejlesztésével még tovább fokozhatók.

A mezőgazdaság hatékonyságának megítélésekor nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy e hatékonyság nem csupán a konkrét termelői termék előállítói tevékenységekre terjed ki. Ha az ágazat 2,9%-os részesedését vesszük csak alapul a nemzetgazdaság GDP-jéből akkor téves úton járunk. Ugyanis mezőgazdaság nélkül nincs a mezőgazdaságot kiszolgáló gépipar, vegyipar, lyuk tátongana az üzemek finanszírozásának oldalán is, az olyan pénzügyi intézetek esetében akik termelőtevékenységet finanszíroznak, de az output részen mezőgazdaság nélkül nem számolhatnánk termék, terménytárolással, élelmiszer feldolgozással, raktározással, szállítással és kereskedelemmel sem. Egyes becslések szerint az agrobiznisz aránya a GDP termelésből négyszerese magának a termelőtevékenységnek. Ebből azt a következtetést is levonhatjuk, hogy a mezőgazdaság a jelenlegi hatékonysági rendszerében nem elegendő csupán a termelő tevékenységet vizsgálni, hanem az elemzésnek ki kell terjedni az előbb említett területekre is. Ha mindehhez hozzátesszük, hogy napjainkban különös hangsúlyt kap a minőség és az élelmiszerbiztonság, akkor levonhatjuk azt a következtetést is, hogy a hatékonyság növelése koránt sem csak technikai műszaki kérdés, hanem az ágazatban dolgozók szakmai felkészültsége is döntően meghatározó tényező. Előre jelezhető annak a valószínűsége, hogy a humán erőforrás fejlesztés a jövőben még inkább az ágazat hatékonyságának növelése terén a húzó erő lesz. Az *eredmény* oldal növelése tehát nemcsak a termékkibocsátásra koncentrálódik, hanem sokkal inkább az eddig másodlagosnak vélt peremterületekre. Erőteljesebbé fog válni az *eredmény* növekedésében a termékértékesítés hatékonysága, a marketing, mindezek következtében a jelenleginél sokkal nagyobb

koordinációra, integrációra van szükség az egyes ágazatok szereplői között. Együttműködés nélkül versenyképesség megtartása, ezzel együtt a hatékonyság növelése nem elképzelhető.

Végül meg kell említeni még egy rendkívül fontos tényezőt. Magyarország területének meghatározó hányada alkalmas mezőgazdasági művelésre. Az alkalmasság minősége viszont eltérő. A 11. ábra a mezőgazdasági alkalmasságot mutatja be, ahol is a legsötétebb árnyalattal a legjobb, míg világossal a legkevésbé alkalmas területeket jelölték.

11. ábra

Ahogy ez az ábra szemlélteti, döntően, pontosabban sok esetben ott a legjobb a feltétel a mezőgazdasági hasznosításra, amely térségekben a legkisebb az elérhető jövedelem, ahol leginkább visszaesett a munkahelyek száma, ahol a legnagyobb a munkanélküliek és eltartottak aránya (5., 6., 7. ábra). Ez viszont rendkívül kedvezőtlen. Csupán a mezőgazdaság termelő szférájában dolgozóktól nem lehet elvárni ennek a súlyos és

komplex problémának a megoldását. Hosszútávú célprogramokkal kormányzati és regionális beavatkozásokkal fejlesztési célú tőkebefektetésekkel lehet csak érdemi változást elérni. Mindehhez talán jelentős pénzügyi forrással járulhat hozzá az Európai Unió közösségi forrásaiból a vidékfejlesztésre szánt támogatás, melynek várható nagysága Magyarországra vetítve elérheti 7-8 év múlva az 500 millió eurót.

A gazdasági hatékonyság értelmezése napjaink mezőgazdaságában új elemekkel bővült. Nem szűkíthető le csupán a termelői *ráfordítások és az eredmények* egyszerű viszonyára, hanem ki kell terjeszteni a nemzetgazdaság ráfordításainak és eredményeinek szélesebb területeire is. Mindez azt is sejteti, hogy a jövő szempontjából további agrárközgazdasági kutatások indokoltak, amelyek a fentebb említett területek hatékonysági elemzését mélységében is kibontja.

SUMMARY

The definition of economic efficiency in agriculture was broaden with new cathegories. It is not enough to define efficiency with a ratio of results and expenditure. It has to extend this cathegory on wide elements of national economy. The article show us how these elements effects to the efficiency ratio and also, what problems can be faced in a rural area within a short period of time.

Irodalójegyzék

- Dorgai L. - Udovecz G. - Varga Gy.: Agrárpolitika, vidékfejlesztés és területfejlesztés. Magyar Tudományos Akadémia Agrár Osztályának ülésén elhangzott előadás ábraanyaga, Budapest, 2005. május 4. 1-17.p.
- Horn P. - Szabó F. - Stefler J.: A gyepgazdálkodás és az állattenyésztés színvonala a piacszerzés lehetőségei. Magyar Tudományos Akadémia Agrár Osztályának ülésén elhangzott előadás ábraanyaga, Budapest, 2005. május 4. 1-16.p.
- Jolánkai M. - Nagy J A növénytermesztés és tájtermesztés jelene és jövője. Magyar Tudományos Akadémia Agrár Osztályának ülésén elhangzott előadás ábraanyaga, Budapest, 2005. május 4. 1-38.p.

fejlesztetőségének súlypontjai. Magyar Tudományos Akadémia Agrár Osztályának ülésén elhangzott előadás ábraanyaga, Budapest, 2005. május 4. 1-23.p.

Udovecz Gábor: Mély árkok a magyar agrárpolitikában. MTA Agrárközgazdasági Bizottság ülésén elhangzott előadás ábraanyaga. Budapest, 2005. április Kovács K. – Bihari Zs. - Koós B. – Csatári B.: A vidéki térségek

A TŐKESZÜKSÉGLET MEGHATÁROZÁSÁNAK MÓDSZERTANI KÉRDÉSEI

Pupos Tibor

Veszprémi Egyetem Georgikon Mezőgazdaságtudományi Kar

A vállalatokban zajló reál és nominál folyamatok összhangjának biztosítása – az időbeliség elvének megfelelően – elengedhetetlen feltételét képezi a vállalatok hosszú távú pénzügyi stabilitásának. A kapcsolódó szakmai döntések megalapozottsága, nem nélkülözheti azokat az elemzési módszereket, a gazdálkodás hatékonyságát stb. kifejező naturális és pénzügyi mutatószámokat, amelyek megalapozott következtetések levonását teszik lehetővé. Nem lehet azt állítani, hogy szűkében lennének a mutatószámoknak, a különböző módszereknek. Azt viszont igen, hogy a kapcsolódó fogalmak, mutatószámok képzése és értelmezése, a javasolt módszerek alkalmazása, azok szakmai megalapozottsága és egységes értelmezésének hiánya már több problémát is felvet. A szakirodalomban nagyon sok esetben találkozhatunk – ugyanazon fogalomra vonatkozóan – eléggé sajátos értelmezésekkel, egyes mutatók mechanikus alkalmazásával. A legproblematisabb területnek a forgóeszközök hatékonyságához, és a forgóeszközökben lekötött tőke értelmezéséhez és számszerűsítéséhez kapcsolódó kérdéseket tartom. Ezen kérdések tisztázásának fontosságát támasztja alá Illés I-né (1994) is, aki az alábbiak szerint fogalmaz: „Sok vállalkozás ment vagy megy csődbe, mert a forgótőke szükségletet elhanyagolták, vagy nagyságát alábecsülték.” A mezőgazdasági termelés ismert sajátosságai még inkább indokolják a módszertani kérdések tisztázását, az alkalmazható új mutatószámok képzését. Terjedelmi korlátok miatt nem vállalkozhatok arra, hogy valamennyi, általam problémásnak ítélt kérdésre részletesen kitérjek. Ezért a fő hangsúlyt a legfontosabb definíciók értelmezésére helyezem, és csak utalok azokra a területekre, amelyek véleményem szerint feltétlenül korrekcióra szorulnak, adott esetben új módszerek és mutatószámok kidolgozását is igénylik.

A definíciók és értelmezésük

A hatályos Számviteli törvény definiálja a forgóeszközök fogalmát, annak egyes tételeit, de semmiféle utalást nem találunk a **forgótőke** és a **nettó forgótőke** értelmezésére. Ismert, hogy a vagyონmérleg struktúrája az időbeliség elvét követi, az eszközöket a termelési folyamatban való lekötésük ideje, a forrásokat azok lejáratú ideje alapján tartalmazza. A kapcsolódó fogalmak értelmezése a szakirodalomban nem nevezhető egységesnek. Brealey-Mayers (1993) a forgótőkét a forgóeszközök, és a folyó források különbségeként definiálják. A nettó forgótőkét szintén ugyanezen tételek különbségeként értelmezik. A forgótőke működési ciklusát a

Pénz ▶ Alapanyagok ▶ Késztermékek ▶ Vevők ▶ Pénz

folyamatos alakváltozások sorozatként tüntetik fel.. A működési ciklus sajátosságaihoz kapcsolódóan a szerzők az alábbiak szerint fogalmazzák: „*Egyetlen állandó szerepel ebben a folyamatban – nevezetesen a forgótőke. A forgótőke összetevői folyamatosan változnak. Ez az egyik oka annak, amiért a (nettó) forgótőkét jó összefoglaló mutatónak tartják a forgóeszközökre és a folyó forrásokra.*” Véleményem szerint egyértelmű lenne a forgótőke definíciója, ha nem szerepelne ott a zárójelben lévő *nettó jelző*, valamint a *folyó forrásokra* való utalás, ha csak a forgótőke működési ciklusáról van szó. A továbbiakban az alábbiak szerint fogalmazzák: „A forgótőke – mint mérőszám – erőssége abban rejlik, hogy nincsenek rá hatással a különböző forgóeszközök és folyó források átmeneti, vagy szezonális jellegű változásai.” Ha ez így van, akkor a forgótőke – adott termelési folyamatra jellemző feltételek keretei között – állandó összegű tőkelekötésre enged következtetni. Illés I-né (1994), hivatkozva az angolszász országok gyakorlatára is, úgy ítéli meg, hogy a *forgóeszközöket (current assets) forgótőkének nevezik (working capital)*, majd az alábbiak szerint fogalmaz: „Kitüntetett szerepe azonban a *nettó forgótőkének* van (*net working capital*), amely a *forgóeszközök és a rövid lejáratú források (current liabilities) különbsége. A nettó forgótőke tehát a forgóeszközöknek az a többlete, amit tartós forrásokkal (saját tőkével és hosszú lejáratú kötelezettségekkel) kell finanszírozni.*” Nem lehet egyetérteni ezzel a megfogalmazással, ugyanis ebben az esetben *nem a forgóeszközök többletéről, hanem annak csak adott*

hányadáról lehet szó. A szerző - előzőekben hivatkozott munkájában – részletesen ír az időbeliség elve érvényesítésének fontosságáról a finanszírozási stratégiák megválasztása kapcsán. Megállapítja, hogy egy fejlődő vállalkozás zavartalan működéséhez befektetett eszközökre és tartósan lekötött forgóeszközökre, valamint átmenetileg szükséges forgóeszközökre van szükség. Ez utóbbiak „... a gazdaság ciklikussága, valamint a termelés vagy értékesítés szezonálitása miatt, bizonyos szabályszerűséggel a trend körül változik. Másik része előre megjósolhatatlan, napról-napra, hónapról-hónapra fluktuál.” Ezen vélemény alapján azt a következtetést vonhatnánk le, hogy a forgótőke azonos a tartósan lekötött forgóeszközökkel. Szerintem nem így van, mivel egy forgóeszköz-féleség lehet tartósan – éven túl - is lekötve, de nem tőkeként funkcionál, pl. a növendékmarha hizlalása). Béhm (1994) a külföldi szakirodalomra hivatkozva a forgótőkét a forgóeszközök saját tőkével finanszírozott részeként definiálja, meghatározását a forgóeszközök és a rövid lejáratú kötelezettségek különbségeként számszerűsíti. A szerző értelmezése szerint is *a forgótőke azonos a nettó forgótőkével.* Tétényi-Gyulai (2001) a forgóeszközök termelésben betöltött szerepének tárgyalása kapcsán az alábbiak szerint fogalmaznak: „ A forgóeszközöknek az állandóan megkövetelt nagyságát nevezik tartós forgóeszköz lekötésnek.....Ami egy meghatározott termelési programhoz viszonyítva állandó, az a lejárat nélküli saját tőkének, és/vagy a hosszú lejáratú idegen tőkének, azaz összege, amely a készletben tartott forgóeszközöket finanszírozza. Ezt a tőkét nevezik nettó forgótőkének.” Ezen értelmezés szerint, csak a körforgás készletési szakaszában megjelenő forgóeszközökről lenne szó a forgótőke kapcsán. Könnyen belátható, hogy ez nem így van.

A tartalmi összefüggések tisztázásához egyszerűsítsük le a valóságot. Kiindulásként vegyük alapul az előzőekben említett működési ciklust, egy termékre (egytermékes vállalat) illetve termelési folyamatára vonatkoztatva, összefüggésben a hatályos Számviteli törvénnyel és a kapcsolódó finanszírozással is. Vizsgáljuk meg tehát az *1. ábrát*, illetve annak összefüggéseit.

Ha a forgóeszközök működési ciklusának (körforgásának) elemeit vizsgáljuk, akkor az egyes elemek a termelési folyamat

sajátosságaitól és a kapcsolódó befektetési, szervezési döntésektől is függően, más-más formában öltenek testet, pl. a befejezetlen termelés és félkész termékek nem minden termelési folyamat működési ciklusában jelennek meg. Azt is fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a befejezetlen termelés, pl. a mezőgazdaságban átmeneti jellegű. Készpénzes értékesítés esetén a vevőállománnyal sem kell számolnunk. Kiemelten kell megemlíteni azokat az úgynevezett **készpénz-költségeket, illetve kiadásokat**, amelyek mindhárom szakaszra jellemzőek, pl. a *közvetett költségek* egyes elemei. Fontos sajátosságuk, hogy ezek a készletekbe nem épülnek be, a vagyonomléghelyben, a forgóeszközök között sem jelennek meg, hatásuk a mérleg szerinti eredményen keresztül érvényesül, azaz „rejtve maradnak.” Jobb kifejezés hiányában nevezzük ezeket **rejtett forgóeszközöknek**. A termelési folyamat szintjén - ahogy ez látható is - a követelésállomány alatt csak a vevőállományt értjük és a *megtérülési szakaszban jelenik meg, a pénzügyileg nem realizált árbevétellel azonos*. Folyamatos termelést feltételezve – vállalati szinten – a körforgásnak szintén elengedhetetlen eleme, tehát a forgótőkének része kell, hogy legyen. Az 1. ábráról az is leolvasható, hogy a forgóeszközök vázolt megjelenési formái között vannak olyan elemek is, amelyek a működési ciklusában – a termelési folyamat szintjén -, nem jelennek meg, pl. *értékpapírok, készletre adott előlegek, alapítókkal szembeni követelések, egyéb követelések*, stb. Ezek az elemek tehát **csak számviteli kategóriák**. Az elmondottakból levonható az a következtetés, hogy a **forgóeszközök fogalom tágabb kategória, mint a forgótőke**.

Összegezve az elmondottakat, a forgótőke fogalma az alábbiak szerint definiálható: ***A forgótőke a forgóeszközök körforgásának folyamatában, egy adott időszakra vonatkozóan, a folyamatos termelés biztosítása érdekében, a termelési folyamat(ok) és a termelés szervezésének sajátosságai által meghatározottan, állandóan megjelenő vagy jelen lévő forgóeszköz-féleségek tőkeként funkcionáló állományértéke. Elemei; készletek, követelések és pénzeszközök meghatározott hányada. Finanszírozása lejárat nélküli vagy hosszú lejáratú forrásokat igényel.***

A nettó forgótőke a forgótőkének az a hányada, amit a vállalat – finanszírozási stratégiájának megfelelően – lejárat nélküli vagy hosszú lejáratú forrásokkal finanszíroz. Számszerűsítése - a mérleg adatai alapján - a *forgóeszközök, és a rövid lejáratú kötelezettségek különbségeként* történhet. Információtartalma csak a vállalat finanszírozási stratégiájára enged következtetni. Ezért indokoltnak tartom a ***nettó forgótőke arány mutató*** számítását is

Nettó forgótőke/forgótőke

Fontos kérdésként fogalmazható meg, hogy a mezőgazdasági termelés ismert sajátosságai, a termelési folyamatok zárt és nyílt jellege, a forgótőke értelmezését hogyan módosítják, vagy módosítják-e egyáltalán? A nyílt ciklusú termelési folyamatok csökkentik-e a vállalat forgótőke igényét, vagy csak a forgóeszköz szükségletére (forgóeszköz befektetésre) vannak hatással? Milyen kapcsolat van a forgótőke és a körforgás pénzügyi ciklusa között, stb.?

Mutatószámok és elemeinek számszerűsítése

A forgótőke számszerűsítése, a kapcsolódó mutatószámok képzése és azok értelmezése újabb problémákat vetnek fel általában is, de a mezőgazdasági termelés sajátosságai még inkább bonyolultabbá teszik az alkalmazható eljárásokat. Nem nevezném szegényesnek azoknak a mutatószámoknak a tárházát, amelyek a forgóeszköz gazdálkodással (forgások száma, megtérülési idő), vagy az eszköz- illetve tőkearányos jövedelmezőséggel (ROA, ROI, ROE), a vállalatok pénzügyi helyzetével (likviditási mutatók, nettó forgótőke), a verseny-, piac- és életképességi mutatókkal kapcsolatban, a szakirodalomban előfordulnak. Az első általam fontosnak tartott kérdés, hogy van-e értelme ágazati szinten, a forgóeszközökre vonatkozóan a forgások számát és a megtérülési időt számítani? Mit értünk – ágazati szinten – átlagosan lekötött forgóeszközértéken, forgóeszköz-szükségleten? A kapcsolódó módszertanra találunk irodalmi forrásokat (Kiss, (1975; Potori, szerk. 2004;). A probléma érzékeltetése céljából említem meg, hogy pl. 5 t/ha termésátlag esetén - a búzatermesztésben – az irodalomban közölt módszereket alkalmazva – a forgások száma 1,9, a megtérülési idő 192 nap. Nem látom értelmét annak sem, hogy ha a vállalati szinten számított megtérülési idő mellett, ami 80

nap, részleges (parciális) megtérülési időket számítsunk és kimutassuk, hogy a megtérülési idő a pénzeszközökre 2 nap, a befejezetlen termelésre 8 nap, stb. (Tétényi-Gyulai, 2001). Lehetne folytatni a sort. Eddigi kutatási eredményeink egyértelműen igazolják a kérdéskör további kutatásának szükségességét.

METHODOLOGICAL QUESTIONS OF DETERMINING THE CAPITAL NEEDED FOR A BUSINESS ENTERPRISE

SUMMARY

The maintenance of the balance between real and nominal processes of a business enterprise, in accordance with the principle of timeliness, is an essential condition of long term financial stability. To provide solid foundation for the decision-making in the enterprise it is necessary to have relevant analytic methods and natural and financial indicators which describe the efficiency of business management. The range of methods and indicators cannot be claimed to be narrow. We may claim, however, that the definition and explanation of related terms and indicators, as well as the application of relevant methods, the professional background behind them, and the lack of unity in their interpretation, raises serious problems to resolve. The relevant literature frequently presents rather specific ways of interpretation, together with insensitive, mechanical ways of applying the same concepts. The author, in this presentation, analyses questions related to one of the most problematic areas, the efficiency of current assets, and the meaning and quantification of the capital tied up in current assets. The presentation gives a novel, fresh interpretation for the concepts of *working capital* and *net working capital*, while proposing the calculation of the indicator *rate of net working capital*, emphasising the dangers of applying the related indicators in a mechanical way. The author also discusses the relationship between the specialities of agricultural production and the topics described above.

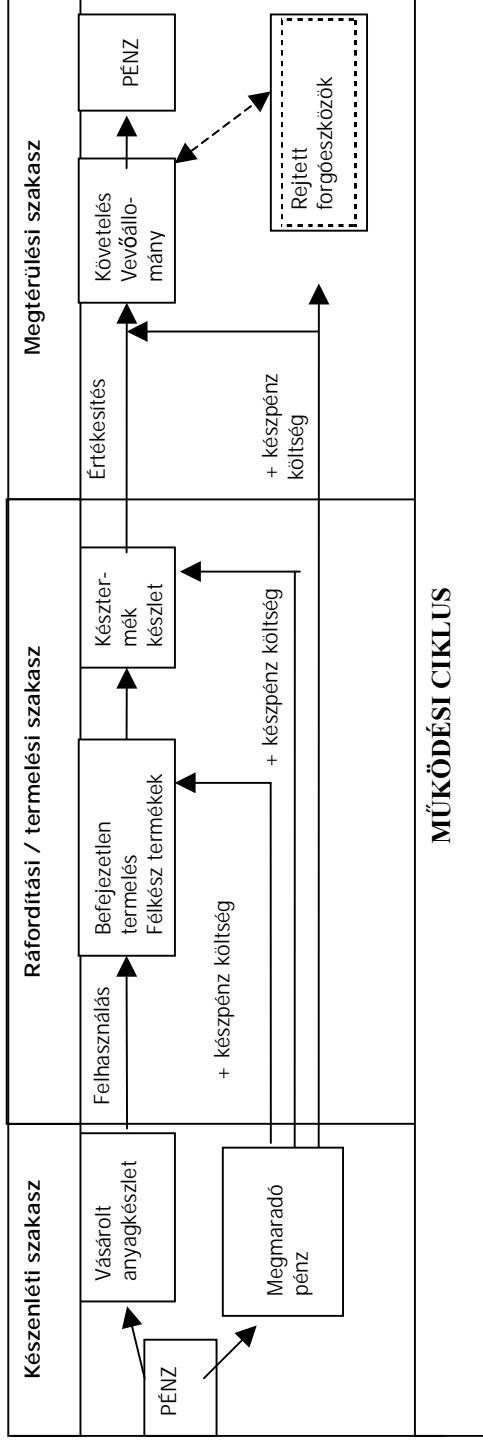
Irodalomjegyzék

- Brealey-Mayers (1993): Modern vállalati pénzügyek. Első kötet. Budapest, 463-484.
Béhm I.(1994): Vállalkozások pénzügyi tervezése. NOVORG Kft. Budapest, 183-263.
Illés I-né (1993): Társaságok pénzügyei. SALDO, Budapest.

Kiss K. (1975): Álló- és forgóeszközök. In.: Dobos K.-Tóth M. szerk. A vállalati gazdálkodás alapjai. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 286-309.

Tétényi Z.-Gyulai I. (2001): Vállalkozás finanszírozás. SALDO Rt. Budapest.

Potori N. szerk. (2004): A főbb mezőgazdasági ágazatok élet- és versenyképességének számszerűsíthető szakmai és ökonómiai követelményei. AKI, Budapest. Tervezet.

Forrás: Saját forrás

1. ábra: A forgóeszközök működési ciklusa és elemei

A FŐBB ÁLLATTENYÉSZTÉSI ÁGAZATOK TŐKESZÜKSÉGLETE (TÁRGYI ESZKÖZÖK)

Kalmár Sándor
Kaposvári Egyetem
Gazdaságtudományi Kar

A termelés, a termékek előállítása áldozatokat kíván a vállalkozásoktól: élő és holtmunka ráfordításokat kell egyrészt megelőlegezni, másrészt a termelés során folyamatosan biztosítani. A termelés tőkeszükségletébe tehát számításba kell venni egyrészt az indításhoz szükséges eszközigényt (zömében tárgyi eszközök), másrészt a folyamatos termeléshez szükséges eszközöket (forgóeszközök).

A mezőgazdaság, azon belül az állattenyésztés köztudottan eszközigenyes nemzetgazdasági ágának számít (Széles, 2003). Az egyes ágazatok egymáshoz viszonyított fajlagos eszközigenye a következőkkel jellemezhető:

tejtermelés, kettős hasznosítás	100
vágósertés-előállítás	63
étkezési tojástermelés	41
vágóbaromfi-előállítás	33

Az ágazatok fajlagos eszközigenye a fentiek alapján jelentősen eltér, két-háromszoros különbözőségek is előfordulnak. A tőkeigeny nagysága és aránya elsősorban az induló vállalkozások számára lényeges, ahol a létesítés terheit mag kell előlegezni. Ilyen szempontból a baromfi-hizlalás és tojástermelés kedvezőbb helyzetben van a vágósertés- és tejtermeléshez képest. A rendszerváltást követő magánérdekeltségű vállalkozások nem véletlenül részesítették előnyben a baromfiágazatot a másik kettővel szemben

Egy ágazat tőkeigenyét több tényező - épület, gép, állat takarmány, egyéb – együttesen határozza meg, közülük kiemelt szerep jut a tárgyi eszközöknek: épületek, gépek és berendezések, tenyészállatok, takarmánytermő területek. A tenyészállatok – számviteli és üzemgazdasági értelemben is – egyrészt a tárgyi

eszközök kategóriájába tartoznak, másrészt alapvető termelési funkciót (tej, szaporulat, tojás előállítás) töltenek be. Az egy termelő állatra jutó beruházásigényt az 1. táblázat tartalmazza.

Egy állatra jutó beruházásigény (2005)

1. táblázat

Megnevezés (1)	Tejelő tehén (2)	Koca (3)	Tojótyúk (4)
	ezer Ft/egyed (5)		Ft/tyúk (6)
Épület (7)	250-350	350-450	2000-2500**
Gép (8)	50-100	30-60	700-800
Állat (9)	200-300	30-60	700-800
Termőföld* (10)	(0,5 ha) 100-400	(0,3 ha) 60-240	-
Egyéb (11)	100-200	50-100	200-300
Összes (12)	700-1.350	520-910	3600-4400

* termőföld ára 200-800 eFt/ha

**20-25 db/m² telepítési sűrűség, 50 000 Ft/m² épületköltség mellett

Forrás: saját kalkuláció

Table 1: Investment required per animal (2005)

Nomination (1) – Milking cow (2) – Sow (3) – Laying hen (4) – thousand HUF/ head (5) – HUF/ hen (6) – Buildings (7) – Machinery (8) – Animal (9) – Land (10) – Other (11) – Total (12)

*land price: 200 to 800 thousand HUF per hectare

**stocking density 20-25 head/square meter, building cost 50000 HUF/square meter

Source: Own calculation

A táblázat adatai természetesen csak tájékoztató jellegűek, az egyedi megoldások függvényében (vásárlás, saját kivitelezés, -nevelés, alkalmazott technológia, stb.) az alsó és felső értékek is változhatnak. Egy minimális termelési méretet feltételezve (tejelő tehén 20, koca 40, tojótyúk 5000) azonban számolható, hogy a tejtermelésben 14-27, a malac-előállításban 21-36, a tojástermelésben 18-22 millió induló tőkére van szüksége a vállalkozónak.

A beruházás abszolút összege két szempontból lényeges. Egyrészt ennyi az a minimális induló tőke, amivel a vállalkozónak rendelkeznie kell (saját forrás, állami támogatás, hitel). Termelési szempontból értelemszerűen a minél kisebb összeg a kedvező.

Felhalmozási szempontból azonban, a kedvező állami és egyéb támogatások, hitelek kihasználása érdekében a termelők mégis sok esetben a drágább, de nagyobb kedvezménnyel járó megoldásokat választják.

A beruházási összegek alapján felállítható egy rangsor, hogy mely állattenyésztési ágazat ill. termelési variáció létesítése kerül többre vagy kevesebbe. Az abszolút értéket nem lebecsülve mégis azt kell mondani, ennek ismerete nem elég a racionális döntésekhez. Legalább ilyen fontos számításban venni azt, hogy az eszközökkel milyen színvonalú termelést valósítanak meg. A 2. táblázat a tejtermeléssel kapcsolatban mutatja be a termelési színvonal módosító hatását.

Egy liter tejre jutó beruházási összeg (Ft/l)

2. táblázat

Termelési színvonal (1)	Egy tehénre jutó beruházási összeg (ezer Ft) (2)			
	700	800	900	1000
4000	175	200	225	250
5000	140	160	180	200
6000	117	133	150	167
7000	100	114	128	143
8000	88	100	112	125

Forrás: saját kalkuláció

Table 2: Investment per litre milk (HUF/l)

Milk yield (1) – Investment per cow (2)

Source: Own calculation

A táblázat adatai szerint a nagyobb beruházási összeg nem jelent feltétlen drágább termelést. Azonos beruházási összegeken belül kétszeres különbségek jönnek létre a termelési színvonal függvényében. A racionális gazdálkodás ezen összefüggésekre alapozva valósítja meg a modernebb, drágább eszközökkel történő olcsóbb termelést.

Hasonló eredményeket lehet elérni a tenyésztési paraméterek intenzívebbé tételével. A felnevelési, tenyésztésbevételi, választási idők, elhullások csökkentése, szaporulat növelése egyértelmű gazdasági előnyt jelent a beruházásoknál is. Például

malacnevelésben alkalmazható a 21, 28, 35 vagy 42 napos választás is. Az eltérő választási idő férőhelyigényét és bekerülési összegét mutatja a 3. táblázat .

A sertéstelep példája bizonyítja, hogy az állattenyésztési beruházások összes és fajlagos tőkeigényében jelentős különbségek adódnak abból fakadóan, hogy az állomány milyen tenyésztési módokat alkalmaz, illetve milyen ér el. Ez elsősorban érinti a tejtermelést, a húsmarhatartást, a juh és sertés anyaállományokat, a baromfi tenyésztelepeket. Ezen telepek eredményei viszont közvetetten hatással vannak a hozzájuk kapcsolódó hizlalási fázis eredményeire is.

Az eltérő választási idő hatása a beruházási költségekre (300-as kocatelepen)

3. táblázat

Megnevezés (1)	Választási idő (nap) (2)			
	21	28	35	42
Összes ellés (3) (2-es kocaforgó)	600	600	600	600
Férőhelyigény (4)				
ellető (5)	35	46	58	69
szárazonálló (6)	265	254	242	231
összes (7)	300	300	300	300
Férőhely létesítési költség (ezer Ft) (8)				
ellető (400 ezer Ft/fh) (9)				
szárazonálló (50ezer Ft/fh) (10)	14000	18400	23200	27600
összes (7)	13250	12700	12100	11550
	27250	31100	35300	39150
Egy férőhely bekerülési költsége (Ft) (11)	90833	103666	117666	130500

Forrás: saját kalkuláció

Table 3: Effect of different weaning period on the investment costs (in case of farm with 300 sows)

Nomination (1) – Weaning days (2) – Number of farrowings (2 per year) (3) – Needed space (4) – Farrowing stable (5) – Dry sow stable (6) – Total (7) – Investment cost (thousand HUF) (8) – Farrowing stable (400 000HUF/space) (9) – Dry stable (50 000HUF/space) (10) – Investment cost per space (11)

Source: Own calculation

Az állattenyésztési ágazatok tőkeszükségletének megítélése még bonyolultabbá válik, ha felszámításra kerül az előállított termelési érték tőkeigénye is. Egyértelmű, hogy ebben szerepet játszanak a hozamok mellett azok árai is, de a termelők számára az értéktermelés fontosabb kategória mint a hozamelőállítás. A 4. táblázat a főbb állattenyésztési ágazatok értéktermelésre jutó tőkeigényét mutatja.

A táblázat adatai szerint a 100 Ft termelési értékre jutó amortizációs összeg a tojástermelésben a legmagasabb, ezt követi a tejtermelés, majd nagyságrendekkel kisebb értéket képviselnek a hizlalás egyes formái. A tojástermelés kiugró értéke két tényezőre vezethető vissza. Jelenleg a számvitel a tojótyúkot tárgyi eszköznek tekinti, tehát értékcsökkenést számol fel az állomány után. E nélkül a hizlaláshoz hasonló értékek jelentkeznének. A másik ok a tartásmód és az alkalmazott technológia drágaságában, azok gyors értékvesztésében keresendő. A társas gazdaságok a marha- és sertéshizlalásban érnek el jobb eredményt, mint az egyéni gazdaságok, a többi esetben tőkeigény szempontjából a magángazdaságok a kedvezőbbek.

Az értéktermelés tőkeigénye (100 Ft termelési értékre jutó amortizáció, Ft)

4. táblázat

Megnevezés (1)	2001	2002	2003
Tejtermelés: (2)			
egyéni gazdaságok (3)	9,08	5,51	6,20
társas gazdaságok (4)	8,99	8,08	8,49
Marhahizlalás: (5)			
egyéni gazdaságok (3)	0,77	0,86	2,05
társas gazdaságok (4)	0,77	0,53	1,08
Tojástermelés: (6)			
egyéni gazdaságok (3)	7,79	14,5	11,98
társas gazdaságok (4)	12,19	16,72	13,00
Sertéshizlalás: (7)			
egyéni gazdaságok (3)	1,53	0,60	1,79
társas gazdaságok (4)	0,59	0,76	0,98
Csirkehizlalás: (8)			
egyéni gazdaságok (3)	1,66	0,49	2,21
társas gazdaságok (4)	2,52	2,63	2,81

Forrás: A tesztüzemek főbb ágazatainak költség- és jövedelemhelyezete 2003-ban. AKI, 2004.5. sz. adatai alapján saját kalkuláció

Table 4: The capital need of production value (amortisation per 100 HUF value of production, HUF)

Nomination (1) – Dairy farming (2) – Private farms (3) – Companies (4) – Beef production (5) – Egg production (6) – Hog fattening (7) – Chicken production (8)

Source: Agricultural Economics Research Institute, 2004. 5.

A termelők végső célja jövedelem előállítása, a beruházások, a termelés ennek reményében történnek. Sajnos az elvárások nem mindig teljesülnek, a várt nyereség helyett veszteség keletkezik (5. táblázat).

A táblázat szerint évenként és ágazatonként is lényeges különbségek adódnak a tőkelekötésből származó amortizációs összegek (költségek) jövedelemtermelő képességében. Leginkább kiegyensúlyozott és egyértelműen pozitív eredményt ér el a tej- és tojástermelés mindkét gazdasági formában. A hizlalásban (marha, sertés, baromfi) szélsőséges ágazati és évenkénti ingadozások fordulnak elő, követve a pillanatnyi piacot. Fenti összefüggések azt mutatják, hogy a kiegyensúlyozott, nyereséges gazdálkodás – a mai viszonyok között – leginkább a tőkeigényes ágazatokban található.

A lekötött tőke jövedelemtermelő képessége (egy forint amortizációs költségre jutó eredmény, Ft)

5. táblázat

Megnevezés (1)	2001	2002	2003
Tejtermelés: (2)			
egyéni gazdaságok (3)	2,95	5,59	2,79
társas gazdaságok (4)	2,21	2,59	1,47
Marhahizlalás: (5)			
egyéni gazdaságok (3)	-10,61	-1,00	-7,08
társas gazdaságok (4)	-27,07	16,44	-13,32
Tojástermelés: (6)			
egyéni gazdaságok (3)	1,44	1,45	0,92
társas gazdaságok (4)	1,19	0,86	1,05
Sertéshizlalás: (7)			
egyéni gazdaságok (3)	11,06	14,62	-2,94
társas gazdaságok (4)	17,85	10,41	-8,47
Csirkehizlalás: (8)			
egyéni gazdaságok (3)	0,97	2,26	-2,46
társas gazdaságok (4)	3,01	3,71	-0,70

Forrás: A teszttüzemek főbb ágazatainak költség- és jövedelemhelyzete 2003-ban. AKI, 2004.5. sz. adatai alapján saját kalkuláció

Table 5: Profitability of capital allocated (farm income per 1 HUF amortisation cost)

Nomination (1) – Dairy farming (2) – Private farms (3) – Companies (4) – Beef production (5) – Table egg production (6) – Hog fattening (7) – Chicken production (8)

Source: Agricultural Economics Research Institute, 2004. 5.

THE CAPITAL REQUIREMENTS OF THE MAIN ANIMAL HUSBANDRY SECTORS

SUMMARY

Agricultural production requires sacrifice from the farmers: the expenses of living and dead labour use - from one side - have to be paid in advance and also to be continuously provided during the production, on the other side. The capital need of an agricultural sector is influenced by many factors, such as building, machinery, species, feed, other. In sense of both public accountancy and farm economics, breeding animals belong to the stable assets, and play fundamental role in the production (milk, growth, egg). Supposing a minimal farmsize, (20 milking cows, 40 sows, 5000 laying hens), however, it should be taken into consideration that the entrepreneur needs in dairy farming 14 to 27, in hog production 21 to 36 and in egg production 18 to 22 million Hungarian forint as initial investment.

Based on the investments needed, an order can be made that shows which production type needs more or less investment. Not underrating the absolute figures however, it was found that in case of similar investments, twice greater differences can be seen depending on the level of the production (yields). Rational farm management considers these relations in order to generate less expense by using more expensive equipment. Similar results can be achieved by intensifying the breeding parameters.

The final aim of the farmers is to produce profit; both the investments and the production serve this aim. Unfortunately, the expectations are not always met; and instead of profit, loss is generated. Most balanced and positive results are produced by both farm types of dairy farming and egg production. In the fattening sectors (beef, hog, poultry), the results are hectic from year to year. The above shown relations reflect on that balanced and profitable farms are mostly found in the capital demanding sectors, in the current situation.

Irodalomjegyzék

A testtüzemek főbb ágazatainak költség – és jövedelemhelyzete 2003-ban. AKI, 2004. 5.

Széles Gy.: A szarvasmarha-ágazat szervezése és ökonómiája. In. Az állattenyésztés szervezése és ökonómiája. Szerk.: Magda S. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2003. 89-128.

A NÖVÉNYTERMESZTÉS TŐKESZÜKSÉGLETE ÉS FORRÁSAI

Pfau Ernő

*Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum,
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

A mezőgazdasággal foglalkozó, abból élő, nem éppen fiatal korú emberek, ha visszatekintenek az elmúlt 40-50 évre, úgy elmondhatják, hogy rendkívüli eseményeket éltek meg az ágazatban. Úgy pozitív, mint negatív élményeink voltak. Sajnos a negatívok túlsúlyba kerültek, amit a politika sokkal jobban indukált, mint a gazdaság. Így például nem beszélhetünk az 1930-as évek nagy gazdasági válságát indukáló hasonló eseményekről, de megéltük a politika által indukált 50-es évek mezőgazdaságának mélyrepülését, majd az azt követő nem is szárnyalását, de a világban is elismert fejlődését. Az 1980-as évek közepétől sajnos újabb visszaesése következett be a mezőgazdaságnak. S jelenleg csak reménykedünk az Európai Unióba lépésünk alkalmával egy fejlődő szakasz kibontakozásáról.

Sajnos az 50-es évek, valamint az utóbbi 20 év kedvezőtlen helyzetét, változását mezőgazdaságunknak elsősorban a hibás politikai döntések alapozták meg. Szerencsém és talán pechem is, hogy ezt az 55 évet, mint egyetemi hallgató, majd a mezőgazdaság aktív résztvevője megéltem.

Azt hiszem, hogy munkásságommal összefüggésben szakmailag szólni kellene ezekről. Úgy érzem, hogy ez alkalommal sokkal többször kéne panaszkodnom, mint dicsekednem. Különösen igaz ez a közgazdasági munkát végző, így személyemre is vonatkozó számára. Hiszen a gazdasági mélyrepülést jelzők a politikai döntések jelentős részével ellentétes intézkedéseket igénylők szava pusztába szólt kiáltás volt. Ezért arra a megfontolásra jutottam előadásom témaválasztásával kapcsolatban, hogy a jövőbe nézek, s így legnagyobb mezőgazdasági tevékenység, a szántóföldi növénytermesztés jelenlegi helyzetéből kiindulva modellezéssel elemzem annak jövőbeni tőkeszükségletét, s ezek forrását.

A növénytermesztés tőkeszükségletét vizsgálva megállapítható, hogy a világon mindenütt úgy beszélnek róla, hogy a mezőgazdasági vállalkozások egyik legtőkeigényesebbje. A befektetett eszközökön belül speciális tőkeszükségletet jelöl a föld, ez esetenként az összes tőkének 60%-át is kiteszi. A befektetett eszközök másik nagy tőkerésze a gépek értéke. Az előző két tőkerészhez képest arányában ha szerényebb, de értéke jelentős, a vállalkozások forgóeszköz szükséglete.

Ezeknek az erőforrásoknak az értékét legegyszerűbben az 1 hektár szántóra jutó forintban fejezhetjük ki. Meghatározásuk elég bonyolult, mert sok problémát jelent többek között az eltérő föld minősége, a termesztett kultúrák sokfélesége, a termesztés színvonala, a vállalati méretek eltérő nagysága, az ezzel összefüggő gépi kapacitások nagysága és kihasználtsága. Mindezeket csak a mezőgazdaság egészére, átlagos körülményeire jellemzően, egy egyszerű modell bemutatásával kívánom érzékeltetni. Első megközelítésben – a földtőke igényét figyelmen kívül hagyva – a gépek és a forgóeszközök tőkeszükségletét elemzem.

Így a modellezés során számításaimat egy közepes méretű, 300-400 ha-os gazdaságra figyelemmel és az országra jellemző vetésszerkezetet tekintettem alapul. E méretezésnek elsősorban a géphasználat szempontjából azért van jelentősége, mert ilyen méretek mellett már a kisebb kapacitású magajáró célgépeket is ki tudják használni a vállalkozások. Korábbi vizsgálataim alapján megállapítható, hogy nagyságrendileg az 1 ha-ra jutó gépek újkori bekerülési költsége 200-250 ezer Ft.

Ezeknek beszerzése illetve finanszírozása, ha csak a géppark szinten tartásáról beszélünk, normális gazdasági körülmények között elsősorban a képzett amortizációból biztosítható. Sajnos jelenleg a géppark pótlása – ismert okok miatt – nem történt meg, amit jelez a jelenlegi 16 éves átlagéletkora. Ezek alapján megállapítható, hogy a mai források elsősorban – jórészt az amortizáció hiánya miatt – a vállalat nyereségéből akumulálhatók. Azzal a megjegyzéssel, hogy konszolidálódó mai körülmények mellett – többek között az infláció mérséklésére is tekintettel – a napjainkban megvalósuló gépberuházások amortizáció hányada már

újra befektethető, visszaforgatható a termelésbe. Továbbá megállapítható, hogy a folyamatos géppótlás esetén, amikor is új, középkorú és selejtezés előtt álló vegyes géppark jellemzője a gazdaságoknak, a valóságban lekötött – normális gazdasági működés esetén – nettó tőke a bruttó tőkének jól működő gazdasági feltételek között 55-65%-át teszi ki. Így a növénytermesztés gépi eszközeinek a valóságos tőkeszükséglete hektáronként 140-160 ezer Ft. Ugyanakkor ehhez azt is hozzá kell tenni, hogy az intenzívebben, gyorsabban végzett géppark felújítása, pótlása, ami jelenleg fontos kérdése a növénytermesztésnek, a fejlesztés kezdeti időszakában jóval nagyobb tőkeigényt indukál. A szántóföldi növénytermesztés jelenlegi tőkehiányát, ami 20 évvel ezelőtt többé-kevésbé nem volt meg, a jelenlegi időszakban annak érdekében, hogy felzárkózhassunk az Unió mezőgazdasági vállalkozásainak színvonalához, egy intenzívebb gépfejlesztés indokolt. Így modellszámításaimban egy 4 éves intenzív fejlesztés esetében 160-200 ezer Ft értékű gépfejlesztést indokol az adott időszakra vonatkozóan megvalósítani. Ez évente 40-50 ezer Ft/ha tőkeszükségletet illetve befektetést igényel. Ez a fejlesztési forrást évente az idő előrehaladtával növekvő mértékben mérsékli a képződő és visszaforgatható amortizáció értéke. Amely nagyságrendileg 4 év átlagában a fejlesztési forrásszükségletet évente mintegy 15-20%-kal mérsékli. Vagyis az előző értékekkel szemben a fejlesztési forrás nagysága évente 35-45 ezer Ft (lásd *I. táblázat*).

1. táblázat

Tőkeszükséglet

Megnevezés(1)	Mennyiségi egység(2)	Szükséglet(3)
Gépi eszközök(4)	eFt/év/ha(9)	35-40
Forgóeszközök(5)	eFt/év/ha(9)	15-20
Összesen(6)	eFt/év/ha(9)	50-60*
Földvásárlás 450 eFt/ha 15 évre ütemezve(7)	eFt/év/ha(9)	30**
Mindösszesen(8)	eFt/év/ha(9)	80-90***

*4 éves fejlesztés(10)

**15 éves fejlesztés(11)

***a fejlesztések együttes megvalósítása(12)

Table 1: Capital Requirement

Type of Assets(1), Unit(2), Requirement(3), Invested Assets(4), Current Assets(5), Subtotal(6), Land Acquisition (450000 HUF/Year → for 15 Years)(7), Total(8), Thousand HUF/Year/Hectare(9), *4 Year – Development(10), **15 Year – Development(11), ***Development all Together(12)

A tőkeszükséglet másik nagy csoportját a forgóeszközök jelentik. Ennek a tőkerésznek saját forrásból történő biztosításakor gazdaságilag az évi átlagos forgóeszköz szükséglet lehet a mércéje. Számításaim szerint ennek az erőforrásnak a nagysága a termelés ráfordításának finanszírozása érdekében a szántóföldi növénytermesztés évi átlagában az összes termelési költségnek mintegy 50%-át teszi ki. A növénytermesztés 1 ha-ra jutó évi átlagköltsége 130-150 ezer Ft/ha. Ennek alapján megállapítható, hogy 1 ha-ra jutó tartósan lekötött forgóeszköz szükséglet nagysága 65-75 ezer Ft/ha. Elméletileg indokolt, hogy egy vállalkozás évi átlagos nagyságú forgóeszköz szükségletét saját forrásból fedezze. Csak az egyes csúcshelyetteségeket indokolt hitelből finanszírozni. Amennyiben a gépfejlesztéshez hasonlóan a vállalkozás 4 év alatt kívánja forgóeszköz saját forrását kialakítani, úgy ennek értéke 1 ha-ra vonatkozóan 15-20 ezer Ft.

Így összességében a bemutatott táblázat szerint a gépi eszközök és forgóeszközök fejlesztésére évente mintegy 50-60 ezer Ft-ra van szükség.

A forrásszükséglet fedezésére több lehetőség van. Egyértelmű, hogy legfontosabb forrás a nyereség. A bemutatott 2. táblázatból kitűnik, hogy 140 eFt/ha átlagos termelési költség esetén ennek 10-40%-os nyereségráta értékei mellett figyelemmel az adózásra, eltérő mértékben finanszírozható az évi fejlesztés szükséglete. Így relatíve egy 30%-os nyereségráta esetén – amely egy kedvezőbb érték figyelembevételét jelenti – is kiderül, hogy az évi tőkeszükségletnek nagyságrendileg csak 2/3-át tudja biztosítani a nyereség. Míg a 40%-os nyereségráta sem elegendő az éves fejlesztési szükségletek fedezésére. Vagyis a 4 éves fejlesztés nyereség modellje elméletileg nem reális követelmény. Ebben az esetben 6 éves időt felölelő gépcsere és forgóeszközfeltöltés lehetősége elképzelhető.

2. táblázat

Gépberuházás és forgóeszközfejlesztés finanszírozása saját jövedelemből

Megnevezés(1)	Fejlesztés rendelkezésre álló nyereségráta(2)			
	10%	20%	30%	40%
140 eFt/ha termelési költség/év/ha(3)	14	28	42	56
le: jövedelemadó, eFt/ha(4)	2	4	6	8
Rendelkezésre álló jövedelem, eFt/év/ha(5)	12	24	36	48
Fejlesztési forrásszükséglet, eFt/év/ha(6)	50-60			
Teljesíthetőség mértéke, %(7)	20-24	40-48	60-72	80-96

Table 2: Financing of Invested Machinery and Current Assets from Own Income Sources

Type of Item(1), Profit Rate for Investment(2), Production Cost 140000 HUF/Year/Hectare(3), Decrease: by Profit Rate, Thousand HUF/Hectare(4), Profit After Tax, Thousand HUF/Year/Hectare(5), Required Capital for Investment, Thousand HUF/Year/Hectare(6), Rate of Feasibility(7)

De ezen megállapítással kapcsolatosan is több aggálya lehet a vállalkozásnak.

- A 30%-os jövedelmi ráták elérése – figyelemmel a földalapú támogatásra is – különösen napjainkban esetenként kétséges. Főképpen csak a kedvezőbb természeti adottságú gazdaságokban lehet realizása.
- A vállalkozások nyereségének jelentős részét esetleg már korábbi hitelfelvételek törlesztésére fel kell használni. Ami kétségessé teszi a 6 éves fejlesztés megvalósítását. Abban az esetben viszont, ha a hiteleket gép illetve forgóeszközök fejlesztésére használták, úgy ez kisebb nehézségeket okoz, hiszen a korábban vásárolt gép amortizációja fejlesztési forrásként jelentkezhethet, illetve a forgóeszköz hitel is mérsékelheti a saját forrás nagyságát.

- A kalkuláció során az előbb említetteknek megfelelően a gépvásárlás illetve használat szempontjából egy ideálisabb vállalati mérettel kalkuláltam. Abban az esetben, ha kisebb méretű gazdaságban működik egy vállalkozás, s a termelés feladatait meg akarják oldani saját gépekkel, a géppark nagyságának relatíve – egységnyi területre vonatkozóan – nagyobbnak kell lenni, ami nagyobb tőkeszükségletet indukál. Ennek a nehézségnek a feloldását szolgálja, ha több vállalkozás együttesen szerzi be és üzemelteti a gépparkot. S talán kisebb, 20-40 ha-os családi vállalkozásoknál vagy bér munkára alapozottan kell megoldani a gépek használatának döntő részét, vagy olyan vállalkozónak kell lenni, aki jelentős gépi munkát vállal más családi gazdaságokban, hogy számára a gépberuházás megfelelő eredménnyel járjon. Ez utóbbi megoldásnak széleskörű gyakorlata van jelenleg is. Ezt a kisebb méretű vállalkozók körében erősíteni kell, hiszen a kisebb vállalati méretek géphasználati problémáit így áthidalhatjuk. Noha ez a gépvásárlótól még nagyobb tőkeigényt vár el. A jövőben természetesen ennek legjobb gyakorlatát a föld és a géphasználatra való szövetkezés adhatja.
- A gyorsabb gépbeszerzés megvalósításának természetesen nagy lehetőségét kínálja a hitelek igénybevétele. Ennek napjainkban is tapasztalhatjuk olyan nehézségeit, hogy a vállalkozások esetenként nagyobb hitelek felvételekor a rövid futamú hiteleket nem tudják törleszteni az esedékességgel összhangban. A jövőben feltétlenül indokolt lenne a mai helyzethez képest hosszabb futamidejű hitelek kedvezőbb kamatfeltételek melletti nyújtása.
- Megemlíthető, mint lehetőség, a gépek lízingeltetése is. Bár ezek kedvezőtlen kondíciója inkább a gépek hitelből történő vásárlására is ösztönöz.

Az előzőkből kitűnik, hogy a szántóföldi növénytermesztés egyik legfontosabb problémája a gépek cseréje. Az Európai Unióba történő lépésünk alkalmával – amikor is az ágazat kedvezőbb jövedelmű kondícióba kerülhet – is kiderül, hogy még a jó feltételű gazdálkodóknak is több mint 6 évre van szükségük az elavult

géppark felújításához, ha a gazdaságok jövedelmüket teljes egészében gépcserékre és a saját forgóeszköz állományuk fejlesztésére fordítják.

Ezt a relatív szélsőséges elképzelést, amit én modelleztem, megvalósításának többek között olyan akadály is van, mint a gazdaságok jövőbeni föld vásárlása jelenthet. A földvásárlással kapcsolatban az 1. táblázatban egy átlagos minőségű föld megvásárlására, s majd a 15 év nyereségből történő finanszírozására évi 30 ezer Ft-ot irányoztam elő. Vagyis ez évente a tőkeszükségletet ilyen mértékben növeli. Ez a gép- és forgóeszköz fejlesztésével együtt évi 80-90 ezer Ft nyereségből fedezhető. Természetes, hogy ez saját forrásból megvalósíthatatlan. Ugyanakkor a gazdáknak a földvásárlás lehetőségével élni kell. Jövőben működésük e nélkül elképzelhetetlen. Saját erőből részben csak úgy tudják megoldani, hogy a saját források átcsoportosításával első helyen a forgóeszközök feltöltésének, második helyen a gépek vásárlásának mérséklésével kell hogy megoldják e feladatot. Különösen a géppark cseréjének mérséklése a vállalkozók részéről elkerülendő. Hiszen jelenleg a gazdálkodás fejlesztésének elsődleges fő akadály a elavult géppark. A mai gépparkra évről évre növekvő mértékben, pl. a munkák minőségeinek romlása, a biológiai határidők be nem tartása miatt csak nagy veszteségekkel oldhatók meg a feladatok. Ezért a ma is élethivatásuknak tekinthető gazdák működésével kapcsolatosan olyan intézkedéseket kell hozni társadalmunknak, hogy a gépcserékkel párhuzamosan a földvásárlás lehetőségét is elsősorban hosszabb futamidejű hitelek biztosításával oldják meg.

Összefoglalás

A szántóföldi növénytermesztés erőforrásai az elmúlt két évtizedben jelentősen leépültek. A dolgozatban arra tettem kísérletet, hogy meghatározzam a gépi eszközök és a forgóeszközök pótlásának idejét, amennyiben azt a szántóföldi növénytermesztés nyereségéből kívánja biztosítani a vállalkozó. Több jövedelmi ráta alapján végeztem el a kalkulációt. Így többek között 30%-os jövedelmi ráta esetén, ha a nyereségét csak ennek a két erőforrásnak a feltöltésére fordítja a vállalkozó, több mint 6 évre van szükség.

Lényegesen változik a helyzet, ha ezek mellett a nyereség egy részét földvásárlásra kívánja fordítani. Vagyis mindhárom erőforrás fejlesztése csak úgy oldható meg, ha az állam hosszúlejáratú hitelekkel biztosít, legalábbis a föld vásárlására.

CAPITAL REQUIREMENT AND SOURCES OF CROP PRODUCTION

SUMMARY

There was a sharp decrease in capital sources of crop production in the last twenty years.

In this study I have tried to determine an optimal replacement time of invested and current assets of crop production, if the producer wants to develop them from his own production profit. Calculations were based on different profit rates. For example, in case of 30% profit rate: to replace only machinery as invested assets, and the required current assets for running them, takes more 6 years. There is a different situation if the producer also wants to buy land from a part of his profit. As a result of the calculations to develop all the free assets (machinery, current assets and land) government has to provide long run loans at least for land buying.

AZ ÜLTETVÉNYTELEPÍTÉS MINT BERUHÁZÁS HATÉKONYSÁGÁNAK VIZSGÁLATA AZ INTENZÍV ALMATERMESZTÉSBN

Apáti Ferenc

Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum

Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar

Bevezetés

A gyümölcsstermelés a legbelterjesebb mezőgazdasági ágazatok közé tartozik. A gyümölcsültetvények létesítése nagy egyszeri befektetést, ápolásuk pedig magas ráfordításokat igényel. Ugyanakkor az is igaz, hogy területegységről nagy hozamokat és árbevételt képesek biztosítani, jövedelmezőségük azonban számos tényező hatására széles intervallumban ingadozik (Buzás, 2001). Ebből eredően a beruházás megtérülésének ideje is meglehetősen bizonytalan.

Az intenzív almatermelés a létesítési költségeket tekintve speciális helyet foglal el az ültetvényes ágazatok között, hiszen ennek legmagasabb a hektáronkénti beruházási költsége (4,0-5,0 millió Ft/ha). Az intenzív almaültetvény mint beruházás sajátossága, hogy élettartama rendkívül hosszú (15-20 év), ami alatt normális viszonyok között feltételezhetően megtérül, tehát elsősorban nem maga az élettartam alatti megtérülés ténye, hanem annak ideje kérdéses. E tényező ismerete pedig elengedhetetlen a gazdaságilag racionális döntések meghozatalához, főleg egy ilyen hosszú „futamidejű” befektetés esetén.

Jelen munkámban alapvető célkitűzésem az volt, hogy – elsősorban gyakorlati adatokra alapozva – meghatározzam a megtérülés legnagyobb valószínűséggel várható időpontját, valamint az élettartam, pontosabban a vizsgált időszak alatt realizálható jövedelmek nettó jelenértékét.

Anyag és módszer

Az ültetvénytelepítés többnyire tipikus beruházásnak tekinthető, vagyis az induláskor, illetőleg a kezdeti években csak kiadások, vagy kiadási többletek jelentkeznek, majd attól kezdve, hogy először pozitívvá válik az adott évi bevételek és kiadások

különbsége, az élettartam végéig magasabb az éves bevételek összege az éves kiadásokénál (Illés, 2002).

Az intenzív almaültetvények létesítésének beruházás-elemzését dinamikus módszerekkel végeztem, és a megtérülést az NPV (nettó jelenérték) és a DPP (dinamikus megtérülési idő) mutatókkal értékeltem (Illés, 2002). A vizsgálatokat a telepítést követő 15 évre végeztem.

Elemzésemben a beruházási költségek valamint a termelés hozam-, költség-, jövedelemviszonyainak megállapításánál a 4x1 m-es térállású ültetvények adottságait vettem alapul. A kalkulatív kamatlábak mértéke az állampapírok, mint „kockázatmentes” befektetések kamatával egyezik meg, ami napjainkban 6-8% között mozog.

Eredmények

Az ültetvényes ágazatok esetében a megtérülés alapvetően az alábbi főbb tényezők függvénye:

- a beruházás finanszírozásának módja,
- kalkulatív kamatláb,
- beruházási költség,
- a hozamok felfutásának üteme, majd szintje a termőévekben,
- értékesítési árak,
- termelési költségek (kiadások).

Beruházás-gazdaságossági elemzéseknél célszerű több finanszírozási változatot is megvizsgálni. Jelen tanulmányban ennek megfelelően két esetet elemeztem, mégpedig a 100%-ban saját forrásból, valamint a saját forrás és támogatás kombinációjával megvalósított telepítést. Ez utóbbinál a jelenlegi helyzetnek megfelelően 45%-os AVOP támogatással kalkuláltam. A támogatás jelentősége, hogy a saját forrásból finanszírozott költségek csökkentésén keresztül javítja a megtérülést.

A kalkulatív kamatláb mértéke, vagyis a befektetett tőke kamatigénye számításaimban – az előzőekben leírtaknak megfelelően – 7%-ot tett ki.

Az intenzív almaültetvények beruházási költsége (*1. táblázat*) a telepítés és a termőre fordulás három évének ápolási költségeiből áll.

1. táblázat: Intenzív almaültetvények beruházási költsége 1 ha-ra

Megnevezés(1)	Költség (eFt)(2)
Terület- és talaj-előkészítés(3)	250
Támberendezés létesítése(4)	900
Oltvány + kiültetés(5)	1 200
Öntözőberendezés létesítése(6)	950
Egyéb(7)	300
Telepítési költség összesen(8)	3 600
1. évi ápolás(9)	240
2. évi ápolás(10)	360
3. évi ápolás(11)	600
Beruházási költség összesen(12)	4 800

Forrás: saját adatgyűjtés(13)

Table 1: Cost of investment of intensive apple plantation per hectare
 (1) Denomination; (2) Cost (thousand HUF); (3) Soil preparation; (4) Construction of support to produce; (5) Graft planting; (6) Irrigation system establishment; (7) Other cost; (8) Total cost of plantation; (9) Plant care in year 1; (10) Plant care in year 2; (11) Plant care in year 3; (12) Total cost of investment; (13) Resource: own calculation

Szakirodalmi adatok és gyakorlati tapasztalatok alapján az intenzív almások jellemzője, hogy a 4. évben fordulnak termőre, az addig produkált hozamokban pedig viszonylag gyors felfutás tapasztalható. Az első évben gyakorlatilag még semmilyen, míg a másodikban már átlagosan 8-10 t/ha-os terméssel számolhatunk, a harmadik évben pedig 20-25 t/ha között mozog ez az érték. A negyedik esztendőől már közel képes arra a 40-45 t/ha hozamra, melyet az egész termőkorban produkál, és ennek mintegy 90%-a étkezési minőségű termék.

A hazai almatermelésben az értékesítési árak nagyon nagy évi ingadozásokat mutatnak. Ez – és ennek jövőbeni nehéz becsülhetősége – alapvetően megnehezíti a tervezést. A jelenlegi árak kalkulációjakor átlagos viszonyokból kiindulva 60 Ft/kg étkezési és 10 Ft/kg ipari alma átlagárral számoltam, a jövőre vonatkozóan jelentős növekedéssel nem terveztem.

A termelési költségek az első évek ápolási költségéről a termőévekre 1 200 -1 300 ezer Ft-os értékre növekszenek. A bevételek és kiadások között természetesen csak az adott időszak

tényleges pénzmozgásai szerepelnek, azaz a kiadások nem tartalmazzák az amortizációs költséget. Ebből ered, hogy a jövedelem sem a klasszikus értelemben vett jövedelem-kategóriának, hanem nettó cash flow-nak tekinthető.

A fenti feltételek mellett elvégzett számítások alapján a nettó jelenérték (NPV) a 100%-ban saját forrásból megvalósított beruházás esetén 3 970 eFt-ot, míg a 45%-os beruházási támogatással megvalósítottnál 6 053 eFt-ot tesz ki az ültetvény 15. évében. Ez azt jelenti, hogy ennyivel nagyobb jövedelemre tettünk szert a termelés 15 éve alatt az állampapírokba való befektetéshez képest, tehát a beruházás mindenképpen gazdaságosnak tekinthető.

Megítélésem szerint azonban a gyakorlatban az ültetvények esetében nem úgy merül fel a kérdés, hogy mennyi a nettó jelenérték a 15. év végén, hanem úgy, hogy várhatóan mikor térül meg a befektetés. Tehát magánál a megtérülés tényénél sokkal fontosabb a megtérülés ideje. Ennél fogva kiemelendő, hogy a dinamikus megtérülési idő (DPP) az első finanszírozási változatnál 7 év, míg a másodikonál természetesen kevesebb, mintegy 5 év. Ezen értékek mindenképpen kedvezőnek mondhatók, jóllehet egy-egy nem várt esemény (fagykár, jégverés, kártétel, fertőzés, stb.) 1-2 évvel kitolhatja a megtérülési időt.

A beruházások esetében mindig a jövőre vonatkozóan készítünk kalkulációkat. A mezőgazdasági termelés eredményességét meghatározó tényezők jelentős részének időbeli alakulása viszont pontosan nem becsülhető, így a – főleg nagyon hosszú távra végzett – beruházás-elemzések eredményei is hibával terheltek. Ennek kiküszöbölésére érzékenységvizsgálatokat végeztem, ami a jövőbeni hozamok, valamint értékesítési árak optimista, realista és pesszimista kombinációival elvégzett számításokat jelenti. Más tényezőket nem vontam be az érzékenységvizsgálatba, hiszen pl. a termelési költségekben vagy kalkulatív kamatlábakban nincs akkora bizonytalanság, mint a termelés eredményességét elsődlegesen meghatározó árakban és hozamokban.

A realista verziót a korábbiakban ismertetett, átlagos viszonyokra vonatkozó adatok testesítik meg. Az optimista és pesszimista értékek mind a hozamok, mind az árak tekintetében +/- 10%-kal térnek el az átlagos értékektől, és természetesen mindkét tényezőnél a nagyobb szám jelenti az optimista verziót.

Az érzékenységvizsgálatot mindkét finanszírozási változatra elvégeztem, az eredményeit, azaz az NPV alakulását az 1. és 2. ábra mutatja.

1. ábra:

A nettó jelenérték (NPV) alakulása 100% saját forrás esetén

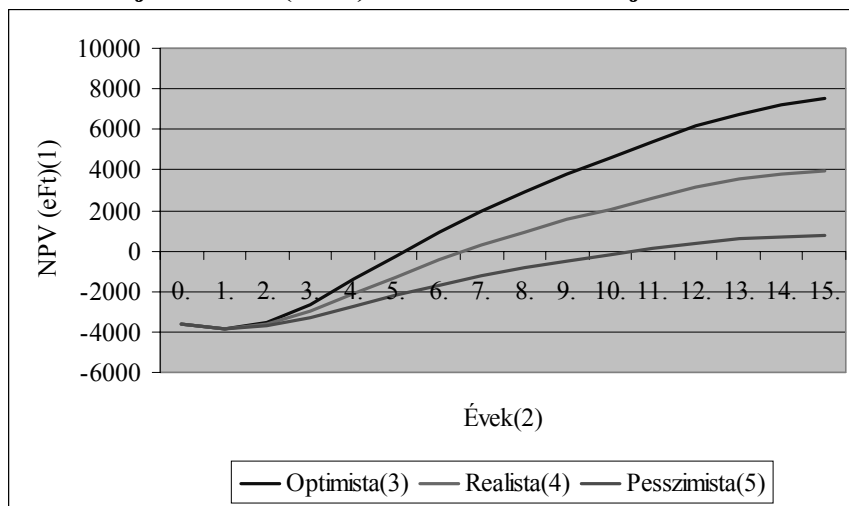

Figure 1: Net Present Value (100% owner's capital)

(1) Net Present Value (NPV); (2) years; (3) optimistic variant; (4) realistic variant; (5) pessimistic variant

A teljes mértékben saját forrásból megvalósított beruházás esetén az ültetvény 15 éves élettartama alatt produkált NPV legjobb esetben mintegy 7,5 millió Ft is lehet, míg a pesszimista változatnál csak 750 ezer Ft-ot tesz ki a realista változat – korábban említett – közel 4 millió Ft-os összegével szemben.

Ennek megfelelően alakul a megtérülés ideje is (a megtérülés évének az az év tekintendő, ahol az NPV pozitívvá válik). Az átlagosnak ítélt 7 év megtérülési idővel szemben kedvező esetben már a 6. évben megtérül a beruházás, míg a hozamok és árak szerencsétlen alakulása esetén ez akár a 11. évre is kitolódhat. Mint látható, többnyire már a saját forrásból megvalósított beruházásnál is kedvező megtérülési viszonyokkal számolhatunk, de itt azért fennáll a megtérülés elhúzódásának veszélye.

2. ábra:

A nettó jelenérték (NPV) alakulása 45%-os támogatás esetén

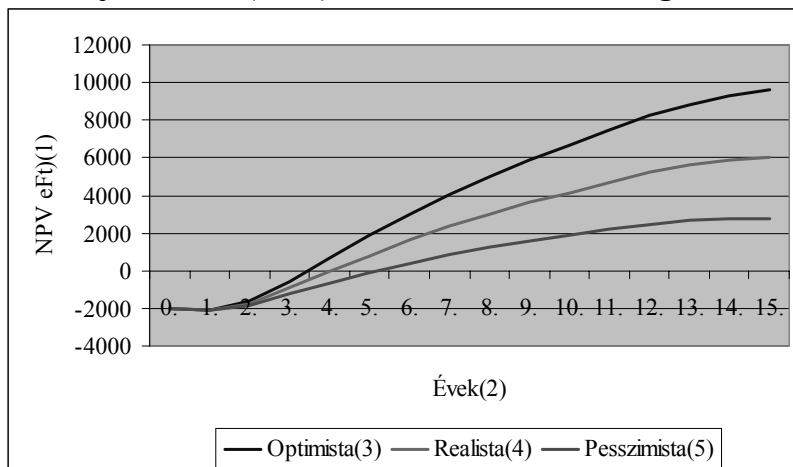

Figure 2: Net Present Value (55% owner's capital + 45% subsidies)
(1) Net Present Value (NPV); (2) years; (3) optimistic variant; (4) realistic variant; (5) pessimistic variant

45%-os beruházási támogatás igénybevétele esetén a megtérülés paraméterei értelemszerűen még kedvezőbben alakulnak. Optimista esetben közel 10 millió Ft, pesszimista esetben pedig mintegy 2,8 millió Ft NPV-val számolhatunk a 15. év végén. A megtérülés időintervalluma itt jóval szűkebb, a 4. és 6. év közé esik.

Következtetések és javaslatok

Az eredményekből megállapítható, hogy a saját forrásból megvalósított ültetvénytelepítés esetén a megtérülés 6-11 év alatt következik be, míg 45%-os támogatás mellett már a 4-6. évben. Ebből kifolyólag elsősorban a támogatással megvalósított beruházás javasolható, hiszen e nélkül a megtérülés akár vésszesen is elhúzódhat.

Ez és az eddig leírtak is viszont csak akkor igazak, ha intenzív ültetvényünktől a ráfordításokat nem „sajnálva”, maximális technológiai fegyelem mellett termelünk, mivel egy kicsi – pl. a növényvédelemben elkövetett – hiba is képes tönkretenni akár az egész adott évi termést. Ha ez az élettartam 15-20 éve alatt sokszor megismétlődik, katasztrofális megtérülési viszonyokkal kell számolnunk.

Összefoglaló

Az intenzív almaültetvények létesítése a – gyümölcsfajok közötti – legnagyobb beruházási költséget igényli, a megtérülés pedig sok tényező függvénye. Termelő üzemek és a szakirodalom adatai alapján elkészített modellel a gyakorlatban leggyakrabban előforduló két beruházási variáns (100% saját forrás és 55% saját forrás + 45% támogatás) megtérülését elemeztem. A beruházás gazdaságosságát az NPV (nettó jelenérték) és a DPP (dinamikus megtérülési idő) mutatókkal értékeltem. Elemzésem lényegét az érzékenység-vizsgálat képezte, melyben a hozam és az értékesítési ár optimista, realista és pesszimista kombinációi szerepelnek. Vizsgálataim alapján megállapítható, hogy az intenzív almaültetvények létesítése a körülmények (elsősorban hozamok és árak) alakulásától függően saját forrásból végzett beruházás esetén 6-11 év, 45%-os támogatás mellett pedig 4-6 év alatt térül meg.

EFFICIENCY ANALYSIS OF PLANTATION ESTABLISHMENT AS AN INVESTMENT IN INTENSIVE APPLE PRODUCTION

SUMMARY

Establishing intensive apple-orchards requires – in the field of fruit species – the highest amount of investment cost, while the returns depend on many factors. On the basis of farm and bibliography data we analysed in a model an investment variations which are the most used in practice investment (100% owner's capital and 55% owner's capital + 45% subsidies) The profitability of the investment has been analysed by the NPV (Net Present Value) and the PI (Profitability Index). The essence of my analysis is based on a sensitivity analysis with the optimist, pessimist and realist combinations of the yield and the market price. From this, we can acclaim that the establishment costs of an intensive apple-orchard will return in 6-11 years, but in all probability they will return (under average conditions) in 4-6 years.

Irodalomjegyzék

- Buzás Gy. (2001): Az ültetvényes ágazatok ökonómiája 2001. In: Mezőgazdasági üzemtan II. Szerk: Pfau-Széles. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó. 260-264. p.
- Illés M. (2002): A beruházások gazdaságossága. In: Vezetői gazdaságtan. Szerk.: Illés M. Kossuth Kiadó 2002. 115-162. p.
- Gonda I. (2000): Intenzív almaültetvény létesítése. In.: Minőségi almatermesztés. Szerk.: Gonda I. Nyíregyháza. Primom, 2000

MEZŐGAZDASÁGI VÁLLALKOZÁSOK TŐKESTRUKTÚRAJA A TERMELÉS HATÉKONYSÁGÁNAK ÉS JÖVEDELMEZŐSÉGÉNEK SZOLGÁLATBAN

Bács Zoltán - Herczeg Adrienn

*Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

Bevezetés

A vállalkozások tőkeszerkezetének hatékonyság szempontjából történő elemzése kapcsán az első lépés definiálni, mit értünk elemzésünk során a tőkeszerkezet és a hatékonyság fogalma alatt. A vállalkozások tőkeszerkezete a társaság tartós finanszírozási forrásainak összetételét, a saját tőke és a hosszú lejáratú kötelezettségek arányát tükrözi, amit a hosszú távú finanszírozási döntések alakítanak. A hatékonyság az egyik leggyakrabban használt vállalatgazdasági kategória, melynek lényege a ráfordítások értékének és az elért eredmények értékének aránya két lehetőség összehasonlítása során. „A technológiai hatékonyság a hozam és a ráfordítás viszonya, míg a gazdasági hatékonyság a termelési érték és a termelési költség aránya.” (Nemessályi - Nemessályi, 2003)

A kutatás célja, anyag és módszer

Alapvető célunk az volt, hogy a mezőgazdasági vállalkozások gazdálkodásának hatékonyságát a birtokszerkezet (föld, mint erőforrás) és a termelési eszközök kapcsán értelmezzük.

A vizsgálat adatbázisa a hazai statisztikai kiadványokban rendelkezésre álló nemzeti adatok. Az elemzés statisztikai módszerek alkalmazásával történik és Magyarország mezőgazdaságának birtokszerkezetére, jövedelmezőségére és beruházásának alakulására terjed ki.

Birtokszerkezet a mezőgazdasági vállalkozások hatékonyságának tükrében

A magyarországi birtokstruktúra és birtokpolitika

A mezőgazdasági tevékenységek közvetve, vagy közvetlenül a termőföldhöz kapcsolódnak, az eredményességet a föld minőségén túl számos egyéb kapcsolódó tényező, így a földhasználati- és birtokstruktúra, továbbá a tulajdonviszonyok és a birtokok tagoltsága is erőteljesen befolyásolják. A megfelelően kialakított birtokstruktúra és üzemi méret a versenyképes mezőgazdasági termelés alapja. (Pfau, 1998)

A történelmi folyamat következtében *szétmorzsolódott birtokszerkezet* csökkenti a gazdálkodás hatékonyságát, a *kényszerű bérleti díjak* pedig tovább rontják a jövedelmezőség alakulását. A birtokrendezésnek a földtulajdon és a bérlet megfelelő arányát kell kialakítania, amely a gazdálkodás életképességét, az okszerű földhasználatot rövid és hosszabb távon egyaránt szolgálja. (Lakatos, 2001) A hatékonyságot növelő birtokkoncentráció előmozdítását és a földnek a távol élő birtokosok tulajdonából a gazdálkodók tulajdonába juttatását a leromlott mezőgazdasági termelés és a tőkehiány is indokolná. (Burgerné, 2003) Az állami birtokszerkezet-politika célja épp ezért az agrártermelés hatékonyságának emelése életképes mezőgazdasági üzemek, üzemstruktúra létrehozásával.

Üzemi struktúra és a jövedelmezőség kapcsolata

A következőkben az üzemméret és a jövedelmezőség kapcsolatának vizsgálata során az ökonómiai üzemméretet az ún. európai méretegységgel (EUME) fejezzük ki. Egy EUME egyenlő az euróban kifejezett standard fedezeti hozzájárulás (SFH) 1200 eurójával. A mezőgazdasági területtel, illetve az SFH-val kifejezett üzemméret viszonya adott ország esetében az 1 ha-ra jutó átlagos SFH értéktől függ. Ez utóbbit a termelés jövedelmezősége és a tevékenységi struktúra befolyásolja. Magyarországon a termelés alacsony jövedelmezősége következtében az egy ha mezőgazdasági

területre jutó SFH az EU átlag 40%-át sem éri el. (Kovács-Udovecz, 2003)

Az 1. táblázat alapján – mely a gazdaságszám és az SFH előállítás megoszlását mutatja a méretcsoportonként - megállapítható: a gazdaságok túlnyomó többsége (81%-a) a két legkisebb méretcsoportban található, csekély gazdasági szereppel (12%-os SFH részesedés), a legnagyobb méretkategóriában viszont a gazdaságok 1,8%-a az összes SFH 53%-át állítja elő.

(Az SFH hozzáadott érték jellegű kategória: a bruttó termelési érték és a közvetlen változó költségek különbözete)

1. táblázat: Az üzemszám és az SFH megoszlása méretcsoportok szerint

Méretcsoportok(1)	Üzemszám megoszlása (%) (2)		SFH megoszlása (%) (3)	
	EU átlag(4)	Magyarország(5)	EU átlag	Magyarország
0-4 EUME(6)	23,6	55,1	3,01	11,3
4-8 EUME	19,6	25,9	4,67	10,6
8-16 EUME	19,4	10,8	9,31	8,8
16-40 EUME	21,2	4,7	23,16	8,5
40-100 EUME	12,5	1,7	31,62	7,5
100 EUME felett	3,8	1,8	28,22	53,4
Összesen(7)	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: saját összeállítás az FADN Public Database és Kovács-Udovecz adatai alapján(8)

1. table: The number of farms and the distribution of SGM by size bracket

(1)size brackets, (2) distribution of number of enterprises (3)distribution of SGM, (4) average of EU, (5) Hungary, (6) European Size of Unit (ESU), (7) Total, (8) Source: Self combination by the FADN Public Database and data of Kovács-Udovecz

Méretkategóriánként vizsgálva az egy hektárra jutó bruttó jövedelmet (2. táblázat) a következő megállapítások tehetőek:

A növekvő üzemméret rendre jobb eredményeket tesz lehetővé, ahol:

- az EU csatlakozás előnyeiből leginkább a közepes méretkategória üzemei lesznek képesek részesedni. Ez korábbi hatékony működésüknek és szerencsés termelési struktúrájuknak lesz a következménye.
- Kedvező hatásokra számíthatnak a nagyüzemek is.

- A kisméretű üzemek esélyei viszont rosszak, hiszen termelésükben az uniós integráció által kedvezőtlenül érintett ágazatok (pl. sertés, baromfi) az átlagosnál nagyobb súllyal szerepelnek.

2. táblázat: Az egy ha-ra jutó bruttó jövedelem* méretkategóriánként

Üzemi SFH(1)	Bruttó jövedelem (ezer Ft/ha)(2)		
	2002	2004	Változás %(3)
≤ 3.000	42,2	37,6	89
>3.000 - 10.000	57,7	79,3	137,5
>10.000	78,7	91,8	116,6
Összesen(4)	64,8	73,6	113,6

Forrás: Keszthelyi-Kovács, 2004(5)

2. table: Gross margin per hectare by size categories

(1) Farm's total SGM, (2) Gross margin, (3) Change, (4) Total, (5) Source: Keszthelyi-Kovács, 2004

* Bruttó jövedelem= adózás előtti eredmény + személyi jellegű ráfordítások (Ez utóbbival való korrigálás szükségességét az egyéni gazdaságok és társas vállalkozások közti eltérés zavaró hatásának kiküszöbölése indokolja.)

A mezőgazdasági vállalkozások tartós tőkebefektetései

Habár az eddigiekben bemutatott egységnyi mezőgazdasági területre jutó jövedelmezőségi mutatók fontos összehasonlítási lehetőséget kínálnak, mégsem nyújtanak teljes képet a vállalkozások jövedelmezőségi helyzetéről. Célszerű ezért megvizsgálni más erőforrások felhasználásának hatékonyságát is, mint a gazdálkodás hatékonyságának másik fontos meghatározóját, a gépesítés színvonalának alakulását.

Eszközállomány jövedelmezőségének vizsgálata

Az összes eszközállományhoz képest vizsgálva a jövedelmalakulást (3. táblázat) Magyarország szempontjából különösen előnyös képet kapunk. Ennek oka, hogy hazánkban a lekötött összes eszköz egy hektárra vetített értéke csupán töredéke az uniós átlagnak, amit egyrészt az alacsony hazai földárak, illetve a magas földbérlet aránya magyaráz. Másrészt látható, hogy az épület-, tenyészállatok-, gép- és forgóeszköz-állomány értéke is

elmarad az unióbeli átlagtól, amiben a magyar gazdálkodók rosszabb felszereltsége, eszközeik korszerűtlensége nyilvánul meg.

3. táblázat: Eszközállomány jövedelmezőségével kapcsolatos mutatók alakulása

Mutatók(1)	EU átlag(2)	Magyarország(3)
Összes eszközérték, EUR/ha(4)	8354,0	1189,9
Ebből: föld és ültetvény, EUR/ha(5)	4853,5	203,2
épületek, EUR/ha(6)	1033,2	250,5
gépek, EUR/ha(7)	759,9	283,6
tenyészállatok, EUR/ha(8)	341,1	92,7
forgóeszközök, EUR/ha(9)	1366,4	359,97
Üzemi bruttó jövedelem, EUR/ 100 EUR összes eszközérték (10)	7,7	17,0

Forrás: saját összeállítás az FADN Public Database és Kovács-Udovecz adatai alapján(11)

3. table: Indexes for profitability of assets

(1) Indexes, (2) Average of EU, (3) Hungary, (4) Total value of assets, (5) From this: land, plantations (EUR/ha) (6) buildings, (7) equipments, (8) breeding animals, (9) current assets (10) Farms SGM, EUR/100EUR total value of assets,(11) Source: Self combination by the FADN Public Database and datas of Kovács-Udovecz

Következtetések

A birtokszerkezetet és a tartós tőkebefektetéseket a termelés hatékonyságának szempontjából vizsgálva megállapítható, a mezőgazdasági vállalkozások tőkeszerkezetének kialakítása több szempontból is összekapcsolódik a hatékonyság kérdésével. A versenyképes mezőgazdasági termelés alapja a megfelelően kialakított birtokstruktúra és az üzemi méret.

Összefoglalás

A mezőgazdasági vállalkozások tőkeszerkezetének kialakítása több aspektusában is összekapcsolódik a hatékonyság kérdésével.

Egyfelől a tőkeszerkezet-vizsgálatok tükrében megállapítható, a magyar mezőgazdaság egyik alapvető problémája az, hogy a tőke- és termelésszerkezet jelentős eltéréseket mutat. Ez a probléma felveti a birtok koncentrációk hatékonysági szempont szerinti vizsgálatának jogosságát. Másrészt a mezőgazdaság jövedelemtermelő képességét nagymértékben befolyásolja, hogy az ágazat milyen mértékben képes beruházni és felhalmozni. A mezőgazdaság fejlődésének, a gazdálkodás hatékonyságának ugyanis fontos meghatározója a gépesítés színvonalának alakulása.

CAPITAL STRUCTURE AS THE SOURCE OF EFFECTIVENESS AND PROFITABILITY BY THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

SUMMARY

The capital structure of the agricultural enterprises is joined with the question of efficiency. An inadequate capital structure can cause significant handicap. By the hungarian agriculture two notable factors are known as the reason of the arrears. One of it is the not suitable structure of landed property. The other source of the hungarian agricultural enterprises can be the technical condition. One of the most important determinative of the agriculture's development is the structure, status and number of the owned or used machines. Recruiting or changing the out-of date facilities is one of those centre tasks, that can be grade up the productiveness of the agriculture.

Irodalomjegyzék

Burgerné G. A. (2003): Földhasználat és földbirtok-politika az Európai Unióban és néhány csatlakozó országban. Közgazdasági Szemle, L. évf., 2003. szept. (819-832.p.) FADN Public Database, 2004. Keszthelyi Sz. – Kovács G. (2004): A direkt támogatások felosztási rendszerének változása és annak hatása a magyar mezőgazdasági vállalkozások bevételeire. EU tanulmányok 2004/5. kötet. Kovács G.- Udovecz G. (2003): A mezőgazdasági vállalkozások jövedelmezősége az Európai Unióban és Magyarországon. Gazdálkodás. XLVII. évfolyam 3. sz. 1-16. o. Lakatos D. (2001): Tárgyasult termelési erőforrások. Nemessályi Zs. – Nemessályi Á.: A gazdálkodás hatékonyságának mutatórendszere. Gazdálkodás. XLVII. évfolyam 3. sz. 54-60. o. Pfau. E (1998): A mezőgazdasági vállalkozások termelési tényezői, erőforrásai. DATE, 167.

A BIOMASSZA-ENERGETIKAI ELJÁRÁSOK TŐKEIGÉNYE ÉS MEGVALÓSÍTHATÓSÁGA

Bai Attila

*Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum,
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

Bevezetés

Hazai természeti adottságaink kiválóan alkalmasak mezőgazdasági tevékenységre, mely elsősorban az állattenyésztés és az élelmiszeripar alapanyag-szükségletét elégíti ki, a felesleg meghatározó része pedig export-értékesítésre kerül (Pfau in Pfau-Széles, 2001). Országunk stagnáló népessége, csökkenő állatállománya és sok szempontból problematikus értékesítési lehetőségei viszont piaci szempontból lehetővé teszik, energiapolitikai és környezetvédelmi szempontból pedig hosszabb távon kikényszerítik a biomassza energetikai hasznosításában rejlő lehetőségeink fokozottabb kihasználását. Mezőgazdaságunk jövőbeni fejlődésében kulcsfontosságú lesz a fenntartható és egyben multifunkcionális jelleg, melynek egyik lehetősége az élelmiszergazdaságban, az erdészetben és a kommunális szektorban képződő biomassza egy részének energetikai felhasználása.

Ezen eljárások igen alkalmasak a termelés biztonságának fokozására, hiszen diverzifikálják a gazdálkodók tevékenységét és piacképes, de akár saját felhasználásra is alkalmas termékeket állítanak elő. A mezőgazdasági termelés – különösen a fejlett országokban – egyre nagyobb szerepet tölt be az energia-ellátásban (Lakner-Hajdu, 2004). Az eljárások további terjedését az EU szigorú hulladékkezelési szabályai (Szabó, 2002) is befolyásolják.

Állami szinten területfejlesztési vonzatuk sem elhanyagolható, hiszen alkalmazásuk során a munkahelyteremtés, illetve – stabilizálás, az eredményesebb földhasználat, a munkacsúcsok csökkentése, az energiaköltségek csökkentése, az energetikai önellátás javítása és a légszennyezés csökkentése jelentkezik (Grasselli, 2004a). Az egyes eljárásoknál képződő iker-, illetve melléktermékek (hulladék hő, biotrágya, széndioxid) elősegíthetik a

külső tőke bevonását is a helyi beruházásokba (Grasselli, 2004b). Az elterjedés akadályaként általában két tényező jelenik meg: a bioenergetikai beruházások nagysága olykor még támogatással is nehezen teszi lehetővé a megvalósítást, a földgázzal ellátott területek országos lefedettsége, valamint a földgáz államilag támogatott ára pedig a működés jövedelmezőségét csökkenti, elsősorban a kisfogyasztók körében. Jelen tanulmányban ez utóbbi két tényezőre ható tényezőket kívánom bemutatni.

Tőkeigény

Az energiatermelés megújuló energiaforrásokkal jóval drágább beruházásokat igényel, mint a hagyományos energiahordozóknál (*1. táblázat*). Korszerű, nagy kapacitású faapríték-tüzelő kazánok mintegy négyszer, kisebb méretben akár 5-6-szor drágábbak a földgázos kazánoknál.

1. táblázat: Néhány megújuló energiaforrás előállításának beruházási költsége

Energiaforrás(1)	Évszám(2)	Beruházási ktg (eFt/kW, 3)
Szélenergia(4)	2002	330
Vízenergia(5)		250-400
Geotermia(6)		180
Napkollektor(7)	2005	250-400 eFt/m ²
Fotovillamos energia(8)	2002	2500
Biodízel(9)		120-160 eFt/ezer l.
Bioetanol(10)		160 eFt/ ezer l.
Biogáz(11)	2004	300-500
Bio-fűtőmű(12)		80
Bio-hőerőmű(13)		500-1100
Kisüzemi spec. kazán(14)		20-200
Energetikai faültetv.(15)		270-450 eFt/ha
Energianád(16)	2005	400-500 eFt/ha
Energiafű(17)		90-100 eFt/ha

Források: Bohoczky, Marosvölgyi, Janowszki szóbeli információi, valamint saját adatok alapján.

Table 1: Investment cost of some renewable energy sources

(1) Energy source, (2) Year, (3) Investment cost per kW caopacity, (4) Wind, (5) Water, (6) Geothermie, (7) Solar, (8) Photovoltaic, (9) Bio-diesel, (10) Bio-ethanol, (11) Biogas, (12) Bio Central Heat Unit, (13)

Bio-electric Power Plant, (14) Special biomass burner with small capacity, (15) Energy plantation, (16) Energy reed, (17) Energy grass

Sources: Oral information of Bohoczky, Marosvölgyi, Janowszki and own date

Kis kapacitású biomassza-hasznosító berendezések kizárólag a közvetlen hőhasznosításban, családi házak és kisvállalkozások hőenergia-ellátására szolgálnak. Jelenleg mintegy 300-350 ezer család tüzel biomasszával, ezeknek a kazánoknak a túlnyomó része azonban házilag barkácsolt, elavult, ám rendkívül olcsó berendezés. Hatásfokuk általában nem éri el még az 50 %-ot sem, működésükhöz tehát közel kétszer annyi tüzelőanyagot használnak fel, mint a korszerű, speciális biomassza-tüzelő kazánok. A rossz hatásfok miatt károsanyag-kibocsátásuk is rendkívül jelentős, mely nemcsak környezetvédelmileg, hanem biztonsági szempontból is nagy kockázatot jelent (Bai et al, 2002).

Mindenféle biomassza-energetikai eljárásban működnek hazánkban korszerű, a szigorú hatósági előírásoknak megfelelő nagyberendezések is. Ezek optimális méretének meghatározásánál a következő szempontokat célszerű figyelembe venni:

- Biztos és folyamatos alapanyag-ellátás érdekében meg kell határozni a rendelkezésre álló alapanyagok fajtáját, potenciális mennyiségét, várható felhasználását és az energetikai felhasználásnál jelentkező egyéb indokokat (pl. munkahelyteremtő hatás, nedvességtartalom, betakarítás ideje). A természeti tényezőkből és a biomassza változó összetételéből adódó bizonytalanság miatt jelentős rátartással célszerű számolni, illetve szerződésben kell biztosítani ennek figyelembe vételét.
- A beruházásnál a méretnagyság csökkenő, míg az alapanyag-beszerzésnél növekvő fajlagos költségekkel jár. Az előbbi az állandó költségek nagy részarányának, az utóbbi a szállítási-tárolási költségek növekedésének, valamint a keresleti piac árfelhajtó hatásának köszönhető. A szállítási-tárolási költségek logisztikai módszerekkel (üzemtelepítés helye, gyűjtőközpontok létrehozása, energetikai ültetvények telepítése) jelentősen

csökkenthetők. Az árnövekedésből származó hatás az üzem eredményeit csökkenti, míg a helyi vállalkozók nyereségét növeli, ezért térségi szinten nem tekinthető egyértelműen hátránynak. Komplex értelemben a nagyobb üzemi méret egyértelműen költségcsökkentéssel jár.

- A műszaki értelemben vett méretgazdaságosság azonban önmagában nem garantálja a nyereséges működést. Itt lép be a legnagyobb méretnövelést korlátozó tényező, a képződő hulladék hő felhasználása. A vizsgált térségben - a hőfogyasztó hálózat kiépítése/telepítése szükséges, ami növeli a beruházási költséget. Ez nem okvetlen a biomassza-energetikai üzem beruházójánál jelentkezik, hiszen kedvező hőár felkínálása vonzóvá teheti a hulladék hő megvásárlását külső befektetők számára is. További probléma a hő felhasználása a nyári félévben, amikor elsősorban önkormányzati intézmények, nagyobb vállalkozások melegvíz-ellátása, valamint a termény- és gyümölcs-szárítás vehető számításba. A téli félévben az épületek, a január és május közötti időszakban pedig az üvegházak, fóliasátrak fűtése jöhet szóba.
- Méretezésbeli korlátot jelenthet az üzemeltetésnél közvetve és közvetlenül jelentkező jelentős munkaerő-igény, bár a kevésbé fejlett térségekben a foglalkoztatás a beruházás egyik fő céljaként is definiálható.
- Az engedélyezési eljárás és a finanszírozhatóság szempontjából egyaránt előnyt jelent a 20 MW_e és 50 MW_{hő} alatti kapacitás (193/2001 (X. 19) Korm. rendelet), mert így a létesítményhez nem szükséges részletes környezeti hatástanulmány, ami gyorsabb és olcsóbb megvalósítást tesz lehetővé. Az engedélyek beszerzése általában 3-9 hónapot is igényel.
- Fontos szempont, hogy a helyi, illetve a környező települések lakosságát az erőmű működése, illetve az alapanyag ellátással kapcsolatos szállítási – logisztikai munkák nagymértékben ne zavarják (Grasselli, 2004b).

Működtetés

A működtetésnél három költségtényező érdemel figyelmet minden eljárásnál. Személyi jellegű költségek: a kisüzemi berendezések működtetése bár kézierőt igényel, ez készpénzkiadást nem okoz. A nagyberendezéseknél a magas automatizáltsági fok miatt kevés dolgozót foglalkoztatnak, közvetlen munkahely-teremtő hatásuk kicsi, azonban közvetve – a beszállító vállalkozások munkahelyeinek fenntartásával, az alapanyag betakarításával, valamint egyéb (nagy hőigényű) vállalkozások odatelepítésének vonzásával – közvetve igen jelentős munkahely-teremtő, illetve – stabilizáló szerepük lehet a kevésbé fejlett térségekben.

Az automatizáció miatt kiemelkedő szereppel bír az önköltség-csökkentésben a fajlagos amortizációs költség csökkentése a folyamatos működés feltételeinek biztosításával. Ez mind az alapanyag-beszerezésnek, mind a végtermékek hasznosításának, mind az üzemzavarok gyors elhárításának hosszú távú (15-20 évre szóló) megoldását feltételezi (Bai et al, 2005).

Az alapanyag-költség szerepe folyamatos üzem mellett általában meghatározó. Csökkentése a közvetlen eltüzelésben saját termelésű alapanyagokkal, a biogáz-előállításban külső alapanyagok ártalmatlanításával, míg a hajtóanyag-előállításban a tárolási költségek csökkentésével oldható meg leginkább.

A főtermékek önköltség-csökkentésében kiemelkedő szerepe lehet az energetikai főtermékek mellett képződő ikertermékek (biotrágya, olajmag-pogácsa, magháj, glicerin) teljes körű – lehetőleg helyi – felhasználásának is.

A képződött energetikai fő- és ikertermékek értékére a következő tényezők hatnak:

- A földgáz ára, mely kényelmesen és - az állami támogatás miatt – még olcsó áron hozzáférhető a lakosság számára. Az ezen kívüli fogyasztók számára azonban már most is sok esetben gazdaságos a biomassza-tüzelő berendezésekből származó hő felhasználása. A földgáztörvény várható

változása értelmében a közeljövőben a bio-földgáz is bevezethető lesz a közüzemi földgáz-hálózatba, garantált értékesítési lehetőséget nyújtva.

- A „zöld” villamos áram átvétele szintén garantált, évről évre növekedő áron, mely azonban még mindig csak körülbelül fele az EU „zöld” árainak.
- A hagyományos hajtóanyagok árnövekedése, a megújulók átvételére kiírt tenderek, valamint a gázolaj-exportban az EU-importőrök által elvárt biohajtóanyag-arányok, a jövedéki adómentesség és az értékesítés feltételeinek (MOL) megteremtése korlátozott mértékben várhatóan megnöveli a hazai előállítását.

Összefoglalás

A biomassa-energetikai eljárások alkalmasak a termelés biztonságának fokozására, hiszen diverzifikálják a gazdálkodók tevékenységét és piacképes, de akár saját felhasználásra is alkalmas termékeket állítanak elő. A magas beruházási költségek miatt kiemelkedő jelentősége van a szakszerű méretezésnek és a folyamatos működésnek. A konkurens termékek árainak várható emelkedése, az energiapiaci liberalizáció és a jogszabályi előírások szigorodása, valamint a munkahelyek stabilizálásában és a biztos értékesítésben jelentkező előnyök már a közeljövőben is várhatóan ésszerűvé teszik ezen eljárások alkalmazását.

VIABILITY AND INVESTMENT NEED OF BIOMASS ENERGY METHODS

SUMMARY

Energy utilization of biomass is suitable for the improvement of safety of agricultural production via diversification and producing of marketable, or innerly usable products. Professional sizing and continuous operation may look as crucial factors because of the high investment costs. Expectable price hiking of competitive products, liberalization in energy sector, aggravation of judicial prescriptions, the advantageous lies in stabilization of jobs and in safety market position should result the spreading of these methods in short run.

Irodalomjegyzék

- Bai A. (szerk.) et al: A biogáz előállításá. Jelen és jövő. Szakkönyv. Szaktudás Kiadó Ház RT. ISBN 963 9553 395. Budapest, 2005.
- Bai A. (szerk.) et al: A biomassza felhasználása. Szakkönyv. Szaktudás Kiadó Ház, ISBN 963 9422 460, Budapest, 2002
- Grasselli G.: A megújuló energiaforrások, mint a területfejlesztés eszközei. Konferencia-előadás. Energexpo Nemzetközi Konferencia és Szakkiállítás. Debrecen, 2004. szeptember 28-30. (2004a)
- Grasselli G. (szerk.): Munkahelyteremtő megújuló energiaforrások hasznosításának megvalósíthatósági tanulmányterve a Debreceni Agglomeráció térségében. Megvalósíthatósági tanulmány. HBM Területfejlesztési Tanács. Debrecen, 2004b
- Lakner Z. – Hajdu I.-né: Stratégiai ágazat-e még az élelmiszergazdaság? Élelmezési Ipar, LVIII. évf., 12. szám, Budapest, 2004. p. 364.
- Szabó B.: The Effects of Hortobágy National Park on the Social, Economic and Ecological Characteristics of Settlements Concerned. XXIX. Óvári Tudományos Napok, Agrártermelés-életminőség. Mosonmagyaróvár, 2002. október 3-4.
- Pfau E. - Széles Gy. (szerk.) et al: Mezőgazdasági üzemetan. Tankönyv. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, ISBN 963 356 3259, Budapest, 2001.

A FALUSI VENDÉGLÁTÁS BERENDEZKEDÉSI KÉRDÉSEI

Bainé Szabó Bernadett

*Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

Bevezetés

A vidék gazdasági bázisának erősítése, diverzifikálása a mezőgazdaság fejlesztésével önmagában nem elegendő. Helyi erőforrásokat hasznosító tevékenységek fejlesztésére is szükség van a tevékenység sokszínűvé tételével. A „többblábon állás” megvalósítása, tájjellegű termékspecifikumok előállítása, feldolgozása, értékesítése, a mezőgazdaság és az idegenforgalom összekapcsolása a mezőgazdaság versenyképességének a fokozódását segíthetik elő. Megakadályozható továbbá a vidéki termelők - a mezőgazdaság gyenge jövedelemtermelő képessége miatti – elvándorlása a képződő munkahelyek és a kiegészítő jövedelemszerzés által. A mezőgazdasághoz sokféle kiegészítő jövedelemszerzési lehetőség kapcsolódhat, melyek közül ebben a tanulmányban a falusi vendéglátás berendezkedési kérdéseiről lesz szó.

A falusi turizmus helyzete Magyarországon

A falusi turizmusról sokféle fogalmi lehatárolás létezik a szakirodalomban. A legfontosabb ismérveit a következő definíció tartalmazza. A falusi turizmus olyan vidéken folyó turisztikai tevékenység, mely a vendégfogadó részéről falusi szállásadást, étkeztetést és programkínálatot, a vendég részéről olcsó és aktív kikapcsolódást jelent és a helyi források, a vidék vonzerejének felhasználásával a falusi környezet, kultúra fenntartásához, a vidéki családok jövedelem-kiegészítéséhez járul hozzá (Bainé Szabó et al., 2005). Klasszikus értelemben mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódik, azaz a mezőgazdaságból származó jövedelmet egészíti ki.

A Központi Statisztikai Hivatal 1998 óta gyűjt és szolgáltat adatokat magánszálláshelyekről. A magánszálláshelyek adatait

vizsgálva megállapítható, hogy a férőhelyek 20%-a, míg a vendégéjszakák 16%-a falusi turizmusban található. A falusi vendéglátók száma 2003-ban 7.300 fő, összesen 43.819 férőhelyet kínálva*. Az átlagos tartózkodási idő, azaz egy vendég által eltöltött vendégéjszakák száma 4-5. Egy vendéglátóra átlagosan 5-6 férőhely jut, míg az egy vendéglátóra jutó vendégéjszakák száma átlagosan 80 körüli. A falusi turizmus férőhely kapacitásainak kihasználtsága mindössze 15-20%, pedig a falusi vendéglátással kapcsolatban felmerülő állandó költségek csökkentése a rendelkezésre álló kapacitások minél teljesebb kihasználásával érhető el (Pfau-Posta, 2002).

A falusi turizmus intézményrendszerének két fő pillérét az 1989-ben alakult Magyar Falusi Tanyai Vendégfogadók Szövetsége (MFTVSZ) és az 1994-ben létrehozott Falusi Turizmus Országos Szövetsége (FTOSZ) alkotják. Ezek mellett érdemes megemlíteni a Falusi Turizmus Centrumot, mely a hagyományos értékesítési csatornák mellett az on-line értékesítésben játszik úttörő szerepet.

Berendezkedés a falusi turizmusra

Ebben a fejezetben kitérek a falusi turizmus jogi hátterére, a szükséges személyi és tárgyi feltételekre és a falusi vendéglátás tőkeszükségletére.

A falusi turizmus jogi háttere

Magyarországon a falusi turizmus szabályozásával a 110/1997. (VI. 25.) Kormányrendelet – a magán szálláshelyek idegenforgalmi célú hasznosításáról – és annak módosításáról szóló 150/2003. (IX. 22.) Kormányrendelet, valamint az 54/2003. (VIII. 29.) GKM rendelet – a kereskedelmi és a fizetővendéglátó szálláshelyek osztályba sorolásáról, valamint a falusi szálláshelyek minősítéséről szóló 45/1998. (VI. 24.) IKIM rendelet módosításáról – foglalkozik (Tikász, 2005). Ezek alapján falusi szállásadónak minősül a már kialakult tanyás térségekben, nem kiemelt gyógy- és üdülőhelyen folytatott magán szállásadói tevékenység. A falusi vendéglátás kedvező

* Idegenforgalmi Statisztikai Évkönyv, 2003

adófizetési kötelezettséggel jár: a nem egyéni vállalkozásként folytatott falusi vendéglátás tevékenységből származó bevétel, ha a vendégekönyv adatai szerint az évi 800 ezer forintot nem haladja meg, adómentes bevételnek minősül.

A vendéglátó a tevékenységét akkor folytathatja, ha – kérelmére – a szálláshely szerint illetékes települési önkormányzat jegyzője közhitelű hatósági nyilvántartásba vette. Ezen túlmenően a rendeletben előírt kötelezettségeknek kell eleget tenni, így például:

- be kell jelentkezni az adóhatósághoz;
- a bejáraton kívül fel kell tüntetni, hogy magánszállás vehető igénybe, a szálláshelyen belülről pedig a vendéglátó nevét, nyilvántartásba vételi számát, a szálláshely árát és a szálláshely minősítését;
- az e célra rendszeresített formanyomtatványon - a jegyző által hitelesített - vendégekönyvet kell vezetni;
- évente, a tárgyévét követő január 31-éig a jegyzőnek be kell jelenteni a fogadott vendégek és az általuk eltöltött vendégéjszakák összesített számát, belföldi és külföldi bontásban; és lehetővé kell tenni az erre jogosult szervezetek a hatáskörükbe tartozó ellenőrzés elvégzését.

A falusi vendéglátás tárgyi és személyi feltételei

A falusi turizmus tényezői közül kiemelendők a vendégfogadás tárgyi és személyi feltételei, melyekkel szemben komoly követelmények fogalmazódnak meg.

A személyi feltételek között fontos a vendéglátók személyi higiéniája, jó megjelenése, udvarias, előzékeny, de nem tolaszkodó magatartása, vendégszeretete. A vendég és a házigazda között csak így alakulhat ki egy közvetlen kapcsolat, amely egy ismételt látogatást eredményezhet. A külföldi vendéget örömmel tölti el, amikor saját nyelvén köszöntik, kommunikálnak vele. Nagy hangsúlyt kell fektetni a nyelvi képzésre.

A meglévő intézményhálózat tárgyi és személyi feltételeiben egyaránt alkalmas a falusi vendéglátó képzésre, az iskolarendszerű és a tanfolyamos képzésben egyaránt. A jövőben egyre fontosabb lesz, hogy a vendégfogadók vállalkozói szakismeretekkel rendelkezzenek, ismerjék a vendégfogadás érdekében történő

beruházás terheit, megtérülési viszonyait. Érteniük kell a pénzgazdálkodáshoz, ésszerű munkaszervezéshez, be kell tartaniuk a vendéglátás higiénés követelményeit és megfelelő viselkedési szabályokat kell elsajátítaniuk. Mindehhez a szakképzés nyújt lehetőséget és segítséget.

A tárgyi feltételek körében fontos a tiszta, rendezett környezet. Ide tartozik a lakás berendezése, az illemhely, a fürdő, a különböző rendeltetésű szobák kialakítása. Fontos, hogy ezek könnyen tisztántarthatók legyenek, és egyben a kényelmet is biztosítsák.

A megfelelő tárgyi feltételek biztosításához a FTOSZ rögzítette a falusi vendéglátás keretében hasznosított magán szálláshelyek minősítési követelményeit. Ez alapján a szálláshely minősítését a tulajdonosnak, az üzemeltetőnek írásban kérnie kell, ezt követően kaphatja meg az minősítési folyamat útmutatóját és a megfelelő adatlapot. A minősítést a FATOSZ tagszervezetei végzik, amelyek összesített jegyzőkönyvet küldenek a FATOSZ számára a minősítés megtörténtéről. A tagszervezet a minősített tagszervezetnek eljuttatja a FATOSZ által kiadott bizonyítványt és minősítő jelet. A bizonyítvány három nyelven tanúsítja, hogy a szálláshely megfelel a FATOSZ minősítési előírásainak és jogosult az 1-2-3-4 napraforgós jel egyikének használatára.

A falusi turizmus tőkeszükséglete

Ebben a fejezetben modellvizsgálatom eredményeit mutatom be, melyeket Hajdú-Bihar megyei falusi vendéglátókkal végzett kérdőíves felmérések és mélyinterjúk alapoztak meg.

A tőkeszükséglet függ a leendő vendéglátás színvonalától és attól, hogy a rendelkezésre álló adottságokat szeretnénk-e hasznosítani, vagy szükséges-e felújítás, új házrész építése. A vizsgált modellben két szobával és négy férőhellyel számoltam. Ha rendelkezésre áll a kihasználatlan szobakapacitás, a meglévő lakóház, a fürdőszoba felszereltsége megfelel a falusi turizmus tárgyi követelményeinek, akkor az a meglévő kapacitások hasznosítását jelenti. Az esetek többségében a fürdőszobát a háziak és a vendégek közösen használják, mely esetben csak 2 napraforgó minősítésű szálláshelyről beszélhetünk. A meglévő vagy rendelkezésre álló kapacitások hasznosítása esetén nincs pótlólagos beruházás, az üresen álló, eddig nem, vagy kevés alkalommal

(tiszta szoba), illetve más célra használt helyiségeket állítjuk a falusi turizmus szolgálatába. Egy új helyiség, például fürdőszoba, vagy lakrész építése, bővítése magasabb - 3-4 napraforgós - minőségi kategória eléréséhez vezethet. Ennek függvényében hétféle beruházási koncepció szerint vázolható fel a tőkeszükséglet 2005. évi árakon (1. táblázat).

1. táblázat. A falusi turizmus tőkeszükséglete beruházási koncepciók szerint

Megnevezés(1)	Tőkeszükséglet (e Ft)(2)	
Meglévő kapacitások hasznosítása(3)	66.000	
Felújítás(4)	szoba(6)	256.000
	fürdőszoba(7)	200.000
	szoba- és fürdőszoba(8)	390.000
Építés(5)	szoba(6)	1.686.000
	fürdőszoba(7)	920.000
	szoba- és fürdőszoba(8)	2.540.000

Table 1: Capital Need of Rural Tourism According to Investments Conceptions

Denomination(1), Capital Need (thousand HUF)(2), Utilising Already Existing Capacities(3), Renovation(4), Building(5), Room(6), Bathroom(7), Room and Bathroom(8)

A meglévő kapacitások hasznosításakor a szükséges ágynemű, törülköző, ágytakaró költségét kalkuláltam. A felújítási koncepciókban az egyes helyiségek felújításával (festés, burkolás), illetve a berendezések cseréjével kapcsolatos költségeket vettem figyelembe, míg az építési koncepcióknál számszerűsítettem például az építési munkákat, elektromos szereléseket, a fűtés- és vízszelvény munkáit. Ha mindkét helyiség felújításáról, vagy építéséről van szó, a minősítés költségét, illetve a szükséges ágynemű, ágytakaró és törülközők értékét csak egyszer vettem figyelembe, ezért kisebb a tőkeszükséglet együtt, mint külön-külön.

A tőkeszükségletnél vettem figyelembe a minősítés költségét, mely a falusi vendéglátásba való belépés előtt egyszeri kifizetést jelent a

vendégfogadó számára. Ennek a költsége 2005-ben magánszemély számára 10 ezer Ft.

A falusi vendéglátás megkezdése előtt szükséges falusi turizmus egyik helyi szervezetébe történő belépés, a szükséges dokumentumok beszerezése, a szálláshely minősítése, és az étkeztetéshez, illetve a főzéshez az ÁNTSZ engedélyének elnyerése. Bár eddig nem volt kötelező, de most már nélkülözhetetlen lesz a falusi vendéglátói képesítés megszerzése, továbbá legalább egy nyelvi képzésen való részvétel.

Megállapítható, hogy a falusi vendéglátás tőkésüksége összehasonlítva más turisztikai beruházásokkal alacsonyabb, hiszen a vendéglátásban használt épületek, eszközök már korábban is rendelkezésre álltak, azokat nem kellett „előállítani”, illetve a hiányzó elemek akár a vendéglátó saját munkájával is megteremthetők. Olyan adottságokból is hasznot hajt, amelyek nem, vagy csak alig kerültek pénzbe: szellemi tőke, természeti kincsek, népi hagyományok.

Ha a természeti adottságok kedveznek a turizmusnak, a rendelkezésre álló és pótlólagosan befektetett tőke jobban hasznosul, magasabb vendégéjszaka-szám érhető el és magasabb szolgáltatási árral élhet a vendégfogadó. A természeti adottságok mellett azonban nagy szerepet játszanak a gazdasági - különösen az infrastrukturális - feltételek is. Különleges természeti adottságokkal nem rendelkező települések speciális kínálat biztosításával - pl. művészeti, építészeti értékek bemutatása, lovaglási lehetőség, kiállítások, rendezvények, vásárok rendezése - érhetnek el vonzerőt.

A turisták kényelmi szempontjai miatt a meglévő kapacitások hasznosítása is háttérbe szorulhat, és elkerülhetetlen a fogadóház felújítása, esetleg egy-egy újabb helyiség (elsősorban fürdőszoba) építése. Bár jelentős a tőkésüksége ezeknek a beruházásoknak, a jövőt tekintve bízhatunk abban, hogy egyre több vendég keresi fel a vendégfogadót, több vendégéjszaka realizálódhat. A fejlesztések hozzájárulhatnak a szálláshely magasabb minősítési kategóriába való sorolásához is, és ennek következtében a szállásár is emelkedhet.

ECONOMIC ASPECTS OF STARTING RURAL TOURISM

SUMMARY

Rural tourism is a touristical activity in rural areas, which means providing accommodation, meal and programs from the point of view of the host, and making a cheap and active holiday for the guest. It contributes to maintaining rural environment and culture and to supplementing the income of rural families by utilizing local resources. In classical meaning, rural tourism supplements income gaining from the agriculture sector.

The activity of rural tourism can be carried out if the notary of the local government registered the host. Human and material factors of rural tourism should meet strict requirements in case of education and qualification.

The capital need of rural tourism depends on the would-be standard and the fact that whether the already existing capacities will be used or any renovation or building will be necessary.

In comparison with other touristical investments, the capital need of rural tourism is lower, as buildings and equipment used in this activity have been already available and the lacking elements may be established even by the host's family. Rural tourism may yield profit from even factors, which not required or hardly required any investments: intellectual capital, natural resources, and traditions.

In case of favourable natural resources for tourism, the already existing and the additional invested capital will return more prosperously, higher guest night may be reached and higher price may be used. Besides natural resources, economic conditions, especially the infrastructural developmental level play also significant roles.

Due to the aspects of convenience of tourists, utilizing already existing capacities will be overshadowed and renovation of the guest house as well as building a new room will be evitable. Though the capital need of these investments is rather huge, more guests and guest nights may be expected. These investments may contribute to increasing the category of the qualification for the guest house, which may result in higher accommodation fee.

Irodalomjegyzék

- Bainé Szabó B. - Könyves E. - Tikász I. E. (2005): A falusi turizmus helyzete és gazdasági kérdései. Szakkönyv. Campus Kiadó Kht., Debrecen, 2005. Kézirat
- Pfau E. - Posta L. (2002): Ökonómiai füzetek 6. Vállalatgazdasági alapfogalmak. Egyetemi jegyzet. Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar Vállalatgazdaságtani Tanszék, Debrecen, 2002.
- Tikász I. (2005): Falusi turizmus a Püspökladányi Statisztikai Körzetben. EU-napi Nemzetközi Konferencia. Nyugat-Magyarországi Egyetem, Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar, Mosonmagyaróvár, 2005.

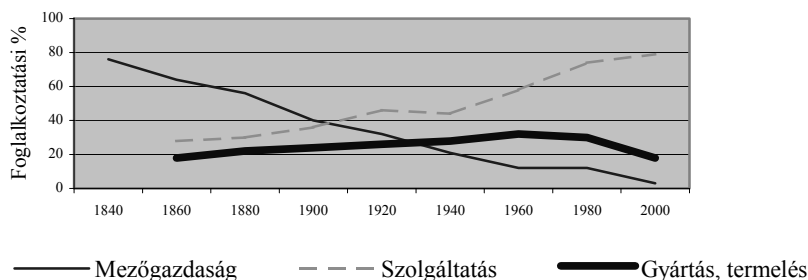
EMBERI ERŐFORRÁS MENEDZSMENT

Berde Csaba¹ - Piros Márta²

¹Debreceni Egyetem Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar

²Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar

Az emberi erőforrás az utóbbi évtizedekben jelentős mértékben felértékelődött. A vezetési irodalom a piac - ember - pénz - termelés viszonylatából egyre gyakrabban és határozottabban emeli ki az embert, mint alapvető erőforrást. Emberi közreműködés nélkül a többi erőforrás működésképtelen. „Az ember olyan tulajdonságokkal rendelkezik, amelyek nélkül a termelés nem tud előrelépni, mert a különféle tevékenységekhez szükséges a kreativitás, a rugalmasság, az innovációs készség, amellyel csak az ember rendelkezik” (Pfau, 1998). Az emberi tényező jelentőségének növekedéséhez természetesen más tényezők is hozzájárulnak. A tudomány fejlődése, a tudományos eredmények alkalmazása a termelési folyamatokban az emberi tőke értékének megsokszorozódását jelentette. A fejlett ipari országokban nagymértékben átalakult a foglalkoztatási struktúra az elmúlt évtizedek során (1. ábra).

1. ábra: A gazdaság és foglalkoztatás növekedése (1840-2000)

Forrás: Quinn: Building Capability to Innovative and Grow, 1998.

A hagyományos termelőágazatokban (ipar, mezőgazdaság) végbement technikai fejlődés nyomán nagyszámú munkaerő vált feleslegessé.

Ezekben az országokban a termelés olyan szervezettséget ért el, hogy a termékek előállítása egyre kevesebb fizikai munkát igényel. A termelés folyamatában a fő hangsúly fokozatosan eltolódott a tervezés, a gyártás minél tökéletesebb előkészítése és a késztermékek eladása, értékesítése irányába. Az egyre élesedő piaci versenyben kiemelt fontosságúvá vált a szállítókkal való fokozottabb törődés, az aprólékos költségelemzés és az előrelátó, az állandóan változó feltételekhez rugalmasan alkalmazkodó tervezés (Poór, 1992).

A tudományos eredmények, az újabb tudományos, technikai forradalom, az informatikai technikák hatásának köszönhetően ma már egyre inkább tudásalapú gazdaságról beszélnek a közgazdászok, amelyben meghatározó szerepet kap az ember tudása, képessége, intelligenciája, problémamegoldó gondolkodása (Gates, 1995).

Mindezek a változások, folyamatok, tendenciák eredményezték, hogy ma már az emberi tényezők a gazdasági tevékenységek legfontosabb erőforrásává váltak. Jelentőségük azonos, de bizonyos szerzők szerint talán még fontosabb is mint a pénz, a termelési eszközé vagy a piaci hatásoké.

Az emberi erőforrás menedzsment legfontosabb funkcióit Poór és mtsai (1998), az alábbiakban foglalják össze: emberi erőforrás stratégia, emberi erőforrás tervezés, munkaköri értékelés, munkakörtervezés, ösztönzésmentedzsment, teljesítményértékelés, emberi erőforrás fejlesztés, munkaügyi kapcsolatok, személyzeti információs rendszer. Más szerzők az egészség- és munkavédelmet (Dienesné, 1999), a szervezeti kommunikációt (Dajnoki, 2002) a csoportkialakítás kérdéseit (Szabados, 2004) is ide sorolják. De vannak, akik szerint jók a motiváció problémája (Juhász, 2004) vagy a minőségbiztosítás (Gályász, 2001) is a humán erőforrás gazdálkodás részének tekinthető.

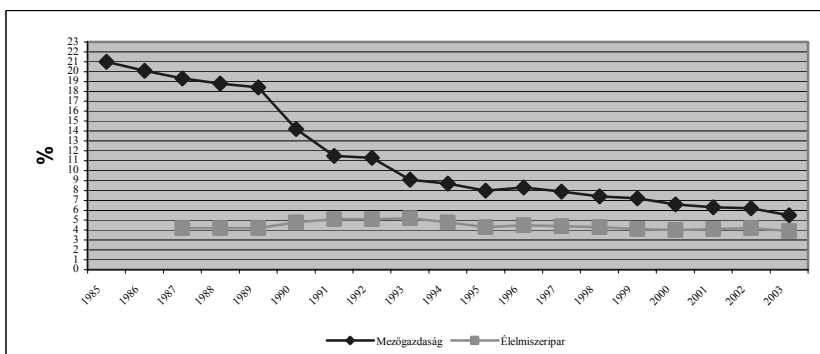
Az emberi erőforrás gazdálkodás sajátosságai a mezőgazdaságban

Az agrárgazdaság olyan gazdasági-szociális alrendszer, mely egy bizonytalan, biológiai, ökológiai, éghajlati környezetben működik. A környezeti feltételek közvetlen hatása teszi az agrárgazdasági termelőfolyamatokat nehézé, bonyolulttá, mivel nincsenek általános rutinszerű megoldások. Az agrárnépesség az 1780-ban végzett népszámlálás szerint még 92-93 %-t tette ki a magyarországi össznépességnek. Ez az arány még 1910-ben is elég magas volt 62-63 %, míg az 1980-as években 18-20 % körül alakult (Orosz, 1988). A magyar mezőgazdaságban az aktív keresők aránya a XX. század folyamán 50 %-ról 10 % alá csökkent. Ma az aktív munkaképes lakosság 6-8- %-a dolgozik a mezőgazdaságban. Két évszázad alatt a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya fordítottjára változott.

Európában a mezőgazdasági munkaerő az utóbbi 30 év alatt a felére esett vissza. Az 1990-es években a magyar arányszámnál a közép-és kelet európai országok közül csak Csehországban volt alacsonyabb a mezőgazdasági keresők aránya. Az Európai Unió országai közül viszont Spanyolországban, Olaszországban, Portugáliában, Görögországban a mezőgazdasági keresők aránya magasabb a magyarországinál.

Az EU tagországaiban a mezőgazdaságból felszabaduló nagy létszámú munkaerő ellenére a mezőgazdaság fejlődése nem állt le. „Az EU tagországaiban 1965 és 1975 között minden percben átlagosan egy fő feladta mezőgazdasági foglalkozását. A felszabaduló munkaerőt a nemzetgazdaság más ágazatai felszívták. Az elvándorlás hatással volt a birtokstruktúrára, de a mezőgazdaság fejlődését nem hátráltatta. A kieső élőmunkát bőségesen ellensúlyozta a munka termelékenységének növekedése.

A kilencvenes évtizedben Magyarországon az agrár ágazat foglalkoztatási részesedése a felére (17,5 %-ról 7,8 %-ra) esett vissza, amely a szerzők szerint közeledést jelent az Unió 5 % alá csökkent igen nagy szélsőségeket takaró átlagos mutatójához (Tóth és mtsai, 2000).

2. ábra: A foglalkoztatottak számának csökkenése az agrárgazdaságban

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv, 2004.

A szakirodalomi értékelések a hazai mezőgazdaságban foglalkoztatott munkaerő létszámának csökkenését a foglalkoztatási arányoknak az Európai Unió országainak átlag mutatójához való közeledését úgy mutatják be, mint egy pozitív folyamatot, ami egybe esik az európai tendenciákkal. A valóságban azonban az a helyzet, hogy a hazai agrárgazdaságban a foglalkoztatottak létszámának csökkenése nem egy szerves fejlődési folyamat eredménye. A foglalkoztatási arányok változása, mint ahogy a 2. ábra adatai mutatják a rendszerváltozás éveiben következett be.

A legnagyobb mértékű csökkenés 1988-és 1993 közé esik, amikor a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma 18,4 százalékról 9,1 százalékra, azaz több mint felére csökkent. Ez a létszámcsökkenés nem fejlődési folyamat eredménye, hanem a társadalmi-gazdasági rendszer átalakításával járó válság következménye. Az Európai Unió országaiban a kieső élők munkakerőt a technológiai-technikai fejlődés ellensúlyozta, a munka termelékenysége, az agrárágazatok teljesítménye növekedett. Ezzel szemben Magyarországon, az agrárágazatban foglalkoztatottak létszáma olyan időszakban csökkent drasztikusan, amikor a mezőgazdaság teljesítménye több mint 30 százalékkal esett vissza. Ez a teljesítménycsökkenés jellemzi a folyó áron számított GDP-hez való hozzájárulást és a világ agrártermeléséből való részesedés arányát is. A GDP-hez való hozzájárulásban az 1989-es adatokhoz

viszonyított 30 százalékos teljesítmény elmaradás, 2003-ig fennmaradt, míg a világ agrártermeléséből való részesedés aránya tovább romlott és 2002-re már több mint felére esett vissza (FAO, 2002). Nem beszélhetünk arról, hogy az előmunkaerő csökkenését a technikai-technológiai fejlesztés pótolta volna, sőt ellenkezőleg, a létszámcsökkenés pont egy olyan időszakra esett, amikor a hazai mezőgazdaságot a technológiai válság jellemzi. A korábbi nagyüzemi technológiákat és technikai eszközöket nem lehet eredményesen és gazdaságosan alkalmazni a kisméretű gazdaságokban. A kis - és közepes méretű szervezetekben is jól kihasználható, korszerű eszközök beszerzéséhez még nem álltak rendelkezésre az erőforrások. Az előzőekben kifejtettek is igazolják, hogy Magyarországon a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számának csökkenése az agrárgazdaság teljesítményének, a termelés hatékonyságának és jövedelmezőségének, az ágazat eltartó képességének romlására vezethető vissza.

Kvalifikációs egyenérték számítás

A mezőgazdaságban foglalkoztatottak arányának jelentős mértékű csökkenésével párhuzamosan az utóbbi másfél évtizedben kedvezőtlenül változott a mezőgazdasági munkaerő iskolai végzettsége is.

A Mikrocenzus (1996) a KSH (1997) és a KSH (2001, a) adatai azt mutatják, hogy 1990-2001 időszakban az aktív keresők iskolai végzettség szerinti összetétele nagymértékben eltér egymástól a mezőgazdaság az ipar és a nemzetgazdaság viszonylatában. Míg 1990-ben a mezőgazdaságban az aktív keresők általános iskolai végzettsége 55,3 %, addig az iparban 42,3 %, ami nemzetgazdasági szinten 38,6 % volt. 2001 végére csökkenés tapasztalható ezekben az adatokban: mezőgazdaság 34 %, ipar 19,5 %, nemzetgazdasági átlag 15,4 %. Szembetűnő az, hogy a mezőgazdaságban is növekszik a felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma: 2001-ben 7,7 % volt, ez azonban jelentősen elmarad a nemzetgazdaságban felsőfokú végzettséggel dolgozók 19,6 %-ától. 1990-hez viszonyítva a felsőfokú végzettségűek aránya a mezőgazdaságban összesen 14 %-kal nőtt, míg a nemzetgazdaságban a növekedés 62 %-ot ért el.

A KSH (2002) adatai alapján az látható, hogy az egyéni gazdaságokban mezőgazdasági munkát végzők iskolai végzettsége

nagyon alacsony: nincs iskolai végzettsége: 1,9 %, alapfokú végzettségű: 50,9 %, középfokú: 3,1 %, felsőfokú mezőgazdasági végzettségű: 0,7 %. Hamza és tsai (2001b) szerint a képzettségi szint pozitív elmozdulása döntően a tömeges munkaerő leépítés és csak kisebb részt a képzési rendszer korszerűsödésének, az új körülményekhez való tudatos alkalmazkodásnak a következménye. A különféle végzettségek összevetése, az eltérő végzettségek szervezeti értékének meghatározása nagyon nehéz, mivel azt számos tényező befolyásolja. A téma kutatása során olyan egyenérték számításra volt szükségünk, amely alkalmas a különböző végzettségek összehasonlítására, értékelésére. Ennek kialakításakor alapnak az általános gimnáziumi érettségi tekinthető. A vállalkozások vezetőinek ehhez az alapértékhez, azaz egynek vett értékhez kellett hasonlítaniuk az egyéb végzettségeket nullától - háromig terjedő skálán. A megkérdezett nyolcvan vállalati vezető értékelése alapján a 1. táblázatban bemutatott kvalifikációs egyenértékeket dolgoztuk ki.

1. táblázat:

Kvalifikációs egyenértékek (Kve) arányszámái

Egyetemi végzettség	2,86
Főiskolai végzettség	2,71
Szakmai érettségi	2,11
Szakt munkás végzettség	1,72
Gimnáziumi érettségi	1,00
Általános iskola	0,58
Végzettség nélküli	0,28

n=80

Forrás: Saját vizsgálatok.

A végzettségek értékelésénél a megkérdezett vezetők a szakmai képzettséget minősítették fontosnak. A feladatoknak való megfelelés és az alkalmasság szempontjából a szakmai végzettséget az általános végzettségénél értékesebbnek tartották. Ezzel magyarázható, hogy a szakmai érettségi, és a szakt munkás végzettség is magasabb minősítést kapott, mint az általános érettségi. A végzettség nélküli, illetve csak általános iskolai végzettségű munkaerő értéket erősen leminősítették.

A vizsgálati eredmények alapján kapott hét kvalifikációs egyenértéket (K_{ve}) az iskolai végzettségek általánosan elfogadott csoportosításának megfelelően négy kategóriába vontuk össze. Ezek a kvalifikációs tényezők így már általánosságban használhatóak a különböző végzettségű munkaerő összehasonlításában.

Ezek a következők:

✓ felsőfokú végzettség K_{ve_F}	=	2,79
✓ középfokú végzettség K_{ve_K}	=	1,64
✓ általános iskolai végzettség $K_{ve_Á}$	=	0,58
✓ végzettség nélküli K_{ve_V}	=	0,28

A kvalifikációs egyenértékekre alapozva számítható ki egy adott szervezet kvalifikációs mutatója, melyet a kvalifikációs összértéknek az alkalmazotti létszámra vetítése adja:

$$\text{Kvalifikációs mutató (Kvm)} = \frac{\text{Kvalifikációs összérték (Kvö)}}{\text{Összes alkalmazotti létszám}}$$

$$Kvm = \frac{Kvö}{F+K+Á+V}$$

ahol

$$Kvö = F \cdot K_{ve_F} + K \cdot K_{ve_K} + Á \cdot K_{ve_Á} + V \cdot K_{ve_V}$$

Kvm	=	Kvalifikációs mutató
$Kvö$	=	Kvalifikációs összérték
K_{ve}	=	Kvalifikációs egyenérték
F	=	Felsőfokú végzettségű alkalmazottak száma
K	=	Középfokú végzettségű alkalmazottak száma
$Á$	=	Általános iskolai végzettségű alkalmazottak száma
V	=	Végzettség nélküli alkalmazottak száma

A kvalifikációs egyenértékeket, mint átszámítási tényezőt használva tehát könnyen kiszámítható egy adott szervezet kvalifikációs összértékszám, ha az egyes végzettségi csoportokba tartozók számát szorozzuk az adott végzettséghez tartozó kvalifikációs egyenértékszámmal. Ha az így kapott összesített értéket elosztjuk az összes alkalmazotti létszámmal, kiszámítható egy adott szervezet

(vállalat, vállalkozás) kvalifikációs mutatója, ami nem más, mint az egy alkalmazottra vetített kvalifikációs értékszám. A vizsgált szervezetek kvalifikációs mutatóinak megoszlását tartalmazza a 2. táblázat.

2. táblázat:

A vizsgált szervezetek kvalifikációs mutató szerinti megoszlása

Kvalifikációs mutató szerinti csoportok	%
0,5 – 1	47,1
1 – 1,5	38,6
1,5 – 2	10,0
2 – 2,5	2,9
2,5 - 3	1,4

n=135

Forrás: Saját vizsgálatok, 2000-2003.

Az így kapott vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy a vizsgált szervezetek kvalifikációs szintje alacsony. Az 1,5-ös átlagérték alatt található a vizsgált szervezetek 85,7 százaléka. A kvalifikációs mutató alapján lehetőség nyílik különböző vállalatok, szervezetek humánerőforrás gazdálkodásának összehasonlítására és olyan elemzések, tanulmányok összeállítására, ahol az emberi erőforrás problémaköreit a különböző kvalifikációs mutatójú szervezetek esetében is elemezzük.

Összefoglalás

Az emberi erőforrás az utóbbi évtizedekben jelentős mértékben felértékelődött. A vezetési irodalom a piac - ember - pénz - termelés viszonylatából egyre gyakrabban és határozottabban emeli ki az embert, mint alapvető erőforrást. Emberi közreműködés nélkül a többi erőforrás működésképtelen.

A különféle végzettségek összetétele, az eltérő végzettségek szervezeti értékének meghatározása nagyon nehéz, mivel azt számos tényező befolyásolja. A téma kutatása során olyan egyenérték számításra volt szükségünk, amely alkalmas a különböző végzettségek összehasonlítására, értékelésére.

A kvalifikációs egyenértékeket, mint átszámítási tényezőt használva tehát könnyen kiszámítható egy adott szervezet kvalifikációs

összértékszám, ha az egyes végzettségi csoportokba tartozók számát szorozzuk az adott végzettséghez tartozó kvalifikációs egyenértékszámmal. Ha az így kapott összesített értéket elosztjuk az összes alkalmazotti létszámmal, kiszámítható egy adott szervezet (vállalat, vállalkozás) kvalifikációs mutatója, ami nem más, mint az egy alkalmazottra vetített kvalifikációs értékszám.

A kvalifikációs mutató alapján lehetőség nyílik különböző vállalatok, szervezetek humánerőforrás gazdálkodásának összehasonlítására és olyan elemzések, tanulmányok összeállítására, ahol az emberi erőforrás problémaköreit a különböző kvalifikációs mutatójú szervezetek esetében is elemezzük.

HUMAN RESOURCE MANAGEMENT

SUMMARY

Human resource became more and more important in the past decades. Managerial literature highlights more and more frequently and clearly the human factor, as a basic source, from the connexion of market-human-money-production. The other resources cannot operate without human interaction.

The comparison of different graduations, the determination of the organizational value of different graduations is extremely difficult, as these are influenced by many factors. Researching this subject we needed to calculate such equivalent, which is suitable for the comparison and evaluation of different graduations.

By using the qualificalional equivalent, as a conversional factor, the organizational qualificalional value can be calculated easily, when the number of members of the same graduational groups is multiplied by the qualificalional equivalent of the determined graduation. When this cumulated value is divided by the total personnel's number, the organizational (entrepreneurial, corporate) qualificalional value can be calculated, which is the qualificalional value calculated for one employee.

The qualificalional equivalent enables the comparison of the human resource management of different companies, organizations and the preparation of such analyses and studies, where the problems of the human resource is analyzed considering organizations with different qualificalional equivalents.

Irodalomjegyzék

- Dajnoki K. (2002): A szakmai és szervezeti kommunikáció tartalma. Agrártudományi Közlemények, Debrecen, 43-46. p.
- Dienesné K.E. szerk. (1999): Emberi erőforrás menedzsment, Vider Plusz Bt., Debrecen, 83-89. p.
- Gates, B. (1995): The Road Ahead, Viking, N.Y., 12. p.
- Gályász J. (2001): A minőségbiztosítás szervezeti feltételei a mezőgazdasági alapanyag-termelésben. Innováció, a tudomány és a gyakorlat egysége az ezredforduló agráriumban c. tudományos rendezvény kiadványa. Gödöllő – Debrecen, 2001. május 17-18.
- Hill, R. – Stewart, J.H (2000): Human Resource Development in Small Organisations. Journal of European Industrial Training, Vol. 24. No. 2-3-4. p. London, 105-107. p.
- Juhász Cs. (2004): Motivációs lehetőségek vizsgálata az élelmiszer-gazdaságban. Doktori értekezés, Debrecen, 148. p.
- Orosz I. (1988): Szerkezeti változások a XIX. századi Magyar Mezőgazdaságban. MTA Történettudományi Intézet Kiadványa. Budapest, 16. p.
- Pálovics B-né (2002): Az Európai Unió agrárstruktúrája. In.. Az Európai Unió agrárrendszere. Szerk.: Halmai P., A Budapesti Agrárkamara és a Mezőgazda Kiadó Közös Kiadása, Budapest, 222.
- Pfau E. (1998): A mezőgazdasági vállalkozások termelési tényezői, erőforrásai. Egyetemi jegyzet, Debrecen,
- Poór J. (1992): Személyzeti emberi erőforrás menedzsment. Egyetemi Kiadó, Pécs,
- Quinn, J.B. (1998): Building Capability to Innovative And Grow, Conference of Hay Group 17, Barcelona,
- Stewart, J. (1996): A Refreshing Change; Vision Statements that Make Sense. Fortune, No. 9.
- Szabados Gy. (2004): Csoportvizsgálatok módszertani lehetőségei mezőgazdasági szervezetekben. IX. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok, CD kiadvány, Gyöngyös,
- Teal, Th. (1998): The Human Side of Management. Harvard Business Review on Leadership, Boston, 147-171. p.
- Tóth E. – Dorgai L. – Hamza E. – Miskó K. – Székely E. (2000): A mezőgazdasági foglalkoztatás és alternatív lehetőségei. Agrárgazdasági Tanulmányok. AKII, Budapest, 13 szám,

KÜLÖNBÖZŐ ÁLLATTENYÉSZTÉSI ÁGAZATOK TŐKESZÜKSÉGLETE

Bodnár Károly – Horváth József

*Szegedi Tudományegyetem
Mezőgazdasági Főiskolai Kar*

Ebben a tanulmányban arra vállalkoztunk, hogy a tőkeszükséglet szempontjából szembeállítsunk két, egymástól jelentősen eltérő állattenyésztési ágazatot. Választásunk az állattenyésztés nehéziparának is nevezett szarvasmarha ágazatra és az annál lényegesen kisebb nemzetgazdasági jelentőséggel bíró, ugyanakkor meghatározó mértékben exportra termelő nyúlágazatra esett.

Pfau (2000) szerint az erőforrások együttesen fejtik ki hatásukat a vállalati folyamatok eredményes megvalósítása során, és a jövedelem-előállításban betöltött szerepük is egyformán fontos. A különbséget csupán az jelentheti, hogy a rendelkezésre álló erőforrások közül melyik korlátozza a termelés további kibővítését, tehát mely erőforrás jelenti a szűk keresztmetszetet.

Elvégzett vizsgálataink szerint a tejtermelő tehenészetek eszközállományának összetétele az alábbiak szerint alakul:

Állatállomány:	33%
Épületek, építmények:	30%
Műszaki felszerelések, berendezések:	21%
Takarmány:	16%

A berendezkedés során a tejtermelő szarvasmarha ágazat esetében kiemelkedő jelentősége van a takarmánytermő területnek. Az általunk vizsgált 71 telep – ahol a tehenlétszám eléri a húsz egyedet – átlagában az egy tehenre jutó takarmánytermő terület 2,52 ha. Négy olyan telep van, amely nem rendelkezik takarmánytermő területtel. Ez a tehenek közel 6%-át érinti. Ezeknek a telepeknek a legkritikusabb a helyzete a takarmánytermő területtel való ellátottság szempontjából. A tehenek mintegy egynegyedének kevesebb, mint egy hektár jut, míg 17 nagyméretű telephez tartozó 36%-os tehenlétszám részarány átlag körüli (1-2,52 ha/tehen) takarmánytermő területtel rendelkezik. Az *1. táblázat* is mutatja,

hogy a takarmánytermő területtel legjobban ellátott telepek a közepes, illetve a kisebb üzemméret kategóriákból kerülnek ki.

Ezek a telepek ugyanis mintegy 40%-os részarányt képviselnek a telepek számából, ugyanakkor a tehénállománynak az egyharmadát sem fedik le.

1. táblázat: A vizsgált telepek takarmánytermő területtel való ellátottsága

Egy tehenre jutó takarmánytermő terület (ha/tehen) (1)	Telepek száma(2)	Aránya az összesből (%) (3)	Tehenek száma(4)	Aránya az összesből (%) (5)
0	4	5,6	1385	5,9
0-0,99	21	29,6	6070	25,6
1-2,52	17	23,9	8535	36,0
>2,52	29	40,9	7690	32,5

Table 1: Fodder production area supply of examined farms

(1) per cow fodder production area (hectare/cow), (2) number of farms, (3) distribution (%), (4) number of cows, (5) distribution (%)

A szarvasmarha ágazatban az állatállomány és a takarmány jelentős összeget tesz ki, meghaladja az összes lekötött tőke értékének felét. Úgy ítéljük meg, hogy az állatállomány értékesítése lehetőséget teremthet a likviditási nehézségekkel küzdő gazdaságok fizetőképességének rendezésére. Az állatok értékesítéséből származó árbevétel szolgálhat a munkabér és járulékainak, valamint a rövidlejáratú forgóeszközhitel fedezésére. Vizsgálataink szerint egy szarvasmarha számosállat csökkentéssel közel egy évi munkabér fedezete volt megteremthető a kilencvenes évek közepén.

A kedvező tenyészsűsző árak szinte ösztönöztek az értékesítésre. Az 1995-96. években, amikor jelentős volt a tehénállomány csökkenése, egy előrehaladott vemhességű tenyészsűszőért 175-180 ezer forintot érthettek el a hazai és a külfiacon, amelynek a szorító gazdasági helyzetben azért volt különös jelentősége, mert azonnali likvid pénzt jelentett. Az előzőekből következik, hogy a különböző gazdasági szervezetek a nőivarú állományokat, számos esetben tenyészértéküket figyelmen kívül hagyva vemhesítették, majd export

útján értékesítették. Széles (2001) szerint ez a következő káros gazdasági konzekvenciákkal járt:

- „a selejtezésre kerülő tehenek utánpótlása elmaradt, így csökkent a tehenállomány és visszaesett a kibocsátás (tej és borjú);
- a selejtezésre érett, kiöregedett teheneket továbbra is termelésben tartották, amely hozamcsökkenést és hatékonyságromlást okozott”.

Az állatállomány csökkentésének szélsőséges esete az ágazat felszámolása. Ekkor számításba kell venni, hogy a termék-előállítás folyamatából, a termelő tőkének csak egy részét (az állatokat és a takarmányt) vonjuk ki, míg a másik része (gyepterület, épületek, eszközök) kihasználatlan marad. Így például a még maradványértékkel rendelkező tárgyi eszközök (épületek, technológiai berendezések) amortizációs költségeit más ágazatoknak kell viselni, tehát a viszonylagos jövedelmi helyzet tovább romlik.

A gazdaság erőforrásai között, az állattenyésztési vállalkozások esetében, meghatározó lehet az épületek részaránya. Az épületek jórészt egycélú használatukból adódóan nagyon merevítik a termelés szerkezetét. Ezért a vállalatok törekednek egyrészt az alacsonyabb költségű, hamarabb elhasználódó, másrészt több célra is használható épületek létesítésére, beruházására (Pfau, 1988).

A termelők koordinációjának egyik lehetséges módja a tőkehatékonyság növelése érdekében, a termelői csoportok létrehozása, amelyet a kormányzat is támogat. A termelői csoportok elismerését követően igényelhető állami támogatással – elsősorban a takarmánykészítés, fejés- és hűtéstechnológia terén – megvalósított gépberuházások a tejminőség javítását, ezáltal magasabb árbevétel realizálását teszi lehetővé. A közös technológiai fejlesztések és a termelés során felhasznált anyagok, eszközök, közös beszerzése a fajlagos termelési költségek csökkentését teszi lehetővé. Ugyanakkor megfigyelhető – teszi hozzá Németh (2003) – , hogy a kisebb termelők, akiknek a minőségbiztosítás érdekében a tejszövetkezetbe tömörüléssel kiemelt fejlesztési lehetőséget kínált

az állam, nem olyan arányban éltek ezzel, mint ahogy élhettek volna.

A húsnyúltermelés struktúrája folyamatos átalakuláson megy keresztül. A kistermelők szerepe az utóbbi években jelentősen csökkent. Korábban az értékesített nyúl 70 %-a kistermelőktől, 30 %-a vállalkozói méretű telepekről származott. 2001-re ez az arány 50-50 %-ot mutatott, és 2003-ra már a nagy (200 anyás vagy annál nagyobb) telepek adták a termelés 80 %-át (Kling, 2004). A kistermelők gyakran fantáziadús tartási megoldásait a korábban más célt szolgáló épületek és használt vagy saját készítésű ketrecek használata jellemzi. A keveréktakarmányok mellett gyakran etetnek gazdasági abrakot és tömegtakarmányokat is, bár a vásárolt takarmányok aránya így is eléri a 89 %-ot (Kalmár, 2001). A kistermelők eszközállománya, illetve tőkeszükséglete mindezek következtében nagyon heterogén képet mutat.

A vállalkozó méretű telepek közül három eltérő méretűt (600, 1200, és 4000 anya) vontunk vizsgálat alá. Mindhárom telep épületeit nyúltartás céljára építették, a nyári meleg ellen hűtőpanelekkel klimatizáltak. A tartás valamennyi helyen gyári ponthegeesztett ketrecekben történik, takarmányozásra kizárólag vásárolt tápokot használnak. Az egy anyára jutó beruházási költség a két kisebb telepen megközelítette a 100 ezer forintot, míg ugyanez a legnagyobb telepen mindössze 45 ezer forint volt. Mindhárom telepen az OMMI által elismert fajtavál és hibridekkel termelnek, így a tenyészállatok beszerzésénél igénybe tudták venni a tenyésznövendék beállítása után járó támogatást. A vizsgált vállalkozások a nyúltermelést szolgáló takarmánytermő területtel nem rendelkeznek.

Vizsgálataink szerint a húsnyúl termelő vállalkozások eszközállományának összetétele az alábbiak szerint alakul (2. táblázat).

2. táblázat: A vizsgált telepek eszközállományának összetétele

Megnevezés (1)	Telep (2)		
	600 anya (3)	1200 anya (4)	4000 anya (5)
Állatállomány (%) (6)	2	3	4
Épületek (%) (7)	78	69	53
Műszaki felszerelések, berendezések (%) (8)	20	28	43

Table 2: Composition of assets of examined farms

(1)denomination, (2)farm, (3)600 rabbit does, (4)1200 rabbit does, (5) 4000 rabbit does, (6)livestock, (7)buildings, (8)technical equipment

Az állatállomány és a ketrecek költsége a férőhelyszámmal lineárisan változik, míg az épületek költsége nem követi a telepméret növekedését.

Az 1200 anyás telepen az egy anyára jutó nettó jövedelem 1361 Ft, ami telepi szinten 1.633 ezer forintot jelent. Ha ezt összevetjük a telep 86.400 ezer forintos beruházási költségével, akkor az eszközarányos jövedelmezőség értéke 1,89 %.

Ugyanaz a tőkeszükséglet (86 400 ezer forint) átlagos körülményeket feltételezve 58 tejlő tehén tartására szolgáló vállalkozás kialakítását teszi lehetővé. Országos átlagadatokat felhasználva elmondható, hogy egy liter tej termelésével 2 Ft nettó jövedelem érhető el a különböző méretű és típusú tejtermelő gazdaságokban. 6000 literes átlagos tejtermelést alapul véve 58 tehén esetében 696 ezer forint jövedelem realizálható, ami 0,80% eszközarányos jövedelmezőségnek felel meg.

A két vizsgált ágazat tőkehatékonyságán túl figyelembe kell venni az ágazatok megszüntetésének ökonómiai következményeiben lévő különbségeket is. A tejtermelő tehenészetek esetében a tőke kivonásának lehetősége a hosszú generációs intervallum miatt meglehetősen korlátozott. A berendezések jó részénél az alternatív hasznosítás lehetősége nem megoldott. A nyúl ágazatnál a konjunktúra ciklusokból adódóan lehetőség nyílik a termelés átmeneti szüneteltetésére jelentős állandó költség visszamaradása

nélkül is. Ennek az oka abban áll, hogy a rövid generációs intervallumú állatok könnyen értékesíthetők, az épületek kiüríthetők, és a tőkeszükséglet legnagyobb részét kitevő épületek más célra is hasznosíthatók, akár átmenetileg bérbe is adhatók.

CAPITAL REQUIREMENT OF DIFFERENT ANIMAL ENTERPRISES

SUMMARY

This study focuses on capital requirement of two basically different animal enterprises, namely dairy cow and rabbit enterprises. Dairy cow enterprise plays an important role in the national agriculture, at the same time rabbit enterprise has a tiny significance but at the same time it has dominantly good export possibilities.

Agricultural resources altogether affect on farming and their roles in profit-generating process is also equally important. According to our analysis, the capital structure of the examined enterprises has some differences. Fodder production area of dairy cow enterprise has greater importance than that of rabbit enterprise. Rabbit enterprise may be built on even exclusively purchased fodder. However, four of the investigated dairy farms do not have any fodder production area. The situation of these farms is the most critical from this aspect.

Livestock and fodder require more than half of the capital in the dairy sector, while it is lower than ten percent in the rabbit sector. Marketing of livestock can be one of the solutions for solvency problems in both enterprises in order to have possibilities for paying short term loans from the sales. At the same time rabbits can be sold more easily than cows. The structure of rabbit enterprise has changed significantly recently caused by the reducing number of small-scale farms.

The consequences of liquidity of enterprises differ from an important economic aspect. Non-marketable and unused assets have some fixed costs even if they are not utilized, so profitability declines further. In order to increase the capital effectiveness, one of the possibilities is to create

producers' groups. Common technical investments, which are sponsored by the government, may reduce depreciation costs.

On the basis of our calculations, same capital supply results more than twice effectiveness in the rabbit enterprise than in the dairy one.

Irodalomjegyzék

Kalmár S. (2001): A nyúlágazat szervezése és ökonómiája. In.: Mezőgazdasági üzemtan II. Szerk.: Pfau E. – Széles Gy. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest. 457-462.

Kling J. (2004): A magyarországi nyúlágazat helyzete, az EU csatlakozás várható hatásai és új kihívásai. 16. Nyúltenyésztési Tudományos Nap, KE ÁTK, Kaposvár, 2004. május 26., 1-5.

Németh I. (2003): Rendkívüli kormányzóvivői tájékoztató. 2003.10.12.<http://www.kancellaria.gov.hu/tevekenyseg/szovivoi/index.html>.

Pfau E. (1988): A mezőgazdasági termelést befolyásoló tényezők. In: Mezőgazdasági vállalatok és üzemek gazdaságtana I. Egyetemi jegyzet. Szerk.: Vadász L. DATE, Debrecen, 234.

Pfau E. (2000): Erőforrás-gazdálkodás a mezőgazdasági vállalatokban. In.: Mezőgazdasági üzemtan I. Szerk.: Buzás Gy. – Nemessályi Zs. – Székely Cs. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest. 340.

Széles Gy. (2001): A szarvasmarha-tenyésztés szervezése és ökonómiája. In: Mezőgazdasági üzemtan II. Szerk.: Pfau E. – Széles Gy. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest. 339-365.

A DOHÁNY TÁRSADALMI ÉS GAZDASÁGI SZEREPE

Borsos János

*Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

A mai társadalmi közéletben a dohányzás ténye több oldalon feszültséget ébreszt, s ennek kezelése valójában megoldatlan, elsősorban a szélsőséges nézetek felerősödése miatt, úgyannira, hogy az igazságszolgáltatás eszközeivel is egyes vélemények érvényt szereztek maguknak. Előrebocsátva azt az elvitathatatlan tényt, hogy a dohányzás bizonyosan nem szolgálja az emberek egészségi állapotának javítását, hasonlóképpen, mint más életvitellel összefüggő szokások, cselekvések, történések. Mindezek ellenére nem lehet tagadni, hogy az emberiség java-része hódol ennek és más veszélynek és ennek kielégítése gazdasági, társadalmi beágyazódást nyert a világon.

A dohánykultúra fejlődéstörténetének vázlatja

Előljáróban érdemes szót ejteni arról, hogyan vált a dohány, a dohányzás társadalmi jelensége tényezővé az idők folyamában. Az ember kialakulásának egyik nagy felfedezése volt, hogy a füst konzervál, tartósítja az élelmiszereket. A primitív gondolkodás természetesen oda is elvezetett, hogy a füstnek gyógyhatása van, így vált a szertartások elemévé, s miután felfedezték azt is, hogy bizonyos növények szárított levelei élvezhető illatú füstöt adnak. A dohányzási szokásoknak, a történelmi feljegyzések szerint az indiánok körében volt legnagyobb kultúrája. Ifjúsági regényeinkből mindezt ismerhetjük, a békepipa mítoszát a háborús időszakokban, a megbékélő dohányzást, de azt is, hogy a kritikus időkben a dohány értéke az aranyat megszegyenítő magasságokba szökött. Nos, ezt látva a progresszív uralkodók azt is hamar felismerték, hogy akkor a tűzveszély miatt tiltott dohányzást nem lehet megakadályozni, ezért meg kell adóztatni.

Adott korban a kincstár egyik legnagyobb bevételi forrását jelentette a dohányjövedéki adó, miközben állami iparaggá nőtte ki

magát a dohányfeldolgozás. Már ebben a világversenyben is a tőkebefektetés piaci sikerei a magánkézben jelentősebbek voltak, ebből következően a globalizáció felismerhető jelei a dohánygazdaságban mutatkoztak meg először. Ma már tényként kell tudomásul vennünk, hogy a világ dohánygazdaságát alig 10 óriáscég befolyásolja és a nemzeti integrációk felszámolódtak, globális dohánypiac működik a világon és az ehhez történő igazodás dönti el egy-egy ország dohánygazdaságának sikerét.

A dohány, mint gazdaságszervező erő

A dohány nagy gazdaságszervező erőt képvisel „a szántóföldi termesztéstől a trafikárusításig”. Ebből következőben társadalmi értéke is rendkívül nagy, amelyet köztudottan beárnyékol a dohányzás iránti ellenzés annak ellenére, hogy a globalizációban a dohány világgazdasági tényező. A világ dohánygazdasága mind a tőkebefektetésben, mind a világkereskedelemben tekintetében egyik legjelentősebb szereplő. Az Európai Unió csatlakozásának még inkább nyitottá tette a hazai dohánygazdaság határait, amely egyrészt új piaci viszonylatokat eredményez, másrészt pedig ez a jövedéki iparág a teljes vertikumot tekintve eddig nem tapasztalt piaci dimenziók között kell érdekeit képviselje, érvényesítse. Ne feledjük itt nem csak a vertikumot alkotó gazdasági egységek a szereplők, hanem a Magyar Állam is súlyos jövedéki érdekeltiségével, aminek felismerése a mindenkori kormányok feladata, amiről nehéz a dicséret hangján szólni.

Európai Unió csatlakozás, átszerveződés

A hazai dohánytermesztés átrendeződése egyben azt is jelenti, hogy a termesztés 85 %-a az északi-északkeleti országrészekre koncentrálódott, amely régióban jelentősége felértékelődik mint munkaintenzív kultúra, ugyanakkor találkozik ennek a hátrányos helyzetű térségnek minden társadalmi nehézségével. Az ágazat térségi jelentősége a keleti és északi dohánytermesztési nagytájbán, a hagyományos dohánytermelő községekben, kirajzolódik a családi foglalkoztatás, a jövedelemszerzés és az időszakos munkaalkalom megteremtésében játszott szerepe. Érdemes megemlíteni azt is, hogy a dohánykertészet az agrártermelés elit szakmájához tartozott

és tartozik ma is, hiszen a dohánykertészképzés, a rendszeres szaktanácsadás, a továbbképzések fenntartják és bővítik az ezzel foglalkozók szakmai műveltségét. Nem véletlen ebben az ágazatban vált elsőként általánossá a hidrokultúrás palántanevelés, valamint a korszerű bakhátas művelés.

Foglalkoztatás

Sokféle számítás bizonyítja, hogy a dohánytermesztés, a dohányágazat foglalkoztatási mutatói és a lakosságmegtartó-képessége rendkívül nagy. A mai szűkebbre szabott termesztés 140 000 ember foglalkoztatásában játszik szerepet, ami teljes foglalkoztatást számítva megközelítően 32000 ember megélhetéséhez ad jövedelmet, más szóval 15 000 család munkanélküliségét oldotta fel a 2000. évi felmérések szerint. Érdemes azonban a dohányvertikum teljes keresztmetszetét megvizsgálni a dohánytermesztésen túl. A gyártásban és a nagykereskedelemben megközelítően 3 000 fő dolgozik, a kiskereskedelmi eladás legalább 120 000 embert érint, ami teljes munkaidőben számítva mintegy 24 000 fő megélhetési forrását adja. Ezek a társadalmilag fontos mértékek azonban kis publicitást kapnak, mivel a dohányzás egészségkockázatát jelentősen hangsúlyozó társadalmi erők a dohányvertikum gazdasági dimenzióját nem tekintik meghatározó társadalmi tényezőnek.

A dohány társadalmi igény

Azzal a ténnyel azonban mindenkinek szembe kell nézni, hogy minden tiltás és korlátozás ellenére 3,5 millióan dohányoznak Magyarországon a 10 millió lakosból és ha a felnőtt lakosságot mindössze 6 millióra taksáljuk, akkor jóval több mint fele, vagyis minden második felnőtt hódol ennek a szenvedélynek. Ezek igénye nem maradhat kielégületlenül, mivel az okatlan tiltás és az indokolatlan adónövelés csak a feketekereskedelmet bővíti és ez államháztartási szempontból rendkívül nagy hátrányt okoz, különösen azokban a térségekben, amelyek foglalkoztatásából ez a fontos nagy munkaigényű ágazat esetleg kiszorulhat. Nos ennél a pontnál szeretném tágabb megvilágításba helyezni azokat a

társadalmi problémákat, amelyek éppen a dohánytermesztési nagytájak és környezetük leszakadó térségeit reprezentálják.

EU felzárkóztatás

Az Európai Unióban a térségek felzárkóztatása kiemelt gazdaságpolitikai cél, ami a hazai közéletben is igen jelentős és már-már túlpolitizálnak tekinthető a vidékfejlesztés kérdése, amelyben sokkal kevesebb történt, mint amit a politikai szervező erők hatalmi harcaikban felszínen tartanak.

Felismerve a kialakuló ellentmondásos helyzetet a Debreceni Egyetem Agrárgazdasági és Vidékfejlesztés Kara elhatározta, hogy behatóbban foglalkozik a társadalmi aszimmetriák (a különbözőségek) kérdésével közgazdasági kezelhetőségével. Olyan kutatási programot kíván elindítani, amely agrárökonómiai és vidékfejlesztési összefüggésekben, kistérségi mélységekben kívánja feltárni a társadalmi aszimmetria hatásait, közgazdasági, kulturális, szakmai, polgári és hitéleti jellemzőit a társadalmi rétegződés tekintetében.

A kutatás célja a társadalmi egyenlőtlenségek feltárása, jellemzése és a kutatási eredmények alapján olyan modellek felállítása, amelyek a felzárkóztatás közgazdasági eszközeit határozzák meg, valamint azokat a tényezőket, amelyek az életminőség javítását szolgálják. Mindezt olyan formában, hogy bontakozzék ki a vidék emberi arculata, az egyén, a közösség, valamint abban a térségben elvárható életvitel természetesen illesztve a társadalmi haladás rendszerébe. A kutatásokkal kapcsolatban érdemes néhány kézzelfogható gyakorlati kérdés felvetni, amelyekre ezidő szerint nincs olyan válasz, amely érezhető változást hozott volna különösen a hazai viszonyok között.

Ideológiai értelemben számos kísérlet történt már a társadalmi berendezkedés olyan általánosítására, amelyek az óhajtott jóléti állapot felé vezetett volna. Ma ezt a kérdést piacgazdasági körülmények között kell megoldani, amelynek dimenziói különböző térségekben más-más mértéket mutatnak, ebből következően a felzárkóztatás módszere is különböző kell legyen, amelyeket

kistérségi mélységig - a különbözőségeknek megfelelően - ki kell dolgozni.

A klasszikus piaci verseny természetesen nem tartalmaz szociális elemeket, ellenben éppen a társadalmi tiltakozások miatt a politika erősen foglalkozik a piacgazdaság szocializálásával. Érdemes megnézni azt a kísérletet, amelyet a német kereszténydemokrata párt dolgozott ki a szociális piacgazdaságra vonatkozóan.

Szerintük az árutermelő gazdaság társadalmi ellenőrzését jelenti, mármint a szociális piacgazdaságét, amely szabad és rátermett emberek teljesítményét olyan rendbe foglalja, amely a legnagyobb mértékű gazdasági és társadalmi igazságosságot teremti meg mindenki számára. Vagyis ebben az összefüggésben is már két igazsággal találkozunk, a gazdasággal és a társadalmival. Szerintem az egyik legnagyobb közigazdasági – sőt politikai - bravúr lenne, ha ezt a két igazságot szinkronba, összhangba lehetne hozni. Érdemes azonban áttekinteni ennek a teóriának a részleteit is, amit a szociális piacgazdaság tényezőiként, jellemzőiként fogalmaztak meg.

THE SOCIAL AND ECONOMIC ROLE OF TOBACCO

SUMMARY

This study briefly summarizes the development of the tobacco market in the past, the importance of this plant and product in the economic and social life of humans, as well as its place in Hungary after the EU accession.

It is clear that tobacco has an economic organizer role from the farmer to the small shopkeeper. Due to this, the social role of tobacco is also significant, it has major part in the globalization. However, smoking also causes a social tension and the way of easing this is unsolved. This study tries to give answers to the questions risen above.

Irodalomjegyzék

- A jövedéki szabályozás változása. Cégvezetés 7/1998. 176-177. o.
Boros L. (1984). A dohány és a dohányzás története. Dohányipar 1/1984. 7-12. p.
Borsos J. (2002) A dohány termesztése és gazdaságkultúrája. Budapest, Szaktudás Kiadó Ház Rt.
Borsos J. (2002) A dohány gazdaságtana. Budapest, Szaktudás Kiadó Ház Rt.
Bukai A. (2004) A dohány európai szabályozása Magyarországon (2005). Kézirat
Siki J. – Tóth Zs. (1997) A magyar élelmiszeripar története (Dohányipari fejezet, Borsos J.) Budapest, Mezőgazdasági Kiadó.

A TŐKEMEGTÉRÜLÉS GAZDASÁGI KRITÉRIUMAI A CUKORRÉPA ÁGAZATBAN

Buzás Ferenc Ede

*Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

Bevezetés

A racionális gazdasági magatartás alapvető jellemzője a tőkemegtérülés lehető legkedvezőbb módozatainak keresése. A „lehetséges” és a „legkedvezőbb” közti különbség azonban igen nagy lehet, főleg a mezőgazdasági termelés viszonyai között. A több mint egy évszázada folyó cukorrépa-termesztés, az egyik legnagyobb eszközkötést igénylő ágazattá fejlődött (Pfau, 1999), emellett a vidéki jövedelemtermelésben is külön szerepet tölt be (Bainé Szabó, 2003). Mivel a termelésből való kilépési korlátok igen nagyok, az eszközök megfelelő hasznosítása alapvető versenyképességi kritériumot jelent (Salamon, 2001). A termelés hatékonyságának növelése nem csak a termelői szint érdeke, hanem a teljes vertikum stratégiai alapjaira is hatással van (Lakner és mtsai, 1992). A cikk keretében a tőkemegtérülés elvi és gyakorlati szempontjainak kérdései kerülnek felvázolásra. A vizsgálatok egy olyan gazdasági modell segítségével készültek, amely lehetővé teszi az explicit és implicit költségek, a normál- és gazdasági profit kalkulációját.

Anyag és módszer

A modellek összeállításához szükséges adatok Hajdú-Bihar megyei cukorrépatermesztéssel (is) foglalkozó gazdaságokból származnak (Buzás, 2004). A számítások 1998-2002-es időszakra vonatkoznak, kis- és nagy méretű gazdaságok modellezett átlag-eredményeit szemléltetik, a méreteknek megfelelő súlyarányok szerint (14%, illetve 86%). (Kis méretű: 10 ha-os méretkategóriára vonatkozik, az Eastern Sugar integrátori környezetéhez tartozó, 50 ha-nál kisebb vetésterületű gazdaságok számának módusza; nagy méretű: 300 ha-os méretkategória, az említett környezetben 50 ha-nál nagyobb cukorrépa területet művelő gazdaságok súlyozott átlaga). A normál profit számítása (kamatigény) az MNB által közölt

referenciakamatok alapján, a hozamok és árviszonyok statisztikai értékelése a KSH (1990-2003) adatai alapján készült. A méretarányok figyelembevételével számított átlagos üzemméret 259 ha volt a vizsgálat időszakában. Az eszközállomány java részét adó gépek értéke a telepi adatok szerint 70%-os számveteli avultsággal lett figyelembe véve. Az adott termelési viszonyok mellett az ötévi átlagos befektetett eszközérték megközelítette a hektáronkénti 170e Ft-ot (nem számolva a földtőke kamatával, feltételezve, hogy ennek megtérülése a bérleti díjon keresztül történik).

Vizsgálati eredmények

Sajnálatosnak tekinthető, hogy – szemben a nyugati gyakorlattal – a hazai agrárökonómiai kalkulációkban mellőzik az alternatív költségek figyelembevételét, ami rejtett veszteségeket eredményez még a hivatalos statisztikai kimutatásokban is. A vizsgálatok során ezért egyrészt a számítások keretében felszámításra került az eszközök (földtőke nélküli) kamatigénye, valamint az ezen felül elért (vagy lehetséges) gazdasági profit értéke, amely a reálmegtérülés elvét követve a legmagasabb és legalacsonyabb inflációs értékek körüli nyereségigényt jelentett (5%, 10%, 15%) a kamatigényen felül. Az *1. táblázat* azokat az árveszteségeket (árhiányt)szemlélteti, amelyek a normál profiton felüli, különböző nyereségigény (gazdasági profit) elérését biztosították volna, a nyereségszint pedig a ténylegesen elért gazdasági profit arányos jövedelmezőséget fejezi ki.

1. táblázat

A cukorrépa árvesztesége (Ft/t) és a normál profiton felüli nyereségszintek (%)

	1998	1999	2000	2001	2002	Átlag(1)
5% nyereségigény(2)	-2108	-800	-1536	995	841	-522
10% nyereségigény(2)	-2453	-1125	-1972	662	459	-886
15% nyereségigény(2)	-2798	-1451	-2407	329	77	-1250
Nyereségszint (%) (3)	-25%	-7%	-13%	20%	19%	-1,3%

Table 1: The price loss (HUF/t) and profitability (%) above the normal profit in sugarbeet production

Average(1), Different profit targets(2), Economic profit rated profitability(3)

A kalkulált eredmények szerint a termelőknek mindössze két évben volt lehetőségük gazdasági profit elérésére, az ötévi átlagot tekintve pedig 1,3%-os veszteséget voltak kénytelenek elkönyvelni, legfeljebb a kamatigény egy része térült meg. Az 1. ábra értékei rámutatnak arra az ellentmondásra, amely a tényleges gazdasági eredmények és a „hivatalosan” elfogadott nyereségmutatók között létezett a vizsgált időszakban.

Az eszközök kamatigényének megtérülése alapvető gazdasági kritérium, azonban figyelembe kell venni a kockázati tényezőket is, amelyekre a gazdasági profitnak kell fedezetet nyújtania.

1. ábra: A cukorrépa-termesztés különböző eredménykategóriái az ezredfordulón a vizsgált termelői körzetben

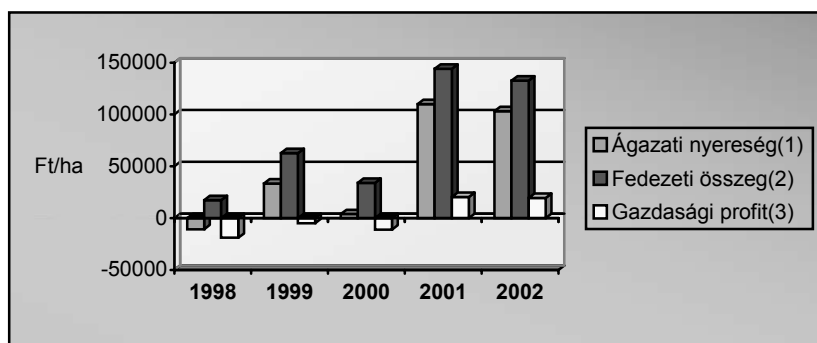
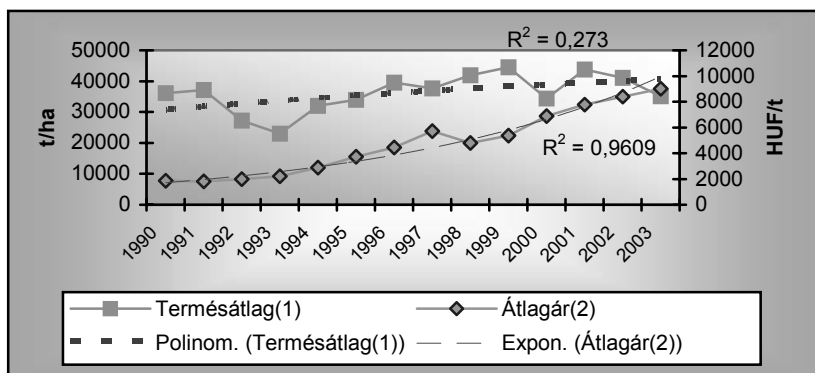

Figure 1: The value of profit categories of sugarbeet production in the years of millenium at the analysed production area

Note: Profit(1), Gross output less indirect cost(2), Economic profit(3)

A kockázat, mint az elvárt jövedelem alakulását befolyásoló tényező több szempont szerint értékelhető, jelen vizsgálatban két alapvető faktor – a hozam és az ár – értékelésére került sor. A 2. ábra az elmúlt évtizedben tapasztalt eredményeket szemlélteti, a 2. táblázat pedig az eredmények egyszerű statisztikai értékelését tartalmazza.

2. ábra: A cukorrépa átlagára és termésátlaga az elmúlt évtizedben

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyvek (KSH), 1997-2004

Figure 2: The average yield and average price of sugarbeet in the last decade

Average yield(1), Average price(2)

Az elmúlt 14 évben a hozamok szélső értékei között több mint 20 tonnás eltérést lehetett tapasztalni, a szélsőséges ingadozás még polinom függvénnyel is nehezen írható le ($R^2=0,273$), a szórás ezzel szemben közepes értéket mutat. Az elvárt gazdasági profitnak ezek szerint a szórásnak megfelelő érték körül kellene alakulnia ahhoz, hogy ezt a kockázatot fedezze (feltételezve, hogy a hozam a termelési érték kb. 50%-át meghatározva, a jövedelemre is hatással van). Ez a profit-igény mindössze két évben teljesült.

2. táblázat

A cukorrépa felvásárlási ár és termésátlag fontosabb statisztikai jellemzői az 1990-2003-as időszakban

	Eltérés az átlagtól(3)		Szórás(4)
	min.	max.	
Termésátlag (1)	-37%	23%	16,81%
Felvásárlási ár (2)	-62%	89%	52,63%

Forrás: KSH (1993-2004) adatokból, saját számítás (own calculations based on KSH data)

Table 2: Key statistical indicators of average yield's and price's of sugarbeet in the period 1990-2003

Average yield(1), Average price(2), Distribution from the mean value(3), Standard deviation(4)

Az ár tendenciózus növekedést mutat, amit a jól illeszkedő ($R^2=0,9609$) trendfüggvény is szemléltet. Jelen esetben a magas relatív szórásnak azért nincs nagy jelentősége, mivel a 90-es évek eleji és az ezredforduló utáni évek felvásárlási ára között (az inflációt többé-kevésbé követő cukoripari árképzés miatt) igen nagy különbségek vannak. A szélső értékek nagyban eltérnek, viszont, amennyiben a növekvő ártendencia tartós marad, az árkockázat mérséklődhet. Jelen esetben a kockázati felárat nem célszerű a szóráshoz igazítani, az elvárt nyereségszint meghatározásában inkább más kockázati elemeket kell figyelembe venni, mint például: a várható Uniós ágazati reform hatását, vagy más hasonló kockázatú tevékenységek alternatív költségét.

Következtetések, javaslatok

A tőkemegtérülési követelmények és a kapcsolódó kockázatok figyelembevétele a hatékony erőforrás-allokáción keresztül a versenyképes gazdálkodás alapjait erősítheti. Ennek az alapvető gazdasági kritériumnak a mellőzése nem csak a gazdálkodók számára jelent rejtett veszteségeket, hanem közvetetten a vertikumok, illetve a teljes agrárágazat teljesítményképességére is kihat. Amint a cukorrépa ágazat példája is mutatja, a számvitelben kimutatott és a tényleges nyereség között igen nagy eltérések lehetnek. A „hivatalos” kimutatások, valamint az agrárközgazdaságtan keretében is alkalmazott nyereségszámítási módok félrevezetőek, sem a termelők, sem a feldolgozók, sem a fogyasztók érdekeit nem szolgálják. Mindannyiunk érdeke viszont, hogy ezen változtassunk és ebben a hazai agrárközgazdász társadalomnak meghatározó szerepe lehet.

Összefoglalás

A cukorrépa termesztés nagy eszközlekötést igénylő ágazat, hosszabb távon történő fenntartásának indokait több megközelítésben is vizsgálhatjuk. A cikk keretében a szerző a

tömegetérülés szempontjából értékeli az ágazatot, egy sajátos ökonómiai modell segítségével. Kitér a lehetséges kockázatok taglalására, valamint az alternatív költségek vizsgálatára is, új módszertani alapokra helyezve a hazai üzemtani vizsgálatokat. A szerző nézete szerint a hagyományos mutatórendszerek és eljárások nem biztosítják az objektív, tárgyyszerű eredmények elérését, a mezőgazdasági teljesítmények értékelését ezért új alapokra kell helyezni, korszerű módszertani eljárások alkalmazásával.

THE CRITERIA FOR CAPITAL RECOVERY IN THE SUGARBEET SECTOR

SUMMARY

Sugar beet production ties down huge amount of assets both in volume and value. The reasons for maintaining the sector for a longer period were examined from several aspects. The author analyses the sector from the point of view of capital turnover by a specific economic model. He deals with highlighting potential risks as well as investigating opportunity cost, establishing new basis for the national farm management research. According to the author's mind, the traditional indicator systems and methods do not ensure reaching objective and real results and evaluating the agricultural performance, thus it is need to create a new basis by utilizing up-to-date methodological ways.

Irodalomjegyzék

Bainé Szabó B.(2003): Alternatív jövedelemszerzési lehetőségek a Hortobágy menti települések mezőgazdaságában. Agrártudományi Közlemények 10. Különszám. 234-239 p.; Buzás F.E. (2004): A hazai tej- és cukorvertikum gazdasági elemzése. PhD értekezés. Debrecen. DE-ATC 1-198 p.; Lakner Z.-Molnár A.-Kocsondi J. (1992): A magyar cukoripari vertikum ökonómiai kérdései. Cukoripar 44 (1) 37 p.; Pfau E. (1999): Mezőgazdasági vállalkozások tőkeszükséglete és finanszírozása, különös tekintettel a szántóföldi növénytermesztésre. DATE-Tiszántúli Tudományos Napok. 17-21 p. Salamon L. (2001): A cukorrépa-termesztés szervezése, ökonómiája. Mezőgazdasági Üzemtan II. Szerk. Pfau E.-Széles Gy.. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó. Bp. 171 p.

AZ ÜZEMI SZERKEZET ALAKULÁSA A NÉMET MEZŐGAZDASÁGBAN (1999-2004)

Darabos Éva

*Debreceni Egyetem, Agrártudományi Centrum
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

Németország az EU gazdaságilag az egyik legfejlettebb tagállama. A mezőgazdaságban jelentős átalakulás ment végbe a 90-es években, a keleti tartományok csatlakozását követően.¹ A keleti tartományokban drasztikus változás következett be mind az üzemek számának, jogi formájának, mind a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma tekintetében. A keleti tartományokban a korábbi nagyüzemek felszámolását követően nagyméretű családi magángazdaságok jöttek létre, méretüket tekintve jelentősen nagyobbak, mint a régi tartományokban. A nyugati tartományokban már a 80-as évek végétől folyamatosan csökkent az üzemek száma. Ez a folyamat napjainkban sem állt meg. Az elmúlt években országosan folyamatosan csökkent a mezőgazdasági termelők száma, ami elsősorban mezőgazdaság kedvezőtlen jövedelmezőségi viszonyainak tudható be. Emellett megfigyelhető az a tendencia, hogy egyes gazdaságok megszűnnek, azonban más formában – s ez különösen az új tartományokra jellemző – új gazdaságok jönnek létre, a korábbi nagyobb üzemek és kis méretű üzemek koncentrációja nyomán.

Az üzemméret tekintetében is meghatározó a különbség, a nyugati tartományokban alig 0,4 %-ot tesz ki azoknak az üzemeknek az aránya, amelyek 100 ha feletti területen gazdálkodnak, a termelők közel 68 %-a azonban 2-30 ha területen gazdálkodott. Az új tartományokban 2-30 hektáron a termelők 53 %-a, 100 ha felett 11 %-a, 1999-ben 21%-a, 2000-ben 31 %-a, gazdálkodott. A keleti tartományokban a nagyüzemek száma szerény mértékben, de növekszik. A két hektár alatti gazdaságok száma folyamatosan és jelentősen csökkent (*1. táblázat, IMA, 2002.*

¹ A témához kapcsolódóan Dr. Pfau Ernővel és Dr. Petra Maierral (Rostock) az elmúlt években több magyar és német nyelven készült közös publikációnk jelent meg.

32.o). Ebben természetesen a támogatási rendszer fontos szerepet játszik. 1999-ben és 2000-ben országosan a mezőgazdasági termelők 97 ill. 95 %-a egyéni gazdálkodóként családi gazdaságban tevékenykedik, az összes hasznosított terület közel 70 %-át művelik. A személyi társaságok aránya 2-3 %, az általuk megművelt terület az összes terület 10-12 %-a. (1. táblázat)

1. Táblázat: A mezőgazdasági üzemek alakulása üzemméret és a művelt terület nagysága szerint Németországban (1999-2004)

Üzemméret ha (1)	1999	2000	2001	2002	2003	2004
	1000 üzem (3)					
2 – 10	153,7	148,5	143,7	134,1	132,8	123,5
10 – 20	87,4	87,0	84,0	80,5	77,5	73,4
20 – 30	51,8	46,2	44,4	41,9	39,8	38,3
30 – 50	62,6	59,4	58,3	56,4	54,5	52,8
50 – 100	54,3	54,6	55,1	54,4	55,0	54,9
100 fölött össz.	24,4	25,3	26,3	27,3	28,5	29,6
100 – 200	.	.	17,9	18,6	19,5	20,3
200 – 500	.	.	5,2	5,4	5,7	6,0
500 – 1 000	.	.	1,6	1,7	1,7	1,8
1 000 -	.	.	1,6	1,6	1,6	1,5
Összesen (2)	434,1	421,1	411,8	394,6	388,1	372,4
2 ha alatt	37,8	37,3	-	-	-	-
Összesen	472,0	458,4	-	-	-	-
	1000 ha					
2 – 10	800,3	768,3	744,1	698,6	686,3	642,9
10 –20	1 284,0	1 289,2	1246,6	1193,4	1150,2	1091,2
20 –30	1 280,9	1 146,9	1101,7	1039,1	98,3	951,0
30 – 50	2 426,8	2 314,9	2268,6	2191,6	2127,7	2051,9
50 – 100	3 738,6	3 775,5	3810,4	3766,2	3823,2	3827,1
100 fölött össz.	7 589,9	7 742,9	7894,6	8030,9	8206,0	8409,2
100 – 200	.	.	2369,2	2470,9	2586,0	2700,5
200 – 500	.	.	1536,5	1599,1	1678,4	1751,3
500 – 1 000	.	.	1160,1	1179,7	1234,1	1279,3
1 000 -	.	.	2828,8	2781,1	2707,5	2678,1
Összesen	17 120,5	17 037,7	17066,0	16919,8	16981,8	16973,2
2 ha alatt	31,0	29,6	-	-	-	-
Összesen	17 151,6	17 067,3	-	-	-	-

Forrás: Statistisches Bundesamt 2001, 2002, 2003, 2004, 2005 <http://.bml.de>.

Table 1: The number and structure of farms size in Germany
size of farms(1), total(2), number of farm(3)

A jogi személyek száma 3.900-ról 4.500-ra emelkedett, arányuk 1 % körül van, azonban 3,1 millió hektárral a megművelt területből 18 %-kal részesednek (*BMLF, 2000.15-16.o., BMLF, 2001. 17.o.*) Az átlagos üzemméret 33-36 ha, ebből a nyugati tartományokban 24-26 ha, a keleti tartományban lényegesen nagyobb, 175-184 ha, Mecklenburg-Vorpommern tartományban a legmagasabb, 275 ha.

2001-es évet követően² az előző években megindult átrendeződési folyamat tovább folytatódik. A termelők száma országosan 2004-ben 4 %-kal tovább csökkent 2003-hoz képest. A 75 hektárnál kisebb területű gazdaságok száma a vizsgált időszakban folyamatosan csökkent a nagyobb gazdaságok javára. Jelentős csökkenés a 20 hektár alattiaknál figyelhető meg, ők eladják földjüket vagy bérbe adják. Mindez összességében az átlagos üzemméret növekedéséhez vezetett (2004-ben 45,6 ha), ami az üzemek további koncentrációját jelenti. 372.000 két hektárnál nagyobb területen gazdálkodó mezőgazdasági termelő közel 17 millió hektár földet művelt meg. A 100 hektárnál nagyobb gazdaságok aránya 7,9 %, azonban a mezőgazdaságilag hasznosított terület 49,5 %-án gazdálkodnak. (*1. táblázat*)

A német mezőgazdaságban is a termelők különböző jogi formában folytatják tevékenységüket, azonban az egyéni gazdálkodók illetve a családi gazdaságok szerepe a meghatározó. 2001-ben arányuk 95 %, a mezőgazdaságilag hasznosított terület 69%-át művelik. 2003-ra számuk – elsősorban a nyugati tartományokban – közel 28 ezerrel csökken, az általuk művelt terület alig változott. 2003-ban a főfoglalkozású egyéni gazdálkodók száma 175.600, arányuk 45,2 %, az átlagos üzemméret 51,4 hektár, ami melléktevékenység üzemek estében csak 12,5 ha végző. A keleti és nyugati tartományok között jelentős az eltérés, mert a nyugati területen a családi gazdaságok szerepe ugyan jelentősebb, az új tartományokban azonban 80-100 hektáros átlagos

² 2001-től a 2 hektár alatti gazdaságokról nincs számadat, a statisztikai mérhetőtart 1 hektárról két hektárra emelték. Ezek a gazdaságok folyamatosan megszűnnek vagy területüket bérbe adják, így az általuk művelt földterület is tovább csökken.

üzemméret a jellemző, míg a régi tartományokban 20-50 hektár. (BMVELF, 2005. 84.o.)

A különböző jogi formában gazdálkodó vállalkozások átlagos üzemméretet tekintve tartományonként és régióként is jelentős eltérések mutatkoznak. A személyi társaságok száma, aránya és az általuk művelt terület a vizsgált időszakban folyamatosan növekedett. A szövetkezetek száma és területük országosan 2001-ben növekedett, 2003-ra alig változott, a mezőgazdasági terület országosan kb. 9,2 %-át művelik. Kiemelkedő, hogy a keleti tartományok területének közel 28 %-án gazdálkodnak, üzemméretük 1410 ha, nyugaton csak 0,1 % a területarányuk, az átlagos üzemméretük 70 ha. (2. táblázat)

2. Táblázat: Német mezőgazdasági üzemek jogi forma szerinti csoportosítása a keleti és a nyugati tartományokban

Jogi forma (1)	1999		2001		2003	
	1000 db	1000 ha	1000 db	1000 ha	1000 db	1000 ha
Keleti tartományok (14)						
Egyéni gazdálkodók (2)	23,9	1 317,3	24,2	1 352,0	23,6	1 377,9
Személyi társaságok (3)	3,20	1 280,3	3,3	1 254,3	3,2	1 253,1
Ebből:						
Polgárjogi társaság (4)	2,7	888,1	2,7	886,1	2,7	867,4
Nyílt közkereseti társ. (5)	0,1	2,6	0,0	2,2	0,0	4,4
Bt. (6)	4,3	388,5	0,5	394,6	0,5	380,0
Egyéb társaságok (7)	0,8	1,1	0,1	1,5	0,1	1,4
Jogi személyek, magán jog szerint (8)	3,2	2 997,1	3,2	2951,4	3,2	2 909,7
Ebből:						
Szövetkezet (9)	1,2	1 702,2	1,2	1 634,9	1,1	1 567,2
Kft. (10)	1,7	1 204,3	1,8	1 224,5	1,9	1 245,2
Rt. (11)	0,6	83,6	0,1	84,8	0,1	88,9
Egyéb jogi személyek (12)	.	.	0,1	7,2	0,2	8,3
Jogi személy (közjog szerint) (13)	0,8	11,0	0,1	10,9	0,1	8,5
Üzemek összesen (14)	30,4	5 605,6	30,7	5 598,6	30,1	5 549,3
Nyugati tartományok (15)						
Egyéni gazdálkodók	426,4	10 665,5	401,4	10 504,9	373,5	10 400,0
Személyi társaságok	12,9	782,3	14,6	890,1	15,5	998,6
Ebből:						
Polgárjogi társaság	11,1	743,4	12,1	844,8	12,8	946,9
Nyílt közkereseti társaság.	0,1	1,4	0,1	1,5	0,1	2,0
Bt.	0,5	17,7	0,6	20,2	0,7	26,5
Egyéb társaságok	1,2	18,7	1,8	23,7	2,0	23,1
Jogi személyek, magán jog szerint	1,3	49,6	1,4	55,6	1,3	55,5

Ebből:						
Szövetkezet	0,2	7,6	0,2	9,3	0,1	7,0
Kft.	0,7	15,2	0,7	10	0,7	18,4
Rt.	0,1	10,8	0,0	10,3	0,0	9,5
Egyéb jogi személyek	.	.	0,5	18,9	0,5	20,6
Jogi személyek (közjog sz.)	0,8	48,6	0,9	46,6	0,7	46,1
Üzemek összesen	441,6	11 545,9	418,2	11497,2	391,0	11 500,2
Németország összesen	472,0	17151,6	448,9	17095,8	421,1	17 049,5

Forrás: Agrarbericht 2000, 2002, 2004, <http://bml.de>.

Table 2: The form of enterprises in the Eastern and Western provinces
 type of venture (1), single proprietorship(2), without legal entity(3), civil rights society(4), general partnership(5), partnership(6), other entity(7), legal entity(8), co-operative(9), limited liability companies(10), stock companies(11), other legal entity(12), legal entity (according to the public law(13) total(14), eastern provinces(15), western provinces(16)

A fenti adatok tükrözik egyrészt az országban lejátszódó változásokat, másrészt a két országrészben jelentkező különbséget, amely arra enged következtetni, hogy míg a keleti tartományokban – európai méreteket is figyelembe véve – nagyméretű birtokstruktúra alakult ki és a termelők száma növekszik, addig a nyugati tartományokban folyamatosan csökken a termelők száma és az átlagos üzemméret jóval kisebb. Az ún. „növekedési küszöb” (Wachstumschelle) folyamatosan felfelé tolódik, ami 2001-ben elérte a 75 ha nagyságot. (BMVEL, 2005)

A német mezőgazdaságban sajátos üzemi struktúra alakult ki, míg nyugaton a családi gazdaságok túlsúlya a meghatározó, addig keleten a hagyományos szövetkezi rendszert továbbra is alapvetően a nagyüzemek dominanciája határozza meg. Ugyanakkor elmondható, hogy lehetőséget biztosítottak a különböző szervezeti formáknak, nem törekedtek a keleten kialakult mezőgazdasági struktúra szétaprózására, de természetesen ez nem történt teljesen fájdalommentesen ill. a régi sérelmeket esetenként újak váltották fel.

A mezőgazdaság a 90-es években jelentős változásokon ment keresztül, komoly áldozatokat követelt mind a nyugati, mind a keleti országrész lakóitól, termelőitől. Nem utolsó sorban a folyamat viszonylagos sikerében jelentős szerepet játszott a német állam és az EU pénzügyi támogatása is.

THE STRUCTURE OF FARM SIZE IN GERMANY (1999-2004)

SUMMARY

According to the analysis of farm structure of German agriculture it can be concluded that in the Eastern provinces large-sized farm structure has been established and number of farmers are increasing while in the Western provinces average farm structure is much smaller and number of farmers are decreasing. So some farms are closing down and new farms are founding in other forms by concentration of former large-sized and small-sized farms. In Hungary a contrary splitting up process has started. In the 90's German agriculture passed through remarkable changes. Serious sacrifices were demanded from inhabitants, farmers of both west and east part of the country. Not least financial support of German state and EU also played important role in the success of process.

Irodalomjegyzék

- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten. (2000): Agrarbericht der Bundesregierung 1999.
- Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten. (2000): Landwirtschaft in Deutschland. Daten und Fakten. 2000.
- Information.medien.agrar e.V (IMA). (2002): Agrimente 2002. Zahlen, Daten und Fakten zur deutschen Landwirtschaft. ZMP GmbH, Bonn
- Bundesministerium für Ernährung und Landwirtschaft und Forsten. (2002): Agrarbericht 2001 der Bundesregierung. <http://bml.de>
- Bundesministerium für Verbraucherschutz, Ernährung und Landwirtschaft. (2003): Agrarbericht 2002 der Bundesregierung. <http://bml.de>
- Bundesministerium für Verbraucherschutz, Ernährung und Landwirtschaft. (2004): Agrarbericht 2003 der Bundesregierung. <http://bml.de>
- Bundesministerium für Verbraucherschutz, Ernährung und Landwirtschaft. (2005): Agrarbericht 2004 der Bundesregierung. <http://bml.de>

TÁBLATÖRZSKÖNYVEK SZEREPE A NÖVÉNYTERMESZTÉS GAZDASÁGI ELEMZÉSÉBEN

¹Ertsey Imre – ²Molnár Sándor – ¹Nagy Lajos

*¹Debreceni Egyetem, Agrártudományi Centrum
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

²Agroorg Kft.

A rendszerváltás utáni törvényi szabályozásban ugyan szerepelt a táblatörzskönyv vezetésének a kötelezettsége, azonban a mezőgazdasági támogatási rendszer ezt nem követelte meg, így a nyilvántartások meglehetősen hiányosak maradtak. A földtörvény 68.§ első bekezdése szerint: „A földhasználó tartozik megőrizni minden, a talaj védelmével kapcsolatos beavatkozás és tevékenység dokumentációját, továbbá köteles külön jogszabály szerint táblatörzskönyvet vezetni.”

Lényegesebb előrelépés ezen a területen csak közvetlenül az EU csatlakozás előtt történt, a csatlakozás felgyorsította ezt a folyamatot. Az egyre inkább előtérbe kerülő, alapvető piaci tényezőként megjelenő minőségbiztosítási követelmények és maga az uniós csatlakozás a növénytermesztő gazdaságok számára is szükségessé tette a használatukban lévő területeken elvégzett munka és felhasznált anyagok időbeli és táblánkénti nyilvántartását, a táblatörzskönyv vezetését. A 4/2004.(I. 13.) FVM rendelet (módosítva: 156/2004. (X. 27.) FVM rendelettel illetve 16/2005. (III. 8.) FVM rendelettel), amely „az egyszerűsített területalapú támogatások és a vidékfejlesztési támogatások igényléséhez teljesítendő "Helyes Mezőgazdasági és Környezeti Állapot", illetve a "Helyes Gazdálkodási Gyakorlat" feltételrendszerének meghatározásáról” szól, kimondja, hogy „A mezőgazdasági termelő a helyes gazdálkodási gyakorlatra vonatkozó előírások teljesítésének ellenőrzése érdekében a mezőgazdasági parcellán végzett tevékenységekről a rendelet 5. számú melléklete szerint gazdálkodási naplót köteles vezetni..”. A gazdálkodási napló tartalma nagymértékben megegyezik a táblatörzskönyv adatbázisával, elsősorban formátumbeli eltérések vannak, és a

nemzeti és uniós jogszabályokban előírt minimális gazdálkodási és környezetvédelmi követelmények betartásának ellenőrzése a célja.

A számítógépeknek egyre nagyobb a szerepe a mezőgazdasági termelés adminisztrációjának vezetésében, így a legalapvetőbb, növénytermesztéssel kapcsolatos dokumentáció, a táblatörzskönyv rögzítésében is. A számítógép alkalmazásával azonban nem csak meggyorsítható a művelési napló elkészítése, hanem információ többlet is létrejön. Segítségével a technológia folyamatosan figyelemmel kísérhető, a költségek alakulásával együtt. Az nyilvántartások, adatbázisok alapján könnyen készíthetők technológiai tervek.

Hogyan működnek általában a táblatörzskönyvi rendszerek?

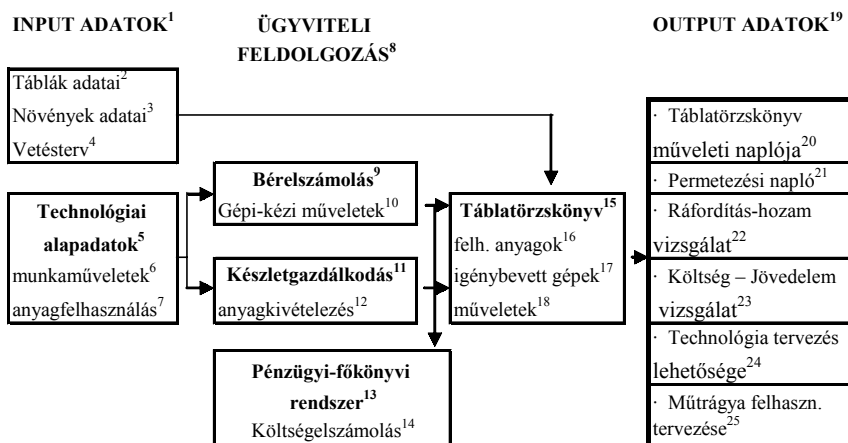
A szoftverek az input oldali adatok beviteli lehetősége szerint több csoportra bonthatók a szerint, hogy a milyen lehetőséget biztosítanak az adatbevitelre, mennyire részei illetve hol helyezkednek el a vállalkozás információs rendszerében.

- Teljesen különálló rendszerről, hagyományos elnevezéssel **Farmerszoftver**ről beszélünk, ha a táblatörzskönyvi program önállóan - számítógéppel előállítható könyvelési analitikától függetlenül - működik, és a táblatörzskönyvön megjelenő műveleteket és felhasznált anyagokat kézzel kell a számítógépbe berögzíteni. Feladatuk, hogy a nálunk hagyományosan táblatörzskönyvnek nevezett művelési napló adatainak a rögzítésére lehetőséget biztosítsanak -ezzel eleget tegyenek - a törvényileg előírt adminisztrációs kötelezettségeknek, valamint néhány hatékonyság és jövedelmezőség mutató számítását lehetővé tegyék.

- Az információs rendszer output oldalán is elhelyezkedhet művelési napló. Ebben az esetben a termelési folyamatok során keletkező alapbizonylatok az ügyviteli feldolgozás alapján kerülnek a táblatörzskönyvi nyilvántartásba. Ilyen esetben a vállalati információs rendszerbe **integráltan** működik a táblatörzskönyv.

Itt csak azokat az adatokat kell a számítógépbe kézzel rögzíteni, amelyek az ügyviteli analitikából nem vehetők át. Integrált rendszerben ugyanis a munkaműveletek rögzítése már a bérrendszerben megtörténik a munkalapok feldolgozásával. Az anyagok táblára történő felhasználásának rögzítése már a

készletgazdálkodási rendszerben az anyagok raktári kivételezésével egyidejűleg megvalósul. Ezen adatok automatikus átadásával a táblatörzskönyvre kerülnek a technológiai műveletek és a hozzájuk kapcsolódó anyagfelhasználások. Az integrált rendszer előnye ott mutatkozik meg, hogy a kötelező ügyviteli feladatok elvégzésével egyidejűleg elkészül a táblatörzskönyv technológiai műveleti oldala is. *1. ábra*

1.ábra: A vállalati információs rendszerbe integrált táblatörzskönyv sémája

Figure 1 Scheme of integrated field level register

(1)Input datas (2)Datas of fields (3)Datas of plants (4)Crop ratio (5)Technologic datas (6)Operations (7)Inputs (8)Business data processing (9)Account of wages (10)Machine-made and manual operations (11)Stockpiling (12)Stuff issue (13)Financial and ledger system (14)Cost accounting (15)Field level register (16)Used up stuff (17)Applied machines (18)Operations (19)Output datas (20)Operational log of field level register (21)Log-book of spraying (22)Input-output analysis (23)Cost-benefit analysis (24)Technology planning (25)Planning of use of chemical fertilizer

Milyen lehetőségeket biztosít a táblatörzskönyv a növénytermesztés gazdasági elemzésében és tervezésében?

- A táblatörzskönyvi rendszerrel nyilvántartott adatok Akár a hagyományos “papír” alapú, akár a “digitális” feldolgozást nézzük, az alapvető adatok megegyeznek. Az eltérés “csak” az adatok részletességében található.

A gyakorlati alkalmazás során nyilvántartott adatok: elvégzett munkaművelet, időpontja, időtartama, művelet mennyisége, erőgép, munkagép, gép teljesítménye (normálhektár, kilowattóra, stb.), tényleges gázolajfogyasztás, norma szerinti gázolaj fogyasztás, gépköltség, a munkaműveletet végző személy, annak bérköltsége, egyéb műveleti költség, felhasznált anyag, annak mennyisége (műtrágya esetén N,P,K hatóanyag mennyiség), növényvédőszer alkalmazás esetén felhasznált permetlé mennyiség (szélirány, szélesebesség), az anyag költség, betakarított hozam - melléktermék is- és annak értéke.

A műveleti költség számítására több módszer is lehetséges. A legáltalánosabb a segédüzemi költség gépkategóriánkénti évközi tervezett elszámolóóra adott teljesítményegységre (üzemóra, normálhektár stb). Ez a költség már tartalmazza a művelet elvégzése során felmerült összes költséget (bér, járulékok, amortizáció, stb). A tervezett elszámolóár az utókalkulációval kiszámított tényleges önköltségi árral év végén helyesbíthető, ezáltal a tényleges közvetlen költség jelenhet meg táblaszintű részletességben. Lehetőség van azonban arra is, hogy a bérezéssel kapcsolatban felmerült költségek ettől eltérően külön kerüljenek számításra és nyilvántartásra. Általában a bérelszámolás alapja - teljesítménybérezés esetén - a ledolgozott óra, illetve az elvégzett munka mennyisége (hektár). Akkor, amikor a szoftver önálló működésű és nincs szükség a gépek nyilvántartására vagy idegen szolgáltatás merült fel a táblán, a műveleti költség számítható egyszerűen szolgáltatási áron is. Ez a megoldás jellemző a kisebb területen gazdálkodók táblatorzskönyvi költségnyilvántartására.

Jellemző megoldás az is, hogy a táblán felmerült egyéb költségek - biztosítási díj, földbérleti díj - szintén felvezetésre kerülnek a területalapú támogatási értékekkel együtt.

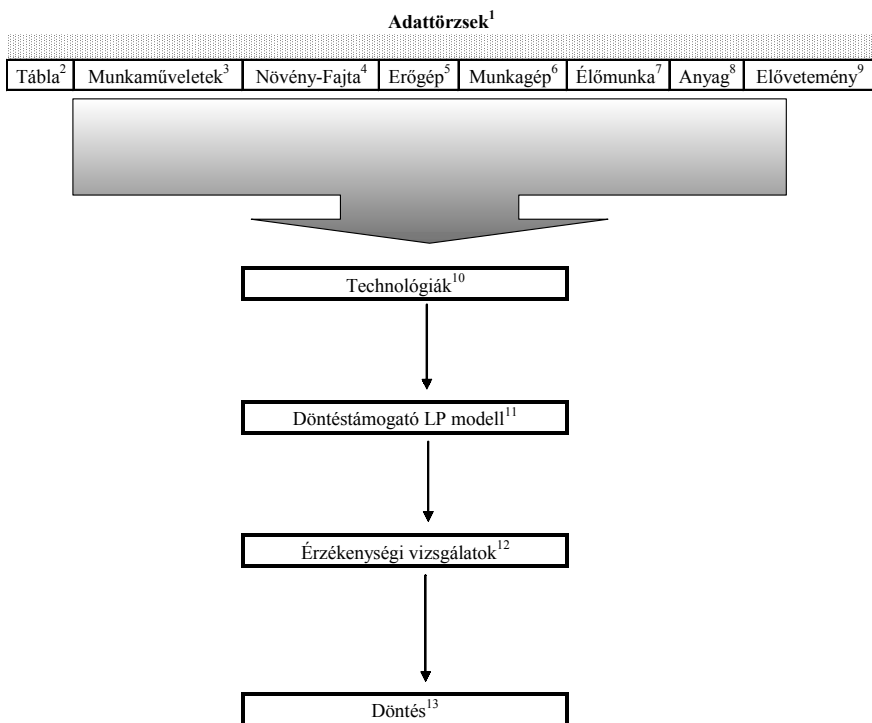
A területek nyilvántartására szintén több módszer alkalmazható, jelenleg ugyanaz a terület elnevezés többféleképpen jelenik meg: helyrajzi szám, MePar fizikai blokk, GPS-el mért terület. A rögzítésre kerülő információ különböző szempontok szerinti visszanyerését már csak a lekérdezési algoritmus és a felhasználó igénye határozza meg.

- **Elemzési lehetőségek**

A számítógépes adatfeldolgozással egyrészt megoldható adott évi tényadatok utólagos ellenőrzése, az anyag-felhasználási kimutatások elemzésével lehetőség van az egyes ágazatokra fordított anyagfélések vizsgálatára, műtrágya felhasználás esetén a ténylegesen kijutatott hatóanyag mennyiség, a betakarított hozam területenkénti, növényenkénti elemzésére, az anyagköltség, bérköltség ágazatonkénti alakulásának figyelemmel kísérésére. Vizsgálható az egyes gépek teljesítménye, kihasználtságának foka időszakonkénti, területi megosztásban és az ebből eredő költségek ágazatonkénti, gépkategóriánkénti megoszlásban.

- **Tervezési lehetőségek**

A manuális modul segítségével növényenkénti termesztési technológiákat lehet létrehozni, felhasználva az előző évi fajlagos adatokat. A vetésszerkezet kialakítása után - a számítási feladatokat a gépre bízva – táblára adaptálunk, és készítünk egy tervezett műveleti naplót. Így készülhet költség - jövedelem terv, anyagszükségleti terv, gépkategóriánkénti kapacitásigény terv, valamint a táblánkénti műveleti terv. Az elkészült terv felhasználható arra is, hogy a tényleges és tervezett munka-műveleteket kontroláljuk. Egy pontos terv előállítás után lehető válik a tervtől való tényleges költség eltérésének vizsgálata és az eltérés okainak elemzése. A műveleti tervezés mellett adott a lehetőség, hogy a MÉM-NAK módszer alapján alapján tápanyagutánpótlási terv készüljön. Az így kialakított tervek alapvetően ellenőrzési, illetve erőforrás szükségleti információk céljából készülhetnek. A jövő útja lehet, hogy az elkészített technológiák és a rendelkezésre álló adattörzsek segítségével a rendszer kapcsolható egy szakértői modulhoz, amellyel elvégezhető a vállalkozás rendszerszemléletű tervezése, elvégezhetjük az árnyékárak és az ágazatok versenyhelyzetének elemzését.

2.ábra: Növénytermesztési döntéstámogató modul

Forrás: Ertsey-Bellon-Nagy

Figure 2 Module of decision support system for crop production

(1) Data files (2) Field (3) Operations (4) Plant-strain (5) Prime movers (6) Implements (7) Living labour (8) Stuff (9) Green crops (10) Technologies (11) Linear programming model (12) Sensibility analysis (13) Decision

Az elemzés során vizsgálhatjuk, hogy az adott feltételektől történő eltérések esetén illetve a kapacitások változtatásakor miként módosulhat az adott gazdasági rendszer működése, illetve annak hatékonysága.

THE FUNCTION OF FIELD LEVEL REGISTERS IN ECOMOMIC ANALYSIS OF CROP ENTERPRISES

SUMMARY

After, that Hungary had admitted to the European Union, the terms of receiving governmental aid are the correct territorial, operational and input registers in crop enterprises.

The modern system registers integrated in business provide a field level economic analysis as well as the permanent comparison and controlling of the plans and real datas.

In this essay we demonstrate a system, which has already been on the staff of more farms. We display the function and availability of analysis of this system, and show the possibility of connecting to a knowledge engineering.

Irodalomjegyzék

P. Drimba – I. Ertsey – M. Herdon (2001) Extending a plant production model with a view to planning monthly cash-flow balance, hired machinery and labour costs. Third European Conference of the European Federation for Information Technology in Agriculture, Food and Environment (EFITA 2001) Montpellier, June 18-20, 2001. 147-152. p.

Ertsey I. – Nagy L. – Bellon Z. (2002): Informatikai alkalmazásokkal integrált növénytermesztési döntéstámogató rendszer. Szigma, XXXIII. 3-4. 159-167.

Pfau Ernő – Széles Gyula (2002): Mezőgazdasági üzemtan II. Mezőgazdasági ágazatok gazdaságtana Szaktudás Kiadó Ház, Budapest

Tóth József (1981): Mezőgazdasági vállalatok automatizált tervezése, Mezőgazdasági Kiadó

EGY TERMELŐI ÉRTÉKESÍTŐ SZERVEZET INFRASTRUKTURÁLIS HÁTTERE A ZÖLDSÉG- GYÜMÖLCS ÁGAZATBAN

Felföldi János

*Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

Bevezetés

A gazdálkodásban különböző formák közül választhatunk, amelyekről úgy gondoljuk, hogy ezek révén hatékonyan és ezért sikeresen tevékenykedünk (Nábrádi, 2003). A kialakítást befolyásoló tényezők többek között a környezet, a szervezet (gazdaság vagy vállalkozás) adottságai, és a szervezet tevékenysége (Dobák, 1996).

A volt EU-15 országaiban a kertészeti termelés és a „post harvest” tevékenység technológia színvonala meghaladja a hazánkban alkalmazott technológiákét. Fel kell gyorsítani a technológia transzfert, hogy minél gyorsabban elterjedjenek a modern, hatékonyabb termelési, tárolási és áruvá készítési módszerek. Jellemző tendencia, hogy az új tudományos eredmények megjelenése és azok gyakorlati alkalmazása közötti idő fokozatosan rövidül. Foglalkozni kell a tudományos-technológiai fejlődés irányával, az új termékek, szolgáltatások és technológiák megjelenésével, és ahhoz kell igazítani az innovációs stratégiát (Antal-Mokos és mtsai, 1997).

Az EU-15 tagállamokban a szervezetségi szint 38% körüli. Ebben a tekintetben jelentős eltérés van az egyes tagállamok között. Hollandia és Belgium a 70% körüli szervezetségi szinttel a legerősebbek, míg Portugáliában (5%) van a legalacsonyabb szervezetség. (CEC, 2004). A TЭСZ-ek többsége a 2000-es évben elért 1-2 millió eurós forgalmat 2002-ben 4-5 millió euróra növelte. Ugyanakkor az átlagos TЭСZ forgalom 10-11 millió eurót tett ki, ami az EU-15 szintjén jelentős változatosságot mutató forgalom szerinti TЭСZ méretre hívja fel a figyelmet.

Viszont a méretgazdaságossági kritériumok, a hatékonyságjavítás egy szükségzerű koncentrálódás felé visznek. Hazánkban az elsőszintű szerveződések korát éljük, amelyek néhányukat kivéve életciklusuk kezdeti szakaszában vannak.

A vizsgálat anyaga és módszere

A szervezet működését befolyásoló tényezők azonosításához és leírásához az ide vonatkozó szakirodalom tanulmányozása után került sor. A tényezők azonosítása után a kialakított keretet kitöltöttük a tényezők különböző szervezeteknél történt elemzése révén kapott információval. A releváns tényezők leírásához és bemutatásához több, jelenleg is működő, az elismerési folyamat valamilyen stádiumában lévő, szervezetet vizsgáltunk, melyek közül ezúttal egyet választottunk ki. A vizsgálat alapjául szolgáló információt a gazdálkodás nyilvántartásaiból, mélyinterjúk és a személyes megfigyelés révén biztosítottuk. A választást az indokolja, hogy ez a szervezet az ágazatban ilyen formában működőkre leginkább jellemző jogi formát, a szövetkezetet választotta. Ugyanakkor életciklusának a kezdeti szakaszában van, de az infrastruktúrális háttér megteremtésében kiváló eredményt ért el és dinamikus fejlődést mutat mind a mai napig.

A szervezet létrehozását és a működését befolyásoló tényezők

A szervezet létrehozását és működtetését jellemzően változó környezetben tesszük. *A piacot* a vizsgált szervezetnél 2003-ban főként az ipari felhasználóknak történő értékesítés, illetve a közvetítő kereskedőknek történő eladások jellemezték. 2004-ben megtörtént a kereskedelmi láncok felé nyitás, valamint a közvetett exportszállítás. Az exportértékesítés jelenleg kis volumenű, de a piaci helytállás miatt az exportértékesítés növelésére törekednek. A szervezet önálló arculattal lépjen ki a piacra, és többek között ennek köszönhetően új piaci szegmenseket ért el, valamint erősítette a hazai hipermarketekbe, élelmiszerláncokba irányuló áruforgalmát (Cora Áruház, REÁL Hungária Élelmiszer Rt., CBA Kereskedelmi Kft.). *A piac változékonyságából* kifolyólag a szövetkezet tagjainak egyre inkább meg kell felelniük a piac egyre szigorúbb minőségi követelményeinek. A termelőknek be kell tartaniuk a Magyar Élelmiszerkönyv által előírt minőségi előírásokat, továbbá a környezet- és növényvédelem területén folyamatosan törekedniük kell a minőségbiztosítási rendszerek (ISO, EUREPGAP) kiépítésére, így kell felkészülni, hogy a kereskedelmi forgalomba kizárólag megfelelő minőségű áru kerüljön. *A technikai környezet* összetettsége miatt a technológiák rendkívül tökeigényesek.

Gondoljunk csak egy hűtőházra, válogató gépsorra, csomagoló gépsorra, stb. Az ezekkel kapcsolatos döntések magas szintű és széleskörű szakmai ismereteket kívánnak meg.

Rövidtávon legkevésbé a környezetet tudjuk befolyásolni, viszont középtávon ezek már a változtatás középpontjában állnak és nagyban befolyásolja a szervezet teljesítményét, hogy ezeket a változtatásokat milyen mértékben, mikor és mennyi idő alatt hajtjuk végre.

Technológia, mint tőkeigényes belső jellemző, alatt a feladatok megoldására használt eszközök és az alkalmazott eljárások együttesét értjük. Az alapfolyamati technológia tárgyalásához a technikai eszközök fejlettségét (hűtéstechnika, válogató gépsor, csomagolás, stb.), a tevékenységek folyamatosságát, a tömegszerűség fokát, az ellenőrzés módszerét, a felhasznált anyagok és az előállított termékek jellemzőit vesszük számba és értékeljük. A vizsgált szervezet esetében 1999-ben a gyümölcsösök tulajdonosai szövetkezet létrehozásáról döntöttek. Már ekkor tervezték hűtőházuk megépítését. A szükség is volt rá, mert 2001-ben telepítették első meggyültetvényeiket, illetve egyéb gyümölcsfélét. 2004-ben épült fel az a 2 400 tonna kapacitású alacsony oxigénszint koncentrációt alkalmazó (ULO) technológiával felszerelt hűtőház, amelynek árumanipuláló terébe már első körben egy Greefa típusú almaválogatót is üzembe helyeztek. Ezek a fejlesztések a TÉSZ legjelentősebb tagjának a beruházásai voltak, azonban a hűtőházi és árumanipulálói szolgáltatás nem választható el a TÉSZ-től, azok mind a szövetkezeti tagok értékesítési lehetőségeit is szolgálják.

Egy másik terület az információs rendszert felölelő információtechnológia, ami az adatgyűjtés – tárolás, feldolgozás és továbbítás folyamatát szolgálja. Itt számítógépeket, programokat, nyomtatókat, faxot, telefonokat, belső hálózatokat (intranet) és külső hálózatokhoz (internet) való hozzáférést vesszük számba és értékeljük.

Ez olyan mértékű tőkeelkötést jelent, ami nem csak elriaszthatja a kevésbé elkötelezetteket, de a szerveződést ellenzőket meg is győzheti az összefogás szükségességéről.

Vizsgont nagyon megnehezíti az elkötelezettek boldogulását is, még akkor is, ha ez egyben az ágazati verseny része is. A szövetkezet létrehozásakor 1999-ben 33 tagja volt. 2003 elején jelentős taglétszámbővülés történt, ugyanis zöldségtermesztő tagok léptek

be a TЭСZ-be és ezzel lett tag 62 magánszemély és jogi személyiségű gazdasági társaság. Jelenleg 96 magánszemély és jogi személyiségű gazdasági társaság alkotja a szervezet tulajdonosi körét az alapításkori 33 taggal szemben. Az 1. táblázat egy, a vizsgált szervezet méretével egyező méretű szervezet beruházási adatait mutatja. Több év alatt valósult meg ez a beruházás, ami összegében 1,1 milliárd forintot tesz ki.

A szervezeten keresztül forgalmazott áruk utáni árbevételük 2003-ban 600 millió forint volt. Ez az árbevétel még messze nem elegendő, és a rentábilis működés ezen a téren jelentős fejlesztéseket kíván meg.

1. táblázat: Egy hűtőházi beruházás alapadatai (2002-2004)

M.e.: ezer Ft-ban

	BERUHÁZÁS MEGNEVEZÉSE(25)	ÖSSZEG (eFt)(26)
I. ütem (1)	1200 t kap. ULO hűtőtér, ebből 120 tonna kap. fagyasztó(4)	220000
	240 m ² expediáló tér(5)	
	2 db dokkoló(6)	
II. ütem(2)	rámpa(7)	10000
	szociális épület(8)	10000
	iroda + tetőtérbeépítés(9)	5000
	1800 m ² manipuláló tér(10)	55000
	GREEFA almaválogató gépsor(11)	89500
III. ütem(3)	1350 t ULO hűtőtér(12)	210000
	420 m ² manipuláló tér(13)	
	40 t kap. gyorshűtő(14)	
	2660 db műanyag konténer(15)	50000
	5840 db műanyag konténer(16)	120000
	2 db villás targonca (1,5 t teherbírás)(17)	15000
	csomagoló gépek(18)	25000
	zöldség tároló rekesz(19)	8000
	meggy tároló rekesz(20)	3000
	egyéb gépek(21)	160000
	zöldség-gyümölcs feldolgozó technológia(22)	32500
	infrastruktúra (áram, víz, út)(23)	101000
	ÖSSZESEN(24)	1114000

Forrás: Szöllösi, 2004(27)

Table 1. Data of a cool store investment

1. Stage 1; 2. Stage 2; 3. Stage 3; 4. ULO cooler of capacity of 1200 tonnes of which a freezer of 120 tonnes; 5. Expediting area of 240 m², 6. 2 pcs of dock; 7. ramp; 8. social building; 9. office; 10. manipulation area of 1800

m²; 11. apple sorting machine; 12. ULO cooler of 1350 tonnes; 13. manipulation area of 420 m²; 14. prompt cooler of 40 tonnes capacity; 15. 2660 pcs of plastic container; 16. 5840 pcs of plastic container; 17. 2 pcs of fork-lift truck of 1,5 tonnes carrying capacity; 18. packing machines; 19. crates for vegetable storing; 20. crates for sour cherry storing, 21. other machines; 22. fruit&vegetable processing facility; 23. infrastructure (metalled surface, electricity etc.); 24. total; 25. investments; 26. values in thousand HUF; 27. Source: Szöllősi, 2004

Következtetések

A következtetések a vizsgálat teljes anyaga alapján születtek és nem csak az itt bemutatott, terjedelmi okokból valójában csak részleteket ismertető munka alapján.

A szövetkezeti forma nem jelent megoldhatatlan problémát a tőkeigényes fejlesztések megvalósításában még egy vagyonnal alig rendelkező, indulónak tekinthető vállalkozás esetében sem.

Az alapfolyamati technológia nélkül nem valósulhat meg egy termelői értékesítő szervezet küldetése, ami a méret növekedésével egyre kevésbé nélkülözheti az információ technológia eszköztárát. Az információ technológia már az alapfolyamati technológia eszközeinek is részét képezi, így azok hatékony alkalmazása is feltételezi az ilyen eszközök rendelkezésre állását.

A tevékenységhez szükséges eszközállomány rendkívül tőkeigényes, ami a gazdaságos mérethatár eléréséhez szükséges lépéseket sürget. Még akkor is, hogyha ezeket a beruházásokat többféle forrás együttes felhasználásával hozzák létre, beleértve a vissza nem térítendő támogatási formákat is.

A tőkeigényesség a minél nagyobb volumenű forgalmat, ezen keresztül a kapacitáskihasználás fokozását teszi szükségessé. Ehhez alapvető a tagi alapanyag termelés felfuttatása, ami a jelenlegi közgazdasági környezetben szintén jelentős tőkeigénnyel lép fel.

INFRASTRUCTURAL BACKGROUND OF A PRODUCER ORGANISATION IN THE FRUIT AND VEGETABLE INDUSTRY

SUMMARY

For an organisation it is often the competitiveness that is dependent on choosing the right organisation form. Many factors influence the formation and the operation of a business organisation such as environment, inner characteristics, and the main business activity.

I analysed some Po's in Hungary from the aspects of those factors. In this paper I present some factors such as market and technology, focusing on technology as a capital intensive factor. I selected a PO as example that was at the beginning of its life-cycle, but succeeded in investments.

I stated that form of cooperative was not a blockage of development (investments). Assets of this activity cost a lot which highlighted the economies of scale, even for using non-refundable subsidies for the financing of an investment. They must focus on capacity utilisation to which quantity of member production must be increased.

Irodalomjegyzék

- Antal-Mokos Z. – Balaton K. – Drótos Gy. – Tari, E. (1997): Stratégia és szervezet Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1997.
- Commission of the European Communities (CEC)(2004):Analysis of the common market organisation in fruit and vegetables,SEC (2004) 1120,Brussels,2004.16-17p.
- Dobák M. (1996): Szervezeti formák és vezetés Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1996.
- Nábrádi A. (2003): A vállalkozások típusai, megalapítása, létrehozása. In.: Általános vállalkozási alapok. (Szerk.: Ertsey I. – Nábrádi A.) Campus Kiadó. Debrecen, 2003. 13-22.p.
- Szőllősi L. (2004): A Sárándi Hűtő TÉSZ hűtőházi beruházásának gazdasági elemzése Diplomadolgozat, 25.

A TŐKEIGÉNYESSÉG VIZSGÁLATÁNAK AKTUÁLIS KÉRDÉSEI SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYE MEZŐGAZDASÁGÁBAN

Galó Miklós-Kvancz József

Nyíregyházi Főiskola

Gazdálkodási és Társadalomtudományi Főiskolai Kar

Bevezetés

Napjainkban a mezőgazdaság a magyar nemzetgazdaság, legellentmondásosabb ágazata. Ökológiai feltételei alapján EU összehasonlításban komparatív előnyök hordozójának tekinthetjük, ugyanakkor a rendszerváltással elmélyült válsághelyzetének rendezetlenségei miatt a másfél-két évtizeddel korábban kivívott nemzetközi és hazai tekintélyét elveszítette.

Az ágazat tradícióit, potenciális teljesítőképességét és a nemzetgazdaság egészének helyzetét alapul véve szakmai felelősséggel megállapíthatjuk, hogy agrárágazatunk értékeiről a jövőben sem mondhatunk le. Úgy a belső ellátásban, mint az exportban, vagy a foglalkoztatásban és kiegészítő jövedelmek megszerzésében vissza kell kapnia azt az elismertségét, amellyel korábban nemzetközi összehasonlításban is megállta a helyét. Ehhez azonban egy jól átgondolt vidékfejlesztési politikára van szükség, amelyben – területileg differenciáltan – súlyának megfelelő helyet kap az ágazat és erőforrásrendszerének harmonizációja. Kezdetét veszi azon folyamatok hatásainak felszámolása, amelyek a korábban megteremtett termelőalapok felélésének (ingatlan, ültetvény és állatállomány), a működőképesség megszűnésének (pl. meliorációs beruházások, amelynek következményei a jelenlegi óriási belvízkárok), illetve a pótlások, fejlesztések elmaradásának a következményei.

Az 1980-as évtizedben a nemzetgazdaság beruházásainak még több, mint 10 %-a valósult meg a mezőgazdaságban, ami az 1990-es évtizedre drasztikusan visszaesett.

Kapronczai és Udovecz (1997) számításai alapján a beruházások akkori szintje az 1987. évinek alig negyedét érte el, amit megerősített Tenk (1999), Pfau (1999), Kürthi és Szücs (1999)

kalkulációja is. A hiánypótláshoz a hivatkozott szerzők (és mások) ezer-ezerötszáz milliárd forintnyi befektetett eszközértéket és ötszáz-hatszáz milliárd forintnyi forgóeszköz feltöltési igényt határoztak meg. A mezőgazdasági beruházások nemzetgazdasági beruházásból való részesedése azonban az évezred fordulóját követően sem javult. Folyóáron számítva 2002-ben a részesedési arány 6,3 %, ami 2003-ra 6,2 %-ra csökkent, amikor az exportból való részesedés még 6,8, illetve 6,5 % volt. Az FVM 2004. évi értékelése alapján 2003-ra a költségvetési törvény 54,8 Mrd Ft-ot irányzott elő a mezőgazdasági alaptevékenységek beruházásainak támogatására, ami különböző átcsoportosítások miatt 51 Mrd Ft-ra módosult.

Más nemzetgazdasági ágakhoz viszonyítva a mezőgazdaságnak alacsony a jövedelmezősége, így a fejlesztések önfinanszírozása nem lehet reális alternatíva, a külső befektetők számára pedig továbbra sem vonzó e kínáló terület.

A mai helyzetet alapulvéve – strukturális változásokkal is kalkulálva – a gazdálkodási feltételek normalizálásához már kettőezer-kettőezerötszáz MrdFt-nyi többlet tőkeigényre lenne szüksége az ágazatnak.

Természetesen az általánosan jellemző feltételek területileg igen differenciáltan jelennek meg és különösen nehéz helyzetet alakítottak ki a kedvezőtlen termőhelyei feltételekkel rendelkező és erősen funkcióhiány megyékben, így Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében is.

Dolgozatunkban röviden áttekintjük e megye általános gazdasági helyzetét, felvetjük az ágazat fejlesztésében kívánatosnak tartott szemlélet érvényesítésének igényét, majd az egyik legintenzívebb megyei kötődésű és fejlesztési szempontból legtőkeigényesebb ágazat ökonómiai problémáit vetjük fel.

A megye mezőgazdaságának általános helyzete

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a mezőgazdaságnak mindig nagyobb szerepe volt a helyi társadalomban, mint amilyenről a statisztikák időről-időre beszámoltak. Ennek oka a területi fejlődés differenciált jellegéből származtatható, amelynek innovációt gerjesztő hatásai nem, vagy csak késve érték el az ország keleti-háromhatár szegletét. A nemzetközi trendekhez hasonlóan az

innováció gazdasági fejlődésben betöltött differenciáló szerepe „kicsinyben” országon belül is felismerhető. Megyéink is egy fejlődési pályát bejárva, a természeti erőforrások extenzív, vagy intenzívebb hasznosításától a tudásra épülő gazdaságig, a pálya meghatározott szakaszain tartanak. Fejlődési potenciájuk annak a függvénye, hogy milyen mértékben tudják a tudást termelési erőforrássá konvertálni. (Galó 2004). A mi megyénk a gazdasági fejlettség – országoshoz viszonyított – alacsonyabb szintjén áll, miközben önmagához viszonyítva mutat előrehaladást. Ezt azonban a hagyományos termelési erőforrások - döntően extenzív – hasznosításának köszönhetik. Gazdasági szerkezetének sajátossága a mezőgazdaság – és kapcsolódó ágazatainak – nagyobb súlya, az alacsonyan képzett munkaerő túlkínálata, az ezzel összefüggésben álló munkanélküliség és tőkeszegénység. A mezőgazdaság Észak-alföldi régió és országon belüli súlyát az 1. sz. táblázatban mutatjuk be.

1. táblázat; A mezőgazdaság régiós és országos súlya

Megnevezés	Mezőgazdasági terület (eha) (1)	Foglalkoztatott (efő)(2)		GDP termelési (mg.) aránya % (5)	Működő vállalkozás (edb.) (6)	
		összes zd. akt.)	ebből mg.- ban (4)		összesen	ebből mg.-ban (7)
Szabolcs-Szatmár-Bereg	383	157,4	9,3	7,5	37,9	3,4
Észak-Alföld	1269	465,8	36,1	7,1	102,2	7,7
Ország összesen(8)	5864	3690,3	203,1	3,7	882,5	39,7
A megye aránya						
– Észak-Alföld % -ában	30,7 6,6	33,8 4,3	25,8 4,6	105,6 202,7	37,1 4,3	44,2 7,7
– ország % -ában						

Table 1: Distribution of agriculture in Hungary and region.

(1)cultivated area (2) employment int total (4) employment in third sector (5) agricultural production of GDP (6)total enterprises (7) agricultural enterprises (8)sum

Többnyire a táblázatból is kiolvasható a megye hátrányos helyzete, de háttérelmzéseink ezt még inkább alátámasztják.

A fejlettségi színvonal legösszetettebb mutatójaként használt egy főre jutó GDP tekintetében a rangsor végén áll Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, miközben a megyék differenciáltsága mélyülve növekszik. 1994-ben a két szélső póluson álló megye fejlettségi szintjének relatív különbsége 292 %- volt, ami mára már a 400 %-ot közelíti. A mutatóértékek relatív szórása ezidő alatt 27,3 %-ról 34,3 %-ra növekedett. Ebben a helyzetben magasabb 4 %-al ponttal a megyei mezőgazdaság GDP-hez való hozzájárulása az országostól, miközben azt is meg kell említenünk, hogy a mezőgazdaságilag művelt terület 1 aranykoronájára vetített mezőgazdasági GDP érték 40 %-kal magasabb. Ez következik egyrészt a mezőgazdasági terület alacsony aranykorona értékéből (70 %-a az országosnak), a szántóterületen belül a munkaintenzívebb (és speciális munkagép igényű) ágazatok (dohány, burgonya, zöldségfélék) magasabb arányából, a gyümölcsstermesztés országos viszonylatban is kiemelkedőnek ítélt jelentőségéből, továbbá az állattenyésztés (kérődzők) relatíve magasabb súlyából.

Sajátos a gazdálkodás szervezeti háttere. Az országban regisztrált mezőgazdasági szervezetek 11 %-a itt található. Az összeírt 83.786 gazdaság 99,3%-a egyéni gazdaság. 3,1 ha átlagos területi méret mellett a mezőgazdasági terület 77,2 %-át használják (ezen belül a szántó 76,9 %-át, a gyümölcsös 87,4 %-át). A gazdaságok profiljainak összetételei is eltér az országostól. 47,8 %-uk vegyes, 38,6 %-uk növénytermesztő és 13,6 %-uk állattenyésztő.

Valamennyi adat arra utal, hogy a termőhelyi feltételek kedvezőtlen volta ellenére a mezőgazdaság termelési szerkezete tökeigényes, s a földhasználat módja (lásd. 2. sz. táblázat) annak ellenére, hogy az elmúlt 15 évben extenzívebb irányba változott, a termőhelyi viszonyokat leginkább meghatározó talajtani feltételekhez képest, még mindig intenzívnek tekinthető. E helyütt nem áll módunkban a földhasználati kérdések részleteinek vizsgálata, ezért a jövőt illetően csak Széchenyi (1830) felvetését idéznénk.

„Miért gyarapodnak némely ország lakosai mezei gazdaság által, bár földjük rossz?

S miért szegényülnek el, vagy csak bajjal élnek mások, jól lehet honjukban a föld jó?”

A válasz realizálása – amely a rendszerszemléletű tájgazdálkodásban foglalható össze – máig is várat magára (Galó 1997).

2. táblázat; **Földterület művelési ág szerinti megoszlása
2003-ban Magyarországon és Szabolcs-Szatmár-Bereg
megyében**

Megnevezés (1)	Magyarországon(10)		Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében		A megye részesedése az összes területből (%) (13)
	Ezer ha (11)	Terület (%) (12)	Ezer ha.	Terület (%)	
Szántó (2)	4708,0	50,6	283,87	45,54	6,02
Kert (3)	107,7	1,2	8,72	1,40	8,14
Gyümölcsös (4)	96,4	1,0	25,86	4,14	26,82
Szőlő (5)	127,1	1,4	1,77	0,29	1,39
Gyep (6)	1147,2	12,3	66,35	10,64	5,78
Erdő (7)	1774,9	19,1	120,31	19,30	6,77
Nádas, halastó (8)	73,9	0,8	4,11	0,67	55,60
Művelés alól kivett terület (9)	1267,9	13,6	112,29	18,02	8,85
Földterület összesen (14)	9303,1	100,0	623,28	100,00	

Table 2: Land usage in percentages of the total cultivated territory of Hungary and county of Szabolcs-Szatmár-Bereg

(1)denomination(2)ploughland(3)houshold(4)fruitgarden(5)vineyard(6)grass(7)forest(8)reed,fishpond(9)uncultivated(10) Hungary(11)thousand hectare (12) territory in percentages(13)county proportion of total territory (14)

A megye legtőkeigényesebb ágazata

A második táblázat egyértelműen mutatja Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a gyümölcsstermesztés jelentőségét, hiszen az ország gyümölcsstermő felületének közel 27 %-a itt található, vagyis megyénk az ország legkoncentráltabb gyümölcsstermő területe. Az ország almatermesének háromnegyedét, a meggynek kétharmadát nálunk takarítják be, de széleskörűen ismert a milotai dió, vagy a tarpai, penyigei, panyolai szilva is, mint tájjellegű gyümölcs.

Az almát évtizedeken keresztül Szabolcs aranyaként emlegette az ország. Az ültetvény felület potenciális termőképessége az 1980-as évtized közepén elérte a 750.ezer tonnát, igen vegyes minőségben és egyre korszerűtlenebbé váló fajtaszerkezettel (koncentrálva a keleti piacon történő eladhatóságra). Dinamikus termőhely-követési

módszerrel megállapítottuk (de egyéb tájjellegű növényünkre is igaznak találtuk), hogy az almaültetvények területi elhelyezkedése a piaci viszonyok változásaira intenzíven reagált. A konjunktúrális helyzetek az ökológiai termőhelytől történő távolodásnak (kiterjeszkedésnek), a dekonjunktúrális viszonyok pedig a visszaszorulásnak kedveztek. A termőhely a tőkeigényesség és tőkehatékonyság szempontjából is igen jelentős tényező. Ezt azért is fontos figyelembe venni, mert az alma a legbelterjesebb növénytermesztési ágazat. Magas beruházási érték, nagy eszköz és élőmunkaigény jellemzi. A ráfordítás és hozamviszonyok, következésképpen a ráfordítások hatékonysága és a beruházások megtérülése széles intervallumban ingadozik. Az ültetvény hosszabb időre köti le a tőkét és a területet, aminek következtében több évre konzerválja a termelés szerkezetét. Amit a múltban a piaci viszonyok konjunktúrális jellege idézett elő, azt az utóbbi időben az ültetvénytámogatások váltották ki. Mára összességében túlméretezettnek és területi elhelyezkedés szempontjából (megyén belül) dekoncentrálnak tekinthetjük az ágazatot.

A megyei almatermesztés tőkeigényességének és a beruházások megtérülésének elemzéséhez modellszámításokat végeztünk. Átlagos termelőhelyi feltételeket és fajtaösszetételt alapul véve a modellszámításban három változattal kalkuláltunk:

1. 1000 fa/ha, táंबरendezés nélkül, M26-os oltvány
2. 2200 fa/ha, táंबरendezéssel M9-es oltvány
3. 3300 fa/ha, táंबरendezéssel M9-es oltvány.

Buzás (2001) szerint adatait alapul véve egy ha intenzív almakultúra telepítési költsége 3-5 millió forint. Legjelentősebb költségtényező a táंबरendezés, valamint a szaporítóanyag költsége, míg a talajelőkészítés és trágyázás az összes költségnek csak egynegyede. Az Újfehértói Kutató Intézet szakemberei az almafaállomány fontosságára hívják fel a figyelmet. 400 tő mellett (1998-ban) 1,1 MóFt-ra kalkulálták az ültetvény bekerülési értékét, míg 3000 db-os állománysűrűségnél már 3 MóFt-ra. 2003. évi árakon kalkulálva ugyanezt 1,7, és 4 MóFt-ot kaptak. Ugyanakkor ez a bekerülési érték nem tartalmazott öntözőberendezést, amely további 1-1,4 MóFt beruházási értéknövekményt igényel hektáronként. Gonda (2000) ez utóbbi fontosságára hívta fel a

figyelmet. Véleménye szerint a jövő intenzív almakultúrája elképzelhetetlen öntözés nélkül. Az irodalmi adatokat és saját megfigyeléseinket alapul véve, 2005. évi árakon a 3. sz. táblázatban foglaltuk össze a variánsaink kalkulált költségeit.

3. táblázat: **Almaültetvények beruházási költsége**

eFt

Megnevezés(1)	I.	II.	III.
Terület- és talajelőkészítés(2)	300	300	300
Támberendezés létesítése(3)	-	1 400	1 600
Oltvány kiültetés(4)	600	1 200	1 600
Öntözőberendezés létesítése(5)	800	1 000	1 000
Egyéb(6)	200	200	100
Telepítési költség összesen(7)	1 900	4 100	4 600
1. évi ápolás(8)	280	290	290
2. évi ápolás	320	350	380
3. évi ápolás	360	400	420
Beruházási költség összesen(9)	2 860	5 140	5 690

Table 3: Investment cost of apple

(1)denomination (7) planting- investment cost (8) tending cost(9) total planting-investment expenditures

A táblázatból megállapítható, hogy az ültetvény létesítés, a termőre fordulásig felhasznált összes beruházási költségnek 66-81 %-a, vagyis az éves ápolási költségekben a variánsok között értékben alig érzékelhető a különbség. Ugyancsak hasonló megállapítást tehetünk az öntözőberendezések létesítési költségeivel kapcsolatosan, vagy a terület és talaj-előkészítés munkálataival kapcsolatosan. Lényegében a két változó beruházási költségtényező a támberendezések létesítése, valamint az oltvány és kiültetés költsége. Termőfordulásig igen jelentős a korszerű almaültetvény beruházási összköltsége, amely - a támogatások figyelembevételével is - alapos döntés-előkészítést igényel.

A befektetők többségét a megtérülési idő hossza foglalkoztatja intenzíven, amit a jól ismert dinamikus módszert felhasználva

állapíthatunk meg. Az ehhez felhasznált adatalapokat a 4. és 5. táblázatban foglaltuk össze. A várható termelési érték és termelési költség adatai a gyakorlatban megfigyelt hozamok, felvásárlási árak, továbbá a kalkulált ráfordítások alapján kerültek meghatározásra. A termelési érték és termelési költség 1 hektárra vetített nagyságát a fajtaösszetétel, az asztali és ipari alma aránya, továbbá a tájegységenkénti értékesítési lehetőségek határozzák meg.

4. táblázat; Az étkezési alma felvásárlási árainak alakulása 2001-2004 évben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

Ft/kg

Megnevezés (1)	2001	2002	2003	2004
Egyéni gazdaságban(2)	30	33	36	43
Társas gazdaságban (3)	22	24	30	39
Átlag (4)	26	29	33	41

Table 4: Apple prices in county of Szabolcs-Szatmár-Bereg between 2001-2004 years (1) Denomination (2) private farmers(3) farms (4) averages

A felvásárlási árak emelkedése – noha feszültségek mindig jelentkeztek – az elmúlt években kedvező tendenciát mutatott, de az árak messze elmaradtak a bevásárlóközpontokban megfigyelt fogyasztói áráktól és a termelő által kívánatos szinttől. A felvásárlási árak mellett a termelés közvetlen költségeit is ismerni kell a jövedelmezőség vizsgálatához.

5. táblázat; Az étkezési alma közvetlen költségének alakulása 2001-2004 évben Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

Ft/kg

Megnevezés(1)	2001	2002	2003	2004
Egyéni gazdaságban(2)	22	35	30	40
-közvetlen költség(3)	15	29	26	36
-közvetett költség (4)	7	6	4	4
Társas gazdaságban (5)	21	25	28	37
-közvetlen költség(6)	14	20	23	31
-közvetett költség(7)	7	5	5	6
Átlag (8)	21,5	30	29	38,5

Table 5: Direct expenditures of apple production in 2001-2004 years. (1)Denomination (2)private farms (3)direct expenditures (4)General expenditures (5)farms(6)direct expenditures (7)General expenditures(8)averages

Az almaágazatra jellemző, hogy a termelési összköltségen belül magas az állandó költségek aránya, s a fajlagos költségek hozamérzékenysége hatványozottan jelentkezik az ültetvény korosodásával. Pethő (2002) szerint az idős ültetvényeknél a költségszint jóval magasabb, mint a fiatalabb, korszerű „emberléptékű” intenzív ültetvényekben. Az ÁKFN struktúra elemzéseinél – 2001-2004-évek átlagában – 380 ezer forint termelési költséget kalkulált a szerző. A mi számításaink alapján a rentábilis termelés alsó határát 13-15 tonna/hektár hozam szint mellett tudtuk megállapítani.

A dinamikus elemzési módszert felhasználva kalkuláltuk a megtérülési időt. Molnár (1999) modellszámításaiban 13 %-os kamatláb mellett 10-15 %-os tőkearányos jövedelmezőséget tartott elfogadhatónak. Megállapította, hogy a nagyobb állománysűrűségű telepítések lassabban térülnek meg, mint az alacsonyabb tőszám mellett létesített ültetvények költségei. Igen fontos megállapítása, hogy 20,-Ft/kg-os felvásárlási ár mellett egyetlen ültetvény sem térül meg.

A mi kalkulációinkban (a környezeti hatások változásai miatt) 10 %-os kalkulatív kamatlábat alkalmaztunk. A felvásárlási árak prognosztizálásához a 4. sz. táblázat tényadatait vettük alapul, s így 35-60 Ft/kg közötti átvételi árakkal számoltunk. Megállapítottuk, hogy az első variáns 6 év után térül meg, a második variáns 6,5 év után, a harmadik pedig 8 év alatt adja vissza a befektetett tőkét. A felvásárlási árak 60,-Ft/kg, vagy azt meghaladó szintje s az ültetvény 35 tonna/hektár hozamszintje mellett (amikor 70 %-os a minőségi kihozatal) a megtérülési idő 5 évre is visszaszorítható. Elemzéseink szerint ma 28,-Ft/kg felvásárlási ár mellett vagy alatt a jelenlegi hozamszinteken a beruházás nem lehet gazdaságos. Meg kell jegyeznünk, hogy modellszámításaink a kornak megfelelő „emberléptékű” intenzív almaültetvényekre vonatkoznak.

Eredményeinket, a mai realitásokkal összevetve, egy szomorúbb képet állapíthatunk meg. Ennek valóságtartalmát az Agrárgazdasági Kutatóintézet tesztüzemi adatokra vonatkozó kalkulációival támaszthatjuk alá, amely szerint 2001-2003 közötti időszakban a mi megyénkben meghatározó egyéni gazdaságok átlaghozama 15,64 és 22,73 tonna/hektár körül alakult. A termelési érték területegységre vetítve 550-710 ezer forint, a termelési költség pedig 470-550 eFt között változott. A főtermék önköltsége 22-és 36 Ft/tonna, az

értékesítési átlagár pedig 30-36 Ft/tonna között ingadozott. 2002-ben az ágazati eredmény veszteség volt. Nyilván, ez adódik abból, hogy az egyéni gazdaságokban meglévő ültetvények korszerűségi szintje meglehetősen eltérő, de összességében jelzi az ágazat jövedelmezőségének problémáit.

Az ágazatot érintő javaslataink

Térségünkben az almatermesztés minden év őszén a figyelem középpontjába kerül. A felvásárlás anomáliái, a termelés során előállított nagymennyiségű ipari alma, a felvásárlási árat befolyásoló állami támogatás kiszámíthatatlansága, a termelési költségek radikális emelkedése a válságot mind inkább mélyítik, mint hogy megoldják. Az almatermesztéshez kapcsolódó, minden évben megtartott tudományos rendezvények sokszor elméleti kérdéseket fejtegetve kerülnek megtartásra. Véleményünk szerint az almatermesztés hosszabb távon csak akkor rentábilis, ha a szüretelt gyümölcs legalább 70 %-a első osztályú étkezési alma. A betakarítás utáni árukezelésre a termelők kiemelt figyelmet szentelnek. A betakarított étkezési almát ne közvetlenül a „fa alól” értékesítsék, hanem tárolást követően az év minden napján szolgálják ki a fogyasztói igényeket. A termelők a kiszolgáltatott helyzetük megszüntetésére önkéntes beszerző, értékesítő szervezetekbe (TÉSZ) tömörüljenek. Az érintett szervezetekkel - a jelenleg igen alacsony belföldi - fogyasztástöztönző „kampányt” folytassanak.

**ACTUAL QUESTIONS ABOUT ANALYZING CAPITAL
NECESSITY OF AGRICULTURE IN SZABOLCS-
SZATMÁR-BEREG COUNTY**

SUMMARY

Agriculture is an important branch of activity of the Hungarian economy. Szabolcs-Szatmár-Bereg county is a typical agricultural region. More than 40 % of the population more or less income from agricultural production, directly or indirectly. Presently approximately 80 thousand families are directly or indirectly active in agriculture and about 50 thousand families deal with agricultural production professionally. The contribution of the agricultural sector to the GDP is higher than in any other part of our country. Hungarian agriculture also depends on the success of the private and joint agricultural enterprises. For this reason is to aid the successful development of such enterprises by providing continuously revised, up-to-date information necessary for daily operations and decision-making. This present study contains the most important fruit of county as apple. We dealt with present and future of the sector and analysed problems of the apple production. The aim of this research was an economic analysis of the apple production, with emphasis on the evaluation of profitability based on cost, investment of return on capital and return of assets etc).

The fruit and vegetable sector is very important in the county, because of its good soil and climatic conditions are suitable for apple growing. The farmers, and other enterprises living in this area, utilise these advantages. The apple production was the successful and perspective sector of Hungarian agriculture in '80. Twothird the gross apple production is harvested in Szabolcs-Szatmár-Bereg. Domestic apple consumption decreased in '90, presently 12 kg/capita in Hungary. One of the major problems of fruit (apple) production in Hungary is the unfavourable market position of the farmers and lack of trade organisations. Marketing ought to be organised in order to obtain higher prices, and are capable of meeting the special consumer requirements. We calculated model which helps producers decide their optimal choice. At conclusion it can be established apple investment will be return the capital within 6-8 years. It depends on calculated interest, yield, apple prices and level of producing.

In Hungarian apple production, such problems have to be solved: the raising of domestic consumption and revival of business on the traditional markets. It is very important that the increasing of the domestic supply in the future. At present the level of produce manipulating technology is not adequate for the production of high-quality products. The form of integration could be considered a way of solution, because the supply and the operation of farm groups is more efficient. Based on the domestic and international experience, it can be stated that the competitiveness of apple production can be expressed if the quality and quantity of the apple product both must be raised. We also suggest that a more effective government support (state-aided) is required for the financing of the operational costs and investments.

Irodalomjegyzék

- AKKI (2004): Agrárgazdasági információk. 2004. 5. szám. 1-168.
- Buzás GY. (2001): Ültetvényes ágazatok ökonómiája. In: Mezőgazdasági üzemtan II. (Szerk). Pfau-Széles 260-300.p.
- Galó M. (1997): Tájgazdálkodás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Kandidátusi értekezés. Nyíregyháza. 1-119 p.
- Galó M.(2004): A helyi gazdasági folyamatok innovatív erősítése. Megyei fejlesztési Ügynökség. Megyei polgármesterek továbbképzési anyaga.
- Gonda I.(2000): Az intenzív almatermesztés-kiút a válságból. Debrecen 230 p.
- Kapronczai I. – Udovecz G. (1997): Mezőgazdasági beruházások és az agrárpolitika. Gazdálkodás. 5. sz. 9-24. p.
- KSH (2000): Magyarország mezőgazdasága a 2000 évben (AMÖ). Budapest KSH 1-3 kötet 581 p.
- Kürthy GY. – Szűcs I. (1994): A versenyképes mezőgazdaság tőkeszükséglete. Gazdálkodás. 4. sz. 1-7. p.
- Molnár J.(1999): Almatermesztés képekben. Kecskemét 283 p.
- Pethő F.(2001-2004): Költség-hozam-jövedelem 2001-2004-ben. Fruitinfo-alma kiadványok.
- Pfau E. (1999): Mezőgazdasági vállalkozások tőkeszükséglete és finanszírozása, különös tekintettel a szántóföldi növénytermesztésre. In: A Debreceni Agrártudományi Egyetem a Tiszántúli mezőgazdaságért. Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok 1999. Október 28-29. Debrecen. (szerk) Pfau E.-Jávora A.- Posta L., DATE, 17-21 p.
- Tenk A. (1999): A magyar mezőgazdaság fejlesztésének finanszírozás 1. Gazdálkodás 4. sz.
- Ujfehértói Kutatóintézet (1998): Integrált almatermesztés a gyakorlatban. Almatermesztők szövetsége. (szerk) Inántszy F 295p.
- Ujfehértói Kutatóintézet (2003): Almatermesztés integrált módszerekkel. Almatermesztők szövetsége. (szerk) Inántszy F. 380.p.

AZ AGRÁR ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI OPERATÍV PROGRAM ÉRTÉKELÉSE

Grasselli Norbert - Szűcs István

*INNOVA Észak-Alföldi Regionális Innovációs Ügynökség –
Debreceni Egyetem Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

A **Nemzeti Fejlesztési Terv** Magyarországnak az 1260/99 EK rendelet szerint összeállított stratégiai dokumentuma, amely előfeltétele volt annak, hogy Magyarország a 2004. évi csatlakozáskor igénybe vehesse az EU Strukturális és Kohéziós Alapjainak pénzügyi támogatását. Ez a forrás felhasználási stratégia megmutatja, hogy mire kívánjuk felhasználni az EU-s forrásokat. Ez csak az EU forrásból finanszírozható fejlesztési javaslatok összességét tartalmazza, tehát nem fedí le az összes hazai fejlesztési igényt, mivel ennek az elsődleges célja a strukturális fejlesztés. Konkrét operatív (5) és akcióprogramok kapcsolódnak hozzá. Magyarország Nemzeti Fejlesztési Terve 2004 – 2006 közötti időszakra szól, de a konkrét kifizetések 2008-ig tartanak. Az egyes operatív programokra fordítható összegeket az *1. táblázatban* mutatjuk be.

*1. táblázat: Az Operatív Programok forrásmegoszlása, Forrás. NFT,
2004*

Megnevezés	Forrás (MEur)
Humán erőforrás fejlesztési OP(1)	562,8
Gazdasági versenyképesség OP(2)	429,0
Regionális OP(3)	359,4
Környezetvédelmi és infrastruktúra OP(4)	327,2
Agrár és vidékfejlesztési OP(5)	317,2

Table 1: Financing of Operative Programmes, Source: NDP, 2004

(1) Human Resources OP, (2) Competitive economy OP, (3) Regional OP, (4) Environment and infrastructure OP, (5) Agriculture and Rural Development OP

A magyar NFT keretében 1200 – 1500 Mrd Ft EU forrás és magyar társfinanszírozás fordítható fejlesztésekre.

Az **Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program** a Nemzeti Fejlesztési Terv része. Prioritásai:

A mezőgazdasági alapanyag-termelés versenyképessé tétele

Intézkedések:

- A mezőgazdasági beruházások támogatása a mezőgazdasági eszközök, úgymint gépek, épületek, építmények, technológiai és egyéb berendezések megújítására, valamint a szőlő- és gyümölcsös ültetvények korszerűsítésére irányul.
- Fiatal gazdálkodók (40 évesnél fiatalabb) támogatása gazdaságilag életképes üzem kialakításában.
- Szakmai továbbképzés és átképzés támogatása
- Erdőgazdálkodás terén az erdészeti termékek betakarítási, feldolgozási és értékesítési módszereit fejlesztő beruházások.
- A halászati ágazat strukturális támogatása

Az élelmiszer-feldolgozás modernizálása

Intézkedések:

- A mezőgazdasági termékfeldolgozás és értékesítés fejlesztése érdekében tőketámogatás nyújtásával igyekeznek segíteni a termelőket.

A vidéki térségek fejlesztése

Intézkedések:

- A vidékfejlesztés elsődleges célja a vidéki térségekben kialakult gazdasági és társadalmi hátrányok mérséklése, a vidéki lakosság életminőségének javítása, a vidéki jövedelemszerzési lehetőségek bővítése, a mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése.
- LEADER+: célja, hogy serkentsen a vidéki társadalmi és gazdasági élet szereplőit: gondolkozzanak el térségük hosszú távú

fejlődési potenciálján, mérjék fel lehetőségeiket és aknázzák ki azokat.

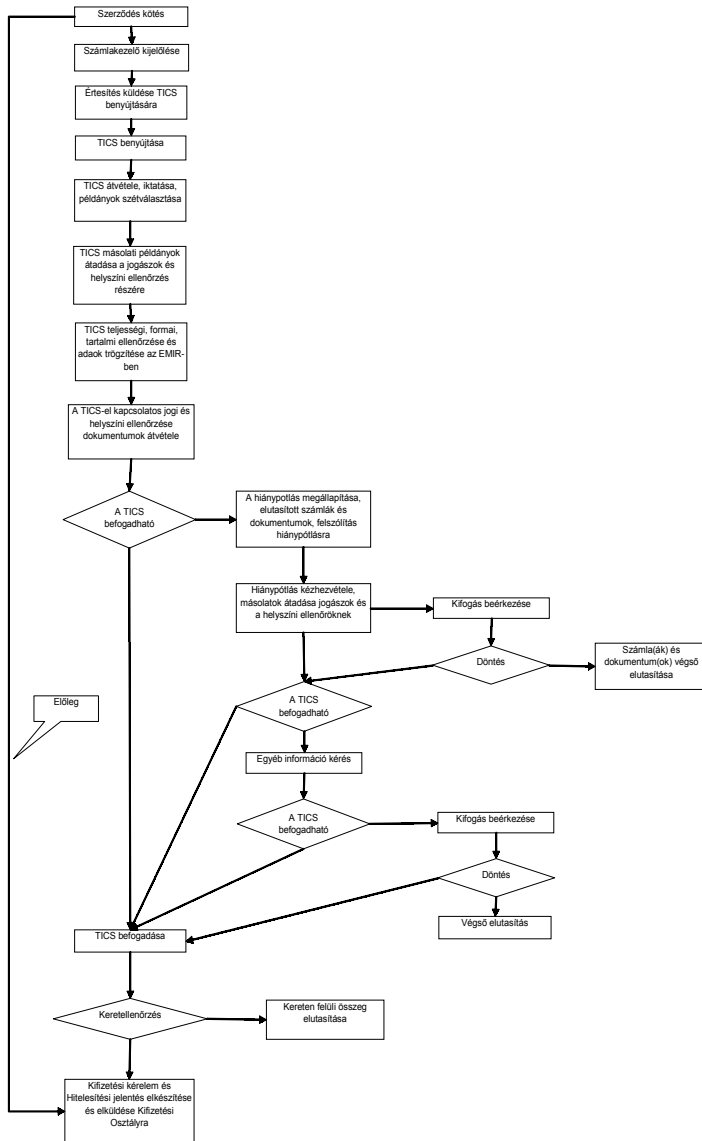
Technikai segítségnyújtás

– Ez a támogatás a gazdálkodókat közvetlenül nem érinti, mert tulajdonképpen az EU hozzájárulása a támogatási rendszer működtetésével kapcsolatos költségekhez.

A támogatási rendszer értékelése

2004 és 2005 folyamán a Nemzetközi Bankárképző Központ közreműködésében, a Nemzeti Fejlesztési Hivatal megbízásából az Agrár és Vidékfejlesztési Operatív Program rendszerellenőrzése zajlott. Az ellenőrzés során elsősorban a pályázatkezelési folyamatok gyorsaságát, a folyamatok pontosságát, és a folyamatok megfelelését a törvényi előírásoknak, illetve a Működési Kézikönyvnek.

A pályázatkezelési folyamat hossza rendeletben szabályozott 60 nap, amelyet meghosszabbíthat a hiánypótlás esetén szükséges 15 nap. A pályázatkezelést általában nem sikerült a pályázatkezelő szervezetnek ennyi idő alatt megoldani. A pályázatkezelési folyamat rendszerét az *1. ábra* szemlélteti.

1. ábra: Pályázatkezelési folyamat az AVOP esetében,

Forrás: MVH, 2005

Picture 1.: Management of proposals in the Agriculture and Rural OP

Source: ARDO, 2005

Általánosan a vizsgálat tapasztalatainak eredményeként megállapíthatjuk, hogy a rendszer önmagát az elmúlt közel egy év alatt folyamatosan fejlesztve:

- fő folyamatainak szabályozottságában megfelel az EU előírásainak, de a tevékenységek részletes szabályozottsága a hazai rendeleti előírásokat nem tükrözi, illetve a belső eljárásrendek nem teljes körűen szabályozzák az egyes szervezetekben zajló folyamatokat,
- tevékenysége még nem kellő hatékonyságú,
- és a működési mechanizmusok még kiforratlanok.

Az új intézményrendszer új kapcsolatrendszerekkel, új feladatokkal új működési rendszerrel, elvárásokkal, és új szakemberekkel állt fel. A struktúra belső bizonytalanságát növelte az elvárások és feladatok nem kellően pontosított köre, a fokozott politikai és társadalmi elvárásoknak való megfelelés kényszere.

A felkészülési időszak alatt a várható feladatok és problémák csak egy része vált ismertté, azok a gyakorlati működés során kerültek elő, így a megoldásuk gyakran vált tűzoltás jellegűvé. Fokozta mindezt, hogy több helyen a vártnál lényegesen magasabb pályázói érdeklődés mutatkozott, aminek következtében az egyes szervezetekre háruló munkamennyiség a vártat lényegesen meghaladta.

Az intézményrendszer szereplőire jellemző, hogy a rendszer összetettsége miatt az egyes szereplők

- saját hatáskörüket, jogkörüket tisztázatlannak tartják,
- több támogatást, iránymutatást várnak el, a felelősséget meg akarják osztani,
- függetlenségüket, önállóságukat érvényesíteni kívánják.

A fenti, látszólag egymásnak ellentmondó célok és a felmerülő problémák egy új rendszer kialakulásának természetes velejárói, amelyek ebben a stádiumban a rendszer működési bizonytalanságát tükrözik, de az egyértelmű hatáskörök, jogkörök, feladatok és a számonkérési rendszer kialakulásával és következetes érvényesítésével automatikusan megszűnnek.

Az egyes szervezetek belső folyamatainak szabályozását az eddigi működés tapasztalatai alapján most már úgy lehet kialakítani, korszerűsíteni, hogy az a rendeleteknek, a szervezetnek megfelelő legyen. A folyamatok a pályázók és a pályáztatás hatékonyságának érdekében lettek kialakítva, illetve állnak folyamatos átalakítás

alatt. Mivel az idő múlásával a szervezetek egyre nagyobb „pályázattási kultúrával” rendelkeznek majd, a folyamatok pontosításával és a belső szabályozásba való beépítésével hosszútávon hatékonyan működő szervezetek épülhetnek ki.

EVALUATION OF THE AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT OPERATIVE PROGRAMME

SUMMARY

The National Development Plan of Hungary, financed by the Structural Funds of the EU, includes five Operational Programmes. One of this Programmes is the Agriculture and Rural Development Programme. On behalf of the National Development Office, the International Center of Bankiers Co. has conducted an evaluation of the Programme, in which the authors have participated. Managing authority of the Programme is the Agriculture and Rural Development Office. During the implementation of the Programme many problems accrued, but the evaluation also submitted suggestions to tackle the problems.

Irodalomjegyzék

Nemzeti Fejlesztési Hivatal (2004): A Nemzeti Fejlesztési Terv
Hajdú N. (2005): Egy AVOP beruházás elemzése, szakdolgozat
Nemzetközi Bankárképző Központ (2005): Jelentés a Nemzeti Fejlesztési Terv rendszerellenőrzéséről, munkaanyag
Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Hivatal (2005): Pályázatkezelési folyamat, www.mvh.gov.hu

ÚJ SZEMPONTOK MEGJELENÉSE AZ AGRÁR- VÁLLALKOZÁSOK BERUHÁZÁSAINAK ÉRTÉKELÉSÉBEN

Kárpáti László – Csapó Zsolt

Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum

Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar

A beruházások hatékonyságának vizsgálata sok évtizedes problémája volt és maradt a közgazdászoknak. Az elméleti megfontolások az 1990-es évekre már kellően letisztázódtak olyan értelemben, hogy a nettó jelenérték, illetve a belső megtérülési ráta tekinthető elsősorban mértékadónak egy beruházás gazdasági hatékonyságának értékelésekor, míg a többi, korábban használatos mutató jelentősége erőteljesen csökkent. A beruházások gazdasági értékelésekor korábban alkalmazott megtérülési idő mutatója is elveszítette jelentőségét számos, közgazdaságilag helytálló ok következtében. A megtérülési idő fogalma ennek ellenére olyan mélyen vésődött be a magyar általános és szakmai közbeszédbe, hogy napjainkban is gyakran ezen fogalmat használjuk a beruházások gazdasági hatékonyságának jelzésére (Pfau E. – Búzás GY., 2001).

A közgazdasági irodalom tett is lépéseket abba az irányba, hogy úgymond „modernizálja” a megtérülési idő mutatóját és kialakította a dinamikus megtérülési idő mutatóját. Ezen mutató alkalmazásakor figyelembe lett véve az új értékek idő szerint diszkontált értéke, amely alapvető a nettó jelenérték, illetve belső megtérülési ráta számításakor is. Nyilvánvaló, hogy a dinamikus megtérülési mutató alkalmazása helyesebb képet mutat egy beruházás gazdaságosságáról, mint a statikus megtérülési mutató. Fennmarad azonban továbbra is az a kérdés, hogy mi történik a beruházással az úgymond „megtérülési idő” után, illetve az a másik probléma, hogy a dinamikus megtérülési idő mindig csak egy adott diszkontráta mellett értelmezhető. A modellszámítások azt mutatják, hogy a diszkontráta változására a dinamikus megtérülési idő mutatója igen élesen reagál, ezért talán túlzottan „érzékeny” mutatónak is

tekinthető, ami bizonytalanná teheti ezen mutató értelmezését és alkalmazását a döntések megalapozásánál.

A belső megtérülési ráta mutatója és a nettó jelenérték mutatója ugyanazon döntés-megalapozásra vezet, abban az esetben, ha a beruházás aktiválása után a pénzáramok szabályos képet mutatnak. A szabályosság ez esetben azt jelenti, hogy a nettó pénzáramok kezdetben alacsonyabbak, később növekszenek, még később pedig csökkennek a beruházás élettartama alatt, beleértve ezen időszakban a már esetleges negatív nettó pénzáramokat is. A szabálytalan pénzáramlás pedig azt jelenti, hogy a beruházás aktiválása utáni időszakban egymást követően fordulhatnak elő pozitív és negatív nettó pénzáramlások az eltérő években. A pozitív és negatív nettó pénzáramlások egymást követő sorozata arra vezethet, hogy a belső megtérülési ráta kiszámítása matematikailag lehetetlenné válik. A vállalati pénzügyek irodalma pl. Brealey/Myers (1998) számos példát hoz ezen jelenségre. Ilyen esetben sajnos az IRR érték nem számítható, vagy ami még rosszabb, teljesen félrevezető számértéket eredményezhet. Az agrárgazdaságban funkcionáló beruházások – a természeti jelenségek által sokszor befolyásoltan – gyakran eredményezhetnek a fentiekben bemutatott ún. irreguláris nettó pénzáramlást. Ezen okok miatt célszerű, ha az agrárgazdaságban funkcionáló beruházások gazdasági értékelését eleve a nettó jelenértékre „szűkítjük le”, míg a többi beruházáshatékonysági mutató kiszámítása csak másodlagos jelentőségű lehet a döntéshozatalban.

Milyen esetekben lesz a nettó jelenérték mutatója pozitív előjelű, vagy még inkább magas pozitivitást mutató érték? Az egyik faktor a beruházásoknak a vállalkozást terhelő hányada, amely a bruttó beruházási összeg és a támogatások különbözeteként számítható. A másik faktor a megvalósult beruházás által segített tevékenység pozitív előjelű nettó cash-flow értékei. Ha feltételezzük azt, hogy a későbbi években a természet közvetlen támogatása már nem várható, azaz csak azok a nettó cash-flow értékek jelennek meg a számításban, amelyek az előre vetített piaci helyzet szerint várható, akkor a nettó jelenérték abban az esetben lesz magasabb értékű, ha a beruházást nagyobb mértékű állami támogatás segíti. Az állami támogatások elnyerése alapvető fontosságú az agrárgazdaságban

funkcionáló beruházások kellő gazdasági hatékonyságának eléréséhez, tehát minden olyan lépés, amely ebbe az irányba mutat, a magas gazdasági hatékonyság biztosításának a záloga.

Az állami támogatások Magyarországon hagyományosan elsősorban a szűken vett szakmai követelmények teljesítéséhez kötődtek. Nagyon kevésbé jelentek meg az 1990-es évek közepéig olyan szempontok ebben, mint pl. a környezet védelme, a fiatal agrárvállalkozások támogatása, vagy a munkahelyek megtartása, holott ezek korábban az Európai Unió Közös Agrárpolitikájában már súlypontos szerepet játszottak az 1980-as évek második felétől. Ebben a tekintetben áttörést jelentett Magyarországon az ún. IPP Program, amely 1994-től segítette a magyar élelmiszer-gazdasági vállalkozásokat.

A korábbi Földművelésügyi Minisztérium (FM) PHARE Segélyprogram Irodája, a földművelésügyi miniszter és az Európai Unió Bizottsága 1994. áprilisában pénzügyi megállapodást írt alá a mezőgazdasági beruházások és kapcsolódó intézkedések támogatására. Ezen keretprogram részeként a Földművelésügyi Minisztérium PHARE Segélyprogram Irodája 1996-ban egy 4,7 millió ECU-s – kb. 1 milliárd Ft – tőke- és tervezési támogatási pályázatot írt ki. A pályázat célja: vissza nem térítendő pénzbeli támogatás nyújtása a mezőgazdasági szektor egyes beruházásaihoz és vissza nem térítendő támogatás formájában technikai segítségnyújtás az előbb említett beruházások hitelkérelmének és pályázati anyagának kidolgozásához (Búzás GY.-Illés B. CS.-Kárpáti L., 1997).

Az IPP Projekt elnevezésű feladatterv fontos eleme a tanácsadásból, a beruházás elkészítéséből és kivitelezéséből nyerhető ismeretek összegyűjtése, elemzése és hasznosítása a jövőbeni, az EU-val összhangba hozott beruházás-támogatási rendszer kialakítása céljából.

Az IPP pályázat 1996. évi meghirdetésével a Földművelésügyi Minisztérium valós igényeket célzott meg és alapvetően helyesen orientálta a vállalkozókat fejlesztési tevékenységükben.

A megvalósítandó beruházások között a legfontosabb szerepe a korszerűsítésnek, az élelmiszer-feldolgozást szolgáló

beruházásoknak és állattenyésztési létesítményeknek volt, azonban a többi beruházástípus is viszonylag hasonló – bár némileg kisebb – arányban szerepelt a pályázatok között.

A program fontos része volt a munkahelyteremtés is. Megállapítható volt, hogy a megvalósítandó beruházások összességében közel 1000 fővel növelték a foglalkoztatott létszámot, pályázatonként átlagosan 9 fővel.

A közepes vállalkozók voltak a tipikus alanyai az IPP támogatásnak, amelyek többségének jövedelmezősége pozitív előjelű, de annak rátája általában nem haladja meg a 10 %-ot. Eladósodottsági mutatóik általában kedvezőek, viszonylag nem túlzottan magasak voltak, különösképpen vonatkozik ez a saját tőke eladósodottságának a mértékére. Ugyanez mondható el a rövid távú stabilitást kijelző likviditási mutatók esetére is.

A Projekt jól kiegészítette az agrárberuházások támogatásához rendelkezésre álló hazai forrásokat. Nagyban hozzájárult a termelésfejlesztési célkitűzések megvalósításához, javította a mezőgazdaság infrastruktúráját, a vidéki népesség foglalkoztatását és jelentős energia-megtakarítási és környezetvédelmi feladatok megoldását tette lehetővé, továbbá segítette a mezőgazdasági-élelmiszeripari termékek marketingjének fejlesztését is (Kárpáti L., 1997).

Megállapítható volt tehát, hogy az IPP Programban jelentek meg először Magyarországon az Európai Unió értékelési rendszerével összhangban lévő szempontok és csak azok a beruházások kaphattak támogatást és érhettek el ez alapján magas gazdasági hatékonyságot, amelyek ezen újszerű szempontoknak megfeleltek. Mérföldkőnek tekinthetjük tehát ezen programot a magyar élelmiszer gazdaság fejlesztése szempontjából is, hiszen ettől az időtől kezdve nyertek polgárjogot Magyarországon mindazok a szempontok, amelyek a korábbiakban csak alárendelt szerepet játszottak a mezőgazdaság és élelmiszergazdaság támogatásban. Ezen szempontok azóta beépültek az hazai agrártámogatások rendszerébe és 2004 után most már integráns részét képezik az Európai Unió tag Magyarország gazdasági rendszerének.

APPEARANCE OF NEW ASPECTS IN THE EVALUATION OF AGRICULTURAL INVESTMENTS

SUMMARY

Nowadays the most accepted evaluation method for agricultural investments is the Net Present Value. Subsidisation of agricultural investments is highly important for achieving positive figure of Net Present Value.

In addition to the strictly professional aspects, in the EU new viewpoints appeared from the '80s, namely: environmental issues, energy saving, supporting young farmers, supporting marketing efforts, saving employment, etc.

These aspects appeared first time in Hungary during the 1994-1998 IPP Subsidisation Programme, financed by the European Union. Only those investments got a high level subsidisation that fulfilled the requirements mentioned above and by it they achieved higher economic efficiency. In Hungary these requirements has become standard ones since that time.

Irodalomjegyzék

- Búzás GY. – Illés B. CS. – Kárpáti L. (szerk.) (1997): PHARE IPP PROJEKT Zárójelentés I. kötet, Budapest
- Brealey-Myers (1998) Modern Vállalati Pénzügyek PANEM-McGraw-Hill Könyvkiadó, Budapest
- Kárpáti L. (szerk.) (1997): PHARE IPP PROJEKT Zárójelentés II. kötet, Debrecen
- Pfau E. – Széles GY. (szerk.) (2001): Mezőgazdasági Üzemtan II. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest

AZ AGRÁR-KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁSI INTÉZKEDÉSEK HATÁSA A BIOBÚZATERMESZTÉS JÖVEDELMEZŐSÉGÉRE

Kormosné Koch Krisztina

*Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum,
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

Bevezetés

Magyarországon, az ökológiai gazdálkodás lassuló ütemben, de továbbra is növeli területi részesedését, 2004-re elérte a 128 ezer hektárt. Míg néhány évvel ezelőtt arról olvashattunk, hogy az ökológiai művelés alatt álló területek mérete két évente megduplázódik, addig mára már „csak” évi 10-15%-os növekedés tapasztalható.

A hazai szántóföldi biogazdálkodás egyik legjelentősebb növénye a búza. Az átállt és az átállás alatt lévő területeken összesen

9150 hektár őszi búza termesztése zajlik (Biokontroll Hungária Kht, 2005), mely a teljes ökológiailag művelt szántóterület 14,71 %-a.

Biominősítésű őszi búzából 2002-ben összesen 27,7 ezer tonna termés volt Magyarországon. Ennek több mint 90%-a, azaz 25,5 ezer tonna került exportra, ami jelentősen kiemelkedik más szántóföldi növények exportjához képest (Roszik, 2003).

A cikkben a biobúza jövedelmi és jövedelmezőségi kérdéseit vizsgálom a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv Agrár-környezetgazdálkodási intézkedéseinek hatását figyelembe véve. A vizsgálat célja az, hogy feltárjam, a szántóföldi növénytermesztéssel foglalkozó öko gazdáknek milyen többletköltségeket és többletbevételeket jelent az új agrár-környezetgazdálkodási támogatási rendszer, és ennek figyelembevétele mellett hogyan alakul 2004. évben a biobúza előállítás jövedelme, jövedelmezősége.

Anyag és módszer

A vizsgálathoz Debrecen és Hortobágy környéki ökológiai gazdaságoktól gyűjtöttem búzatermesztésre vonatkozó fajlagos technológiai adatokat 2003 és 2004 évekre vonatkozóan. A gyűjtött adatok alapján egy átlagos technológiát állítottam össze, melynek

költségeit egyrészt országos nyilvántartásokból, másrészt a gazdáktól közvetlenül gyűjtött árakon kalkuláltam.

Az összeállított dinamikus modell segítségével a biobúza előállítás jövedelmét és hatékonysági kérdéseit két alapesetben vizsgáltam a 2004. évi agrár-környezetgazdálkodási intézkedések hatását figyelembe véve:

- I. modell változat: a gazdálkodó nem pályázott a 2004. évben meghirdetett agrár-környezetgazdálkodási intézkedésekre, így csak az egyszerűsített területalapú támogatást és a hozzá kapcsolódó nemzeti top up-ot kalkuláltam támogatásként,
- II. modell változat: a gazdálkodó pályázott és nyert a 2004-ben meghirdetett és bevezetésre került agrár-környezetgazdálkodási intézkedések ökológiai szántóföldi növénytermesztési támogatására vonatkozóan.

Valójában az agrár-környezetgazdálkodási intézkedések nyertes listája még nem került kihirdetésre, azokat a gazdálkodókat, akik bekerülnek a programba, az egyszerűsített területalap támogatás, és a hozzá kapcsolódó nemzeti top up is megilleti. A 2004-ben életbe lépett agrár-környezetgazdálkodási intézkedések között, az ökológiai szántóföldi növénytermesztési célprogram támogatása a következő – többletköltséggel járó – feltételek teljesülése mellett valósulhat meg:

- A parcella legalább öt százalékán zöld ugart kell kialakítani, mely területen be kell tartani a füves mezsgyére vonatkozó előírásokat.

- A programba való belépés első és utolsó évében teljes, toxikológiai elemzést is tartalmazó talajvizsgálatot kell végeztetni.

- Talajvizsgálati eredmények alapján tápanyag-gazdálkodási tervet kell készíteni, és erre alapozva kell a tápanyag utánpótlást kialakítani (150/2004 FVM Rendelet, 2004).

A felsorolt kötelezettségekkel járó többletköltségeket a II. modellváltozatban vettem figyelembe. Mindkét modellváltozatban, a költségek kalkulálásánál anyag-, gép- és egyéb közvetlen költségeket különítettem el. Személyi jellegű költségekkel azért nem számoltam, mert a gépköltségeket az FVM Gépesítési Intézetének 2004. évi gépszolgáltatási árgyűjteménye alapján kalkuláltam, mely a gépkiszolgálási élőmunka díját is tartalmazza.

A költségek kalkulálásánál a búzatermesztés technológiai folyamatát a szárítással bezárólag követtem nyomon.

A hozamokra vonatkozóan tábla szinten gyűjtöttem 2003. és 2004. évi adatokat, melyek területre vetített súlyozott átlagát építettem be a modellbe. Jövedelemkategóriaként fedezeti összeget számoltam az általános költségek torzító hatása miatt. A hatékonysági mutatók közül a cikkben csak a legfontosabb mutatókat emelem ki.

Legfontosabb eredmények

Az *I. táblázat* a két modellváltozat árbevétel és teljes termelési érték kalkulációját mutatja. A hozamok tekintetében az ökológiai búzatermesztés mintegy 20-25%-kal marad el a konvencionális gazdálkodás hasonló mutatóitól. A hozamcsökkenés a II. modellváltozatban a füves mezsgye termőterület csökkentő hatásának köszönhető. Az árak kalkulálásánál súlyozott átlagát vettem figyelembe, mivel az általam felkeresett gazdálkodók terményük csak bizonyos részét tudják ökológiai terméként értékesíteni. Az *I. táblázat* adatai alapján elmondható, hogy az ökológiai szántóföldi növénytermesztésért figyelembe vehető támogatás az I. modellváltozathoz képest mintegy 17,5 %-kal növeli a termelési értéket, és ezzel összhangban a termelési értéknek csupán 60%-át teszi ki a termék értékesítésből származó árbevétel.

I. táblázat **A biobúza hektáronkénti árbevétele és termelési értéke különböző támogatási szintek mellett, 2004**

megnevezés(1)	modellváltozatok(12)	
	I. változat	II. változat
hozam (t/ha)(2)	3,55	3,37
ár (Ft/t)(3)	31450	31450
szemtermés értéke(4)	108298	102883
szalma (t/ha)(5)	3,5	3,33
ár (Ft/t)(6)	700	700
szalma értéke (Ft/ha)(7)	2450	2328
árbevétel(Ft/ha)(8)	110748	105211
SAPS+top up (Ft/ha)(9)	37400	37400
Agrár-körny.gazd. int. (Ft/ha)(10)	0	31395
TÉ összesen (Ft/ha)(11)	148148	174006

Forrás: saját kalkuláció (13)

table 1: Total revenue and production value of organic wheat production per hectare on different subsidy levels, 2004, (13) source: own calculations

(1) denomination, (2) yield of grain, (3) price, (4) value of the main product, (5) yield of hay, (6) price, (7) value of the hay, (8) total revenue, (9) SAPS + national top up, (10) agri-environmental subsidy, (11) total production value, (12) model variations

A modellváltozatok költségkalkulációját mutatja a 2. táblázat. Az I. modell változat esetén az ökológiai búzatermesztés technológiai elemeinek költségeit összegeztem a szárítással befejezőleg. A II. változatban azok a többletköltségek is kalkulálásra kerültek, melyek az ökológiai szántóföldi növénytermesztés támogatási feltételeinek teljesítése miatt merülnek fel. Ezek a költségek a füves mezsgye kialakításának és ápolásának egy évre jutó költsége, valamint a talajvizsgálat és a tápanyag-gazdálkodási terv készítésének egy évet terhelő költségei. Az anyagköltség a vonatkozó agrár-környezetgazdálkodási támogatás feltételrendszere hatására kismértékben ugyan, de csökken, mivel a füves mezsgyére vonatkozó előírások kisebb mértékben növelik az anyagköltséget, mint ahogy a termőterület csökkenés és a kevesebb vetőmagmennyiség csökkentik azt. A gépköltség a II. modellváltozatban közel 3 %-kal nő, melynek oka a füves mezsgye telepítésének és ápolásának többletköltsége, annak ellenére, hogy az árunövény előállítás gépköltsége kismértékben ugyan, de csökken. Az agrár-környezetgazdálkodási támogatás igénybevételének többletköltsége jelentősen csak az egyéb közvetlen költségeket érinti, mintegy 25 %-os növekedési mértékben, melynek elsődleges oka a talajvizsgálat és a tápanyag-gazdálkodási terv egy évet terhelő költsége. Összességében elmondható, hogy az ökológiai gazdálkodás támogatásához szükséges feltételek teljesítése mellett mintegy 3 %-kal nő a teljes közvetlen költség a biobúza termesztés esetén.

2. táblázat: A biobúza előállítás közvetlen költségei, különböző támogatási szintek mellett, 2004

megnevezés (Ft/ha)(1)	modellváltozatok (6)	
	I. változat	II. változat
anyagjellegű költség (2)	35233	34172
gépi szolgáltatás költsége (3)	58778	59361
egyéb közvetlen költség (4)	10383	13793
közvetlen költség összesen (5)	104395	107326

Forrás: saját kalkuláció (7)

table 2: direct costs of organic wheat production on different subsidy levels, 2004, (7) Source: own calculations

(1) denomination, (2) material cost, (3) machinery cost, (4) other direct cost, (5) total direct cost, (6) model variations

A 3. táblázat adatai alapján elmondható, hogy a biobúza előállítás jövedelme mindkét modellváltozatban pozitív. A termelési érték növekedésével összhangban nő a fedezeti összeg, mivel az agrár-környezetvédelmi támogatások igénybevételének feltételei nem rónak jelentős többletköltséget a gazdálkodókra. Megállapítható, hogy az optimális II. modellben a jövedelem mintegy 52 %-kal magasabb, mint az I. változatban.

3. táblázat A biobúza előállítás jövedelme, különböző támogatási szintek mellett, 2004

megnevezés (Ft/ha) (1)	modellváltozatok (5)	
	I. változat	II. változat
TÉ összesen (2)	148148	174006
közvetlen költség összesen (3)	104395	107326
fedezeti összeg (4)	43753	66680

Forrás: saját kalkuláció (6)

table 3: Profit of organic wheat production on different subsidy levels, 2004, (6) Source: own calculations

(1) denomination, (2) production value, (3) total direct cost, (4) profit(2-3), (5) model variations

A biobúza termesztés legfontosabb hatékonysági mutatóit tartalmazza a 4. táblázat. Látható, hogy valamennyi mutató igen kedvező, különösen a II. modellváltozatban, kivéve a területi termelékenység mutatóját. Ez természetesen nem meglepő a füves mezsgye termőterület csökkentő hatása miatt, ugyanakkor a sokkal kedvezőbb ökonómiai mutatók miatt nincs különösebb jelentősége.

A mutatók közül figyelmet érdemel a marginális jövedelem alakulása. A II. változat költségnövekményének minden forintjával közel nyolc forint többletjövedelem érhető el, tehát egyértelmű, hogy érdemes volt az agrár-környezetgazdálkodási intézkedéseken belül az ökológiai szántóföldi növénytermesztési programra pályázni.

Következtetések

A vizsgálat eredményei rámutatnak, hogy az agrár-környezetgazdálkodási intézkedések keretében nyújtott ökológiai szántóföldi növénytermesztési támogatás igénybevételének feltételei nem okoznak jelentős többletköltséget a gazdálkodóknak az elérhető többletbevételhez képest. Meg kell azonban jegyezni, hogy szántóföldi növénytermesztésre kedvezőbb támogatási konstrukciók is elérhetőek, például az integrált gazdálkodás esetén, ezért sok gazdálkodó bizonytalanodott el az ökológiai programba való belépés kapcsán.

4. táblázat: Hatékonysági mutatók alakulása a biobúza termesztés modell variációiban

megnevezés (Ft/ha) (1)	modellváltozatok (8)	
	I. változat	II. változat
költségarányos jöv. (%) (2)	42	62
területi igényesség (ha/t) (3)	0,28	0,30
tőkearányos jöv. (%) (4)	6	10
árbevételarányos jöv. (%) (5)	40	63
jövedelemszint (%) (6)	30	38
marginális jöv. (Ft) (7)	-	7,82

Forrás: saját kalkuláció (9)

Table 4: Profitability of organic wheat production on different subsidy levels, 2004, (9) Source: own calculations

(1) denomination, (2) cost rated profit, (3) areal demand, (4) capital rated profit, (5) total revenue rated profit, (6) profit level, (7) marginal profit, (8) model variations

THE EFFECTS OF THE AGRO-ENVIRONMENTAL SUBSIDY SYSTEM FOR THE PROFITABILITY OF ORGANIC WHEAT PRODUCTION

SUMMARY

This study provides a brief overview on the profit and profitability of organic winter wheat production affected by the newly developed agro-environmental subsidy system, especially the extra costs and incomes caused by this system. In course of the investigation, technological data of the years 2003 and 2004 were collected from organic farms around Debrecen and Hortobágy. On the basis of data, an average model was built up and used for the analysis.

The results of the investigation show that the stipulations of the subsidy system for organic field production do not cause significant extra cost compared to the extra income. This means that it was advisable to apply for the system, however, there were better subsidy levels in case of integrated production, and that is why the farmers were unsure about the application for the organic field program.

Irodalmi jegyzék

- Roszik P. et al: Jelentés a Biokontroll Hungária Közhasznú Társaság 2004. évi tevékenységéről. www.biokontroll.hu/eves/index.html, 2005. február
- Roszik P. et al.: Jelentés a Biokontroll Hungária Közhasznú Társaság 2003. évi tevékenységéről. Budapest, 2003, 8. p.
- 150/2004 FVM Rendelet (22. § (3) bekezdés, b)-d) pontjai. www.gtr2.uw.hu/150per2004/html, 2005. április

A BÚZATERMESZTÉS VÁRHATÓ EREDMÉNYE 2004-2007 KÖZÖTT ELTÉRŐ TERMŐHELYI FELTÉTELEK MELLETT

Kovács Beatrix

Kecskeméti Főiskola, GAMF Kar

Tanulmányomban a búzatermesztés várható költség-jövedelem viszonyainak alakulását prognosztizálom a 2004-2007-es időszakra vonatkozóan. Áttekintem, hogy a közvetlen termelői támogatás hogyan befolyásolja az ágazat eredményességét eltérő termőhelyi feltételek (földminőség) mellett. Majd a különböző értékesítési árak eredménymódosító hatását vizsgálom.

A 2004-2007. évi előrejelzésekhez az árunövénytermelő társas vállalkozások 2003. évi tesztüzemi adatait használtam fel (AKII). A fajlagos hozamokat az országos termésátlagok alapján, a 2001. évi (átlagosnak ítélt) AK-csoportok szerinti hozamarányoknak megfelelően határoztam meg. Az inputárak eltérő mértékben változnak évről-évre. 2004-ben a KSH által közzétett mezőgazdasági ráfordítások árindexei alapján kalkuláltam, 2005-2006 között pedig átlagosan 4%-os inflációt vettem figyelembe.

Az 1. táblázatban a 244 Ft/euro árfolyammal számolt intervenciós felvásárlási alapár szerepel értékesítési árként (24 720 Ft/t), feltételezve, hogy legkedvezőtlenebb esetben is ennyiért képes lesz a hazai gazda terményét a piacon értékesíteni. A 2. táblázatban 26 416 (a 2004/2005. évi intervenciós ár ugyanis 107,82 euro volt tonnánként, ami 245 Ft/euro mellett 26 416 Ft-nak felel meg), 28 000 és 30 000 forint tonnánkénti értékesítési ár mellett határoztam meg az ágazatok AK-csoportonkénti legfontosabb gazdasági mutatóit. Számításaim során feltételezem, hogy 2007-ig a SAPS marad alkalmazásban.

A 1. táblázat 2004. évi adatai alapján látható, hogy a prognózis szerint a 15 AK alatti területen gazdálkodók a búzatermesztésüket jelentős veszteséggel zárják. Ennek eredője, hogy a hozamok alacsonyak, az értékesítési árban nem realizálható a kedvezőtlenebb adottságból származó versenyhátrány. Gyakorlatilag a 15 AK alatti területeken gazdálkodók eredményt a közvetlen földalapú támogatásokkal érhetnek el.

Kérdés, hogy szabad-e ezeken a területeken tartósan búzatermesztéssel foglalkozni? Ha nincs annak földalapú támogatása, a búzatermesztést kiragadva, akkor azt mondhatnánk, hogy e területeken ne termesszünk búzát, más növényt kell beilleszteni. Megoldásként felmerül az is, hogy más módon hasznosuljon a terület (pl. erdősítés, szőlő, gyümölcs ültetvény létrehozása, kertészeti kultúrák, egyéb szántóföldi növények). Mindezek viszont igen korlátozott lehetőségként jelennek meg, hiszen az előzőekben jelzett művelési ág váltása nagy tőkeigényű, sok időt igénylő folyamat. Természetesen a termőhely és benne a talaj is korlátozó tényező (pl. szikes talaj), valamint az EU szabályozása is befolyásolja ezen lehetőségeket (bázisterület szőlő és gyümölcs esetén). Mivel a szántóföldi növénytermesztésben és kertészeti kultúráknál a vetésváltás alapvető szakmai követelmény, így a búza adott tájon való termesztése rögtön más értelmezést nyer. Amennyiben a vetésváltásban termesztett egyéb növények (pl. burgonya, dohány, zöldségfélék, stb.) gazdaságosan termesztethetők, és a búza ezen a területen a vetésváltás biztosítása végett kerül beiktatásra, akkor ezt fel kell vállalni. A búza termesztéséből adódó veszteség kompenzálódik a követő növények produktumából.

A többi AK-csoport jövedelemviszonyait elemezve azt látjuk, hogy igen szerény, 2-5 ezer Ft/ha jövedelem realizálódik a búzatermesztésből. A gazdaságokban a jövedelemtömeg zömét a közvetlen termelői támogatások eredményezik. Az intervenciós ár alkalmazása melletti prognózis arról tájékoztat, hogy ezen ár mellett és a jelenlegi termelői színvonalon gyakorlatilag a búzatermesztés nem perspektivikus. Pedig a hozamok egy kedvező év eredményeit figyelembe véve kerültek meghatározásra. Amennyiben a búza értékesítési árának alakulásában az intervenciós ár lesz a meghatározó, a kereskedés során elérhető legjobb ár, akkor a termesztés jövedelme igen alacsony lesz, illetve az csak a földalapú támogatást teszi kedvezővé.

A hozamok alapján nem tűzhető ki célként csak a mennyiségi termelés, mellette a minőség is fontos. A búza minősége hazánkban általában jó, sok évben kiváló. Ennek ellenére a piac értékítélete ezt nem tükrözte.

További kérdésként merülhet fel, hogy vajon a búza értékesítési árában a minőség elismerésre kerül-e a jövőben? A félő az, hogy nem vagy nem rövidtávon. Ez pedig az ágazat ellehetetlenülésével

járhat. A prognózis 2005-2007 közötti évekre vonatkozó 1. táblázata azt a lehetetlen helyzetet mutatja be, amelyben a viszonylag magas hozamok melletti búzatermesztés intervenciós áron való értékesítése veszteségessé válik. Azaz a termelési költségek átlagos 4%-os éves növekedése (2005-2007 között) a közvetlen területalapú támogatások növekvő felélését eredményezi évről-évre.

Amennyiben nincs realitása a jobb minőség elismertetésének, akkor a termelési költségek csökkentésének lehetőségét, illetve a hozamnövelés (tömegtermelés) lehetőségét kell felmérni. Azt gondolom, hogy mindkét terület igen szűk mozgásteret ad a gazdálkodóknak, illetve a két folyamat egymással nehezen összeegyeztethető. Ahogyan azt korábbi számításaim (Kovács, 2005) is bizonyítják, az inputok drágulása miatt a ráfordítások mértéke (főleg anyagi jellegű) már most szakmailag alatta marad az indokoltnak.

1. táblázat: A búzatermesztés 2004-2007 közötti évekre prognosztizált költség- és jövedelemhelyzete az árunövénytermelő társas vállalkozásokban, földminőség szerint

MEGNEVEZÉS(1)	M. e. (2)	Földminőség (AK/ha)(3)				
		<15,0	15,01-20,00	20,01-25,00	25,01-30,00	>30,01
Átlagtermés(4)	t/ha	4,00	4,74	5,01	5,26	6,20
Értékesítési átlagár(5)	Ft/t	24 720	24 720	24 720	24 720	24 720
2004						
TERMELESI ÉRTÉK I.(6)	Ft/ha	98 982	117 072	123 845	130 025	153 278
Közvetlen termelői támogatás(7)	Ft/ha	35 164	35 164	35 164	35 164	35 164
TERMELESI ÉRTÉK II.(6)	Ft/ha	134 146	152 236	159 010	165 190	188 442
KÖZVETLEN KÖLTSÉG(8)	Ft/ha	100 529	96 911	95 027	101 173	115 307
ELŐÁLLÍTÁSI KÖLTSÉG(9)	Ft/ha	108 012	107 053	109 810	114 073	131 719
Földbérleti díj (10)	Ft/ha	3 625	5 174	9 221	13 717	17 408
ÖSSZES TERMELESI KÖLTS.(11)	Ft/ha	111 637	112 227	119 031	127 790	149 127
JÖVEDELEM I.(12)	Ft/ha	-12 655	4 845	4 815	2 235	4 151
JÖVEDELEM II.(12)	Ft/ha	22 509	40 009	39 979	37 399	39 315

THE EXPECTED YIELDS OF WHEAT PRODUCTION BETWEEN 2004 AND 2007, UNDER THE DIFFERENT PRODUCTION SITES

SUMMARY

The principal aim of my study was to make economic analysis on the wheat production, to predict the expected yields in the wheat branch between 2004 and 2007 considering the presently known regulations, under different conditions, and to introduce the effects of subsidies to production results.

During my research work, I investigated data of wheat production in joint ventures producing crops for market. The database of the period 2000 and 2003 was collected from the Research Institute of Agriculture Economics.

Findings of the study may be summarized as follows:

- Hungary's EU accession requires new views and thoughts in the field of plant production and in wheat production.
- In order to regain our competitiveness, we should think it over which crop to produce, where to produce them, in what production size, and with how much inputs.
- According to my prediction on the basis of test farm data, farmers having land quality lower than 15 AK will end their wheat production with significant losses because of low yields, that is the competitive disadvantage coming from the unfavourable conditions may not be realized in the marketing price. Analysing the other AK-groups, it is clear that a rather low profit of 2 to 5 thousand HUF is reached in wheat production. The majority of the profit comes from direct producer subsidies. I think that wheat production is not a perspective under the present producer standard and utilizing the intervention price. On the basis of the yields, only increasing production cannot be a single aim, beside this the quality is equally important. The quality of the wheat is generally good in Hungary, it is excellent in several years, but this is not reflected in the price.

Irodalomjegyzék

Kovács B. (2005): A búza- és kukoricatermesztés gazdasági kérdései eltérő termőhelyi feltételek mellett. Doktori (Ph.D.) értekezés. Debreceni Egyetem, Agrártudományi Centrum, Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar, Vállalatgazdaságtani Tanszék.

A BEFEKTETETT ESZKÖZÖK MEGTÉRÜLÉSE A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGBAN

Kozma András

*Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

Összefoglalás

A magyar mezőgazdaságban lévő tárgyi eszközök nagy hányadát jelentős (20-75%-os) állami támogatással létesítették, vásárolták. A korábbi években használatba vett új eszközök bruttó értékét az állami támogatással csökkentett beszerzési áron határozták meg, az értékcsökkenési leírásnál csak ezt az összeget számolták el.

Az utóbbi években a támogatást is figyelembe veszik a bruttó érték meghatározásánál, de a támogatás leírásával azonos összegű rendkívüli bevételt számolnak el. Így a termelésből származó bevétellel szembe csak a befektetett eszközök támogatással csökkentett értékét számolják el.

Az előzőekben leírtak miatt a magyar mezőgazdaságban befektetett eszközök megtérülését csak közvetett mutatók alapján tudom vizsgálni (1-3. táblázat).

Befektetett eszköznek minősülnek azok az eszközök, amelyek több mint egy évig szolgálják a vállalkozási tevékenységet. A gyakorlatban – a számviteli törvény előírásának megfelelően – a befektetett eszközöket három csoportba sorolva (immateriális javak, tárgyi eszközök, befektetett pénzügyi eszközök) mutatják ki a vállalkozások. A mezőgazdasági vállalkozások befektetett eszközeinek zöme tárgyi eszköz, ezen belül a legfontosabbak: a termőföld, a gépek, járművek és a tenyészállatok (Kozma, 2002).

A tárgyi eszközök – a termőföld, telek, stb. kivételével – hasznos élettartamuk alatt elveszítik értéküket. Így a tárgyi eszközökbe fektetett pénz a hasznos élettartam alatt elszámolt értékcsökkenési leíráson keresztül lesz termelési költség. A hasznos élettartam alatt termelt termékek értékesítése során realizált bevételben térül meg

(vagy veszteség esetén nem térül meg) az összes termelési költség, benne a tárgyi eszközökbe fektetett erőforrás is (Kozma, 2001).

A magyar mezőgazdaságban lévő tárgyi eszközök (épületek, gépek, ültetvények) nagy hányadát jelentős (20–75%-os) állami támogatással létesítették, vásárolták.

A korábbi években a használatba vett új eszközök bruttó értékét az állami támogatással csökkentett beszerzési áron határozták meg. Ezért az eszköz hasznos élettartama alatt nem a tényleges bekerülési érték, csak az állami támogatással csökkentett érték került értékcsökkenési leírásként a termelési költségek között elszámolásra. Így a bevételben a tárgyi eszközök tényleges piaci értéke megtérülésének is csak egy részét vizsgálhatjuk.

Az utóbbi években a beruházott tárgyi eszközök bruttó értékét a tényleges bekerülési értéken (beszerzési ár, előállítási költség) határozzák meg. Ezért a beszerzett eszközök hasznos élettartama alatt a tényleges beszerzési ár elszámolásra kerül a termelési költségek között. De a beruházáskor kapott támogatást rendkívüli bevételként el kell számolni és időben elhatárolni. Majd az értékcsökkenési leírás elszámolásával egyidőben, az abban lévő támogatás összegével azonos összegű rendkívüli bevételt kell kimutatni. Így a költségek között ugyan ott van a támogatás összege is, de az ezzel azonos összegű rendkívüli bevétel elszámolásával ez az összeg nem a szokásos bevételben kell, hogy megtérüljön.

Az előzőekben leírtakból jól látható, hogy a magyar számviteli törvény előírásai szerint készített éves beszámoló eredménykiszámításában csak a támogatás nélküli bekerülési érték alapján számított értékcsökkenés megtérülésével számolnak. Ami a teljes értékcsökkenésnek gyakran alig több mint a fele.

Tehát az amortizációból – az inflációt és a műszaki fejlődés beruházási költséget növelő hatását nem számolva is – csak a korábban biztosított támogatás mellett lehet az elhasználandó befektetett eszközöket pótolni. Becslésem szerint – az inflációt és a magasabb műszaki színvonalon megvalósított pótlás költségnövelő

hatását is figyelembe véve – az amortizáció a pótlás beruházási költségének nem több mint 20-30 % fedezi.

A gyakorlatban az elhasználandó befektetett eszközök pótlását, a kapacitás bővítését, a szerkezetváltozás miatt szükséges beruházást nagyon nehéz szétválasztani, ilyen jellegű vizsgálatokhoz nincsenek adatok. Ezért a becsült arányok gyakorlati ellenőrzését csak közvetett módon tudom elvégezni.

Megvizsgáltam néhány tiszántúli mezőgazdasági termeléssel foglalkozó – éves beszámolót készítő, tehát nagy – társaság, szövetkezet beruházását, a beruházás-finanszírozást jellemző adatait, s azokból viszonyszámokat képeztem.

Az 1. táblázat első sorában bemutatom, hogy a befektetett eszközök nettó értékének hány százaléka a befektetési cash flow. A kapott számok objektív minősítése sok tényezőtől függ, melyek nem állnak rendelkezésemre, ezért a minősítésre nem vállalkozom.

A táblázat második sorában bemutatom az amortizációt a befektetési cash flow százalékában. Az adatokból látható, hogy átlagosan az amortizáció meghaladja a befektetési cash flow kétharmadát, ez a szám jónak is nevezhető, de a következő sorban szereplő adatokkal együtt már elkeserítő. Az ott közölt adatokból látható, hogy a vizsgált hat év felében az amortizációnak csak töredéke volt a működési cash flow, ami befektetésre fordítható. Van olyan év, amikor ez az érték csak 3 %.

1. táblázat: A befektetés és az amortizáció elemzése néhány tiszántúli társaság adatai alapján

me: %

Megnevezés(1)	1997	1998	1999	2000	2001	2002	A 6 év átlá- gában(2)
A befektetési cash flow a befektetett eszközök nettó értékének a százalékában(3)	-13,6	-17,4	-16,3	-12,1	-13,2	-19,2	-15,4
Az amortizáció a befektetési cash flow százalékában(4)	66,8	57,7	64,6	78,3	84,3	55,5	66,5
A működési cash flow az amortizáció százalékában(5)	37,5	143,0	11,1	3,0	109,0	151,6	119,0

Forrás: Rózsa (2004) adatai alapján saját számítás(6)

1. table: Analysing of investment and the amortization by the datas of several trans-Tiszanian corporation

1) denomination, (2) in the average of 6 years, (3) Investment Cash Flow in percent of net value of invested assets, (4) Amortization in percent of investment CF, (5), Operating CF in percent of amortization, (6) Source: By Datas of Rózsa (2004), self-calculation

A 2. táblázatban a befektetési cash flow-hoz viszonyítottam a többi cash flow-t. Az adatokból jól látható, hogy a befektetési cash flow-nak átlagosan közel kétharmadát adja a finanszírozási cash flow, aminek jelentős része a támogatás.

2. táblázat: A befektetési cash flow elemzése néhány tiszántúli társaság adatai alapján

me: %

Megnevezés(1)	1997	1998	1999	2000	2001	2002	A 6 év átlagában (8)
Befektetési cash flow(2)	-100,0	-100,0	-100,0	-100,0	-100,0	-100,0	-100,0
Működési cash flow(3)	25,1	82,5	7,2	2,3	92,2	84,2	55,8
Finanszírozási cash flow(4)	96,4	56,0	91,3	98,4	25,0	48,8	64,3
Pénzeszköz változás együtt(5)	21,5	38,5	-1,5	0,7	17,2	33,0	20,1
Működési cash flow–Pénzeszköz változás együtt(6)	3,6	44,0	8,7	1,6	75,0	51,2	35,7

Forrás: Rózsa (2004) adatai alapján saját számítás(7)

2. table: Analysing the investing CF by the datas of trans-Tiszanian enterprises

(1) denomination, (2) Investing CF, (3) Operating CF, (4) Financing CF, (5) Total CF, (6) Operating CF- total CF, (7) Source: By Datas of Rózsa A. (2004), self-calculation, (8)in the average of 6 years

A 3. táblázatban a befektetett eszközök beszerzésére fordított pénz elméletileg lehetséges forrásait viszonyítottam a pénzkadáshoz. Az adatok önmagukért beszélnek.

3. táblázat: **A befektetett eszközök beszerzésre fordított pénz forrásának elemzése néhány tiszántúli társaság adatai alapján**
me: %

Megnevezés(1)	1997	1998	1999	2000	2001	2002	A 6 év átlagában(2)
A befektetett eszközök beszerzésére fordított pénz(3)	-100,0	-100,0	-100,0	-100,0	-100,0	-100,0	-100,0
Elszámolt amortizáció(4)	40,0	43,1	51,5	45,4	57,4	41,8	46,4
A befektetett eszközök értékesítéséből befolyt pénz(5)	40,1	24,4	19,5	40,4	31,3	24,1	29,4
Mérleg szerinti eredmény(6)	57,5	42,7	-3,7	6,2	49,1	30,0	30,1
Működési cash flow(7)	15,0	61,6	5,7	1,3	62,8	63,4	39,0
Finanszírozási cash flow(8)	57,5	41,8	72,8	57,1	17,0	36,7	44,9

Forrás: Rózsa (2004) adatai alapján saját számítás(9)

Table 3. Analysis of sources of invested assets by datas of some trans-Tiszanian enterprises

(1) denomination, (2) average of 6 years, (3) purchase of invested assets, (4) amortizations, (5) income of invested assets's Sales, (6) Profit/Loss, (7) Operating CF, (8) Financing CF, (9) Source: By Datas of Rózsa A. (2004), self-calculation

A bemutatott számok – ugyan csak közvetetten –, de jól tükrözik, hogy a beruházási kiadásoknak csak töredékét fedezték a korábbi befektetések megtérült összegéből a vizsgált társaságokban.

RETURNING OF INVESTED ASSETS IN HUNGARIAN AGRICULTURE

SUMMARY

High proportion of tangible fixed assets in hungarian agriculture was established with considerable (20-75 %) state support. Gross value of new assets put in practice in previous years was determined as procurement price reduced with state subsidy and only this amount was accounted as depreciation.

In the last few years support is taken into consideration in the course of determination of gross value, but the same amounting to depreciation of support exceptional revenue is accounted. In this way only value of invested assets reduced with subsidy is accounted against revenue resultant production.

In consequence of foregoing I can investigate returning of invested assets in hungarian agriculture only by indirect indexes (1-3. table).

Irodalomjegyzék

Kozma A. (2001): Vázlatok a számvitel tanulásához 2. kötet. Keletlombard Kft, Debrecen. 245.p.

Kozma A. (2002): Vázlatok a számvitel tanulásához 3. kötet. Keletlombard Kft, Debrecen. 226. p.

Rózsa A. (2004): Tiszántúli mezőgazdasági vállalkozások jövedelemelemzése az eredmény- és a cash flow-kimutatás alapján. Debrecen 165.p.

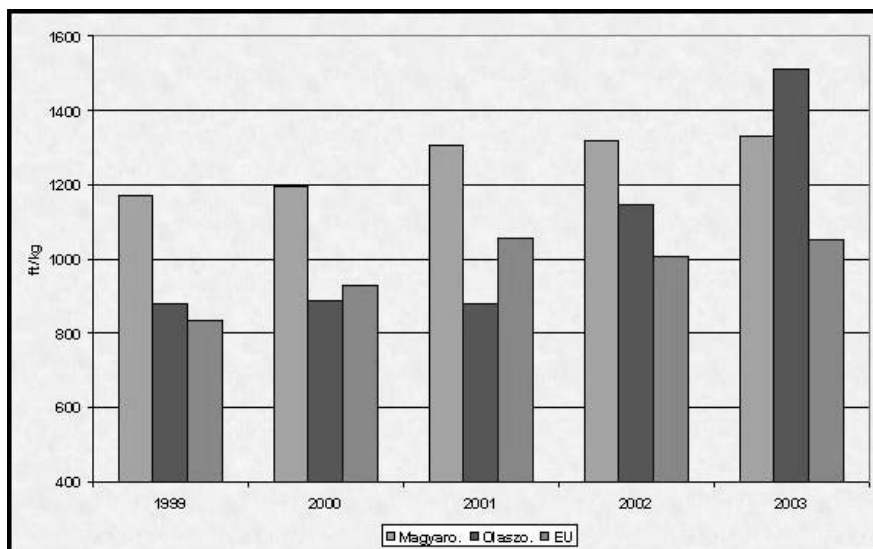
A HOZAMOK ÉS A TÁMOGATÁSOK HATÁSA A JUHÁGAZAT JÖVEDELMÉNEK VÁLTOZÁSÁRA

Lapis Miklós

*Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum,
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

A hazai juhászati ágazat jelenlegi helyzetét vizsgálva egymásnak ellentmondó folyamatoknak lehetünk tanúi. A folyamatosan növekvő állománylétszám optimizmust sugall, viszont a csökkenő hozamok, tehát a szaporulati mutatók romlása közel sem azt tükrözi, hogy az ágazat gazdasági helyzete, hatékonysága, illetve jövedelmezősége javulna.

A hazai juhászatokban a ráfordítások csökkentésére és ezen keresztül a költségcsökkentésre nincs további lehetőség, sőt a termelés színvonalának növelése bizonyos többletráfordításokat követelne meg. Ebből következően a jövedelem növelésének egyetlen járható útja a termelési érték növelése. Ezt a célt részben az árbevétel növelésével érhetik el a gazdálkodók. Az árbevétel növelésére két lehetőség kínálkozik, amelyből az egyik, az értékesítési árak növekedése, növelése nem a termelő döntése, illetve az arra gyakorolt befolyása csekély. A jelenlegi piaci viszonyok között a magyarországi pecsenyebárány árak növekedése nem várható, mivel a hazai árszínvonal az EU-n belül is magasnak számít (*1. ábra*), illetve termelőinknek egyre inkább számolniuk kell a minőségben hasonló, de sokkal jelentősebb volumennel és mérsékeltebb árakkal piaci tért nyerő romániai konkurenciával.

1.ábra: Pecsenyebárány árak alakulása, Magyarország, Olaszország és az EU (ft/kg)

(Az árakat vágott testre átszámítva ft/kg-ban értendők, tehát az élő bárány felvásárlási ára a korigált ár mintegy 46%-a)

Forrás: Saját adatgyűjtés

A hozamok növelésének lehetősége viszont adott. Ezen a területen jelentős tartalékokkal rendelkezik az ágazat. Egy átlagosnak tekinthető magyar juhászatban a szaporulati arány 70-100%. Ha átlagosan 20%-os selejtezéssel kalkulálunk, akkor az értékesíthető hozam 0,5-0,8 bárány/anya (kb. 15-18kg élősúlyban kalkulált hozam), amely a jelenlegi fajtaszerkezet mellett is növelhető 1,2-1,3 bárány/anya szintre. Az ágazat hozamai között szerepel még a gyapjú, illetve a selejtanya, amelyek anyánként mintegy 1 500 forinttal járulnak hozzá az ágazat árbevételéhez.

Az árbevételen kívül a hazai és a többi EU tagállam juhászati ágazatában is meghatározó a támogatások szerepe. Jelenleg az állatállományra igényelhető támogatás 1 452 Ft/anya, mely összeg a jövőben, a növekvő anyalétszám következtében csökkenni fog.

A juhászatok számára is kiemelkedő jelentőséggel bír a földalapú támogatás. Ez a támogatási forma természetesen a saját földtulajdonnal (legelővel) rendelkező és relatíve kis állatsűrűséget fenntartó gazdaságoknak kedvez. Amennyiben ezek a feltételek

teljesülnek az egy anyára jutó támogatás – 17 000 Ft/ha támogatással és hektáronként egy állategység állatsűrűséggel kalkulálva - 2550 Ft/anya. Ezen felül a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv (NVT) Agrár-környezetgazdálkodási Intézkedései (AKG) keretében gazdálkodók további 15 000¹ Ft/ha támogatásra jogosultak gyepterületeik után. Amennyiben a termelő ökológiai gazdálkodást folytat anyajuhonként 4 800¹ Ft támogatás igényelhető. A fentiekből kitűnik, hogy a jelenlegi támogatási rendszer, az egyszerűsített területalapú kifizetés (SAPS), illetve az NVT AKG Gyepgazdálkodási programja nem az állatállomány növelésére ösztönzi a gazdaságokat, hanem az extenzívebb gazdálkodási formát preferálja, mivel az állatállomány nagysága után igényelhető támogatás aránya az összes igénybe vehető támogatáson belül az ökológiai gazdálkodást folytatók kivételével - nem jelentős.

Mivel az ágazat számára rendelkezésre álló támogatások több forrásból is igényelhetők, illetve az egyes gazdaságok adottságai (elsősorban a gyepterület nagysága) nagymértékben befolyásolják az igénybe vehető támogatás mértékét így ágazati szinten nem határozható meg egy anyára igénybe vehető támogatások pontos mértéke. Ennek ellenére egy modell segítségével próbálom szemléltetni, hogy különböző támogatások igénybe vétele esetén, illetve a hozamok változásának hatására hogyan alakul egy juhászat bruttó jövedelme. A hazai juhállomány jelentős része magánszemélyek tulajdonában van és a juhászatban gyakori a családi gazdasági forma, szükségesnek tartottam megvizsgálni, hogy mekkora anyalétszám tartásával fedezhető egy négytagú család jövedelemigénye.

A modell elkészítése során három támogatási variánst készítettem. Az „A” variáns esetében a gazdaság az anyajuh-támogatást és a földalapú támogatást veszi igénybe. A „B” variánsnál az NVT Agrár-környezetgazdálkodási Intézkedései Gyepgazdálkodási alaprogramjában is részt vesz a gazdaság. A „C” esetben pedig ökológiai gazdálkodást folytat. Mindhárom variáns esetében három különböző hozamszintet feltételezve (18-20-25 kg élóbárány/anya) is megvizsgáltam a jövedelem (fedezeti összeg és bruttó jövedelem)

¹ A támogatási rendelet euróban rögzíti a támogatás összegét, amelynek forintba történő konvertálása referencia árfolyamon történik, így az változhat.

nagyságát. A területalapú támogatások meghatározásánál hektáronként egy állategység állatsűrűséggel számoltam, ami 6,66 anyajuhnak felel meg.

A modell elkészítése során 2004.-es árak alapján kalkuláltam a költségeket. Az egy család éves megélhetéséhez szükséges jövedelmet pedig a KSH közlése alapján 2 200 917 Ft-ban határoztam meg.

A hús értékesítési árat mindegyik variáns esetén 615 Ft volt, mivel az ökológiai tartásban nevelt bárányt sem lehet magasabb áron értékesíteni, mint a konvencionális termelésből származót. Az egyes termelési variánsoknál az amortizációval, annak torzító hatása miatt nem kalkuláltam.

A modellszámítás eredményeit az *1. táblázatban* foglaltam össze. Megállapítható, hogy azokban a gazdaságokban, ahol a földalapú támogatáson és az anyajuh támogatáson felül egyéb támogatás nem áll rendelkezésre, a mai hozamokkal kalkulálva mintegy 800 anyajuh szükséges egy család jövedelemigényének fedezéséhez. Ilyen méretű állománnyal csupán néhány magángazdaság rendelkezik, mivel a tőkeigénye olyan jelentős, hogy egy család nem tudja előteremteni, illetve ha a takarmánytermesztést is saját gazdaságon belül kívánják megoldani az összes családtagnak főállásban kell gazdálkodnia. Amennyiben az anyánkénti értékesíthető hozam eléri a 25 kg-ot, amely 1,2 bárányt jelent, abban az esetben már 315 anyajuh is képes egy család fenntartására.. Az NVT AKG Gyepgazdálkodási alapprogramjában résztvevő gazdaság esetében 18 kg-os hozamszint esetén is mintegy 400 anyajuh tartása elegendő. Ökológiai gazdálkodás esetén pedig a hozam függvényében 157-226 anyajuh elégítheti ki egy család jövedelemigényét.

1. sz. táblázat: Különböző hozamok és támogatási összegek esetén kalkulált jövedelem

Megnevezés	A			B			C		
	1. modell	2. modell	3. modell	1. modell	2. modell	3. modell	1. modell	2. modell	3. modell
Fajlagos hozam(kg/anya)	18	20	25	18	20	25	18	20	25
Értékesítési ár (Ft/kg)	615	615	615	615	615	615	615	615	615
TÖP LP támogatás (Ft/anya)	1452	1452	1452	1452	1452	1452	1452	1452	1452
Öko támogatás (Ft/anya)	-	-	-	-	-	-	4800	4800	4800
NVT AKG támogatás (Ft/anya)*	-	-	-	2250	2250	2250	2250	2250	2250
Területalapú támogatás*	2550	2550	2550	2550	2550	2550	2550	2550	2550
Egyéb bevétel (gyapjú, selejf)	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500
Temelési érték (Ft/anya)	16572	17802	20877	18822	20052	23127	23622	24852	27927
Fedezeti hozzájárulás (Ft/anya)	4272	5502	8577	6522	7752	10827	11322	12552	15627
Bruttó jövedelem (Ft/anya)	2672	3902	6977	4922	6152	9227	9722	10952	14027
Egy család jövedelemigényét fedező anyakiszám(db)	824	564	315	447	388	239	226	201	157

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk, hogy a hozamok reális kereteken belül történő növelése és a rendelkezésre álló támogatási források maximális kihasználása estén az ágazat jövedelemtermelő képessége jelentősen javulhat. Ennek kiaknázása nem csupán állattenyésztési ismeretekkel felvértezett, hanem jól informált, menedzser szemléletű gazdákat feltételez, akik saját ismereteik mellet szaktanácsadók segítségét is hajlandók igénybe venni. Várhatóan a jövőben egy adott gazdaság értékelésénél is jelentős szempont lesz az adott körülmények között elérhető támogatási összeg nagysága, mivel ezek nagymértékben befolyásolják a jövedelemtermelő képességet.

THE EFFECTS OF YIELD AND SUBSIDY FOR THE PROFIT CHANGES IN THE SHEEP SECTOR

SUMMARY

Analyzing the effect of different yield and subsidy levels for the profitability of the sheep sector, I carried out model calculations. These helped me to determine the necessary amount of sheep to meet the income demand for a four-member family.

KOCKÁZATI TÉNYEZŐK ÉS KOCKÁZATKEZELÉSI MÓDOK VIZSGÁLATA A MAGYAR JUHÁGAZATBAN

Madai Hajnalka - Nábrádi András

*Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum,
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

Bevezetés

Általánosan elfogadott alapelv, hogy a kockázat és a bizonytalanság a világon mindenhol fontos szereppel bír a mezőgazdasági termelésben. (Hurine-Meuwissen-Hardaker-Anderson, 2000) Főként a változó és fejlődő piacgazdaságú országok termelői számára meghatározó tényező, mivel ők a legkitettebbek a változó piaci környezet veszélyeinek. A kockázat kezelésének megítélésekor elsődleges, hogy megkülönböztessük a bizonytalanság és a kockázat fogalmát. Kockázatról akkor beszélhetünk, ha az események kimenetelének lehetséges módjai kiszámíthatóak vagy ismertek. A bizonytalanság viszont azt jelenti, hogy az események kimenetelének lehetséges módjait nem lehet előre meghatározni. (Martin, S. , 2000) A mezőgazdaságban – mivel, mint nyitott rendszer működik – igen sok bizonytalansági tényező és kockázati forrás tárható fel.

Kutatásunkban, mely az OTKA T-38064 számú program keretében folyik, felmértük és értékeltük a magyar juhágazatban azokat a bizonytalansági faktorokat és kockázati tényezőket, amelyekkel a termelők a leggyakrabban találkoznak. Emellett vizsgáltuk, hogy tudatosan alkalmaznak-e a magyar termelők kockázatkezelési módszereket, ha igen melyek ezek és milyen mértékben alkalmazottak a termelők körében.

Anyag és módszer

A kutatás alapját kérdőíves felmérés jelentette. A kérdőív szerkezetét tekintve három fő kérdés csoportra oszlott: I. A kockázat forrásai, II. A felmerülő kockázatok kezelése, III. A vállalkozás adatai. A kockázati források és kockázati kezelési módok felosztása a szakirodalmi feltárások alapján került kidolgozásra. A kérdőívben a nemzetközi szakirodalom alapján (Barry, P. J.) készítettük el a kockázati források és kezelési módok

csoportosítását, rendszerezését, figyelembe véve a magyar ágazati sajátosságokat.

A kockázati források csoportokba sorolásánál öt fő csoportba osztottuk a juhtartás és általában a mezőgazdasági gyakorlatban előforduló kockázati tényezőket. A kockázati forrásokat alapvetően két csoportba a működési (30) és pénzügyi (3) kockázati források szerint rendeztük. A működésen belül, mely maga a termelési folyamat és a vele kapcsolatba hozható külső tényezők (kivéve a pénzügyeket) további 5 csoportra osztottam az ajánlásoknak megfelelően, melyek termelési (6), piaci (ár) (6), technológiai (2), jogi és szabályozási (13), valamint emberi erőforrások (3) elnevezést kapták. Ezen belül az 5+1 kategórián belül történt a 33 konkrét, hazai sajátosságokat is tartalmazó kockázati tényező felsorolása. (A zárójelben szereplő számok itt az adott csoporton belül megtalálható kockázati források számát jelentik.

A kockázati forrásokat Linkert-skálán értékelték a juhtartók, és ennek segítségével tudták a vállalkozásuk szempontjából az adott kockázati tényezők fontosságát 1-5-ig megítélni. A legkevésbé fontos 1-es értékelést a leginkább fontos 5-ös értékelést kaphatott. A forrásokra vonatkozó kérdéscsoport 33 kockázati tényezőt sorol fel, és a válaszadóknak valamennyit értékelni kellett. Általános, a teljes adatállományt figyelembe vevő statisztikai értékelés után rangsor állítható fel az átlagos fontosság szerint. A kockázatkezelési módok kérdéskörében a gazdák 24 kockázatkezelési technika és módszer közül választhatták ki azokat a technikákat, amelyeket a gazdálkodásuk során alkalmaznak, amelyekkel próbálják csökkenteni vagy kiküszöbölni a kockázatokat

A témakörök között ugyanúgy megtalálhatók az időjárási előrejelzések, vagy például a rövid és hosszú távú rugalmasság kérdése, mint a pénztartalékok létesítése, vagy egyéb tevékenységek végzése a mezőgazdasági tevékenységek mellett. A módszerek között szerepel a vagyonvédelmet és a biztosítások kötését is, melyek általánosan elfogadott kockázatsökkentési módszerek. A kockázatkezelési technikákat három fő csoportba soroltuk aszerint, hogy a gazdálkodás, melyik területéhez kapcsolódnak. Így termelési (11), piaci (5) és pénzügyi (8) kockázatkezelési módok szerepelnek a felosztásban A kiértékelést, elemzést elsődleges, tapasztalati

eredmények elérése érdekében leíró statisztikai módszerekkel MS Excel és SPSS segítségével végeztük. A kérdőíves lekérdezés eredményeként 516 gazdaságban végeztük el a felmérést és 512 értékelhető kérdőívvel dolgozhattunk. Az 516 termelőnél 1-4700 db közötti állománylétszámot mértünk fel, és átlagosan 106 darabos anyajuhlétszámmal rendelkeztek.

Eredmények, következtetések

A kiértékelés során a kockázati források jelentőségét értékelve kiderült, hogy a legnagyobb kockázatot a kiszámíthatatlan éves csapadék (mennyisége és eloszlása), a juhágazat termékeinek árváltozása, ezen belül is a bárány, mint főtermék árváltozása kiemelkedő kockázati források közé került. A költségek, mint a termelés input oldali kockázati forrásai a negyedik legmagasabb átlagértéket kapták. Átlagosnak, azaz a szélső értékek közé eső értékkel szerepeltek az integráció hiányából adódó kockázat, a baleset betegség kockázata, valamint a lopás kockázata. Ezek az értékek is átlag fölöttiek, tehát fontosságukat érzik a termelők, de saját körülményeik változásai másodrendűek a piaci árak és az időjárási tényezők változásaihoz képest. A legkisebb kockázatoknak az értékesítési szerződések hiányát (ha lennének sem éreznék magukat nagyobb biztonságban a termelők), (ill. a szerződés szegések sem fontosak ha nincsenek is szerződések a termelők és a felvásárlók között). A juhtej felvásárlási árváltozását sem tartják kockázatosnak (stabil, mivel kicsi a mennyiség, keresleti piaca van), valamint a kamatok és bérek változását sem, hiszen minimális hatással vannak a tőkével nem rendelkező és saját munkaerejére utalt termelők esetén. Az értékelésre került 512 juhtartó értékelése szerint átlagosan a legnagyobb kockázatot az éves csapadék és a termékek árának változása jelenti, mivel mindkét forrás kategória 4,2 átlagértéket kapott. 3,9-es értékével a juhtermékeken belül a bárány árának változása jelenti a legnagyobb kockázatot a juhtartók számára. Mindez érthető és értékelhető eredmény, mert a csapadék éves mennyisége és eloszlása befolyásolja a takarmánytermelést, a legelőhozamot és a terményárakat. A bárány, mint főtermék áralakulása az összes juhterméken belül meghatározó bevételi forrás (95%-ban) a juhtartók számára, mivel jövedelmükben ez a meghatározó, míg a többi juhtermék, mint melléktermék csak kis mértékben javít, vagy ront rajta. Viszonylag magas értékkel

szerepel a költségek változása (3,9) és a hazai mezőgazdasági politika és szabályozás (3,5) is, mely a termelés költségeinek és adminisztratív szabályzásának kiszámíthatatlanságával teszi bizonytalanná a juhtartók sorsát. A lopásokat (3,5), mely vagyonvédelmi, őrzési költségeket és az eltulajdonítások miatti veszteségeket jelenti a juhtartók állat-, eszköz-, és tőkeállományában szintén kiemelt jelentőségűnek tekintették a kapott átlagos értékek szerint a megkérdezettek. A legkevésbé fontos, vagy befolyásoló kockázati tényező a juhtej értékesítéssel kapcsolatban a termékek ár változása és szerződéses értékesítése (1,8-as átlagértékkel). A juhtej előállításával a megkérdezettek mindössze 2%-a foglalkozott, így ezt az eredményt figyelmen kívül is lehetne hagyni. De ismerve az ágazati jellemzőket, sem a tej ár változása sem az értékesítési szerződések hiánya nem jelent kockázatot, mivel gyakorlatilag a tej, mint árualap hiánycikk. Nincs elegendő hazai juhtej a juhtejtermékek gyártók alapanyag ellátásához sem, így a tehéntejhez képest magas áron, és biztos értékesítéssel számolhatnak a termelők. A kamatok változását és a melléktermékek értékesíthetőségét (2,2-es átlagérték), a hitelek, és a tőkehiány miatt befektetések létesítésének elmaradása az ágazat egészének helyzetét jellemzi.

Az egyéb megjegyzésekben szerepelt kiegészítések között a kockázati forrásokhoz sorolták a pályázatok elbírálásának és a támogatási összegek kifizetésének hosszadalmasságát, az általános hivatali ügyintézők, igazolás beszerzések nehézségeit és magas költségeit (pl.: APEH), valamint a hivatalos (gazdálkodót segítő) információkhoz való hozzájutás nehézségeit. Néhány termelő említette a környezetvédelemben, természetvédelemben, állatvédelemben és közegészségügyben érintett hivatalok és szervek sokszor a gyakorlattól és a realitástól mentes akadékoskodásnak tűnő ügyintézését.

A kockázatkezelési módok fontosságát, az egyes kezelési módokat alkalmazók ítélete alapján értékeltük ki a Linkert –skála átlagértékeknek megfelelően. Eszerint a legfontosabbnak vagy leghatékonyabbnak tartott kockázatkezelési mód a családtagok, illetve a gazdaság vezetőjének egyéb akár a mezőgazdaságon kívüli jövedelemszerzése (3,8 átlagértékkel), ami megkérdőjelezi (a gazdák ítélete szerint) a juhtartás önálló és megbízható jövedelemszerzési mivoltát. A tartalék takarmány betárolása szintén

3,8 átlagértékkel. A hitelek kezelése és a hitelállomány alacsonyan tartása szintén magas értékkel (3,8-3,7), azaz az alkalmazás szempontjából fontosnak tartott kezelési módként szerepelt. Ez magyarázható azzal is, hogy a felmért juhtartók 95%-a semmilyen hitellel nem rendelkezik, ami a gazdálkodásban szerepet játszana, azaz a lehető legalacsonyabban tartják hiteleiket. A legkisebb átlagértékeket a kapacitások nem teljes kihasználása és más befektetések létesítése kapta (3,2 átlagérték), ami a tőkehiánnyal magyarázható értékelés a juhtartók részéről. Az állománykoncentráció átlagosan alacsony volta indokolja a több faj, technológia ill. hasznosítási irány alkalmazására, valamint az értékesítési idő kiterjesztésére kapott alacsonyabb (3,3 átlagértékeket), ami az árualap hiányából adódóan nem ad túl sok alternatívát a termelőknek, és a kereskedőknek sem. Általában nem volt nagy az átlagértékek közötti eltérés (3,3-3,8), ami egyrészt azt is jelenti, hogy az alkalmazottnak ítélt kockázatkezelési technikákat a gazdálkodók igyekeznek használni, de csak az összes alkalmazót figyelembe véve csak átlag (3,5) körüli hatékonysággal működnek.

A gazdák leginkább a közvetlen, általuk nem vagy alig befolyásolható tényezőket tekintik meghatározó kockázatnak és a tőlük legalább valamilyen mértékben függő kockázatokat igyekeznek befolyásolni és kivédeni amilyen mértékben lehet, mivel a tőlük függetlenekre alig lehetnek hatással az egyes kockázati források és kockázatkezelési módok önállóan egyesével is kiértékelésre kerültek, ezeket külön tanulmányban közöljük.

RISK FACTORS AND RISK MANAGEMENT METHODS IN THE HUNGARIAN HEEP PRODUCTION

SUMMARY

It is acknowledged that risk and uncertainty play an important role in agriculture world-wide. Farmers and producers are exposed to the difficulties of the market environment mainly in countries with changing and developing market economies. The need to uncover the sources of risk and uncertainty in agriculture is an inevitable managerial task, and this was especially the case under the unregulated circumstances that emerged after the collapse of Hungarian agriculture that occurred in the 1990s. Farmers found themselves within new land-, ownership-, and tax

conditions which required conscious entrepreneurial behaviour and thinking. Sheep farming is especially exposed to general and special uncertainty in Hungary, so producers have to apply different risk management strategies depending on the scale and purpose of their sheep production. Self-producing and maintaining of feed reserves instead of buying them, applying low cost production system and keeping debt low and applying for the available government subsidies are the main risk management strategies in sheep farming. In our paper, we tried to find out Hungarian livestock farmers risk aversions and their ability to handle and manage risk in their businesses.

As a result of the survey, we realized that farmers were forced to re-evaluate the sources of risk which they face after the political and mainly economic changes. They try to take measures to protect their businesses against risks coming from new regulations. This is likely to have resulted in changes to traditional patterns of risk aversions and management as sheep farmers have adjusted to the new farming environment. It is clear that the external environment facing sheep farmers and producers is now fundamentally different to what it was 15 years ago, and this trend is likely to continue due to the EU accession and the changing economic environment. This was also demonstrated by this study. It was also revealed that sheep farmers are not so exposed to market regulations, because overproduction has not characterized this sector. Without production quotas, they have better survival chances than other ruminant sectors in Hungary. A possible aim for this sector would be to enhance quality meat and milk production competitiveness.

Irodalomjegyzék

Barry, P. J.: Risk management in agriculture - Iowa State University Press, Ames, Iowa, 1997.

Martin, Sandra: Risk management strategies in the whole farm context Workshop on Risk Management, OECD, Paris, 2000

Hurine-Meuwissen-Hardaker-Anderson: Risk and risk management in agriculture: an overview and empirical results: Journal of Risk and Management, Vol. 1, Nos 1/2. 2000.

A BIRTOKSTRUKTÚRA VÁLTOZÁSÁNAK HATÁSA A CSALÁDI GAZDÁLKODÁSRA

Nagy Adrián Szilárd

*Debreceni Egyetem, Agrártudományi Centrum
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

Bevezetés

Magyarországon az elmúlt több mint fél évszázad során az állam igen jelentős mértékben avatkozott be a magántulajdonba. A beavatkozások során egyrészt ingó és ingatlan vagyontárgyakat sajátított ki, másrészt termőföldet, valamint a mezőgazdasági termelési célt szolgáló vagyon jelentős részét mezőgazdasági termelészövetkezet használatába vonta. Így alakulhatott ki az a sajátos birtokstruktúra, melyre döntően az állami és a szövetkezeti tulajdon lett jellemző. A termőföld ilyen tulajdonformái megfeleltek a szocialista elvárásoknak, ezért a tulajdonban jelentős változás a rendszerváltásig nem következett be.

A rendszerváltás során a politikai és gazdasági változások hatására új szemlélet vált uralkodóvá, mely a mezőgazdaság jövőjét már nem a nagyüzemben, hanem a fejlett európai országok példájában: a családi gazdaságban látja.

Az új elképzelések szerint meg kellett szüntetni az állami tulajdon nyomasztó túlsúlyát, meg kellett teremteni a szabad vállalkozás lehetőségét, valamint új alapokra kellett helyezni az egyéni gazdálkodás és a szövetkezés feltételeit.

Az 1990-es évek első felében megkezdődött a jogszabályi háttér átalakítása. Az új törvények alapvető feladata lett volna, hogy az agrárgazdaság átalakításához szükséges tulajdoni és szervezeti változások a működőképesség egyidejű fenntartásával mehessenek végbe, valamint hogy az átalakulás meggyorsítása érdekében biztosítsák a tulajdoni és szervezeti változások által érintett személyek és szervezetek pénzügyi támogatását. Ekkor került előtérbe a családi gazdaság, mint alternatív szervezeti forma a változó vállalkozási és gazdálkodási lehetőségek között. A magántulajdon kialakításának eszközeként a kárpótlást használták, mely során mind az állami gazdaságok, mind pedig a szövetkezetek

területeik nagy részétől elestek és kialakult a döntően magántulajdonon alapuló mezőgazdaság.

A kárpótlás hatására azonban nem alakulhattak ki európai normáknak megfelelő családi gazdaságok, hiszen a kárpótlási igények nem voltak paritásban a rendelkezésre álló területekkel. Ennek hatására ma Magyarországon egy igen sajátos törpebirtokrendszer van jelen, mely alapvetően gátja a gazdaságos és jövedelmező mezőgazdasági termelésnek. (Dorgai, 2004)

Az ebből is adódóan rossz gazdaságossági mutatók a jövedelmek alacsony szintje és a kilátástalan termelési és megélhetési körülmények szükségessé teszik a tulajdonviszonyok rendezését, melynek Európában is elterjedt módszere a polgári tagosítás, azaz a birtokrendezés.

Kárpótlás

Magyarországon az elmúlt negyven év alatt kialakult birtokstruktúra, melyre döntően a nagyüzemi termelés volt a jellemző, a rendszerváltás folyamatában megingott. Az 1990-es választások után a parlament elfogadta a kárpótlásról szóló törvényt. Ezt a törvényt az Országgyűlés a tulajdonviszonyok rendezése, a forgalmi viszonyok és a piacgazdaság jegyében szükséges vállalkozások biztonságos megteremtése érdekében az állam által az állampolgárok tulajdonában igazságtalanul okozott károk orvoslása céljából alkotott meg. Ennek keretében a termelészövetkezeteknek létre kellett hozniuk a következő földalapokat: kárpótlási-földalap, részarány-földalap, dolgozói-földalap, állami-földalap. A fent maradt földterületek maradék föld és kárpótlásból visszamaradt földterületek voltak. (Kapronczai, 2003)

A kárpótlási eljárásban való részvétel jelentős mértékű földtulajdon-szerzésnek volt a forrása. A törvények által biztosított vagyoni kárpótlásra a volt tulajdonos, mint természetes személy –, elhalálása esetén leszármazottai, ennek hiányában túlélő házastársa – tarthatott igényt. A kárpótlás gyakorlatilag az okozott károk mértékéből számított összegről kiállított kárpótlási jegy átadásával valósult meg.

A kárpótlási eljárás, a részarány-földtulajdon rendezésének következményeként a birtokstruktúra szétaprózódott. (A

földárverések során sajátos jelenség volt a „nadrágszíj parcellák” kialakulása. Ezeken a tulajdonrészek kitűzése során kialakult – ám az esetenként csak egy-két méter széles és több száz méter hosszú – kis területeken nem lehetett gazdálkodni.) A különböző jogcímenek megszerzett földek egy-egy tulajdonos esetén egymástól távol, szétszórtan helyezkednek el, így nem elégíti ki a hatékony nagyüzemi gazdálkodás feltételeit. A földtörvény a birtokösszevonás céljára – mint lehetőséget – az önkéntes földcserét határozza meg. Ennek értelmében a tulajdonos szétszórt termőföldjeinek összevonása érdekében önkéntes földcserét lehet végrehajtani. A különböző értékű termőföldek cseréje esetén az értékkülönbséget, valamint a földön lévő építmények, beruházások és az adott évben végzett mezőgazdasági munkák ellenértékét – készpénzzel vagy más vagyontárgy átadásával, esetleg mindkettővel – meg kell téríteni. A csere eredményeként a földrészek közelebb kerülnek egymáshoz, így művelésük gazdaságosabbá válik. Ha közvetlenül egymás mellé kerülnek, akkor egy földrészletté is összevonhatóak. Másik lehetőség, ha a terület gazdája eladja azt a közvetlen szomszédjának.

A kárpótlási folyamatok legtöbb esetben azoknak a családoknak kedveztek, akik a vagyonnevesítés - vagyonfelosztás során megfelelő pozíciót foglaltak el, és élni tudtak a lehetőségekkel. (Labay, 1997)

A kárpótlás következményeként hárompólusú fejlődés indult el Magyarországon:

Az egyik pólus a törpebirtokok, a kistulajdonosok rendkívül tarka és nagyszámú mezőnye, melyben szerepet játszanak a kis méretben előnyösen előállítható különleges termékek, a részfoglalkozású megoldások, az egészséges és szórakoztató kertészkedés, a ház körüli termelés öröme, a munkanélküliség, a nyugdíj-kiegészítések, stb. A törpebirtokok csekély arányt képviselnek az összes földterületből és az árukibocsátásból.

A másik pólus az egyéni és társas magántulajdonú – ideértve a szövetkezeti vállalkozásokat is –, valamint a tartósan állami, önkormányzati, alapítványi, vegyes tulajdonú (belföldi-külföldi, állami magán stb.) nagybirtok, amely meghatározó az árukibocsátásban, a homogén és az ipar igényeinek megfelelő termelésben.

A két pólus között a földterületeket fokozatosan növelő középirtokok helyezkednek el vállalkozói, családi, sőt mellékfoglalkozási jelleggel, rugalmas szerkezettel, állattenyésztéssel, kertészkedéssel, minőségi termékekkel, amelyek a szakemberek várakozásai szerint különösen a tanyás vidékeken lehetnek eredményesek.

Birtokstruktúra

A mezőgazdaságban a '90-es évek elején a vagyoni kárpótlással egybekötött privatizációsórán szétaprózott birtokstruktúra alakult ki. Rendkívül sok olyan néhány hektáros törpebirtok jött létre, amelyeken gazdálkodva nem lehet kihasználni a méretgazdaságosságban rejlő előnyöket. Ezeken a „farmokon” lehetetlen hatékony nagyüzemi termelést folytatni, a kis mennyiségű minőségi termeléshez pedig nem áll rendelkezésre megfelelő mennyiségű tőke, kapcsolatrendszer és szaktudás. Az elmúlt tíz évben az agrárpolitika a családi gazdaságok kialakulását támogatta, ami oda vezetett, hogy a különféle földalapú támogatásoknak és az általános tőkehiánynak köszönhetően tovább aprózódott a termelési struktúra. A földtulajdonosok 80%-a 1 hektárnál kevesebb földdel rendelkezik, és ezek a földterületek is gyakran több, egymással kapcsolatban nem álló részből állnak, azaz hatékonyan gyakorlatilag nem megművelhetők.

A kis méretű magángazdaságok mellett létező nagybirtokok a legkülönbélebb, sokszor áttekinthetetlen tulajdoni formákban működnek (magántulajdon, szövetkezeti illetve állami tulajdon). Legtöbbször a termelő szövetkezetek továbbéléseként jöttek létre e sokszor több száz hektáros gazdaságok, ahol hatékony gépesített termelést lehet folytatni.

A mennyiség azonban ez esetben gyakran a minőség rovására megy. A szövetkezeti törvény nem teszi lehetővé a hatékony gazdálkodást, hiszen állandó változás alatt áll, így a föld tulajdonjoga sok esetben a mai napig tisztázatlan.

E kettős birtokstruktúra nem illeszkedik az EU által támogatott egy családot eltartani képes farmok rendszerébe, hiszen a családi farmok Magyarországon túl kicsik, míg a hatékony termelést folytató nagygazdaságok a legtöbb esetben nincsenek családi tulajdonban. A két pólus között nem alakultak ki hatékonyan és

versenyképesen termelni tudó közepes méretű gazdaságok. Megfelelően feltőkésített közepes méretű családi gazdaságokkal csak ritkán találkozhatunk Magyarországon. (Németi, 2005)

EU kitekintés

Jelenleg Nyugat-Európában a földbirtok – és földtulajdonrendszert a családi gazdaságok döntő jelentősége jellemzi, azonban különbözőek a társadalmi tradíciók és a jogrend. Legfontosabb fejlemény a családi gazdaságok számának folyamatos csökkenése és az átlagos gazdaság nagyságának a növekedése. Ez a folyamat minden Nyugat-Európai országra jellemző. A farmok koncentrációjával azonos fontosságú jelenségként emlegetik a mellékfoglalkozású tevékenység gyors térhódítását. A legújabb irányzat tehát az, hogy a tulajdonos megtartja a farmot és a család kiegészítő jövedelemszerzést vállal. Németországban például 20 000 parasztgazdaság foglalkozik üdültetéssel. (Lőkös, 1998)

Az exportorientált holland, dán, francia mezőgazdaságoknál nagyobb erővel érvényesül a versenyképesség, mint a német mezőgazdaságban. Dél Európában most is az kis -főfoglalkozásban alig-alig elegendő jövedelemszerzéssel-üzem nagyság a jellemző. A nagyméretű állattartás térhódítását azonban egyre inkább korlátozzák a környezetvédelmi tiltások, és ezek a jövőben csak szigorúbbak lesznek. Korlátozzák a vegyszerek alkalmazását és a trágya eltávolítását is kötelezővé teszik. Ennek ellenére sem Magyarországon, sem az EU-ban nem várható a családi gazdálkodásokról eltérő típus felkarolása, mert a választók tömegei követelik a tiszta környezetet és a biogazdálkodást és ezekkel a kormányok nem akarnak szembeszegülni.

Lehetőségek

A mezőgazdaságban lévő verseny intenzitását elsősorban a termőföld-piac megnyitása, és az ezzel járó tőkebeáramlás növelhetné meg, ez azonban politikailag nagyon kényes ügy. A mezőgazdaság versenyképessége szempontjából a tulajdonforma teljesen mindegy, a lényeg a termékek piacra jutása, az áru- és pénzügyi kapcsolatrendszer megfelelő működése. Nyugat-Európában általában egycélú mezőgazdasági szövetkezetekkel lehet

találkozni, amelyek a gazdálkodási folyamat egy-egy mozzanatát egyesítik, növelve ezzel a hatékonyságot. E szövetkezetek minden tagjuknak hasznot hajtanak a taggazdálkodásának hatékonyabbá tétele révén. A szövetkezetek a gyakran monopolhelyzetben lévő piaci partnereikkel szemben egyfajta piaci ellensúlyozó, kiegyenlítő erőt töltenek be, s képesek a piacot az erőteljesebb verseny irányába elmozdítani. A szövetkezetek jobb alkupozíciója révén az értékesítési csatorna más szereplőtől a jövedelem egy része átirányul a termelőkhez, azaz a mezőgazdasági termelők nagyobb mértékben részesednek a vertikumban képződő jövedelemből a feldolgozóipar, illetve a kereskedelem rovására. Magyarországon a mezőgazdasági együttműködések a kényszer szülte, és többnyire bizonytalan, átmeneti, legtöbbször informális intézményekben szerveződnek.

THE IMPACT OF FARM STRUCTURAL CHANGES ON FAMILY FARMING

SUMMARY

Family farm business is a wide spread and accepted form of agricultural business throughout the EU and the world, and its number is becoming increasingly significant in Hungary, as well. Presently approximately 1 million Hungarian families are directly or indirectly active in agriculture and, of these, about 200,000 families deal with agricultural production professionally.

The real family farm business is built on relationships and resources of the family, where business and household as well as production for market and own consumption are becoming more interrelated. This is a unit involving parents, children and other relatives that own and operate the business.

In order to make family farm businesses more competitive, the following tools are available: agricultural subsidies, selling-buying co-operatives, the widely spread agricultural advisory net and participation in education and training are basically necessary, but not efficient enough.

Irodalomjegyzék

- Dorgai L. (2004): Nemzeti Birtokrendezési Stratégia, AKII, Budapest
- Kapronczai I. (2003): A magyar agrárgazdaság a rendszerváltástól az Európai Unióig. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest
- Labay A. (1997): Gazdálkodás kárpótlás után. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest
- Lőkös L. (1998): Egyetemes agrártörténet, Mezőgazda Kiadó, Budapest,
- Nagy A. (2002): A családi gazdálkodás története és feltételrendszere. In.: VIII: Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos napok, A mezőgazdasági termelés és erőforrás hasznosítás ökonómiája, 3. kötet, Gyöngyös
- Németi T. (2005): Verseny az élelmiszer-vertikumban, ICEG EC, Budapest

JÖVEDELEM, JÖVEDELMEZŐSÉG, VERSENYKÉPESSÉG A HATÉKONYSÁG RENDSZERÉBEN

Nemessályi Zsolt

*Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum,
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

A Gönczi Iván – Kádár Béla – Vadász László professzorok nevével fémjelzett Debreceni Üzemtani Iskola neveltjei mindig törekedtek az agrárökonómiai alapfogalmak közérthető rendszerezésére, a gyakorlat számára is jól használható kategóriák kialakítására, megfogalmazására. Az Iskola professzorainak az új gazdaságirányítási rendszer bevezetését megelőző évben jelent meg az első „Mezőgazdasági vállalatok és üzemek gazdaságtana” c. könyve (Gönczi et al., 1967). Ebben Gönczi Iván írta: „A vállalat gazdálkodása és az ösztönzés” c. fejezetben a termelési érték, termelési költség – önköltség, a gazdálkodás jövedelme és jövedelmezősége, a munka termelékenysége a mezőgazdaságban, belterjesség – ráfordítások hatékonysága c. alfejezeteket.

Második könyvükben (Csete et al., 1974) már Csete László bővítette és rendszerezte a ráfordítások hatékonyságának különböző kérdéseit. Ugyancsak ő kezdeményezte a 80-as évek elején azt a szakmai vitát, ami a gazdasági hatékonyságról szólt. Az Iskola neveltjei is fejlesztették ezt a munkát a ráfordítások hatékonysága (Dorgai László) és a marginális hatékonyság (Kárpáti László) területén végzett kutatásaikkal.

A 80-as évek elején Kádár (1981) is szükségét érezte az ökonómiai kategóriák területén a „rendcsinálásnak”. Korábbi álláspontjaik felülvizsgálatával egyetemi jegyzetben „finomította” a fogalmak rendszerét. A 80-as évek végére Vadász (1988) egyetemi jegyzetében Nemessályi írta (rendszerezte és definiálta) a vállalati gazdálkodás értékelésével kapcsolatos alapfogalmakat (hozam, termelési érték, ráfordítás, termelési költség, jövedelem, jövedelmezőség, hatékonyság). Ebben a jegyzetben publikálta először a gazdálkodás hatékonyságának mutatórendszerét (*I. táblázat*). Ez a rendszer vált alapjává a gazdasági elemzéseknek is (Buzás et al., 2000; Nemessályi-Posta, 2004).

A hatékonyság a gazdálkodás eredményeinek (hozam, termelési érték, jövedelem) és tágabb értelemben használt ráfordításainak (erőforrások, természetes ráfordítás, termelési költség) viszonya.

1. táblázat

A gazdálkodás hatékonyságának mutatórendszere

SZÁMLÁLÓ(1)		ERŐFORRÁSOK(3)			RÁFOR- DÍTÁS (R)(7)	TERMELÉSI KÖLTSEG (TK)(8)	HOZAM (H)(9)	TERMELÉSI ÉRTÉK (TÉ)(10)	JÖVEDELEM (J)(11)
NEVEZŐ(2)		FÖLD (FK)(4)	MUNKA- ERŐ (M)(5)	TERMELÉSI ESZKÖZÖK (E)(6)					
ERŐFORRÁSOK(3)	FÖLD (F)(4)	$F_i = \frac{F}{M}$	$M_i = \frac{M}{E}$	$E_i = \frac{E}{F}$	$R_i = \frac{R}{F}$	$K_i = \frac{TK}{E}$		TERÜLETTERMÉKENYSÉG $T_i = \frac{TÉ}{F}$ $T_i = \frac{TÉ}{F}$ (Területi átlagos jövedelmesség)	
	MUNKAERŐ (M)(5)	$F_i = \frac{F}{M}$	$M_i = \frac{M}{E}$	$E_i = \frac{E}{M}$	$R_i = \frac{R}{M}$	$K_i = \frac{TK}{M}$		MUNKATERMÉKENYSÉG $M_i = \frac{M}{E}$ $M_i = \frac{M}{E}$	
	TERMELÉSI ESZKÖZÖK (E)(6)	$F_i = \frac{F}{E}$	$M_i = \frac{M}{E}$	$E_i = \frac{E}{E}$	$R_i = \frac{R}{E}$	$K_i = \frac{TK}{E}$		ESZKÖZHATÉKONYSÁG $E_i = \frac{E}{E}$ $E_i = \frac{TÉ}{E} \cdot 100$ (Eszközök átlagos jövedelmesség)	
RÁFORDÍTÁS (R)(7)	-	-	-	-	EGYSÉGÁR (beszerzési ár)		RÁFORDÍTÁS HATÉKONYSÁG NATURALIS HAT. $R_i = \frac{R}{R}$ ÖKONÓMIAI HATÉKONYSÁG $R_i = \frac{TÉ}{R}$ $R_i = \frac{J}{R}$		
TERMELÉSI KÖLTSEG (TK)(8)	-	-	-	-	-	-	KÖLTSEGHATÉKONYSÁG $K_i = \frac{TK}{TK}$ $K_i = \frac{TÉ}{TK} \cdot 100$ $J_i = \frac{J}{TK} \cdot 100$ (Költség átlagos jövedelmesség)		
HOZAM (H)(9)	$H_i = \frac{H}{H}$	$M_i = \frac{M}{H}$	$E_i = \frac{E}{H}$	$R_i = \frac{R}{H}$	ÖKONÓMIAI EGYSÉGÁR (területi ár)	$K_i = \frac{TK}{H}$		TERMELÉSI ÉRTÉK JÖVEDELEM $T_i = \frac{TÉ}{H}$ $T_i = \frac{J}{H}$	
TERMELÉSI ÉRTÉK (TÉ)(10)	$T_i = \frac{TÉ}{TÉ}$	$M_i = \frac{M}{TÉ}$	$E_i = \frac{E}{TÉ}$	$R_i = \frac{R}{TÉ}$	KÖLTSÉGHATÉKONYSÁG $K_i = \frac{TK}{TÉ} \cdot 100$	$K_i = \frac{TK}{TÉ} \cdot 100$		JÖVEDELEM HATÉKONYSÁG $J_i = \frac{J}{TÉ} \cdot 100$ (Termelési érték átlagos jövedelmesség)	
JÖVEDELEM (J)(11)	$J_i = \frac{J}{J}$	$M_i = \frac{M}{J}$	$E_i = \frac{E}{J}$	$R_i = \frac{R}{J}$	$K_i = \frac{TK}{J}$	$H_i = \frac{H}{100 \cdot J}$	$T_i = \frac{TÉ}{100 \cdot J}$		

Table 1: Efficiency Indicators for Farming

Counter(1), Denominator(2), Resources(3), Land(4), Labour(5), Assets(6), Input(7), Production Cost(8), Yield(9), Production Value(10), Profit(11)

A hatékonyság egyszerűsített képlete:

$$\text{Hatékonyság} = \frac{\text{Eredmény}}{\text{Ráfordítás}}$$

Ha ezeket a gazdasági kategóriákat táblázatba rendezzük és mindent mindennel kapcsolatba hozunk, akkor a gazdálkodás hatékonyságának mutatórendszeréhez jutunk.

Közvetlen hatékonysági mutatóknak azok a mutatók nevezhetők, amelyeknek vagy a számlálójában, vagy a nevezőjében eredmény kategória (hozam, termelési érték, jövedelem) található. A közvetlen hatékonyság mutatói részben egyenes, részben fordított

mutatók. Ha az eredményt kifejező hozam, termelési érték, jövedelem a mutató számlálójában van, akkor egyenes hatékonysági mutatókhoz jutunk, ha nevezőjében, akkor fordított hatékonysági mutatóról beszélünk. Az egyenes hatékonysági mutatók között található az elemzés szempontjából legfontosabb mutatók, a területi termékenység, a munkatermelékenység, az eszközhatékonyság, a költséghatékonyság, a jövedelmezőség mutatói.

A fordított hatékonysági mutatók a területigény, munkaerőigény, eszközigeny, ráfordításigény, költségigény, önköltség, költségszint kifejezői.

Amennyiben a hatékonysági mutatóknak sem a számlálójában, sem a nevezőjében nem található meg az eredményre utaló hozam, termelési érték, jövedelem, csak a tágan értelmezett ráfordítás kategóriák viszonylanak egymáshoz, azok a közvetett hatékonysági mutatók. Ezek között található a területellátottság, munkaerőellátottság, eszközellátottság, ráfordításellátottság, költségellátottság mutatói.

A hatékonysági mutatók rendszerében minden mutató fontos lehet, a legfontosabbak többnyire a közvetlen hatékonysági mutatók között vannak. Mivel csak az a gazdálkodás igazán hatékony, amely jövedelmet is eredményez, kiemelkedő fontosságúak a jövedelemmel összefüggő hatékonysági mutatók.

Az EU csatlakozás küszöbén 2003-ban átnéztük az elmúlt 30 év üzemtan és vállalati gazdaságtan területén kiadásra került szakkönyvek, kézikönyvek fogalomhasználatát. A kutatás részletes eredményeit a Gazdálkodás XLVII. évfolyamának 3. számában publikáltuk (Nemessályi Zs.-Nemessályi Á., 2003).

Ezekből emelem ki a hatékonyság és a jövedelmezőség címszavak alatt közöltek.

A hatékonyság az egyik leggyakrabban használt üzemtani, vállalatgazdasági kategória. Többnyire egyetértenek a szerzők a hatékonyság mikroökonómiai megközelítésével (Kopányi, 1993), miszerint annak lényege a ráfordítások értékének és az elért eredmények értékének aránya két lehetőség összehasonlítása során. Gönczi et al. (1967) a ráfordítások hatékonyságának ismeretét nélkülözhetetlennek tartja a döntések megalapozásához. „Egységnyi ráfordítással milyen módon vagy mely ágazatban érhetünk el nagyobb eredményt, illetve egységnyi eredményt milyen úton,

milyen módon érhetünk el a legkisebb ráfordítással.” Csete et al. (1974) definiálja a technológiai és a gazdasági, az átlagos és a pótlólagos hatékonyságot. Dimény (1975) szerint a hatékonyság általában azt fejezi ki, hogy egységnyi ráfordítással mennyi érték, illetve értéktöbblet állítható elő. Dobos-Tóth (1977) a hatékonysági mutatók közé sorolja többek között a jövedelmezőségi mutatókat is. Castle et al. (Nemessályi) (1992) a hatékonyságot (Efficiency) az output és az input viszonyának tartja. A technológiai hatékonyság a hozam és a ráfordítás viszonya, a gazdasági hatékonyság a termelési érték és a termelési költség aránya.

Ugyancsak gyakran használt és a fontosabb ökonómiai kategóriák közé tartozik a jövedelmezőség. Helyenként keveredik ugyan a jövedelem és a jövedelmezőség fogalma, pl. Dimény (1975) szerint a jövedelmezőség abszolút fogalom, lényegében az eredmény és a ráfordítások különbsége. Közel hasonló állásponton van Chikán (1992), amikor a jövedelmezőséget a befektetés jövedelemtermelő képességétől teszi függővé. Ezt osztja Hajdu-Lakner (1999) is, szerintük a jövedelmezőség attól függ, hogy az árbevétel és költségek hogyan viszonyulnak egymáshoz. Ezzel szemben Gönczi et al. (1967) a vállalat jövedelmezőségét a jövedelem viszonyításból származó mutatószámként értelmezi. Ezt osztja Dobos-Tóth (1977, 1978, 1984) is, miszerint a jövedelmezőség a jövedelem összegének valamilyen vetítési alaphoz viszonyított arányát fejezi ki, megkülönböztetve eszköz-, költség- és árbevétellel arányos jövedelmezőséget.

Boehlje-Eidman (1984) és Castle et al. (1987) közel azonos állásponton van, jövedelmezőség (Profitability) alatt a farm jövedelemteremtő képességét értve, viszonyítva azt a munkaerőhöz, tőkéhez és menedzsment munkához.

A jövedelem a mezőgazdasági vállalkozások működésének is a legfontosabb gazdálkodási eredménye, a tevékenység során előállított termékek és szolgáltatások, valamint ezek érdekében felhasznált ráfordítások pénzben kifejezett értékének a pozitív különbsége.

A jövedelemszámítás egyszerűsített képlete:

Jövedelem = Termelési érték – Termelési költség

Normális gazdasági viszonyok között általában a jövedelem a forrása a személyi jövedelmek növelésének, a fejlesztéseknek és a közteherviselésnek. A jövedelem számítható, kalkulálható, tervezhető vállalati és ágazati szinten is. Attól függően, hogy a termelési értékből (vagy az azzal rokonítható ökonómiai kategóriából) mennyi termelési költséget vonunk le – különböző költségcsoportosítási eljárásokat alkalmazva –, eltérő jövedelemkategóriákat kapunk.

A számviteli elszámolásból vállalati szinten jól ismert jövedelemkategória pl. az adózás előtti eredmény, a mérleg szerinti eredmény, vagy pl. a „cash flow”. Az üzemtanban gyakran használt jövedelemkategória – főleg ágazati szinten – a fedezeti hozzájárulás, a rezsibiró képesség, a fedezeti összeg, a bruttó jövedelem. Ezek értelmezését mutatja az 1. ábra.

1. ábra: A jövedelemkategóriák értelmezése

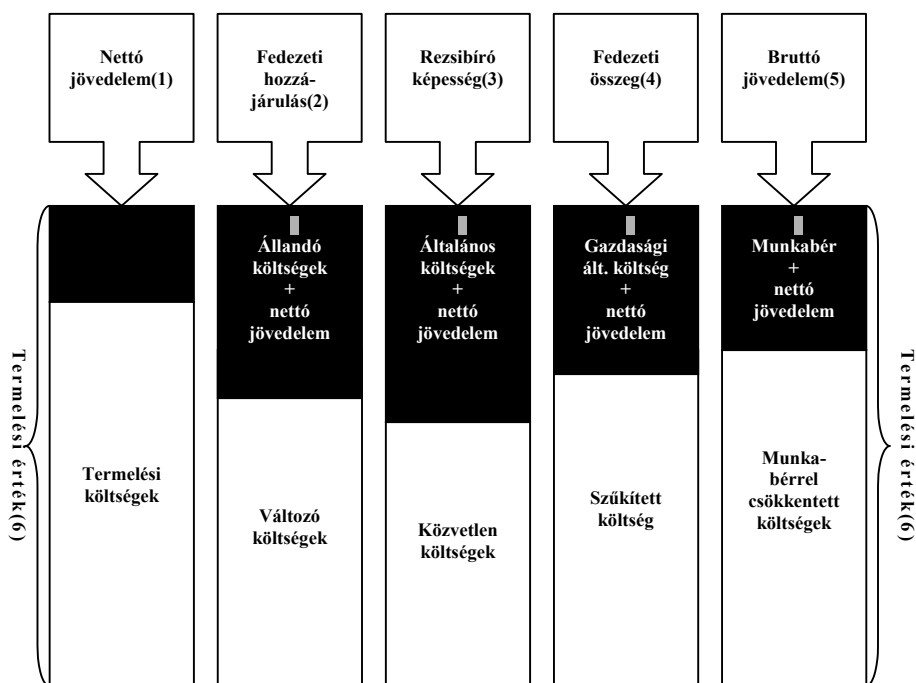

Figure 1: Definition of Profit Version

Profit(1), Gross Margin(2), Indirect Costs + Profit(3), Farm Level Indirect Costs + Profit(4), Labour + Profit(5), Output(6)

A gazdálkodás hatékonyságának mutatórendszerét összefoglaló 1. táblázat utolsó oszlopában (sorában) található jövedelem, számos más, az előzőekben felsorolt vállalati szintű és ágazati jövedelemkategóriával is helyettesíthető. Ha ezeket viszonyítjuk bármely más ökonómiai kategóriához, fontos jövedelmezőségi mutatóhoz jutunk. Ezeket a jövedelmezőségi mutatókat használják többek között pénzügyi elemzésekre, a hitelfedezet banki megítélésére stb.

Rendszertanilag ezen mutatók mindegyikének megtalálható a helye a hatékonyság mutatórendszerében.

A „Saját tőkearányos jövedelmezőség”, az „Össztőkearányos jövedelmezőség”, a „Befektetések fedezettsége”, a „Cash Flow és összetőke aránya” pl. fontos tőkehatékonysági (eszközhatékonysági) mutatók. Ezt mutatja a 2. ábra.

Hasonló szisztémával rokonítható a termelési érték arányos jövedelmezőséggel pl. az „Árbevételarányos adózás előtti nyereség”, vagy a „Cash Flow és forgalom aránya”.

Az utóbbi időben a gazdaság a gazdálkodás eredményességének kifejezésére, nemzetközi összehasonlítására makro- és mikroszinten is teret nyert, divatosná vált a versenyképesség fogalmának használata. Elsősorban a Világbank, az OECD és a FAO gazdaságpolitikai elemzéseire hivatkozva végeztek kutatásokat, kísérleteket a versenyképesség egyetlen mutatóval való kifejezésére. Ennek egy kiemelkedő példája az Agrárgazdasági Kutatóintézet szerzői kollektívája által készített tanulmány (Potori et al., 2004).

A tanulmányban termelési költség típusú ökonómiai kategóriákat vetítenek hozzáadott érték ill. jövedelemkategóriákra, a fontosabb hazai növénytermesztési és állattenyésztési ágazatok ill. termékek versenyképességének megítélésére. DRC, BRC, PCR mutatókat számítanak a multilaterális, a bilaterális és a belpiaci versenyképesség kvantifikálására. Ezeket a mutatókat behelyezve a gazdálkodás hatékonyságának mutatórendszerébe, költségigény típusú, a költségszinttel rokon mutatókhoz jutunk. Az értékes tanulmány kritikájaként az fogalmazható meg, hogy az ágazatok nemzetközi versenyképessége nem ítélnélhető meg egyetlen mutatóval, az erőforrások, a természetes ráfordítások, a hozamok és a jövedelem vizsgálatának mellőzésével.

2. ábra: Tőkehatékonysági mutatók

SZÁMLALÓ	ERŐFORRÁSOK				RÁFOR- DÍTÁS(8)	TÉRMEJÉSI KÖLTSÉG (10)	HOZAM (11)	TÉRMEJÉSI ÉRTEK (12)	JÖVŐREJEM (13)
	ÖSSZES (1)	MUNKÁ- ERŐ (2)	TÉRMEJÉSI ESZKÖZÖK (3)	ÁRNYÉK (4)					
ERŐFORRÁSOK	BUDA(1)	$\frac{B}{M}$	$\frac{B}{T}$	$\frac{B}{A}$	$\frac{B}{K}$	$\frac{B}{P}$	$\frac{B}{E}$	$\frac{B}{J}$	
	MUNKABÉ(2)	$\frac{M}{M}$	$\frac{M}{M}$	$\frac{M}{T}$	$\frac{M}{K}$	$\frac{M}{P}$	$\frac{M}{E}$	$\frac{M}{J}$	
	TÉRMEJÉSI ESZKÖZÖK(3)	$\frac{T}{M}$	$\frac{T}{M}$	$\frac{T}{T}$	$\frac{T}{K}$	$\frac{T}{P}$	$\frac{T}{E}$	$\frac{T}{J}$	
RÁFORDÍTÁS(8)					$\frac{R}{K}$				
TÉRMEJÉSI KÖLTSÉG(10)						$\frac{K}{P}$			
HOZAM(11)							$\frac{H}{E}$		
TÉRMEJÉSI ÉRTEK(12)								$\frac{E}{J}$	
JÖVŐREJEM(13)								$\frac{J}{J}$	

	Bruttó beruházás(1)	Saját tőke(2)	Összes tőke(3)	Adózás előtti eredmény(4)	Mérleg szerinti eredmény(5)	Cash Flow(6)
Bruttó beruházás(1)						Befektetések fedezettsége(7)
Saját tőke(2)				Saját tőke-arányos jövedelmezőség(8)		
Összes tőke(3)				Össztőke-arányos jövedelmezőség(9)		Cash Flow és ösztőke aránya(10)
Adózás előtti eredmény(4)						
Mérleg szerinti eredmény(5)						
Cash Flow(6)						

Figure 2: Economies of Equity Indexes

Gross Investment(1), Owner’s Equity(2), Total Equity(3), Taxable Income(4), Income After Taxation(5), Cash Flow(6), Coverage of Investment(7), Profitability Proportional to Owner’s Equity(8), Profitability Proportional to Total Equity(9), Cash Flow Proportional to Total Equity(10)

Az ágazatokból építkező vállalati jövedelem kimutatása egyébként régi igénye és problémája az üzemtannak, a vállalati gazdálkodásnak. A probléma gyökere, hogy az ágazatok jövedelmét csak a változó költségek szintjén, az állandó költségek ágazatokra terhelése nélkül, vagy azok felosztásával kalkuláljuk-e. Törekedjünk-e az ágazatok tiszta jövedelmének kimutatására, vagy elégedjünk meg a fedezeti hozzájárulás (rezsibíró képesség, fedezeti összeg) kiszámításával. Egyetértve Giles professzor, a Redingi Egyetem üzemtani tanszék vezetőjének tanulmányával, az előbbieket táborát erősítem. A 3. ábra a profit kialakulását mutatja az ágazatok fedezeti hozzájárulásából. A 4. ábra az ágazatok tiszta jövedelméből kalkulálja a profitot.

Az ágazati tiszta jövedelem kimutatása fontos feladat, a fontosság okai Giles (1986) szerint:

- Az állandó költségek növekedése a farmokon;
- Az állandó költségek ágazati kapcsolatainak tisztázása, felosztásának szükségessége;
- Annak a megértése, hogy honnan származik a farm nyeresége;
- Az alternatív ágazatok bevonásának, meglévők megszüntetésének vizsgálata, döntések megalapozása.

Az ágazati tiszta jövedelem fontosságának Angliában az 1980-as évek második felében megfogalmazott okai 20 évvel később a mai magyar mezőgazdaságban is aktuálisak.

Összefoglalás

A Gönczi Iván – Kádár Béla – Vadász László professzorok nevével fémjelzett Debreceni Üzemtani Iskola neveltjei mindig törekedtek az agrárökonómiai alapfogalmak közérthető rendszerezésére, a gyakorlat számára is jól használható kategóriák kialakítására, megfogalmazására.

Nemessályi Zsolt 1988-ban publikálta először a gazdálkodás hatékonyságának mutatórendszerét. A szerző azt mutatja be a cikkben, hogy a jövedelem, a különböző jövedelemkategóriák, a jövedelmezőség és a versenyképesség hogyan illeszkedik a gazdálkodás hatékonyságának mutatórendszerébe.

3. ábra: A profit kialakulása az ágazatok fedezeti hozzájárulásából

Forrás: Giles, 1986

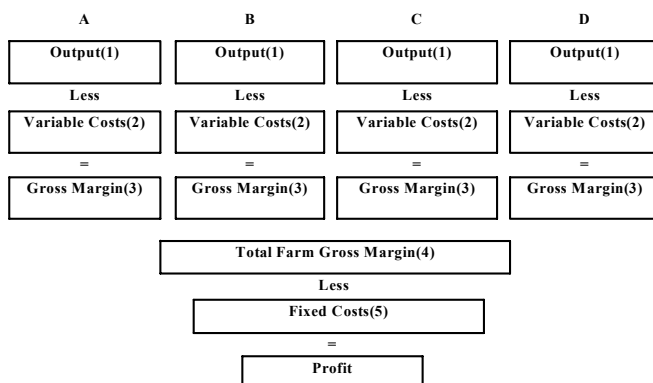

Figure 3: A Diagrammatic Explanation of the Contribution of Several Enterprises to Total Farm Profit, Expressing the Analysis in Terms of Gross Margins

Termelési érték(1), Változó költségek(2), Fedezeti hozzájárulás(3),
Összes fedezeti hozzájárulás(4), Állandó költségek(5)

4. ábra: A profit kialakulása az ágazatok tiszta jövedelméből

Forrás: Giles, 1986

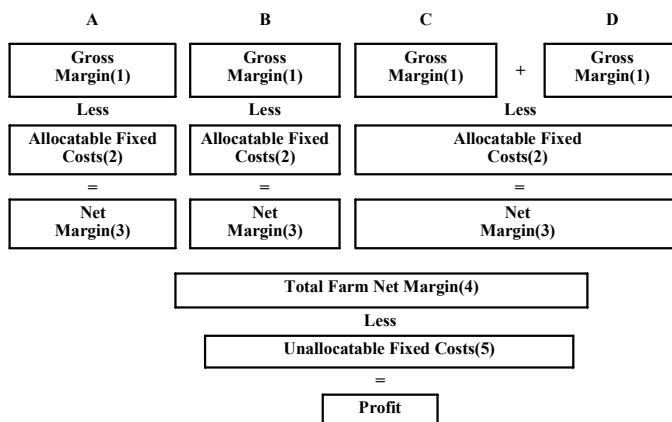

Figure 4: A Diagrammatic Explanation of the Contribution of Several Enterprises to Total Farm Profit, Expressing the Analysis in Terms of Net Margins

Fedezeti hozzájárulás(1), Felosztható állandó költségek(2), Tiszta jövedelem(3),
Összes tiszta jövedelem(4), Fel nem osztható állandó költségek(5)

PROFIT, PROFITABILITY AND COMPETITIVENESS IN THE SYSTEM OF EFFICIENCY INDICATORS FOR FARMING

SUMMARY

The follower of the Farm Business Management School in Debrecen signed by the names of professors Iván Gönczi, Béla Kádár and László Vadász always thrived to systematize clearly the basic definitions of ag. economics and to establish and determine categories being useful even for the practice. Zsolt Nemessályi published the system of efficiency indicators for farming first in 1988. The author deals with the fact that how profit, different profit versions, profitability and competitiveness may be fit into the efficiency indicators for farming.

Irodalomjegyzék

Boehlje, M. D.-Eidman, V. R. (1984): Farm Management. John Wiley & Sons, New York. Buzás Gy.-Nemessályi Zs.-Székely Cs. (2000): Mezőgazdasági üzemtan I. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest. Castle, E. N.-Becker, M. H.-Nelson, A. G. (1987): Farm Business Management. Macmillan Publishing Company, New York. Castle, E. N.-Becker, M. H.-Nelson, A. G. (1992): Farmgazdálkodás (szerk.: Nemessályi Zs.). Mezőgazda Kiadó, Budapest. Chikán A. (1992): Vállalatgazdaságtan. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. Csete L.-Gönczi I.-Kádár B.-Vadász L. (1974): Mezőgazdasági vállalatok és üzemek gazdaságtana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. Dimény I. (1975): A gépesítésfejlesztés ökonómiaja a mezőgazdaságban. Akadémiai Kiadó, Budapest. Dobos K.-Tóth M. (1977): A vállalati termelés szervezése és ökonómiaja. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. Dobos K.-Tóth M. (1978): A vállalati gazdálkodás szervezése. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. Dobos K.-Tóth M. (1984): A mezőgazdasági vállalati gazdálkodás alapjai és szervezése. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. Giles, A. K. (1986): Net Margins and All That. University of Reading, Farm Management Unit, Study, 9. Gönczi I.-Kádár B.-Vadász L. (1967): Mezőgazdasági vállalatok és üzemek gazdaságtana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest. Hajdú I-né-Lakner Z. (1999): Az élelmiszeripar gazdaságtana. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest. Kádár B. (1981): Mezőgazdasági vállalati gazdaságtan. Egyetemi jegyzet, DATE, Debrecen. Kopányi M. (1993): Mikroökonómia. Műszaki Könyvkiadó – Aula, Budapest. Nemessályi Zs. (1988): A vállalati gazdálkodás értékelése. In: Vadász L.: Mezőgazdasági vállalatok és üzemek gazdaságtana. Egyetemi jegyzet, DATE, Debrecen, 33-89. Nemessályi Zs.-Nemessályi Á. (2003): A gazdálkodás hatékonyságának mutatórendszere. Gazdálkodás, XLVII. 3. Nemessályi Zs.-Posta L. (2004): Vállalati elemzés. Egyetemi jegyzet, Debreceni Egyetem ATC, Debrecen. Potori N. (2004): A főbb mezőgazdasági ágazatok élet- és versenyképességének követelményei. Agrárgazdasági tanulmányok, Agrárgazdasági Kutató Intézet, 8.

AZ EURÓPAI UNIÓS TÁMOGATÁSOK HATÁSA A KUKORICA ÉS A BÚZA ÁGAZATOK JÖVEDELMEZŐSÉGÉRE ÉS A FIZETHETŐ BÉRLETI DÍJAKRA

Posta László – Fürjész István

Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum

Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar

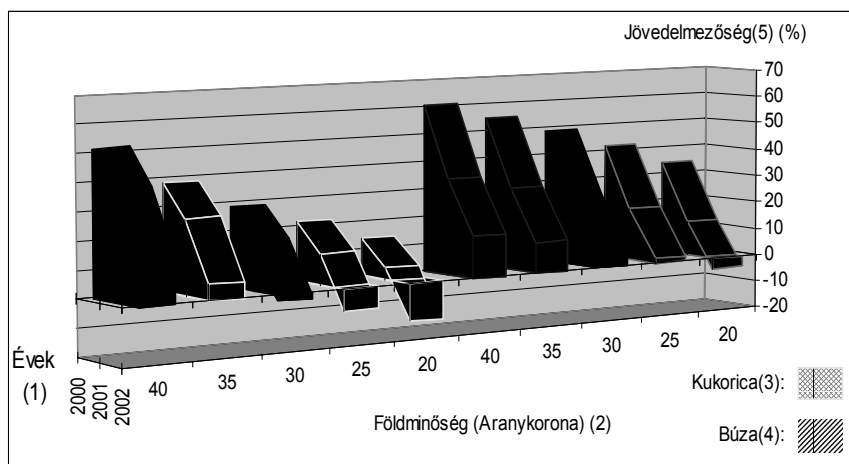
Magyarország egy éve az Európai Unió teljes jogú tagja. Az évforduló alkalmat teremt arra, hogy számot vessünk a tagországi lét első évéről. Annak ellenére, hogy objektív értékeléshez szokás bizonyos történelmi távlatot feltételül szabni, máris kijelenthető, hogy a hazai agárstruktúra olyan mélyreható változásokon megy keresztül, amelyhez fogható átalakulást keresve egészen a II. világháborút követő évekig kell visszanyúlnunk a magyar agrártörténelemben. Az agárszakma már jóval a 2004. május elsejei csatlakozást megelőzően felmérte, és kétségkívül világosan látta, hogy az Európai Unió Közös Agrárpolitikája a magyar mezőgazdaság ágazatai struktúráját a világosan értelmezhető uniós érdekvonalak mentén abszolút és relatív értelemben is át fogja alakítani. Az ágazati sajátosságok e dolgozatban található tárgyalásán túl itt csak annyit szögezünk le, hogy a KAP pozitív és negatív hatásainak eredőjét ma az EU tagországaiban csak összeurópai érdekek figyelembevételével lehet vizsgálni.

Ebben a dolgozatban a szerzők a gabonaszektor két meghatározó ágazatát, a kukorica és a búza ágazatokat, a hazai agrárstruktúra két – előszeretettel kiváltságos helyzetben levőnek tekintett – szegmensét vizsgálták az elérhető jövedelmek és a fizethető földbérleti díjak szempontjából. A vizsgálatok alapját olyan modellkalkulációk képezték, amelyek eltérő földminőségű területeken számszerűsítik a címben szereplő ágazatok jelenlegi költségviszonyai és az európai uniós támogatások jelenlegi szerkezete mellett elérhető eredményeket, illetve a földtulajdonos részére kifizethető bérleti díjakat. Így az EU közvetlen földalapú támogatása is beépül a kalkulációkba, a modell rugalmasan képes követni a földhasználóként nyilvántartott bérlő számára kifizetett támogatási összeg további útját annak függvényében, hogy a

támogatásnak milyen hányadára tart igényt a földtulajdonos és mennyi marad belőle a föld bérlőjénél. A kalkulációk további erősségeként említhető meg, hogy a termények értékesítési árai is a mögöttünk álló 2004/05-ös gazdasági év piaci viszonyainak megfelelően kerültek kialakításra. Erre azért fontos már itt felhívni a figyelmet, mert kizárólag gabona intervenciós értékesítési árakkal számolni ma a későbbiekben részletesen tárgyalt piaci anomáliák miatt nem lenne méltányos megoldás, sőt, az egyszerűsítés bizonyosan a valóságot is torzítaná.

Jövedelmezőségi viszonyok

Az ezredfordulót követő években a búza és a kukorica ágazatok jövedelmezőségi viszonyai földminőségtől függetlenül csökkenő tendenciát mutattak Magyarországon, igaz, a kukorica növény talajjal szembeni igényessége vizsgálatainkból visszaigazolódni látszik, amikor az elért eredmények a földminőség romlásával meredeken zuhanni kezdenek. Az Európai Unió azt ígéri, hogy az ábrán látható „lejtők” a gazdaság más területein elérhető eredmény szintjén kiegyenesednek, kiszámíthatóak lesznek a termelés feltételei.

1. ábra: A kukorica és a búza ágazatok jövedelmezőségi viszonyai eltérő földminőség mellett 2000-2002 években

Figure 1.: The profitability of wheat and corn production under different land quality conditions between 2000-2002

(1) Years (2) Land quality categories (3) Corn (4) Wheat (5) Profitability

A 2004/2005-ös gazdasági évben azonban még nem alakultak ki teljes egészében azok a körülmények, amelyek szavatolhatnák a jövedelembiztonságot e két meghatározó ágazatban. Vizsgálatainkból kiderült, hogy a föld használójánál realizálódott ágazati eredmény csak a legkiválóbb földminőség mellett volt pozitív, a legtöbb esetben gazdasági eredmény kizárólagosan a földalapú támogatással együtt képződött. Számításaink alapján megállapítást nyert, hogy búzánál 5, kukoricánál pedig 9 tonnás termésátlag volt a jövedelmezőség határa, e hozamszinteknél az árbevétel éppen fedezte a költségeket, ilyen formán a jövedelem egyetlen forrása e hozamszintek alatt kizárólag a földalapú támogatás lehetett. Eredményeink szerint közepesnél gyengébb, vagy kedvezőtlen termőhelyi adottságú területeken, 3,9 tonnás búza termésátlag alatt nem lehetett eredményesen búzát termesztetni 2004-ben, ilyen hozamszintnél az ágazat a földalapú támogatás összegét is felemészítette. Kukoricánál a helyzet még kedvezőtlenebbül alakult, az intervenciós rendszernek felrőható módon a védett ár nem volt képes ott kifejteni hatását, ahol arra igazán szükség lett volna, 2004 őszén 7 (hetes) ezer forinttal az intervenciós ár alatt, átlagosan 18.000 HUF/t áron lehetett Magyarországon kukoricát érleltetni. Elkerülendő mindenféle általánosítást úgy fogalmazhatunk, hogy előfordult olyan eset, amikor az intervenciós raktárak tulajdonosai diktálták az árakat. A soha nem látott mennyiségű termés hatására kibontakozó túlkínálat következtében a raktártulajdonosok a legolcsóbban kínált termékkel – igen gyakran méretgazdaságossági megfontolásokat is semmibe véve – töltötték fel raktárkapacitásaikat. Ma, 2005 áprilisában már lehet ennél kedvezőbb feltételekkel is kukoricára szerződni, az a szűk termelői kör, amely jellemzően valamely más tevékenységből származó jövedelem révén finanszírozni volt képes az év eleji munkákat, kis szerencsével 23.000 forint körüli áron értékesítheti a kukoricát. Míg 18.000 forintos ár esetén 15%-os jövedelmezőség realizálása volt lehetséges, addig ma ez az arány a legkiválóbb földek esetében 40%-ra is rúghat. A kukorica ágazat 2004/05

gazdasági évben, eltérő minőségű földeken elérhető eredményeiről az 1. táblázat alapján adunk tájékoztatást. Amint az eredményekből kitűnik, 18.000 forintos ár mellett 30 aranykoronás földön sem lehet eredményesen kukoricát termelni, míg 23.000 forintos árnál a termelés minden földminőség kategórián pozitív eredménnyel zárul.

Ezeknek az eredményeknek az értékelése összetett feladat. Itt csak említést teszünk arról, hogy korszerű, nemzetközi szinten is összehasonlítható jövedelmezőségi mutatók kidolgozásához szükséges lehet olyan, Magyarországon el sem számolt, csak tanulmányok szintjén (Buzás-Supp, 2004) megjelenő alternatív költségeket is figyelembe venni, amelyek az ágazati eredmény objektív értékeléséhez egyébként feltétlenül szükségesek.

1. táblázat: A kukoricatermesztés jövedelmezősége eltérő földminőség kategóriák esetén a 2004/05-ös évek árai alapján

		Földminőség(3) (AK/ha)					
		40	35	30	25	20	
Jövedelmezőség(1)	Ár(2): HUF/t	18.000	14,5%	3,4%	-2,8%	-6,7%	-11,1%
	Ár: HUF/t	23.000	39,1%	28,6%	20,5%	15,3%	9,6%

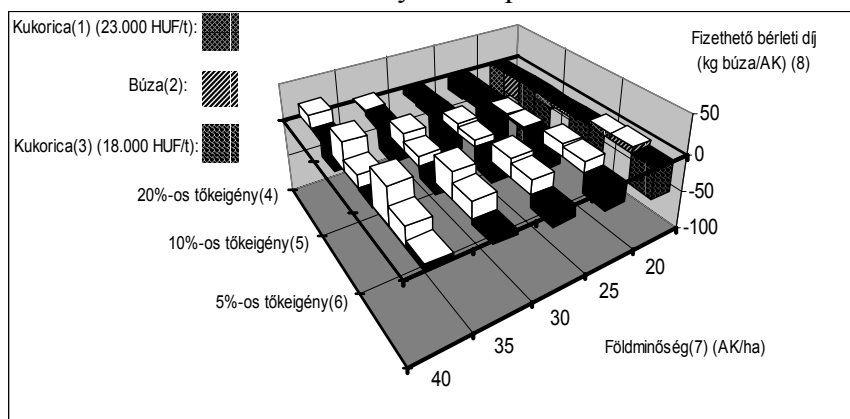
Table 1.: Actual selling price dependent profitability rates in corn under different land quality conditions in the 2004/05 period

(1)Profitability (2)Price (3)Land quality

Fizethető bérleti díjak

A termőföld magántulajdonba adásának folyamatát döntően a kárpótlási eljárás képezte (Tanka, 2000), ami oda vezetett, hogy az ezredforduló után öt évvel a magyarországi szántóterületeknek hozzávetőlegesen 50%-át bérlet útján hasznosítják. Természetes, hogy mind a földet bérelni kénytelen magánszemélyek, mind a gazdasági társaságok költségei között ezáltal egy új költségelem – a bérleti díj – jelenik meg, ami – bár szorosan közgazdasági értelemben véve nem költség (Szűcs, 1998) – de mindenképpen tovább tetézi az ágazatban tevékenykedő vállalkozások jövedelem

elérési nehézségeit. Ugyanakkor, az is érthető törekvés a földet tulajdonlók részéről, hogy földbe fektetett tőkéjük után megfelelő hozadékot – földjáradékot (Pfau, 2004) – várnak el, hasonlóan a mezőgazdasági vállalkozókhoz, akik pedig eszközeik kamatigényét szeretnék viszontlátni a gazdálkodásból származó jövedelmük részeként. A fizethető bérleti díjak kalkulálásához a földtőkén felüli tőkerészre vonatkozóan korábban – 1996-ban (Posta, 1997) – végzett számításhoz hasonlóan most is 20, 10, illetve 5%-os tőkejáradék rátákat vettünk figyelembe. Számunkra is világos, hogy az első két érték az időközben megváltozott banki kamatráták miatt ma már irreális, azonban szeretnénk volna a kapott eredmények összehasonlíthatóságát megőrizni. Azt vizsgáltuk, hogy a föld használatára jogosult bérlő a földalapú támogatások színre lépését követően milyen nagyságrendű bérleti díj megfizetését vállalhatja fel annak fényében, hogy, mint azt a legutóbbi vizsgálatok (Pfau, 2005) kimutatták, a földtulajdonos igyekszik kisajátítani a bérlőnek juttatott földalapú támogatás jelentős részét, ma gyakran 50%-át. Ilyen körülmények között a kifizethető bérleti díjak vonatkozásában a 2. ábrán feltüntetett eredményeket kaptuk.

2. ábra: Az aranykoronánként kifizethető maximális bérleti díjak nagysága a búza és a kukorica ágazatokban eltérő földminőség és értékesítési árak esetén

Figure 2.: The volume of maximum land tenancy fees payable under different land quality and selling-price conditions

(1,3)Corn (2)Wheat (4,5,6)5%-10%-20% required interest rates on assets other than land (7)Land quality („Aranykorona”/ha) (8)Tenancy fees payable (wheat kg/AK)

Az ábrából kiderül, hogy a 2004/05-ös gazdasági évben, búzában, 5%-os elvárt tőke kamatrátá mellett minden földminőség-kategóriában, 10%-os elvárt kamat mellett pedig majd minden kategóriában – a leggyengébb földek kivételével – tudott a föld bérlője bérleti díjat fizetni, ennél kedvezőtlenebb feltételek között a bérleti díj fizetés feltételei nem adóttak. Kukorica esetében 18.000 Ft/tonnás ár mellett bérleti díjat csak a legkiválóbb földeken lehet fizetni (maximálisan 7kg búza/AK nagyságrendben) illetve kiderült, hogy a leggyengébb földeken már 5%-os elvárt kamatszint mellett is gondot okozhat a tulajdonos részéről elvárt bérleti díj megfizetése (itt maximum 6,7kg búza/AK díj fizethető).

THE EFFECT OF THE EU'S SINGLE AREA PAYMENT SCHEME ON PROFITABILITY AND LAND TENANCY FEES PAYABLE IN WHEAT AND CORN CROPPING

SUMMARY:

Ever since the chance first appeared for Hungary to join the transparent system of the European Union's agricultural product market, producers awaited the date of Hungary's accession, as the Common Agricultural Policy of the European Union was expected to have a balancing effect on profitability in Hungarian agriculture. As regards the investigated 2004/05 agricultural year, figures show that the tool of market intervention prices could not exert its positive effect on profitability rates and land tenancy fees. Profits still tend to drop significantly, causing wheat cropping to be unprofitable below yields of 3.9 tons, while for corn, no profits above that from area payments can be earned below a yield of 9 tons. Our efforts have revealed that even for the best lands incorporated in the model no acceptable profitability rates could be pointed out (with a maximum of 14,5% for 40 AK lands). As regards 2005 spring prices, reasonable profitability rates could be achieved, but only above better than average land quality conditions.

Land tenancy fees payable are also restricted to returns. However, it has also become a common practice for land owners to monopolize a considerable percentage of area payments paid to tenants. As regards the investigated year, the ratio for this monopolization turned out to move around 50%. Consequently, it turned out that in the previous cropping year, returns enabled tenants to pay tenancy fees to the land owners under all investigated land quality conditions in wheat only if tenants expected to have a 5% interest on the value of assets other than land. For corn, on the one hand, low 2004 autumn prices made tenancy fees away and on the other hand, even 2005 prices did not guarantee decent levels of paid fee when tenants expected returns on their assets other than land larger than 5%.

Irodalomjegyzék

- Buzás F.E. –Supp, Gy. (2004): A silókukorica termelés gazdasági elemzése ökonómiai modell alapján *Gazdálkodás*, 2004/6 szám, 21-31p.
- Tanka Endre (2000): Föld és elsajátítás *Agroinform Kiadó Budapest* 186 – 189. p.
- Pfau Ernő (2004): A mezőgazdasági vállalkozások termelési tényezői, erőforrásai (egyetemi jegyzet) 78 – 83. p.
- Pfau Ernő (2005): Egyetemi előadás anyaga
- Szűcs István (1998): A föld ára és bére *Agroinform Kiadó Budapest* 43 – 47. p.
- Posta László (1997): Tulajdonosi és vállalkozói érdekek a földhasználatban (kandidátusi értekezés) *Debrecen* 1997. 122 –135. p.

ZUM BERATUNGSBEDARF VON ÖKOLOGISCH WIRTSCHAFTENDEN LANDWIRTEN

Petra Maier- Christine Rüter

*Universität Rostock Agrar- und Umweltwissenschaftliche Fakultät
Institut für Management ländlicher Räume*

Der ökologische Landbau findet auch in den neuen EU-Beitrittsländern zunehmend neue Anhänger. In Ungarn werden derzeit ca. 150.000 ha LF nach den Regeln des ökologischen Landbaues bewirtschaftet, was einem Anteil von über 2 % an der gesamten landwirtschaftlichen Anbaufläche entspricht. Der Zuwachs im Vergleich zum Vorjahr beträgt etwa 15 % (ca. 16.000 ha). Laut des ungarischen Landwirtschaftsministeriums soll der Umfang der ökologischen Anbaufläche bis 2006 auf ca. 400.000 ha ansteigen. Die Erfahrungen aus Deutschland zeigen, dass eine sich an den Bedürfnissen der ökologisch wirtschaftenden Landwirte orientierende Beratung, zur Ausweitung des ökologischen Landbaues und Stärkung der betrieblichen Wettbewerbsfähigkeit beitragen kann.

Mit der Wende in der Agrarpolitik hat die Bundesregierung unter anderem eine stärkere Ausdehnung des ökologischen Landbaues zum Ziel erklärt. Damit dieses Ziel erreicht und langfristig gesichert werden kann, ergibt sich die Frage, welchen Beitrag eine an die Bedürfnisse ökologisch wirtschaftender Landwirte angepasste landwirtschaftliche Beratung hierzu liefern kann. Im Rahmen einer an der Agrar- und Umweltwissenschaftlichen Fakultät betreuten Diplomarbeit, wurde der Beratungsbedarf von ökologisch wirtschaftenden Betrieben in inhaltlicher und methodischer Hinsicht ermittelt. Eine weitere Zielstellung bestand darin, Unterschiede zwischen der Beratung bereits umgestellter Betriebe und der Umstellungsberatung sowie Differenzierungen zur Beratung konventioneller Landwirte herauszuarbeiten. Mit derzeitig 7,7 % Anbaufläche besitzt der ökologische Landbau eine große Ausweitung in Mecklenburg-Vorpommern. Deshalb wurden die Untersuchungen in diesem Bundesland durchgeführt.

Mithilfe von Fallstudien wurde die Beratungssituation von hiesigen Öko-Landwirten erfasst. Außerdem wurden mittels schriftlicher

Befragung die Erfahrungen von Öko-Beratern hinsichtlich der von ihnen angebotenen und von Landwirten angeforderten Beratung ermittelt. Die Fallstudien wurde in Form von acht, personenzentrierten Interviews durchgeführt, denen ein Interviewleitfaden mit Fragestellungen

- zur Umstellungsberatung,
- zur Beratung nach der Umstellungsphase,
- zu speziellen Beratungsinhalten und
- zur Beratungsmethodik zugrunde lag.

Kriterien für die Auswahl der interviewten Betriebe waren ihre territoriale Lage im Untersuchungsgebiet, die ökologische Wirtschaftsweise und ihr Status als Haupterwerbsbetrieb. Es wurden jeweils zwei Betriebe mit den Produktionsschwerpunkten Marktfrucht und Futterbau sowie zwei Gemischtbetriebe mit Direktvermarktung ausgewählt. Zur näheren Betrachtung der Umstellungsberatung wurden zwei Betriebe, die sich in der Umstellungsphase befanden, befragt. Aus den Fallstudien lassen sich aufgrund der begrenzten Anzahl nur tendenzielle Ergebnisse ableiten.

Die Erfahrungen der bundesweit tätigen Berater wurden durch eine postalische Befragung mittels Fragebogen erfasst. Dieser Fragebogen enthielt allgemeine Fragestellungen zur Beratertätigkeit, zu angebotenen und nachgefragten Beratungsinhalten sowie zur Beratungsmethodik. Die Berater sind als „Berater für die Umstellungsberatung“ bei der Geschäftsstelle Ökologischer Landbau registriert, so dass davon ausgegangen werden kann, dass sie über ausreichend Erfahrung in der Beratung ökologischer Betriebe verfügen. Nach einer anonymen Auswertung der Interviews bzw. Antworten der Berater erfolgte eine Gegenüberstellung der in den Befragungen erzielten Ergebnisse, wobei festgehalten werden muss, dass es sich um zwei nicht identische Vergleichsgruppen handelt. Dennoch ließen sich einige verallgemeinerungswürdige Tendenzen ableiten.

Betriebswirtschaftlicher und produktionstechnische Fragen bilden den Schwerpunkt

Da in Mecklenburg-Vorpommern keine Offizialberatung existiert, war in allen Fallstudien eine private *Beratungs- GmbH* als beratendes Unternehmen tätig, das in den meisten Fällen von den interviewten Klienten selbst kontaktiert worden ist. Die befragten Berater sind in unterschiedlichen Organisationsformen, hauptsächlich aber in privaten Beratungsunternehmen und Anbauverbänden tätig. Sie wurden in der Regel vom Klienten direkt angesprochen.

Tabella 1: Beratungsinhalte aus Sicht der Berater

(Angaben in %; Mehrfachantworten möglich)

	Umstellungs- beratung	Beratung bereits umgestellter Betriebe
Antragstellung für Fördermittel	76	55
Düngung	74	63
Fruchtfolge	71	55
Saatgut	61	53
Pflanzenschutz	58	47
Betriebsplanung	58	55
Direktvermarktung	58	58
Arbeitsorganisation	39	53
Absatz über Erzeugergemeinschaft	55	50
Schuldenablösung, Umschuldung	16	26

Quelle: Eigene Erhebung

Die Beratungsinhalte während der Umstellungsphase liegen den Erfahrungen der Berater zufolge verstärkt im produktionstechnischen und betriebswirtschaftlichen Bereich, Hilfestellungen zur Antragstellung für Fördermittel werden am häufigsten nachgefragt (vgl. *Tab. 1*).

Von Betrieben, die bereits die Umstellungsphase durchlaufen haben, wird zu ähnlichen Themenstellungen Beratung nachgefragt wie von Umstellungsbetrieben, jedoch ist laut Angaben der Berater ein zunehmender Beratungsbedarf auf sozioökonomischem Gebiet, insbesondere im Bereich der Schuldenablösung bzw. Umschuldung zu beobachten. Innerhalb der Fallstudien treten im Vergleich zu den

Erfahrungen der Berater lediglich bei den bereits umgestellten Betrieben Differenzierungen auf. Hier kann eine erhöhte Nachfrage nach betriebswirtschaftlicher Beratung festgestellt werden. Das Beratungsangebot der befragten Berater entspricht weitestgehend dem Beratungsbedarf von umgestellten Betrieben (*siehe Abbildung 1 und 2*).

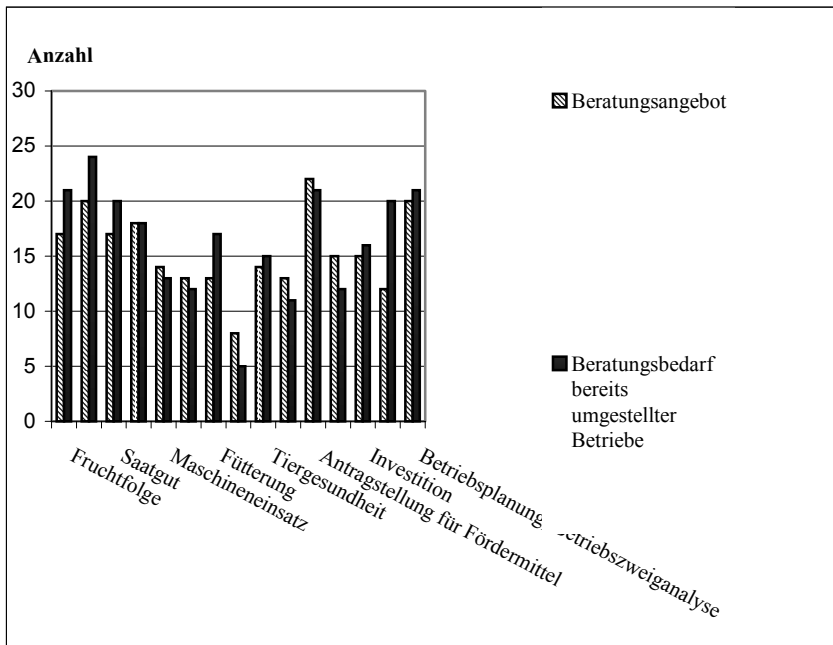

Abbildung 1: Vergleich von Beratungsangebot und Beratungsbedarf aus Sicht der Berater (Schwerpunkt Produktionstechnik und Betriebswirtschaft)

Quelle: Eigene Erhebung

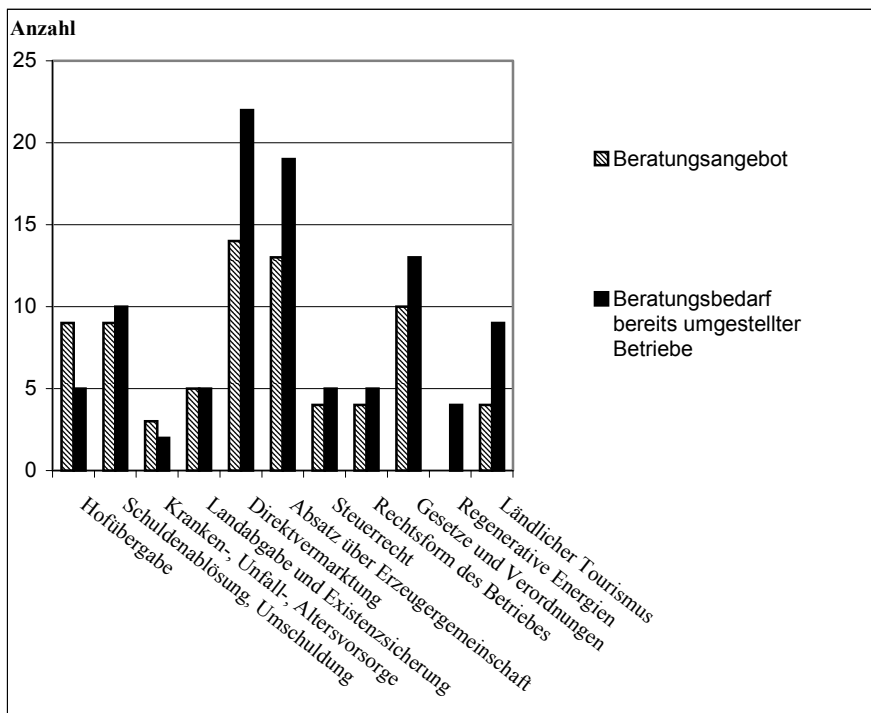

Abbildung 2: Vergleich von Beratungsangebot und Beratungsbedarf aus Sicht der Berater (Schwerpunkte Sozioökonomie, Vermarktung, rechtliche Fragen)

Quelle: Eigene Erhebung

Gleiches gilt auch für die Beratung von Betrieben, die sich noch in der Umstellung befinden. Künftige Beratungsschwerpunkte werden von beiden Untersuchungsgruppen in der Betriebswirtschaft, der Produktionstechnik und der Vermarktung gesehen. Die Mehrheit der befragten Berater und Landwirte schätzen den zukünftigen Beratungsumfang steigend oder zumindest gleichbleibend ein.

Als häufigste und nach Meinung der Landwirte effektivste Kommunikationsform stellte sich der Hofbesuch heraus. Wichtigstes Kriterium eines Beraters ist seine Fachkompetenz, die sich aus aktuellem Fachwissen und den Praxiskenntnissen zusammensetzt. Als Erfolgskriterium der Beratung werden von beiden Untersuchungsgruppen die verbesserte Betriebsorganisation genannt. Während die Mehrheit der Berater eine Verbesserung des finanziellen Betriebsergebnisses für das wichtigste Kriterium

halten, fühlen sich die Landwirte in erster Linie durch die Beratung in ihrer Entscheidungskompetenz gestärkt.

Schlussfolgerungen

Im Rahmen der Untersuchung konnten bei den ökologisch wirtschaftenden Landwirten in Mecklenburg-Vorpommern im Vergleich zu den Erfahrungen der bundesweit tätigen Berater nur geringfügige Differenzierungen im inhaltlichen Beratungsbedarf festgestellt werden. Diese äußern sich in einer verstärkten Nachfrage nach betriebswirtschaftlicher Beratung. Nach Vergleich der vorliegenden Ergebnisse mit Untersuchungen zur Beratung konventionell wirtschaftender Landwirte, konnten keine grundlegenden Unterschiede zwischen den Inhalten und Methoden der Beratung für konventionell wirtschaftende Landwirte sowie für die ökologisch wirtschaftenden Landwirte festgestellt werden. Während der Umstellungsphase ist hingegen eine spezielle Öko-Beratung notwendig, da der Wechsel zwischen konventioneller und ökologischer Bewirtschaftungsform erhebliche Veränderungen im Betriebsablauf bedingen sowie eine große Lern- bzw. Umstellungsbereitschaft beim Landwirt erfordern. Als Beitrag zur langfristigen Sicherung der Wirtschaftlichkeit der bereits ökologisch produzierenden Betriebe und zur Erreichung der gesellschaftlichen Zielsetzung ist über eine staatliche Förderung der Beratung ggf. durch Mittelumschichtung nachzudenken. Diese könnte einerseits als Teilübernahme des Beratungshonorars geschehen, andererseits kann eine gezielte, an die Erfüllung festgelegter Qualitätskriterien gekoppelte Bezuschussung der Beratungsunternehmen erfolgen. Hinsichtlich der Schaffung eines Qualitätsstandards für die Beratung, der Ermittlung der geeignetsten Organisationsform der Beratung und der Vernetzung von bestehenden Beratungsstrukturen besteht weiterer Forschungsbedarf.

A SZAKTANÁCSADÁS SZEREPE AZ ÖKOLÓGIAI GAZDÁLKODÓK KÖRÉBEN

Összefoglalás

A német szövetségi kormány agrárpolitikájában meghatározó szerepet játszik az ökológiai gazdálkodás további kiterjesztése. E cél elérésében a szaktanácsadás szerepe megnőtt, hiszen a termelők információigénye nemcsak a termelés technológiai folyamataira, hanem üzemgazdasági, szociális kérdésekre is kiterjed. A tanulmány nyolc szaktanácsadással foglalkozó vállalkozás körében végzett kérdőíves felmérés eredményét foglalja össze.

A még most átalakuló, az ökológiai gazdálkodást bevezetni kívánó gazdálkodók elsősorban a támogatási formák, a trágyázás, a növényvédelem, a vetésforgó és a vetőmagvak iránt érdeklődnek, tehát alapvetően a termelés technológia folyamatát kívánják alaposan megismerni és természetesen arra kíváncsiak, hogy az állam mennyiben járul hozzá a gazdálkodásukhoz. Az átállás időszakában igénylik leginkább a szaktanácsadó munkáját.

A már ökológiai gazdálkodást folytató gazdálkodók elsősorban a trágyázási formák, a vetőmagvak, a tervezés és a közvetlen értékesítés lehetőségei iránt érdeklődnek. A termelés feltételeit már ismerik, a hatékonyság és a hozamok növelésére törekednek, valamint a termékek értékesítési piac kívánják bővíteni.

A megkérdezettek szerint a szaktanácsadók szakmai felkészültsége is rendkívül fontos szerepet játszik a termelők döntéshozatalánál, a szaktanácsadónak elméleti és gyakorlati ismeretekkel egyaránt rendelkeznie kell.

A termelés technológiai eljárásaira, üzemgazdasági kérdéseire, valamint szociális, értékesítési és jogi kérdések tekintetében a szaktanácsadók által nyújtott szolgáltatások, információk és a termelők információ igénye között vannak eltérések, azaz a kereslet és kínálat még nincs teljesen összhangban.

A termelők igénye az ún. öko-szaktanácsadás iránt nagy, természetesen ezt meg kell fizetni. A költségek teljes vagy részbeni átvállalásában az államnak növekvő szerepe lesz a jövőben.

A TÁRSADALMI TŐKE SZEREPE A VIDÉKFEJLESZTÉSBEN

Szabó Gábor - Katonáné Kovács Judit - Popovics Péter

*Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum,
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

Tanszékünk egy EU K+F kutatás (EUROLAN) keretében harmadik éve foglalkozik a marginalizáció mezőgazdasági vonatkozásaival, a vidékfejlesztés területén potenciálisan adódó új lehetőségekkel. A közös munka során figyeltünk fel a társadalmi tőkével kapcsolatos fontos összefüggésekre, melyeknek kutatását a vidékfejlesztés, és ezen belül a mezőgazdaság területén is rendkívül fontosnak tartjuk. Tanulmányunk a rövid szakirodalmi áttekintést követően, a társulási készségnek az agrártársadalmon belüli gondoljaival foglalkozik.

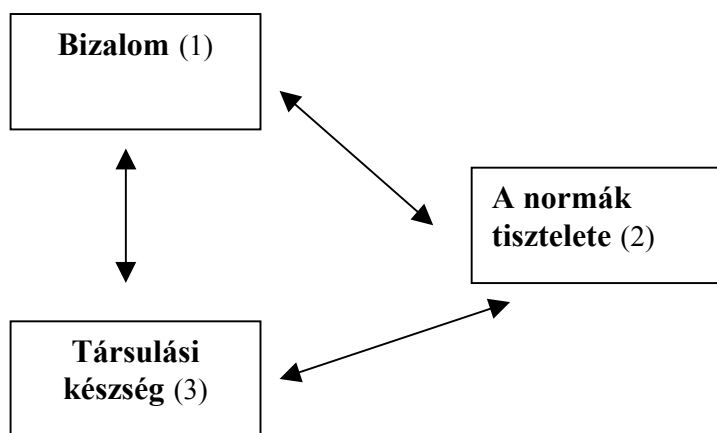
Tőkejavak – a társadalmi tőke fogalma

A társadalmi tőke fogalmának bemutatása elsősorban Wolz és munkatársainak (IAMO) 2004-es publikációjának fordítására épül, ehhez kapcsolódóan idézünk irodalmakat, melyeknek egy részére a tanulmányban is utalás történik.

Wolz és társai munkájában megjelenik, hogy a társadalmi tőke megalkotása, ha pénzt mindig nem is, de időt és erőfeszítést igényel. Talán ennél is fontosabb, hogy *felépítése sok időt vesz igénybe, de viszonylag gyorsan lerombolható.*

A társadalmi tőke fogalma az 1980-as években vált igazán ismertté, olyan szociológusok által, mint Bordieu, Coleman valamint a politikai tudományokkal foglalkozó Putnam. A közgazdaságtanban a 90-es évek második felében, világbanki kezdeményezés kapcsán nyert teret. A közgazdászok között vitatott a társadalmi tőke önálló termelési tényezőként való megjelenése. Van, aki a társadalmi tőke fogalmát úgy veti fel, hogy a legújyszerűbb ötletek sem érnek sokat, ha az egyénnek nincs kapcsolata hogy másokat informáljon, segítsen, javítson és elterjessze munkáját. Míg a humán tőke a személyekben gyökerezik, a társadalmi tőke a kapcsolatokban. (Wolz et al., 2004:409)

A társadalmi tőke eltérő értelmezésének magyarázatát az adja, hogy különböző szerzők más szempontból vizsgálják ezt a fogalmat. Ezek a nézőpontok az életben összefüggnek és átfedik egymást. A *megnyilvánulás szerinti közelítés alapján* a társadalmi tőke normákat, értékeket, bizalmat, viselkedést és hitet jelent egy, „a mi csoportunkon” („we-group”) belül. Ez szubjektív és nehezen értékelhető megközelítés. A nehéz meghatározhatóság ellenére, több szakíró is ezt a megközelítést próbálja definiálni, ezt tartja az egyik legfontosabb aspektusnak. *Štulhofer munkájában a következő módon ábrázolja a társadalmi tőke szerkezetét:*

1. ábra: A társadalmi tőke szerkezete. Štulhofer(é.n.)

Figure 1: The structure of social capital. (1) Trust (2) Respect for norms (3) Associatedness

Putnam(1993) értelmezése szerint a társadalmi tőke *hálózatokat, normákat és bizalmat* jelent, melyek elősegítik a közös haszon érdekében végzett koordinációt és együttműködést. Bár jelen tanulmány ezt a területet nem részletezi, Magyarországon a társadalmi tőke feltételezett hiányának egyik alapvető oka ezek gyengeségében keresendő. A probléma feltárásánál a későbbiekben fontos lehet a *mikroszintű* megközelítés is, melyben a családok szerepének vizsgálata, mint a kapcsolat építés első lépcsőfoka meghatározó jelentőségű. Fukuyama (2000) a társadalmi tőke hiányának okai közé sorolja az információs társadalom társadalmi értékekre kifejtett negatív hatását is.

A következőkben a *nyomon követhető, kapcsolat típusa szerinti megközelítést* alkalmazzuk. Megvizsgáljuk a társadalmi tőke vidékfejlesztésben betöltött szerepét, Rose (in: Wolz, 2004) megközelítését figyelembe véve, mely szerint a társadalmi tőke informális társadalmi hálózatokból, valamint formális szervezetekből áll, melyeket egyének és háztartások vesznek igénybe, hogy termékeket állítsanak elő és szolgáltatásokat nyújtsanak saját fogyasztásra, cserére vagy eladásra.

A társulási készség problematikája a magyar mezőgazdaságban

Štulhofer modelljében a *bizalom, a normák és a társulási készség* egy szorosan összefüggő, oda-vissza csatlakozáson alapuló *rendszer* alkot. Az elmúlt két évben számos alkalommal volt alkalmunk hajdú-bihar megyei társas és egyéni gazdálkodókkal szót váltani az EU-beli magyar mezőgazdaság esélyeiről és lehetőségeiről. Beszélgetéseink során megdöbbenve tapasztaltuk, hogy milyen alacsony fokú a társulási készség a gazdák körében. Még a zöldség- és a gyümölcsstermelők körében is az volt a vélemény: „majd ha muszáj, akkor társulunk.” Ennek a magatartásnak a hátterében *igen nagymértékű bizalomhiány* húzódik meg, melynek okaira sajnos csak következtetni tudunk. A megszólított emberek ugyanis csak elvétve voltak hajlandók nyilatkozni, így egzakt mérési eredményeket nem tudunk felmutatni. Érdekes ellentmondásként jelentkezik ugyanakkor, hogy a megye legkülönbözőbb területein a gazdálkodók egyöntetűen *a feldolgozó és a kereskedelmi szférával kapcsolatos kiszolgáltatottságukat jelölték meg legfőbb közös problémának*. (A kis- és közepes méretű egyéni gazdaságokban gazdálkodók ezen túlmenően, az információ hiányt és a szaktanácsadás gyengeségeit is gyakran megemlítették.) Terjedelmi korlátok miatt tanulmányunkban csupán *két érdemi kérdésre* keressük a választ.

Először: mi az oka a fent említett nagyfokú bizalomhiánynak, mely a társulási készséget jóformán megbénította?

Másodszor: miként lehet ezen a társadalmi attitűdön érdemben változtatni? Napjainkban ugyanis számos fórumon elhangzik, hogy gyenge a mezőgazdasági termelők társulási készsége, de az okokról és főleg a megoldási lehetőségekről alig esik szó.

A bizalomhiány, a társulási készség háttérbe szorulásának okai

E kérdésfeltevés kapcsán azt a leegyszerűsítő indokot szokták általában felvetni, hogy a magyar parasztságnak bekényszerítése a mezőgazdasági szövetkezetekbe (1958-1962), olyan mély nyomot hagyott a társadalomban, amelynek a következményeivel ma is számolni kell. Ebben van igazság, de csak részigazság, mert alapvetően csak az idős, 60 éven felüli emberek emlékképeiben élnek ezek a tapasztalatok. A termelőszövetkezetekben és az állami szektor különböző ágazataiban szocializálódott fiatalabb korosztályok társulási készségének hiánya *alapvetően* nem az 1960-1990 közötti évtizedekben megélt tapasztalatok következménye.

Úgy gondoljuk, hogy a rendszerváltozással bekövetkezett társadalmi-gazdasági folyamatok – remélhetőleg átmeneti – következménye a társadalmi kapcsolatok alapját képező *egymás iránti bizalom megrendülése, a társadalmi kohézió meggyengülése*. Ezt Csath (2002) tanulmánya is megerősíti: „A rendszerváltó országokban a piaci viszonyokban való átmenet folyamatában nagy mértékben sérült a társadalmi tőke.” Súlyos bizalmi deficit terheli ma társadalmunkat, ami jóval veszélyesebb és mélyrehatóbb dolog, mint a fizetési mérleg deficitjével kapcsolatos gondok. A piacgazdaság kialakulásával együtt járó „eredeti tőkefelhalmozás” folyamata a korábbinál jóval nagyobb, évtizedek óta ismeretlen vagyoni és jövedelmi különbségeket eredményezett. (Lássuk be: a kárpótlás és a privatizáció kapcsán a közösségi tulajdonban lévő állami és termelőszövetkezeti vagyon felosztására került sor, melynek során keveseknek sok jutott, a többségnek pedig kevés vagy semmi).

A községek, valamint a kis- és közepes városok lakói pontosan ismerik, hogy volt kollégáiknak, ismerőseiknek vagy rokonainak melyek az emberi, valamint szakmai erősségei és gyengeségei. Tudják azt is, hogy ki hogyan és mint gazdagodott meg, vagy került éppen a társadalom perifériájára. Látták, hogy kik és hogyan „privatizálták ki” a mezőgazdasági nagyüzemekből a jövedelmező kiegészítő (ipari, építőipari, kereskedelmi stb.) tevékenységeket. A falvak népe azt is számon tartja – ha másokat nem is érdekli - hogy az adott termelőszövetkezet volt tagjai közül ki és miért kap, vagy éppen nem kap munkát a korábbi közös gazdaság jogutód

szervezetében. A fentiek következtében ki kell mondani, hogy – a nagypolitikában folyó fejleményektől eltekintve is – az embereknek minden okuk megvan az egymás iránti bizalmatlanságra. Alapvető emberi tulajdonság, hogy akiben nem bízom, azzal csak kényszerhelyzetben szövetkezem, de akkor is csak addig vállalom vele közösséget, amíg feltétlenül szükséges. *Mit lehet akkor tenni?*

A bizalmi deficit mint társadalmi attitűd megváltoztatásának szükségessége, lehetősége és az elmozdulás irányai

Régi alapigazság: a jó hírnevet és az ezt megalapozó bizalmat, gyorsan el lehet veszíteni, megalapozni és különösen visszaszerezni jóval hosszabb időt vesz igénybe. A magyar gazdáknak azonban nem áll hosszú idő rendelkezésükre az egymás iránti bizalom visszaszerzésére. Vitán felüli, hogy az elmúlt mintegy 15 évben kialakult társadalom-pszichológiai válsághelyzetben változtatni kell, mert különben a magyar gazdáknak döntő többségének esélye sem lesz a versenyben maradáshoz. A kérdés az, hogy ezt az új folyamatot ki(k) generálják? Mi legyen a „kovász”?

Kézenfekvőnek tűnik, hogy a közös „ellenfelekkel”, különösen a multinacionális élelmiszer-feldolgozóiparral és élelmiszer-kereskedelemmel szembeni „ellensúlyozó erő” (Szabó G.G.,2002) megteremtése képezi azt a közös érdeket, amely a gazdasági feltételek és a társadalmi státus szempontjából rendkívül inhomogén gazdátársadalom szövetkezése számára az „élesztő” lehet. (A szövetkezés alatt itt nem feltétlenül szövetkezeti formációt értünk!)

Milyenek a lehetőségek és az esélyek a társulási készség felélesztésére és kibontakoztatására? Anélkül, hogy az egyes horizontális vagy vertikális kooperációs formák előnyeinek és hátrányainak taglalására vállalkoznánk, két alapvető szempontra hívjuk fel a figyelmet.

Előszőr: az együttműködésnek el kell érnie egy kritikus koncentrátsági fokot – pl. a zöldség- és gyümölcsértékesítéssel foglalkozó mórakerti Mórakerti Szövetkezet (Szabó G. G.- Kiss A., 2003)–, mely a termékek meghatározott volumenére, faj- és fajtaválasztékára, valamint egyöntetű minőségére alapozódik. Ez azt jelenti a gyakorlatban, hogy az elsődleges szövetkezések (szövetkezetek, TЭСZ-ek, BЭСZ-ek stb). mellett, másodlagos, az

előzőeket ernyőszerűen összefogó, kooperációs és integrációs szervezeteket kell létrehozni a kellő mértékű érdekérvényesítés céljából.

Másodszor: tekintettel arra, hogy az élelmiszer-kereskedelmi láncok az élelmiszer-feldolgozókat is szorongatják, meg kell kísérelni „az ellenségem ellensége a barátom” ősi elv alkalmazását, azaz adott esetben stratégiai szövetséget célszerű kötni az élelmiszer-feldolgozókkal. Erre elsősorban a romlandó, illetve a nagy fajlagos szállítási költségigényű mezőgazdasági termékek esetében látunk lehetőséget.

E szövetség megkötésének és eredményes működtetésének természetesen az az alapvető feltétele, hogy az alapanyag termelők magukévá tegyék azt az alapvető normát, mely szerint az adott szó kötelez. A feldolgozó és kereskedelmi vállalatok ugyanis gyakran és eredményesen alkalmazzák a „szalámi politikát”, azaz az „oszd meg és uralkodj” gyakorlatát a termelők egységes fellépésének megakadályozása, vagy éppen szétzilálása érdekében. (Többek között pl. egyes tejfeldolgozó üzemek egyik kedvenc „fegyvere” ez a magatartás.)

Végezetül még további két fontos dologra hívjuk fel a figyelmet. Széttagolt és ezért erőtlen *érdekképviselési rendszerrel* nem lehet, vagy csak szélsőséges módon – tüntetések révén – eredményeket elérni, melyek a körülmények következtében többnyire csak átmeneti jellegűek.

Végül, de nem utolsósorban, az *államigazgatás* központi és területi szerveinek a maguk sajátos eszközeivel – pl. a piaci intézményrendszer valamint a hatósági tevékenység megfelelő működtetésével – az eddiginél hatékonyabban és eredményesebben kell szolgálniuk a magyar gazdákat.

THE ROLE OF SOCIAL CAPITAL IN RURAL DEVELOPMENT

The term “social capital” has become popular during the 1980s, particularly by the studies of sociologists. In economics the concept gained prominence during the second half of the 1990s. Our department faced with the importance of social capital in agriculture and rural development through an EU- project "Strengthening the Multifunctional

Use of European Land : coping with marginalisation (EUROLAN)”. In connection with our study two understandings of social capital is used. One is cognitive social capital, which refers to trust, shared norms and associatedness, the other respects to relationship. We encountered with the problem of lack in social capital (trust, associatedness) in Hajdú-Bihar county, where farmers complained about the limited access alongside the food chain (processing, marketing), as one of the biggest trouble. As the result of transition process new informal networks were formed, which are based on personal connections. These informal networks are closely tight and remain in general closed to outsiders. The time is very important factor in the future. Farmers have to find the way to build up networks with countervailing power otherwise they will get out of the market. Trust is the most important element of these networks, which takes a long time to build up, but can be relatively easily destroyed.

Irodalomjegyzék:

- Csath M. (2002): Erős társadalmi tőke, sikeres nemzet. Valóság XLV. évf. 5.szám 82-92
- Fukuyama, F. (2000): A Nagy Szétbomlás. Az emberi természet és a társadalmi rend újjászervezése. Európa Könyvkiadó Budapest
- Putnam R. D. (1993): The Prosperous Community. Social Capital and Public Life. American Prospect Online. 1993.03.21.
<http://www.prospect.org/web/printfriendly-view.www?id=5175>
- Štulhofer A. (é.n.): Dynamics of social capital in Croatia 1995-1999. Department of Sociology, Faculty of Philosophy, University of Zagreb
- Szabó G. G.-Kiss A. (2003): A Termelő Értékesítő Szervezeteknek (a TЭСZ-ek) gazdasági szabályozása az Európai Unióban és Magyarországon. Európai Fórum, 2003. 3-4. sz. 103-121.
- Szabó G. G. (2002): A szövetkezeti vertikális integráció fejlődése az élelmiszer-gazdaságban. Közgazdasági Szemle, XLIX. évf. március 235-250.
- Wolz, A.-Fiege U.-Reinsberg, K. (2004): The Role of Social Capital in Promoting Institutional Changes in Transitional Agriculture. In: Role of Institutions in Rural Policies and Agricultural Markets. (Eds.: Van Huylenbroeck G., Verbeke W. and Lauwers L.) 2004 Elsevier B.V.

A CSALÁDI GAZDASÁGOK LÉTESÍTÉSÉNEK TŐKESZÜKSÉGLETE

Székely Csaba

Szent István Egyetem,

Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

Bevezetés

A mezőgazdaság köztudottan tőkeigényes tevékenység, amely ráadásul nagyon hosszú létesítési és megtérülési idővel jellemezhető (Takács, 1999). Éppen ezért nagyon ritkán fordul elő, hogy gazdaságokat újonnan, „zöldmezős” beruházásként létesítenek. A mezőgazdasági üzemek, különösen a családi gazdaságok általában több évtized alatt, a következő generációkra hagyományozottan jönnek létre és fejlődnek. A Magyarországon az 1950-1990 között létrehozott állami gazdaságok alapját többnyire a korábbi nagybirtokok, a termelősövetkezetekét a tagok korábbi gazdaságai képezték. Csak az 1970-es években bontakozott ki egy jelentősebb fejlesztési hullám, amikor nagy arányú állami támogatást biztosítottak szakosított állattartó telepek létesítésére. A fejlesztések általában lépésről lépésre, a mindenkori jövedelmezőségi helyzetre és szerencsés esetben az állami támogatásra alapozottan történtek.

Magyarországon a rendszerváltás időszakában lezajlott tulajdonosi és strukturális átrendeződés következtében azonban elkerülhetetlenek bizonyult részben, vagy teljes egészében új gazdasági egységek, így mezőgazdasági vállalkozások létrehozása is. Ezek egyrészt meglévő földterületre és eszközökre, állatállományra épültek, azonban a nagyüzemek megszüntetésével, vagyonának felosztásával, ritkán maradtak meg minden tekintetben működőképes kisebb egységek. Ez a helyzet Magyarországon óriási tőkeigényt és hosszú átalakulási folyamatot vetített előre.

A Gödöllői Agrártudományi Egyetem 1990-ben olyan kísérleti és tangazdaság létrehozását határozta el, amely az új agrárstruktúra egyik lehetséges üzemi típusa, a közepes méretű családi gazdaság modelljeként szolgálhat. Bár a Józsefmajori Kísérleti és Tangazdaság létrehozása speciális esetnek tekinthető, mégis sok hasznos tapasztalat szűrhető le a gazdaság létesítéséből az ilyen

típusú, és méretű családi gazdaságok tőkeszükséglete szempontjából.

Célkitűzések

A kísérleti és tangazdasággal kapcsolatos első tervkoncepciót 1990-ben, még a telephely végleges kiválasztása előtt nemzetközi (német-holland-magyar) együttműködésben alakították ki. Az akkori elképzelések szerint a létrehozandó gazdaságnak a következő fő célokat kellett szolgálnia (*Székelly, 1992*):

- a természeti erőforrásokat megóvó integrált gazdálkodás racionális kialakítása,
- a kis- és nagyobb méretű családi gazdaságok hatékony vezetéséhez szükséges szakismeretek átadása,
- gazdasági gyakorlatok és szemináriumok tartása,
- a gazdaság adatainak felhasználása kutatásokhoz, oktatási esettanulmányokhoz,
- szakmai bemutatók tartása mezőgazdasági szakemberek és gazdálkodók részére,
- a termelési folyamatok és ágazatok adatainak rögzítéséhez, az irányításhoz szükséges eszközök, módszerek kifejlesztése, kipróbálása,

A koncepció kidolgozói arra törekedtek, hogy a gazdaság lehetőség szerint akár több üzemi forma modelljéül is szolgáljon. A célkitűzések szerint egy megfelelő elszámolási rendszer teheti lehetővé a gazdaság különböző nézőpontokból történő kiértékelését (*Kuhlmann, 2003*).

1991-93: az indulási feltételek megteremtése

A gazdaság létesítésekor a legfontosabb mezőgazdasági erőforráshoz, a 270 hektáros termőterülethez állami segítséggel, ingyenes használatba adással lehetett hozzájutni. Az Egyetem kezelésbe került terület értéke mintegy 100 millió Ft, ami „alapítói vagyonnak” felel meg. Az átadott, amortizálódott, többnyire használhatatlan épületek és egyéb eszközök nettó könyv szerinti értéke 1992-ben 300 ezer forintot sem tett ki. Az alapítási helyzetben mind a föld, mind pedig az épületek értéke „holt tőke” volt, mivel megfelelő eszközök, átalakítás, állatállomány híján csak

további költségeket okozott birtoklásuk. Ebben a helyzetben nagy szükség volt tehát olyan forrásokhoz való hozzájutás, amelyekkel egyrészt meg lehetett teremteni a hiányzó infrastrukturális feltételeket, másrészt meg lehetett indítani a termelést.

Az Egyetem a PHARE program keretében támogatáshoz jutott tangazdasági rendszere korszerűsítésére, amelynek elnyerése kettős lehetőséget is biztosított: a Földművelésügyi Minisztérium az épületek felújításához, a PHARE program pedig az első fázisban a mezőgazdasági gépek vásárlásához járult hozzá. A PHARE program keretében elnyert támogatásból összesen 39,5 millió Ft állt rendelkezésre a fejlesztésekre. 1993-ban ezt az összeget további 1,2 millióval sikerült kiegészíteni, továbbá a gazdaságba kerültek a PHARE által juttatott mezőgazdasági gépek is, 4,8 millió Ft értékben. A működőképesség biztosításához ezen kívül kisebb összegű kiegészítésekre is szükség volt. Az így rendelkezésre álló keretből az alábbi fontos fejlesztési lépéseket lehetett megvalósítani 1991. és 1993. között (1. táblázat).

1. táblázat: A rendelkezésre álló kezdeti forrásokból megvalósított fejlesztések 1993-ig

Forrás és megnevezés ⁽¹⁾	érték (ezer Ft) ⁽²⁾
<i>FM költségvetés</i>	
Szakértői tervek és tendereztetés	1410
Kútfúrás és hidroglobusz helyreállítás	2131
Iroda kialakítás	69
Telefonvonal kiépítés	180
Elektromos kályha vásárlás	43
Művelési ág változtatás (földhivatali illeték)	779
1,2 tonnás kisteherautó beszerzése és vizsgáztatása	1261
A tehénistálló felújítási és átalakítási munkái	18089
Állattartási és trágya eltávolítási technológia beszerzése	9107
Szolgálati lakás, kerítés és út építés	8413
Őrzési díj	230
Összesen	41712
PHARE program	
Westfalia fejőberendezés tartozékokkal	2000
FIATAGRI 70-66 DT traktor	1516
Növénytermesztési munkagépek	1260

Összesen	4776
Egyéb források	
FIATAGRI 110-90 DT traktor <i>(4 különböző forrásból)</i>	4615
XT 4/60-as tárcsa	470
Gyűrűshenger <i>(adósság fejében)</i>	178
Számítógépek, nyomtató <i>(használt, az Üzemtani Tanszéktől)</i>	120
Telefax (Canon)	120
Bútorok <i>(használt, az Üzemtani Tanszéktől)</i>	50
Kéziszerszámok, eszközök <i>(OTKA)</i>	50
Összesen	5603
Mindösszesen	52091

Table 1: Developments at the starting period till 1993

(1) Funds and denomination (2) Value (thousand HUF)

1994-95: a növénytermesztés alapgépeinek beszerzése

A kísérleti gazdaság önálló működtetéséhez elkerülhetetlenül szükségesnek mutatkozott saját gépek beszerzése (2. táblázat)

2. táblázat: **Az 1994-95 években megvalósított fejlesztések és forrásaik**

Forrás és megnevezés ⁽¹⁾	érték (ezer Ft) ⁽²⁾
FEFA program	
Homlokrakodó 2 adapterrel (FIATAGRI 70-66 DT traktorhoz)	861
FIATAGRI 180-90 DT traktor ikerkerékkel és pótsúlyokkal	6192
RB pótkocsi (6 tonnás)	222
IH eke (5 ekefejes)	487
UNIMAT szántóföldi kultivátor 5,6 m	566
KÜHNE tárcsa 5,2 m	898
RAU MAXEM 6 soros vetőgép	1368
Mútrágyaszóró	399
RK-4 3,2 fűkasza	362
GRS 254 rendezelő	260
HESSTON hengeres bálázó	662
KF045 kapálógép	45
STIHL FS36 bozótirtó	22
DETK 103 szippantó	275
1 db 80 LE-s traktor (MTZ-80)	1179

1 db gabona vetőgép (HESSTON)	1092
1 db rotációs kasza R 142	176
Összesen	15066
<i>FM/egyetemi költségvetés</i>	
Gépszín alapozás, anyag	1250
Külső etetőtér betonpadozatának kialakítása (tehénistálló)	776
Külső aknák és a hígrágya-tároló alapozás (tehénistálló)	2177
Technológiai berendezések szerelése (tehénistálló)	782
Tereprendezés, felújítás	1095
Összesen	6080
Saját forrás (bevétel)	
Sorelzáró mechanika (vetőgéphez)	71
2 db hőtárolós kályha	50
STIHL 023 motoros fűrész	39
WAP 7600 magasnyomású lemosó	79
ABAC kompresszor	39
Összesen	278
Mindösszesen	21427

Table 2: Developments and their funds between 1994 and 1995

Ez előfeltétele volt a szarvasmarha tartás megkezdésének is, mivel a takarmányozás (különösen a nyári időszakban) elképzelhetetlen volt betakarító gépek feletti állandó rendelkezés nélkül. Mindezek miatt a fellelhető forrásokat a következő két évben elsősorban a növénytermesztés gépesítésére kellett fordítani, ugyanakkor az infrastruktúra fejlesztésére és a tehénistálló munkáinak folytatására is el kellett különíteni bizonyos kereteket.

1995 végére Józsefmajor már elég erősnek bizonyult ahhoz, hogy megtegye a döntő lépést: a szarvasmarha tartási beruházások befejezését és a tejtermelés megkezdését.

A tejtermelés megindítása, infrastruktúra fejlesztés (1996-1999)

A tejtermelés megindításával kapcsolatos munkálatok 1996. tavaszán kezdődtek el. Az Egyetem pályázatot nyújtott be a Földművelésügyi Minisztériumhoz a tejtermelés fejlesztésének támogatására, amely akkor egyik kiemelt kormányzati feladatként

30 százalékos állami támogatást élvezett. A három éves program elnyerése lökést adott az egyetemi fejlesztési források odaítélésének is. Három év alatt így – az állami támogatással együtt – 47 millió forint állhatott rendelkezésre a tejtermelési technológia kialakítására. Ezt az összeget egészítette ki a PHARE programból származó csaknem 7 millió forintos támogatás, amelyből meg lehetett vásárolni az induló állatállomány első nagy csoportját.

Az időszak fejlesztései lehetővé tették a tervezéskor elképzelt struktúra kialakítását. A tejtermelést az adott körülmények között a legkorszerűbb színvonalon sikerült kialakítani, olyan megoldásokat is megvalósítva, amelyek az országban elsőként kerültek bevezetésre. A számítógépes telepírányítási rendszerrel, az automatikus abrakadagolással, az állatok aktivitását mérő és kiértékelő rendszerrel és a tej higiénikus fejését, gyors hűtését lehetővé tevő technikákkal, továbbá egyéb megoldásokkal olyan tejtermelő ágazatot sikerült létrehozni, amely minden szempontból megfelelt az adott kor európai állattartási színvonalának. A 3. táblázat a tejtermelés infrastruktúrájának megteremtéséhez szükséges beruházásokat és azok forrásait mutatja be.

A szarvasmarha tartás bevezetése mellett számos infrastrukturális fejlesztést is végre kellett hajtani a termelés alapvető feltételeinek kialakítása (pl. vízhálózat) és a munkafolyamatok gördülékeny végrehajtása (pl. belső úthálózat) érdekében. Felépült a gépszín, amely szükség esetén a gabona átmeneti tárolásának céljait is szolgálja. 1999-ben saját forrásból áthajtó silót létesített a gazdaság, amellyel nagymértékben javulhatott a tömegtakarmánnyal való ellátás minősége. A növendéküszők második csoportja szintén saját forrásból került beszerzésre, ezzel Józsefmajor – a saját szaporulatot is figyelembe véve – 1999-re elérte a tervezett tehénállomány méretet. 1998-ban emellett még egy jelentős lépés történt: egy kombájnt lízingje, amely azóta, a lízingrészesleték és a kamatok kifizetése után, már a gazdaság tulajdonába ment át.

3. táblázat: Az 1996-99 években megvalósított fejlesztések és forrásaik

Forrás és megnevezés ⁽¹⁾	érték (ezer Ft) ⁽²⁾
FEFA program	
Takarmány kiosztó kocsi	2818
Összesen	2818
<i>Egyetemi költségvetés + állami támogatás</i>	
Tehénistálló kiegészítő építési munkái	6510
Istálló technológia szerelés	502
Külső etetőút ás világítás	2415
A fejóház és az abrakadagolás korszerűsítése	5006
Fejóházi berendezések	889
Tejszivattyú	202
Jeges-vizes tejhűtő 2500 l	2457
Trágyakihúzó szerkezetek	1833
VF 7,0 hígrágya kiszóró tartálykocsi	1598
Válogató kapu és tartozékok	1736
Gumiszőnyegek	1441
Önítatók (Oázis)	214
Inszemináló állások	149
Borjűtató berendezés	379
Abrakadagoló	85
Körbála etető	114
Növendékistálló épület (II. épület) felújítás	8577
Vízhálózat korszerűsítés	4230
Gépszín befejezés	4355
Belső úthálózat	4410
Összesen	47102
PHARE forrás	
48 db tenyészállat (21 db tehén és 27 db üsző)	6720
Összesen	6720
Saját forrás+állami támogatás	
66 db vemhes üsző	11479
Silótér építés	8081
CLAAS Classic gabonakombájn (lizing)	12556
Nissan Pick up (lizing)	2569
Összesen	34685
Mindösszesen	91325

Table 3: Developments and their funds between 1996 and 1999

A szarvasmarha tartás bevezetése mellett számos infrastrukturális fejlesztést is végre kellett hajtani a termelés alapvető feltételeinek kialakítása (pl. vízhálózat) és a munkafolyamatok gördülékeny végrehajtása (pl. belső úthálózat) érdekében. Felépült a gépszín, amely szükség esetén a gabona átmeneti tárolásának céljait is szolgálja. 1999-ben saját forrásból áthajtó silót létesített a gazdaság, amellyel nagymértékben javulhatott a tömegtakarmánnyal való ellátás minősége. A növendéküszők második csoportja szintén saját forrásból került beszerzésre, ezzel Józsefmajor – a saját szaporulatot is figyelembe véve – 1999-re elérte a tervezett tehénállomány méretet. 1998-ban emellett még egy jelentős lépés történt: egy kombájnt lízingje, amely azóta, a lízingrészletek és a kamatok kifizetése után, már a gazdaság tulajdonába ment át.

A kombájn beszerzésével a gazdaság gyakorlatilag teljes mértékben „önellátóvá” vált a gépi munkák elvégzése szempontjából és lehetővé vált az optimális betakarítási időpontok megválasztása is. Ez nagymértékben javította a gazdaság jövedelemtermelő pozícióit. Ehhez természetesen áldozatokat is kellett hozni, a törlesztések fizetésének időszakában fokozott mértékben végzett a gazdaság bér munkákat a szomszédos gazdaságok részére, a bevételek növelése céljából.

Az FVM tangazdaság fejlesztési program (2000-2003)

A Józsefmajori Kísérleti és Tangazdaság 2000-ben, más tanüzemekhez hasonlóan, pályázatot nyújtott be az Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztériumhoz a további fejlesztési elképzelései megvalósítása érdekében. A pályázat hat éves fejlesztési időszakot ölelt fel.

Az FVM pályázat fejlesztései alapján az alapvető termelési technológiák és a szükséges infrastruktúra megteremtése után olyan lépésekre lehetett koncentrálni, amelyek a kísérleti és tangazdaság valódi funkcióit: a színvonalas gyakorlati oktatást, a bemutatást és fontos üzemgazdasági kutatások megvalósítását tették lehetővé. Emellett új elméletek, eljárások gyakorlati megvalósítása is lehetővé vált (pl.: precíziós gazdálkodás, vagy a minőségközpontú irányítás). A hat éves fejlesztési terv az FVM támogatások mellett a gazdaság saját többlet bevételeinek felhasználását is előirányozta és e két fontos forrás együttes hasznosításával kívánja elérni

célkitűzéseit. A 4. táblázat a fejlesztési időszak első három évének eredményeit mutatja be.

2003-ban és 2004-ben is benyújtásra került az FVM fejlesztési pályázat, amelynek segítségével vontatott silóbetakarító gépet és a szükséges adaptereket, valamint mulcsba vetésre képes vetőgépet lehetett beszerezni.

4. táblázat: A 2000-2002. években megvalósított fejlesztések és forrásaik

Forrás és megnevezés ⁽¹⁾	érték (ezer Ft) ⁽²⁾
FVM program	
Lucerna tároló pajta (600 m ²), 2000	8961
Lucerna tároló pajta (600 m ²), 2001	9857
Precíziós műtrágyaszóró	2322
GPS elektronika műtrágyaszóróhoz	951
Alpha Vision állatmegfigyelő berendezés	1039
Digitális állatmérleg, PC-port	930
Takarmánykiosztó kocsi	8000
Silótér bővítés	5140
Összesen	28000
Saját forrás	
New Holland traktor (lízing)	5573
CLAAS Classic gabonakombajn (lízing)	6315
Hídmérleg	3130
2 db traktor pótkocsi	2186
Belső út építés	1647
2 db kiegészítő fejóállás	1231
NISSAN Pick up (lízing)	2163
Összesen	22245
Mindösszesen	50245

Table 4: Developments and their funds between 2000 and 2002

Következtetések

A tíz éves fejlesztési időszak alatt a gazdaság jelentős előrehaladást ért el. A romos épületekből korszerű technológiával termelő istállók jöttek létre, a gépállomány hatékony termelő tevékenységet tesz lehetővé. Az utóbbi időben minőségi fejlesztésekre is sor kerülhetett, ami a versenyképesség, az EU csatlakozás szempontjából alapvető követelménnyé vált. Mindezt az erők összpontosításával, a legkülönbözőbb pénzügyi források felhasználásával lehetett elérni. A gazdaság beruházásaiból, fejlesztéseiből az FVM (FM) vállalta a legnagyobb részt, célzott tangazdasági támogatásaival és az általános agrárgazdasági támogatásokkal. Az Egyetem nagymértékben hozzájárult a forrásokhoz, a különböző pályázatok befogadásához, emellett saját költségvetéséből, különösen a kritikus időszakokban meghatározó összegeket juttatott a Józsefmajori Kísérleti és Tangazdaság fejlesztésére.

A modellgazdaság az alapításkor mintegy 100 millió Ft értékű földterület használati jogát kapta meg az államtól. A 10 évig tartó fejlesztési periódusban összesen 215 millió Ft értékű épület- és gépberuházás történt. Az induló állatállomány megvásárlásához 10 millió forintra volt szükség. Emellett a termelés folyamatos viteléhez (a növénytermesztés és az állattenyésztés forgóeszköz igényének kielégítéséhez, a takarmánykészletek biztosításához) további 15 millió forint lekötésével kellett számolni. Mindezek a tételek a termőföld értéke nélkül 240 millió Ft-ot, a teljes földértéket figyelembe véve 340 millió Ft-ot tesz ki (*Székely, 2004*). Ez nagyon jelentős tőkeigény, amelynek megtérülése – a lehetséges támogatásokat is figyelembe véve – a mezőgazdasági termelés elmúlt tíz évben kialakult jövedelmezőségi helyzete alapján szinte lehetetlen lenne. A gazdasági helyzet kedvezőbbé válásával (vagy az EU közvetlen kifizetések tervek szerinti növekedésével) lehet számolni viszonylag elfogadható megtérülési idővel. Ugyanakkor a gazdaság eszközeinek piaci értéke (termőföld, állatállomány) értéke fokozatosan növekszik, ami igazolhatja a gazdaság létesítését.

A modellgazdaság Magyarországon viszonylag kedvező helyzetben volt a források megszerzését illetően. Ugyanakkor - az EU-15 hasonló helyzetben lévő gazdaságait tekintve – mind a tőkeellátottságot, mind pedig a lehetséges támogatásokat tekintve

(pl. fiatal gazdák támogatása) hátrányban volt a jelenlegi versenytársakhoz képest. A jövő fogja eldönteni azt, hogy a létrehozott gazdaság fel tudja-e venni a versenyt a kedvezőbb helyzetben lévő, szerves fejlődéssel kialakult gazdaságokkal.

CAPITAL REQUIREMENTS FOR THE ESTABLISHMENT OF FAMILY FARMS

SUMMARY

Since the 1990ies a dramatic change has taken place in the structure of the Hungarian agriculture. The former large-scale farms (state farms and cooperatives) have been transformed, or have been divided into smaller companies or family farms. The period for these changes was very short and the capital available for the new companies was also restricted.

In 1992 a model farm was established at the Gödöllő Agricultural University (the predecessor of Szent István University) which can be a perfect model for medium-sized family farms. The farm is operating at 270 hectares of land, it is a mixed farm which profile is arable plant production and dairy production. The fundamental object of this farm was to realize the principles of sustainable agriculture and different economically viable management practices. The experiences of this model farm can be used in the establishment process of similar farm types.

At time of establishment a 100 million HUF value right of land use was given to the model farm from the Hungarian state. In the first ten year of development period the total sum of investments (buildings, machinery and equipment) was 215 million HUF. The cost of purchase of the livestock was 10 million HUF. The continuous production (namely to assure the current assets to plant production and animal husbandry and the stock of fodder) should have been covered by an additional 15 million HUF. The total value of these items was 240 million HUF without the value of agricultural land that is 340 million HUF with the total value of land. These capital requirements are extremely high, their return is almost impossible at the present situation of Hungarian agriculture

even so considering the potential supports and payments. In case of the possible improvement of Hungary's economic condition and the increasing value of the EU payments the date of return supposedly will decrease, whereas the market value of the farm's assets (land, livestock) will be increased gradually. The establishment of this farm can be confirmed these facts.

The model farm had very favourable conditions at the start when compared to other Hungarian farms, but compared to similar farms in the EU-15 member states (considering capital resources and the potential farm support payments such as support to young farmers) the farm had several disadvantages compared to its present competitors.

Irodalomjegyzék

Kuhlmann, F. (2003): Betriebslehre der Agrar- und Ernährungswirtschaft. DLG-Verlag, Frankfurt am Main, 603 p.

Székely Cs.(1992): Einrichtung eines Lehr- und Versuchsgutes für Betriebswirtschaftliche Forschungen in Zusammenarbeit der Lehrstühle für Landwirtschaftliche Betriebslehre der Universitäten Gödöllő und Giessen (In: Ergebnisse der zehnjährigen wissenschaftlichen Partnerschaft. Justus-Liebig-Universität Giessen, Agrarwissenschaftliche Universität Gödöllő). Gödöllő, 336 - 346. p.

Székely Cs.(2004): Versenyképes családi modellgazdaság - Józsefmajor. AGROINFORM Kiadó, Budapest, 160 p., ISBN 936 502 813 X

Takács I. – Takácsné György K. (1999): Mezőgazdasági kis- és közepes vállalkozások működésének finanszírozási kérdése. Gazdálkodás, XLIII. évfolyam 2. sz. 10-19 p. ISSN 0046-5518

AZ ÁLLATTENYÉSZTÉS TŐKESZÜKSÉGLETE KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A FORGÓESZKÖZ-IGÉNYRE*

Széles Gyula

Kaposvári Egyetem, Gazdaságtudományi Kar

Az állattenyésztés kibocsátásai révén fontos szerepet tölt be mind a hazai élelmiszerellátásban, mind a külgazdaságban, a kivitelként realizálható árualapok előállításában. Magyarországon az 1985-90. években a mezőgazdasági termelés értékének 50%-át az állattenyésztés adta, 2002-2004. időszakában viszont ez már csak 35-36%. Ellentétes ez a folyamat az Európai Unió tagországaiban tapasztalhatókkal, mivel ott az állattenyésztés-növénytermelés kibocsátásai értékének aránya 66:34. Az előzőekből tehát az következik, hogy hazánkban nagyobb arányban termelünk és exportálunk gabonaféléket, valamint egyéb növényi eredetű termékeket, az EU tagországok viszont ezeket a terményeket az állattenyésztés útján transzformálva, élő állat és állati eredetű termékek formájában értékesítik, sokkal nagyobb hozzáadott értékkel megnövelve. Ennek a tendenciának a fennmaradása, az arányok további eltolódása súlyos következményekkel járhat, nemcsak a hazai agrárium, hanem az egész nemzetgazdaság számára. A növénytermelés részesedésének további növelése egy nyersanyag-termelő, szinte „gyarmati struktúrának” minősíthető, ökológiai és ökonómiai megközelítésből egyaránt kedvezőtlennek tekinthető szerkezet irányába kényszerülne agrártermelésünk, ezáltal a nagyobb hozzáadott értéket képviselő termékeket, a tejet, a tojást, a vágóállatot stb. más országokban állítanák elő. Kihasztnátlanul maradnának fontos hazai erőforrásaink, így többek között a gyepterületek (tovább növekedne az ember egészségére ártalmas pollenfertőzés veszélye), a meglévő termelési potenciál (állatállomány, épületek, eszközök, stb.), a vidéken élő népesség munkaereje, szakmai tudása, az élelmiszeripari üzemek melléktermékeinek racionális felhasználása (cukor-, szesz-, étolaj-

* A tanulmány készült az OTKA T046631 AG 4 az FVM 45572/2004 és az NKFP 2004-4/014, valamint a TÉT D-1/04 pályázatok támogatásával.

előállítás, malomipar, stb.) a meglévő takarmánykeverő, valamint a tej- és húsfeldolgozással foglalkozó élelmiszeripari kapacitások stb. Az állattenyésztés szerepvesztése miatt az említettek mellett még számos, közvetett módon jelentkező tényező kedvezőtlen hatásával is számolni kell, ezek közül néhány fontosra külön is utalni kívánok: így például a növekvő bőrimport finanszírozása mind nagyobb terhet jelent a külkereskedelmi mérlegre, az istállótrágya termelés kiesését mind nagyobb mértékben kell egyre növekvő áru ipari eredetű ásványi trágyákkal pótolni (agrárrolló tovább nyílik), továbbá a termőtalaj potenciális termőképességét kedvezőtlenül érinti az istállótrágya révén megújítható talajélet visszaszorulása.

Az előzőekben kifejtett érvekhez kapcsolódóan, annak mintegy igazolásaként ajánlatos elgondolkodni az elmúlt 2002-2004. években ugrásszerűen megnövekedett élelmiszerimportunk, ezen belül az állati eredetű termék nagymértékű növekedésén. A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint az EU csatlakozás előtt, 2003. évben folyó áron számolva 646 millió euró értékben importáltunk élelmiszereket, italokat és dohányárúkat az EU-ból, miközben Magyarország 1222 millió Euró értékben exportált hasonló termékeket a 15 tagállamba. 2004. évben a régi uniós országokból származó import 1037 millió Euróra ugrott, miközben az oda irányuló magyar agrárexport ennél jóval kisebb mértékben, 1393 millió euróra bővült (Mihálovits, 2005.).

Az adatokból kiderül az is, mely termékek iránt mutatkozott a legnagyobb kereslet Magyarországon. A boltokban kapható hús- és húskészítmények jelentékeny része már nem magyar eredetű. Az élőállat-import 2003-hoz viszonyítva 2004-évben Forintban számolva, több mint négyszeresére, 423 százalékkal, a húskészítmények behozatala megközelítően duplájára, 192 %-kal növekedett. Másfélszeresére bővült a gabona- és gabonakészítmény-, a cukor és a dohányimport, míg a tejtermékekből „csak” 120 százalékos importnövekedést regisztráltak. Nem kétséges, hogy ez a hatalmas mennyiségű termék honnan érkezett. A KSH kimutatása szerint a régi uniós tagok Magyarországra irányuló élelmiszer-eladása 130, az újaké 145 százalékkal nőtt. A behozatal megugrása önmagában nem lenne baj, ha a magyar agrárium is ki tudta volna használni a csatlakozás teremtette előnyös piaci helyzetet, amely nem történt meg. A magyar agrárexport bővült ugyan, 2003. évhez képest mind a régi,

mind az új tagállamokra 113%-kal nőtt a kivitel, ám ez lényegesen elmarad kereskedelmi partnereink teljesítményétől. Nem csoda, hogy a korábban gyakran és büszkén emlegetett pozitív agrárkülkereskedelmi egyenleg 60 milliárd forinttal, 243 milliárd forintra mérséklődött.

A 2004. évi tapasztalatok külön is kiemelt figyelmet érdemelnek, immáron EU tag Magyarország számára. Ugyanis hiába rendelkezünk a gabonatermelés tekintetében komparatív előnyökkel, az állatállomány több mint 50%-os csökkenése miatt, a mintegy 7-8 millió tonna gabona felesleg levezetése súlyos gazdasági konzekvenciákkal járt, likviditási zavarokat okozott a vállalkozási szférában.

Az előzőekben említetteket azért is fontos kiemelni, mivel a mezőgazdasági termékek kereskedelme, a disztribúciós kapcsolatok révén, egyre inkább feldolgozott élelmiszerek formájában valósul meg. Ennek feltétele a minőség garantálására képes termelői és piaci szervezet megteremtése, a termékpályákon tevékenykedők összefogása, a jogi keretek tartalommal való megtöltése és működtetése.

Az állattenyésztésben lekötött tőke sajátosságai

Az állati eredetű termékek előállításához szükséges befektetések megvalósításához a következő területeken kell a tőke vagy erőforrás igénybevételével számolni (Pfau-Széles, 2002.)

- a termeléshez szükséges állatállomány mérete és összetétele,
- az építmény jellegű eszközállomány,
- a termelést közvetlenül szolgáló gépek, berendezések, létesítmények,
- takarmányalap,
- a termelésben lekötött eszközök működtetéséhez kapcsolódó energia és munkaköltségek járulékaival együtti fedezete.

A termék előállításához lekötött tőke mennyisége, összetétele és megtérülése állatfajonként, valamint kibocsátásonként természetesen eltérő. Üzemgazdasági számításokkal igazolható, hogy a legnagyobb tőkelekötést a tejtermelés igényli, amelyhez viszonyítva a többi ágazat eszközigénye az alábbiak szerint kalkulálható (%) (Széles)

Tejtermelés	100
Vágósertés-előállítás	63
Étkezési tojástermelés	41
Vágóbaromfi előállítás	33

Az előzőekben felsoroltakból az is következik, hogy az ágazatok jövedelemhelyzete – az újratermelés fenntartásából is megközelítve – akkor kiegyenlített, ha a költségarányos jövedelmezőség például a tejtermelésben legalább harmadával nagyobb, mint a vágósertés-, és két és félszer több, mint a vágóbaromfi illetve az étkezési-tojástermelésben. Ezek az arányok az elmúlt évtizedekben (1975-2004. évek) nem érvényesültek, így a termelést csak jelentős mértékű állami szerepvállalással (beruházási és üzemviteli támogatás) lehetett fenntartani, amely gyakran az erőforrások (drága épület és technológia, költséges tenyészállat-import) pazarló felhasználásával járt együtt. Ez a helyzet a piacgazdaságra történő fokozatos áttéréssel, majd az EU-hoz 2004. május elsejével történő csatlakozásunkat követően alapvetően megváltozott.

Az előzőekben már említésre került, hogy az állati eredetű termék előállításban lekötött tőkéből nagy, az összes eszközállományból 35-38%-ban a termeléshez szükséges állatállomány részesedik. Az állatállomány összetételén az üzemgazdaságtan az állomány kor, évek, és hasznosítási mód szerinti megoszlását értjük. Az állatállomány szervezett mozgása, forgalma az állatállomány forgója, amely azzal van összefüggésben, hogy az év folyamán az egyes csoportokra bejutó és onnan a következő csoportra átlépő állatok egyedileg és számbelileg folytonosan változnak, miközben az állomány újra termelődik és a tervezett termék meghatározott időben, mennyiségben és minőségben kibocsátásra került.

Az állatállomány szervezett mozgása, forgalma az állatállomány forgója, amely azzal van összefüggésben, hogy az év folyamán az egyes csoportokba bejutó és onnan a következő csoportba átépülő állatok egyedileg és számbelileg folytonosan változnak, miközben az állomány újra termelődik és a tervezett termék meghatározott időben, mennyiségben és minőségben kibocsátásra került.

Az állatállomány mozgását az állományváltozási terv rögzíti. Az állomány év közbeni forgása a munkaerő, a takarmányozás, az elhelyezés és a végtermék méretének változásával jár. Mindezek biztosítása, a feltételek kialakítása is az állományváltozási terven

alapul. Ezért szükséges az állomány évközi változását előre megtervezni, s ezáltal a változást is célszerű irányítani.

Az állattenyésztés sajátos forgóeszközigénye

A mezőgazdasági termeléshez szükséges forgóeszközök főbb csoportjait a következők alkotják:

Készletek

- Anyagok
- Áruk
- Készletekre adott előlegek
- Befejezetlen termelés és félkész termékek
- Készletek

Követelések

Értékpapírok

Pénzeszközök

A mezőgazdaság, más nemzetgazdasági ágazatoktól eltérően sajátos, csak az agráriumra jellemző speciális forgóeszközöket igényel, amelyet azért kell külön is kiemelni, mert a gazdaságpolitika, ezen belül a hitelezés és finanszírozás gyakorlata nem kezeli differenciált módon, speciális helyzetét figyelmen kívül hagyva. Ezek közül a következőket kell kiemelni, amelyek különösen az állattenyésztésben meghatározónak tekinthetők:

1. Biológiai ciklusokhoz kötöttek.
2. A forgóeszközök jelentős hányadát a gazdaságok maguk termelik meg, például a tömegtakarmány bázis fontos részét képező, üzemi felhasználású szilázs, szenázs, széna, stb. egyéb tartósított takarmányok. Ezek esetében, mivel az új termésig készletként, gyakran több hónapon keresztül tárolásra kényszerülnek, elmarad a forgalmi szakasz, amely a megtérülés szempontjából különösen figyelemre méltó.
3. Növekszik az ipari eredetű eszközök (energia, takarmánykiegészítők, gyógyszerek, stb.) felhasználása, így kiszolgáltatott és kényszerpályán mozog egy input árakban történő jövedelem-kivonással szemben (az agrárrolló nyílása ezt jól alátámasztja).

A forgóeszközök megtérülését az üzemgazdaságtan mindig is az ökonómiai elemzés kiemelt területének tekintette, mivel a lekötött forgóalapban átmenetileg kivonásra került a tőke, így gyakran saját

pénzügyi erőforrás hiányában külső, hitel keretében megszerezhető pénzeszköz igénybevételére kényszerül, amely jelentős adósságszolgálati terheket jelent a termék előállítás számára. A megtérülés alapján az agártermelési folyamat két fő csoportba sorolható:

1. Zárt ciklusúnak tekinti az olyan termény- és/vagy termék-előállítást, amelynek során az inputok (a költségek) halmozódnak, megtérüléssel csak a termelési folyamat befejezésekor számolhatunk. A biológiai ciklusokból következően ez jellemző a növényi transzformációkra (például a búza- és kukoricatermelés, stb.), amikor is árbevétel évente egy alkalommal jelentkezik. A forgótőke megtérülése a takarmánygazdálkodásban szereplő növények tekintetében még hosszabb időt igényel, gondoljunk csak a tömegtakarmány-bázisát alkotó szilázsra, szenázsra és szénára, ahol is a készletekben (a szükséglet és a veszteségforrások fedezése, biztonsági tartalék képzése) megtestesült befektetések megtérülésével az esetek nagy részében több hónapos késéssel számolhatunk. Hasonlóan elhúzódó a költségek megtérülése a vágóállat-előállításban, különösen a marhahíztlalásra jellemző, de a sertéshíztlalásban is 150-180 nap, míg a vágóbaromfi tekintetében lényegesen rövidebb, azonban a növénytermeléstől eltérően jól szervezett rotációk, állományforgók kialakításával a megtérülési szakaszok folyamatosabbá tehetők.
2. Nyílt ciklusúnak nevezi azt a termelési folyamatot, amelynek működése során a költségek a felhasználással párhuzamosan, azzal szinte egyidőben megtérülnek, mint például a tej- és árutojás előállításban. Ez kedvezően segíti a gazdasági szervezetek likviditási helyzetét azzal, hogy az árbevétel jól tervezhető, kiszámítható és a gyors megtérülés révén egységnyi mennyiségű forgótőke több termelési ciklusban felhasználható.

A mezőgazdasági termelés gyakorlatában az előzőekben bemutatott zárt és nyílt ciklusú folyamatok nem különülnek el élesen egymástól, hanem párhuzamosan, kölcsönhatásban állnak (növénytermelés – takarmánygazdálkodás – állattenyésztés – istállótrágya) tevékenységüket kiegészítve kapcsolódnak össze.

Például a szarvasmarha tenyésztésben a tejtermelés és a vágómarha előállítás szerves kapcsolata említhető.

Mind a zárt-, mind a nyíltciklusú termelési folyamatok kialakítása, az optimális üzemi szerkezetbe történő illesztése tekintetében az integrációs kapcsolatok kiépítésének sokoldalú lehetősége számos gazdasági előnnyel járhat. Ennek következtében pozitív hatása az ár jellegű, a közvetett gazdasági előnye a nem ár jellegű (forgóeszköz-szükséglet meghitelezése utólagos elszámolás mellett, fizetési határidők pontos betartása, stb.) kapcsolatban egyaránt megmutatkozik.

Az előzőekben részletesen kifejtett gondolatok alapján megállapítható, hogy a mezőgazdasági termelés forgóeszköz igényes, az összes tőkéhez viszonyított aránya 55-60%, amely főleg változó költségnek tekinthető. Néhány, főleg az állati eredetű termék előállítás ágazatban (tojás és vágóállat-termelés) az összes költség 70-75%-a éppen a forgóeszközök legfontosabb csoportjához, a takarmányköltségekhez kapcsolódik. Még ennél is nagyobb a vágósertéstermelés forgótőke lekötése, mivel a hízóalapanyag előállítása (malac-nevelés) és a hizlalás takarmány-szükségletének biztosítása az összes termelési költség 80-85%-át jelenti (Széles, 2003.).

Az előzőekből következik azon alapvetőnek tekinthető gazdasági feltétel érvényesítése, amely szerint a jövedelem nem lehet tetszőleges, arányban kell lenni a lekötött és a termék előállításához igénybe vett erőforrások értékével. Az üzemgazdasági elemzőmunkában, az ilyen jellegű kalkulációkat a jövedelemigény meghatározásában kiterjedten használjuk (Széles, 2003.). Az elvégzett gazdasági elemzések arra hívják fel a figyelmet, hogy az elmúlt 15 évben (1990-2004.) a mezőgazdasági termelésben, ezen belül az állattenyésztésben, a lekötött tőke és erre jutó tényleges jövedelem diszharmóniája volt a jellemző, amelynek okai főleg az alábbiakban foglalható össze:

1. A kedvezőtlen jövedelmi helyzet miatt nagyarányú tőkekivonás volt a jellemző, amely megmutatkozott az állatlétszám, különösen az anya- és tenyészállat állomány rendkívül jelentős visszaesésében.
2. A fiskális jellegű, nagy elvonásokkal jellemezhető gazdaságpolitika miatt termelési költségeink jóval meghaladják a konkurens országokét, így az árversenyben

hátrányunk tartósan minősíthető. Ezek: energia – árák – adók (ezen belül a kiemelten magas ÁFA) munkabérek terhelő járulékok stb.

3. Egyre elviselhetetlenebb az egyre növekvő rövidlejáratú, üzemvitelhez nélkülözhetetlen forgóeszköz-hitelek adósságszolgálati terhei (kamat, törlesztőrészlet stb., az un. THM).
4. A kicsi jövedelem-termelés miatt alig képződhet nyereségági fejlesztésre fordítható tőke, ugyanakkor a fináncsőke soha nem tapasztalt profitra tett szert 2004. évben. Példaként említhető, hogy az u.n. kamatmarzs (a bankban elhelyezett és az igénybevett tőke utáni kamatteher) Magyarországon háromszorosa az EU tizenöt tagországa átlagának.
5. Az intervenciós vákuum általánosan jellemző.

CAPITAL NECESSITY FOCUSING ON CURRENT ASSETS IN ANIMAL HUSBANDRY

SUMMARY

In his study, the author calls the attention to a special tendency gone through in a unique way in Hungary. It can be seen in the fact that the share of animal production was 50 percent within the additional value of agriculture between 1985 and 1990, while in the years 2002 to 2004, it dropped to 36 percent, which is the opposite of the trends seen in case of the EU member countries. In line with it, the import of meat and meat products and milk and milk products has significantly increased. The study previously shows the composition of allocated capital in animal production, where the size of the herd, buildings, machinery of the production and costs of living and dead labour used and the basis of feeding are the most determining factors. The highest capital allocation is needed by dairy farming, then pork and egg production and in the end poultry production follow. It calls the attention to the typical current assets of animal production, which requires differentiated consideration because of the following: It is bound to biological cycles, additionally, a great share of the assets are produced by the farms themselves (forage), which

are stored for months, thus there is not turnover to ensure the returns. The author analyses the assets of agriculture and especially the animal production from the point of the returns, thus two main groups are differentiated. One of them contains those specialisations of production, where the inputs cumulate and the returns and receipts are calculated only in the end of the production (corn, vine and fruit and some specialised animal productions, such as beef production); and it can take more than one year. In the other group, such mainly animal production types are listed, where the expenses and receipts arise during the same period (such as milk and egg production); thus achieving quicker returns, the liquidity of the enterprise is maintainable. Based on the results of detailed analysis, 55-60 percent of the allocated capital is current asset in agriculture, which is basically variable cost. In some animal producing sector, the current asset demand is even higher, as an example, hog production can be mentioned, where the costs of the piglets and the feed can reach up to 80 to 85 percent of the total production costs. The author calls the attention to that the produced income should be in proportion with the allocated capital; however it can not have been seen in the last fifteen years in Hungary. According to the analysis, the reasons for it can be the following: Due to the unfavourable income situation, extraction of the capital was seen, which is shown by the decrease of the animal herd (with more than 50 percent); the production suffers from government taxes (taxes, common charges, expensive energy, etc.); the interest rate of short term loans necessary to the agricultural production is high; and as a conclusion, there is not enough fund of development formed from the profit.

Irodalomjegyzék

- Mihálovits A. (2005.): Importdömpinget hozott a csatlakozás. Népszabadság. 2005. április 9.11.
- Pfau E. – Széles Gy. (2002.): Mezőgazdasági üzemtan II. Mezőgazdasági ágazatok gazdaságtana. Szaktudás Kiadó Ház Budapest 2002. 301-394. p
- Széles Gy.: Állattenyésztésünk főbb feszültségpontjai gazdasági megközelítésben. Tanulmány. Tejgazdaság. 2002. évfolyam, 2. szám, 8-13. p.
- Széles Gy. (2003.) : Az integráció üzemgazdasági összefüggései. Gazdálkodás. XLVII. évfolyam, 4. szám. 28-36. p.

ADOTT MEZŐGAZDASÁGI VÁLLALKOZÁS ÖNFINANSZÍROZÓ KÉPESSÉGÉNEK ELEMZÉSE

Szöllősi László

*Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum,
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

A vállalat vagyoni, pénzügyi és tőkehelyzete

A vállalkozás vagyoni- és tőkehelyzet mutatóit vizsgálva (*1. táblázat*) megállapítható, hogy a 4 év viszonylatában a forgóeszközök növekedési üteme kismértékben meghaladta a befektetett eszközökét, ennek köszönhető, hogy mintegy 5%-kal nőtt a forgóeszközök aránya.

A tőkeellátottságot vizsgálva 10% visszaesés tapasztalható 2000-hez képest. A 40%-os saját tőke arány viszonylag alacsonynak tekinthető. A vállalkozás hosszú távú eladósodottsága 2002-ig alacsony volt, ezt követően kétszeresére nőtt, köszönhetően a 2003-ban végrehajtott beruházásoknak, melyhez jelentős mennyiségű hitelt vettek igénybe. Az összes kötelezettséget viszonyítva a saját tőkéhez, látható, hogy a felhasznált idegen tőke értéke nagyobb mértékben növekedett, mint a saját tőke. Míg 2000-ben 50-50% volt az arány, addig 2003-ra az idegen tőke aránya 1,5-szeresére nőtt.

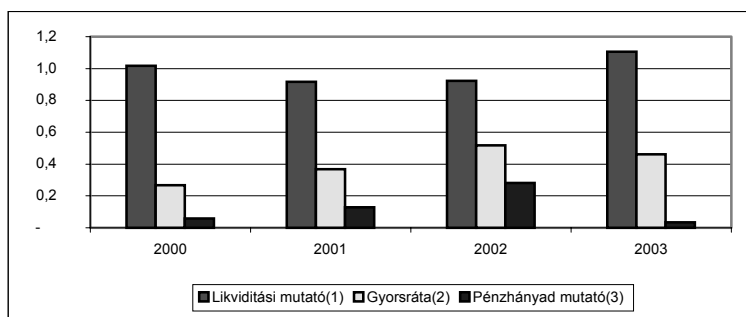
A likviditási mutató értéke akkor jó, ha 1 felett van, biztonságos, ha 1,3, sőt a hitelintézetek az adósminősítéskor 1,8 feletti értéket pontozzák kiemelkedően. A vállalkozás likviditását vizsgálva (*1. ábra*), megfelelőnek ítéltető, annak ellenére, hogy a mutató értéke a vizsgált években rendre 1,1 alatt marad. Az azonnali likviditásra kapunk választ, ha a számlálóban csupán a pénzeszközöket és a látra szóló értékpapírokat vesszük figyelembe. A mutató viszonylag magas értéke általában a szabad pénzeszközök túlzott arányát jelzi (Tétényi, 2001).

A vállalkozás jövedelmezőségi mutatóit vizsgálva (*2. táblázat*), az utóbbi években visszaesés tapasztalható, mely megegyezik az ágazatban realizált eredményekkel. A saját tőke jövedelmezősége minden évben magasabb az összes tőke jövedelmezőségénél, mely megfelel az elvárásoknak.

1. táblázat: A Kft. vagyoni- és tőkehelyzet mutatói 2000-2003 években
(M.e.: %)

Megnevezés(1)	2000	2001	2002	2003
Befektetett eszközök aránya(2)	65,0	63,9	59,8	60,1
Forgóeszközök aránya(3)	34,2	35,5	39,7	39,5
Tőkeellátottság(4)	50,6	46,2	42,0	40,5
Eladósodottság(5)	8,5	8,2	9,0	17,7
Tőkeáttétel(6)	97,5	116,4	138,2	146,9

Table 1: The company's property and capital situation in 2000-2003
Denomination(1), Ratio of invested assets(2), Ratio of current assets(3),
Ratio of owner's equity(4), Indebtedness ratio(5), Leverage(6)

1. ábra: A Kft. pénzügyi mutatóinak alakulása 2000-2003 években
Forrás: saját számítások a vállalkozás adatai alapján

Figure 1: The company's financial situation in 2000-2003
Current ratio(1), Acid test(2), Cash liquidity(3)

2. táblázat: A Kft. saját és az összes tőke jövedelmezőségének alakulása 2000-2003 években

Megnevezés(1)	2000	2001	2002	2003
Saját tőke jövedelmezősége(2)	18,0	20,6	16,8	9,9
Összes tőke jövedelmezősége(3)	9,1	9,5	7,1	4,0

Table 1: The company's return of equity and return of investment in 2000-2003

Denomination(1), Return of equity(2), Return of investment(3)

A tőkerugalmassági mutató a működés forrásvonzatát fejezi ki, megmutatja, hogy egy százalék árbevétel növekedéshez hány

százalék többletforrás szükséges. A forrásnövekedési index 2000-ról 2003-ra 269,2%, az értékesítés nettó árbevételének növekedési indexe pedig 268,0%. Ennek a két indexnek az aránya megmutatja, hogy meddig érdemes növelnünk az árbevételt újabb források bevonásán keresztül.

A vállalkozás esetében 1% árbevétel növekedésre 1,01% tőkeigény jut. Mindez egy hatékony termelésre utal, mely nem mondható el országos szinten. Amennyiben ezt az értéket megvizsgáljuk az egyes évek között is, nagymértékű ingadozást tapasztalhatunk, mindez a folyamatos beruházásoknak köszönhető, melynek eredményeként realizált árbevétel későbbi időszakra esik. (3. táblázat)

3. táblázat: A Kft. tőkerugalmissági mutatójának alakulása 2000-2003 években

Megnevezés(1)	2000	2001	2002	2003
Forrás növekedési index(2)	-	157,4	146,4	116,8
Árbevétel növekedési index(3)	-	158,1	123,2	137,6
Tőkerugalmissági mutató(4)	-	0,99	2,00	0,45

(M.e.: %)

Table 3: The company's elasticity of capital in 2000-2003

Denomination(1), Index of sources increase(2), Index of income increase(3), Elasticity of capital(4)

A korrigált adózatlan eredmény meghatározása

Az agrárpolitika eszköztárának egyik legfontosabb területe a támogatási rendszer, amely az elvonásokkal, valamint az agrárrollóval együtt jelentősen alakítja a mezőgazdaság jövedelemhelyzetét (Alvincz, 2000). A továbbiakban e tényezők vállalkozás eredményére gyakorolt hatásait vizsgáltam.

A kapott támogatások többsége az egyéb bevételek között mutatható ki, azonban meg kell említeni azt, hogy a beruházási támogatás nem eredménynövelő tétel, hiszen azt a számviteli törvény szerint tőketartalékként kell nyilvántartani. Ennek megfelelően számításaim során, figyelmen kívül hagytam a beruházási támogatásokat, mint eredményre ható transzfereket. Az így kapott támogatások az egyes években, az árbevétel százalékában kifejezve 4,2%, 4,2%, 0,6%, 2,2% voltak.

Megállapítható, hogy 2002-ben nagymértékben visszaesett a támogatás mértéke.

A társaság adózás előtti eredményét a támogatásokkal összevetve, elmondható, hogy a vállalkozás támogatás nélkül is nyereséget tud produkálni. Ahhoz, hogy teljes legyen ez az összehasonlítás, figyelembe kell venni a költségként megjelenő adókat, járulékokat is.

A mezőgazdaság egészében költségként elszámolt adók és illetékek összege, a társadalombiztosítási járulék, mint elvonások és a támogatás egyenlege minden évben nettó költségvetési elvonást eredményez, együttes hatásuk az adózatlan eredményt csökkenti (Kovács, 2004).

A költségvetési elvonásokat és a támogatásokat összevetve, megállapítható, hogy a vállalat szemben a mezőgazdasági átlaggal minden évben nettó támogatott, kivéve a 2002. évet. Ezzel is magyarázható a vállalkozás kedvezőbb jövedelmi helyzete.

A vállalkozás korrigált adózás előtti eredményének meghatározásakor figyelembe vettem nemcsak a költségvetési elvonásokat és támogatásokat, hanem a tőke- és a földtulajdonosoknak fizetett kamatokat és díjakat is. A korrigált adózás előtti eredményt úgy kaptam meg, hogy az adózás előtti eredményt csökkentettem a támogatásokkal és növeltem az adókkal, járulékokkal, kamatokkal és földbérleti díjakkal (a vállalkozás esetében nem szerepelt ilyen tétel).

A korrigált adózás előtti eredmény 2000 és 2003 között minden évben nagyobb, mint a ténylegesen elért eredmény (4. táblázat).

4. táblázat: A Kft. eredményre ható jövedelemtranszfereinek alakulása 2000-2003 években

(M.e.: ezer Ft)

Megnevezés(1)	2000	2001	2002	2003
Támogatások(2)	51 955	82 823	15 571	72 918
Kamatok(3)	39 596	62 733	88 713	122 567
Földbérleti díj(4)	-	-	-	-
Költségként elszámolt adók, illetékek(5)	1 078	6 304	10 082	15 247
Társadalombiztosítási járulékok(6)	19 713	31 672	44 780	52 501
adózatlan eredmény(7)	119 765	212 152	215 099	154 144
korrigált adózatlan eredmény(8)	128 197	230 038	343 103	271 541

Table 4: The company's transfers of return affected the profit in 2000-2003

Denomination(1), Subsidies(2), Interests(3), Land rent(4), Taxes and duties accounted as cost(5), Social insurance(6), Pre-tax profit(7), Corrected pre-tax profit(8)

A vállalkozás által megtermelt eredményből, azaz a korrigált adózás előtti eredményből az egyes csoportok részesedése az 5. táblázatban bemutatottak szerint alakul. Az így megtermelt eredmény mintegy fele a termelésben marad, 2002-ben az alacsonyabb támogatásnak köszönhetően ez az érték mintegy 84%. A második legnagyobb részesedésű csoport az idegen tőke tulajdonok, mely a vállalkozás viszonylag alacsony tőkeellátottságának (magas az idegen tőke arány) is köszönhető.

5. táblázat: A Kft. korrigált adózatlan eredményéből az egyes csoportok részesedése 2000-2003 években

(M.e.: %)

Megnevezés(1)	2000	2001	2002	2003
Költségvetés(2)	- 24,31	- 19,50	11,45	- 1,90
Földtulajdonosok(3)	-	-	-	-
Idegen tőke tulajdonosok(4)	30,89	27,27	25,86	45,14
Saját tőke tulajdonosok (osztalék)(5)	3,90	2,17	1,46	1,84
Termelés(6)	40,90	51,06	84,14	51,12

Table 5: Shares of groups from the company's corrected pre-tax profit in 2000-2003

Denomination(1), State budget(2), Land owners(3), Foreign capital owners(4), Equity owners(5), Production(6)

Ugyanakkor Borszéki Éva szerint (2001) az ágazat egészét tekintve elmondható, hogy a termelőknek a megtermelt jövedelem mindössze egyötöde marad, s az ilyen mértékű nettó költségvetési elvonás nagymértékben csökkenti a vállalkozások önfinanszírozó képességét, ezzel összhangban növeli a külső források iránti igényt mind a folyó, mind a fejlesztési finanszírozásban.

Ezen megállapítás az elemzett vállalkozásra vonatkozóan nem érvényesíthető.

A vállalkozás önfinanszírozó képessége

A vállalkozás önfinanszírozó képességét a ténylegesen realizált eredmény (a mérleg szerinti eredmény) és az értékcsökkenés

nagyságrendje befolyásolja, e kettő együtt adja az adott év nettó cash-flow összegét (6. táblázat).

Az adatok alapján elmondható, hogy a vállalat tőketulajdonosai a megtermelt adózott eredmény viszonylag kis hányadát vonták ki a vállalkozásból. Annak nagyobb részét inkább visszaforgatták a termelésbe, növelve a saját tőke értékét, mely a folyamatos fejlesztések és ezzel összhangban a vállalkozás növekedésének feltétele.

Az egész ágazatra jellemző, hogy a tőkeellátottságot javítani kell, melyhez nem nélkülözhető az állami segítségnyújtás. Hiszen ez hozzájárulhat a tőkeellátottság és a jövedelmezőség javításához a mezőgazdasági termelőknek juttatott közvetlen támogatások növelésén, a nettó befizetések csökkentésén, illetve a támogatások reálértékének növelésén keresztül (Kovács, 2004).

6. táblázat: A Kft. cash-flow-jára ható pénzügyi transferek alakulása 2000-2003 években

(M.e.: ezer Ft)

Megnevezés(1)	2000	2001	2002	2003
Költségvetés(2)	- 31 164	- 44 847	39 291	- 5 170
Földtulajdonosok(3)	-	-	-	-
Idegen tőke tulajdonosok(4)	39 596	62 733	88 713	122 567
Saját tőke tulajdonosok (osztalék)(5)	5 000	5 000	5 000	5 000
Pénzkivonás összesen(6)	13 432	22 886	133 004	122 397
Mérleg szerinti eredmény(7)	113 362	189 668	201 407	115 180
Amortizáció(8)	59 482	125 639	172 228	189 142
A termelés nettó cash-flow-ja(9)	172 844	315 307	373 635	304 322
Mindösszesen(10)	186 276	338 193	506 639	426 719
ebből termelés aránya(%) (11)	92,79	93,23	73,75	71,32

Table 6: Financial transfers affected the company's cash-flow in 2000-2003

Denomination(1), State budget(2), Land owners(3), Foreign capital owners(4), Equity owners(5), Total money take off(6), Net profit(7), Accounted depreciation(8), Net cash-flow(9), Subtotal(10), Rate of production(11)

Összefoglaló

Tanulmányomban egy mezőgazdasági vállalat tőke, vagyoni, pénzügyi, és jövedelmezőségi helyzetét vizsgáltam, kimutatva a támogatások és az elvonások árbevételre, üzleti eredményre, korrigált eredményre és cash-flow-ra való hatását. Ezen túl kitértem

az idegen források (hitel, földbérlet) után fizetett költségekre is, melyek szintén csökkentik a vállalkozásnál maradó eredményt. Vizsgálataimat és ezekkel kapcsolatos megállapításaimat a vállalkozás 2000-2003. évekre vonatkozó mérleg és eredménykimutatásainak felhasználásával végzett számításaimra alapoztam.

ANALYZE OF GIVEN AGRICULTURAL COMPANY'S SELF FINANCING ABILITY

SUMMARY

In this study I have analyzed the capital, property, financial and profit state of an agricultural company, and then I have demonstrated the effects of subsidies and subtractions on income, corrected profit and cash-flow. In addition I have showed costs that are paid for foreign sources (loan, land rent), which decrease profit also. My analyzes and statements based on my calculations used the company's reports made between 2000 and 2003.

Irodalomjegyzék

- Alvincz J. (2000): Az állami támogatások és elvonások alakulása a magyar élelmiszer-gazdaságban. *Gazdálkodás*, XLIV. Évf. 2. sz. 1-16. p.
- Borszéki É. (2001): A kooperáció, a koordináció és az integráció szerepe és lehetőségei az agrár és a vidéki gazdaságban. In: *Tőke- és jövedelemtranszferek az agrárgazdaságban. VISION-2000.*
- III. Konferencia, Gödöllő. I. kötet 4-25. p.
- Kovács H. (2004): Mezőgazdasági vállalkozás önfinanszírozó képessége. *Gazdálkodás*, XLVIII. évfolyam 1. szám. 47-53. p.
- Tétényi V. (2001): Pénzügyi és vállalkozásfinanszírozási ismeretek. *Perfekt Kiadó, Budapest*

A SZEMESTERMÉNY TÁROLÁS, - FELDOLGOZÁS TŐKESZÜKSÉGLETE

Ványai Gusztáv - Madai Hajnalka
*Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum,
Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar*

Bevezetés

Üzemi szinten szeretnénk megvizsgálni, hogy napjaink ökonómiai viszonyai mellett (adott körülmények és feltételek között) milyen gazdasági hatása van gabonátároló építésének.

Hazánkban a termelők kezelésében a következő szemes termény tároló kapacitása van: betonsiló 700-800 ezer tonna, 3 -3,5 millió tonna fém siló torony, 5,5-6,5 millió tonna befogadású csarnok és szükség tároló. A Mezőgazdasági Gépesítési Intézet felmérése szerint a tárolók mintegy fele nem felel meg az Unió követelményeknek.

Az agrártárca megbízásából készült tanulmány szerint az országban közel 15 millió tonnás tárolótér kétharmada nem felel meg az EU – normáknak.

Az elmúlt év kedvező időjárása, a szakemberek a gazdák hozzáértésének eredményeként 16 millió tonna körüli gabona termett. Korábbi években is előfordult már ilyen mennyiségű termés, azonban az idő tájt 11 millió tonna takarmányként hasznosult.

A gabonátároló hiány, illetve korszerűsítési igény miatt az FVM országos gabonátároló-építési programot hirdet: Egy millió tonna raktárkapacitást kíván létrehozni a kormány az őszi betakarításra.

Probléma kifejtése, kalkuláció

A XII. Alföldi Állattenyésztési Napok Szakkiállítás és Vásár, valamint az I. Mezőgazda Expo Növénytermesztési és Kertészeti Szakkiállítás megnyitóján a miniszter hangsúlyozta: nem feltétlenül jó, hogy több takarmány termelődik az országban, mint amennyit az állatok el tudnak fogyasztani –de ez a probléma jelenleg megoldhatatlan - ezért szükséges egy nagyléptékű raktárfejlesztés.

A gabonátároló építési programot két minisztériumi szintű intézkedés is segíti:

- 1, Az AVOP keretében támogatásért pályázhatnak a gabonátároló építők,
- 2, Az építéshez szükséges hitelfelvétel feltételeit tartalmazó kormányrendelet megjelent. Egy beruházó 5-től 400 millió Ft-ig juthat hitelhez, míg termelői szervezet 750 milliót pályázhat.

A gabonátárolási problémák miatt a termelők is aggódnak, (fizetik a bértárolást), a kereskedők, integrátorok is üzletet látnak a tároló építésben, a tárolásban.

Az üzlet biztonságát több tényező is garantálja:

A, a betárolói oldalról:

- a vetésszerkezetben nagy elmozdulás nem várható:
 - ökológiai adottságaink,
 - eddigi gépi beruházások,
 - GOFR növények támogatottsága miatt.
- a 7 szűk (aszályos) év mögöttünk van,
 - ahogy az elmúlt évben, az idén is biztatóak a vetések állapota,
 - a csapadékos április további reményeket táplál,

B, a vásárló, a (fizetői) oldalról:

- a szállítási költségek emelkedése miatt a saját felhasználás (takarmány, vetőmag, közvetlen eladás) a saját tárolást feltételezi,
- az intervenciós tárolás mögött az állam, mint megrendelő, fizető áll, amely fizetőképessége (az Unió támogatottság miatt) megkérdőjelezhetetlen.

A gabonátároló nagyságában, kapacitásában eltérő érdekek ütköznek a termelők és a kereskedők oldaláról.

A termelők, integrátorok saját forrás szűkössége, a szállítási költségek nagysága miatt, a kisebb, néhány ezer tonnás tároló építésébe vágnának bele. A kereskedők, a pénzügyi befektetők a logisztikai csomópontok kialakítását tervezik, ahol óriás silókban

tárolnák a terményt. Ilyen nagy beruházásban külföldi befektetők, hazai nagy múlttal rendelkező integrátor is gondolkodik, több százezer tonnás tárolót kívánnak építeni.

A szakemberek abban egyetértenek, hogy meglévő tároló felújítása, intervenciós raktár előírásainak megfeleltetése tárolókapacitás tonnára vetítve 15 ezer Ft. Új, zöldmezős beruházás esetén ez tonnánként 20-25 ezer Ft.

Gabona tároló siló esetén a technológiai elemeket kell jobban megfizetni, siktároló létesítésénél az elfoglalt földterület, a nagyobb infrastrukturális ellátás miatt kell jobban zsebbe nyúlni.

A termelői, kisebb kapacitású tároló építésének gazdasági következményeit mutatom be.

A tervezett tároló 30 ezer tonna. Ilyen nagyság mellett dönthet:

A, termelő, aki 2000 – 2200 hektáron termel fele területen búzát (5 tonna/ha) fele területen kukoricát (8 tonna/ha) átlagterméssel. Ezzel leköti a kapacitásának felét, a másik felén bértárolást végez a 20 – 30 kilométeres körzetében lévő gazdálkodóknak.

**1100 ha x 5 tonna + 1100 ha x 8 tonna = 14 300 tonna +
bértárolás 14 300 tonna = 28 600 t**

B, integrátor: néhány hektáron gazdálkodók esetén 200-250 termelő tudja kihasználni a tárolóteret, akik 15-20 hektáron termelnek gabonát.

250 termelő x 10 ha x 5 tonna + 250 x 10 ha x 8 tonna = 32 500 tonna

C, termelői csoport: az állami elismerés, a támogatás miatt itt az árbevétellel kell kalkulálni. Az előzetes elismeréshez 75 millió Ft, a végleges elismeréshez 150 millió Ft-os árbevételt kell produkálni. Ez alapján a 2500 Ft/ tonna intervenciós gabona vásárlási árral számolva 30 ezer tonna

gabonát kell termelni az előzetes elismerésre pályázó csoportnak.

75 000 000 Ft / 2 500 Ft/t = 30 000 tonna

A tároló típusának meghatározásánál a termelőket az alternatív felhasználás, a tároló egyéb hasznosítása is befolyásolja. Az egyéb termények tárolása is segíti a kapacitás teljesebb kihasználását, illetve a termeléshez szükséges egyéb anyagok tárolásában is besegíthet egy éppen üresen álló tároló. A termelői, kisebb kapacitású tároló esetén gazdaságosabbnak tűnik egy síktároló létesítése, amiben esetleg napraforgó is tárolható (silóban kipréselődhet, saját súlya alatt), valamint a különböző termények, különböző minőségűek egymástól elkülönítve is tárolhatóak, amire egy siló nem ad lehetőséget.

A tárolási díj szabad piaci értéke 250 Ft/ tonna/hó körül mozog. Itt a tároló tulajdonosai a ki és betárolás felszámolásával érnek el plusz árbevételt.

Az intervenciós tárolási díj 359 Ft Ft/tonna/hó. A magasabb összeg az intervenciós tárolás szigorúbb előírásai miatt indokoltak:

- intervenciós és szabadpiaci gabonát elkülönítetten kell tárolni,
- a hatékony szellőztetéshez szükséges megfelelő felszereléssel és berendezéssel kell rendelkezni,
- a be és kitároláshoz, a méréshez, az ellenőrzéshez és az intervenciós áruk bármilyen árukezeléshez szükséges műszaki berendezéseket és eszközöket rendeltetésszerű használatra alkalmas állapotban kell tartani,
- minden tárolótérnek tehergépjárművel elérhetőnek kell lennie,
- a raktár zárásáról és őrzéséről munkaidőn kívül is gondoskodni kell.

Az intervenciós tárolási díj azonban csak az intervencióra történő felajánlás után, az intervenciós időszakra érvényes. Elmúlt évben ez

november hónaptól volt érvényes. A betakarítástól novemberig eltelt 3-4 hónapra szóló tárolási díj a termelő saját költsége volt.

Az intervenciós raktározás szerződő felei a tároló tulajdonosa, a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal a raktározási díjtételeket minden év október 1. és november 30. között felülvizsgálják.

Az évi 9-10 hónapos tárolási idő tonnánként $9 - 10 \times 359 \text{ Ft} = 3231 - 3590 \text{ Ft}$ árbevételt biztosít.

A raktározás során a mintázás, a gázosítás, a forgatás, az őrzés és a biztosítás költségei merülnek fel, tonnánként éves szinten 500 Ft körüli értékben. A raktározás során a költségek döntő része, mint állandó költségek merülnek fel, így a minél nagyobb tárolótér a fajlagos tárolási költségek csökkenéséhez vezetnek. Ilyen állandó költség az amortizáció is amely a tárolótér minél teljesebb, minél hosszabb idejű kihasználására ösztönöz. A 25 000 Ft/ tonna beruházási költségnél 2 %-os amortizációs kulccsal számolva évente 500 Ft/tonna amortizációval számolhatunk.

A tárolás során az árbevételből levont költségek után a 10 hónapra tonnánként 3590 Ft – (500 Ft + 500 Ft) 2 590 Ft jövedelemmel számolhatunk.

Az idő pénzértékével nem számolva látható, hogy a tonnánkénti 20-25 000 Ft-os beruházással szemben évi 2 500 – 2 600 Ft jövedelem áll.

A raktározásba, az intervenciós raktározásba történő befektetés mellett szól,

- az évi 10-12 %-os tőkearányos jövedelmezőség
- az állam, mint biztos megrendelő és biztosan fizető partner,
- beruházási támogatással, kamat-támogatással elérhető kedvezőbb megtérülési mutató.

A végleges döntésnél azonban mérlegelni kell azt is, hogy:

- ha a GOF ágazatok támogatását az EU felülvizsgálja, csökkenhet a tárolandó mennyiség,

- az orosz, az ukrán gabona megjelenése miatt az EU a jövőben nem biztos, hogy az intervenciós gabona tárolási költségét átvállalja a nemzeti kormányoktól,
- a gabonátároló építése hosszú távú beruházás, amely kihasználatlanul elviselhetetlen amortizációs költséget jelenthet a gazdálkodónak.

CAPITAL REQUIREMENT OF CEREAL STORAGE AND PROCESSING

SUMMARY

The aim of this study to analyze the financial effects of founding a cereal store: under the given and updated domestic, microeconomic circumstances.

In Hungary there are the next type and capacity of cereal stores owned by producers: 700-800 000 tons concrete silo, 3-3,5 million tons steal silo, 5,5-6,6 million tons other type silo (horizontal and temporary). Only half of the total capacity meets the EU standards.

Given the favorable weather conditions of last years and the skilled agricultural producers, in Hungary 16 million tons cereals were harvested. It was not a problem in the early nineties when 11 million tons were used for forages. But in last years the feed-amount is only half of earlier.

To store the extra cereals the government launched a store-building program for 1 million ton capacity.

In this study we analyze the possibilities of founding this kind investment under different ownership systems and financial conditions.

Irodalomjegyzék

67/2004. (IV.29.) FVM rendelet az intervenciós raktárakkal szembeni követelményekről

74/2004.(X.29.) MVH közlemény a gabonaintervencióról

Czauner Péter, 2005. 04.28. Jó üzlet is lehet a gabonátárolás Népszabadság

Az MGBSZ által javasolt 2005. 1. félévi szolgáltatási tarifák

ESZKÖZELLÁTOTTÁGI VIZSGÁLATOK AZ ÉSZAK- ALFÖLDI RÉGIÓ KISTÉRSÉGEIBEN

Vizdák Károly

*Tessedik Sámuel Főiskola
Mezőgazdasági Főiskolai Kar*

Bevezetés

A mezőgazdasági termelés eredményességének és versenyképességének egyik feltétele – sok egyéb más tényező mellett – a mezőgazdaság technikai erőforrás-ellátottsága, beleértve a gép-, épület- és építményállományt.

A magyar mezőgazdaság műszaki hátterének, eszközellátottságának különböző szempontú vizsgálatával – a rendszerváltozást követő időszakban – számos kutatás, tanulmány foglalkozott (Magda – Szabó, 1992; Szűcs et al., 1994; Wachtler – Magyarai, 1996; Peszeki, 2000; Husti, 2002; Fenyvesi et al., 2003; Kapronczai et al., 2003; Némethi, 2003; Takács, 2003).

Hazánkban a gyökeres társadalmi átalakulás és az EU-hoz való csatlakozás folyamatai az érdeklődés előterébe helyezték a regionális és a kistérségi szintű kérdések vizsgálatát. Ezért a tudományos kutatások keretében a területi jelenségek, folyamatok elemzése (egyenlőtlenségek feltárása, stb.) növekvő jelentőséggel bír, amelyben a matematikai-statisztikai modellek fokozott szereppel rendelkeznek. Fehér (2003) rámutat, hogy az agrár-és vidékfejlesztési politika, programok és intézkedések hatékony összehangolása megköveteli az ágazati, üzemi versenyképesség modellezése és ismerete mellett a regionális gazdaságokra gyakorolt hatások becsléséhez szükséges összefüggések, paraméterek, módszerek feltárását, kidolgozását, fejlesztését is. Dobosi (2003) szerint a regionális tudományban a modellek kiemelt jelentőségű eszközök. A komplex mutatók alapján vett területi különbségek szemléletes ábrázolására hívja fel a figyelmet (amelyek alapján a hasonló adottságú kistérségek csoportjai kialakíthatók), az alapmutatók szerinti ábrázolásokkal szemben.

Vizsgálataim során az Észak-Alföldön az erőforrás-ellátottság témaköréből kiemeltem a *technikai felszereltség színvonalának*

elemzését (egyéni gazdaságok és a gazdasági szervezetek), különös tekintettel a regionális és kistérségi szintű kérdésekre.

Adatbázis és módszerek

A kistérségek *technikai erőforrás-ellátottsági színvonalát* csak a különböző aspektusokat egyaránt figyelembe vevő komplex mutatóval fejezhetjük ki, amelyek számszerű értékeihez a *faktoranalízisre* (Sváb, 1979; Bacskay, 1983, 1984; Dinya, 1987) támaszkodva juthatunk el. A faktoranalízis a társadalmi-gazdasági jelenségek vizsgálatában többféle, sokszor egymástól nagyon eltérő szakmai probléma elemzésére használható. Az elemzések során az *osztályozás, típusalkotás* volt az alkalmazási cél, amikor is lehetővé vált a kistérségek kategorizálása egy több megfigyelési változóval jellemezhető, komplex fogalom (=technikai erőforrás-ellátottság színvonala) alapján. (A változókból képzett korrelálatlan faktorok segítségével csoportosíthatók a hasonló faktorértékkel rendelkező megfigyelések, ugyanis a faktorérték mértékegység nélküli szám, s a megfigyelési egységekre jellemző relatív pontszámként is felfogható.)

A vizsgálat folyamata a következő lépésekből tevődött össze:

- A kistérségeket jellemző mutatórendszer meghatározása
A KSH adataiból 15 db kistérségi alapmutatót választottam ki, amelyek a következők:
 - erő- és munkagép- ellátottságot jellemző - 6 mutató
 - állatférőhely-ellátottságot kifejező - 5 mutató
 - egyéb technikai erőforrás-ellátottságot (tároló létesítmények, üvegház, fóliasátor) jellemző - 4 mutató

A mutatók körének kialakításakor fontos szempont volt, hogy ne dolgozzam túlságosan nagy számú mutatóval, s a mutatók minél átfogóbban jellemezzék a kistérségeket.

- Az adatbázis összeállítása
Vizsgálataimhoz az Észak-Alföld 23 kistérségének adatait használtam fel a 2000-es évről. Az alapadatmátrix mérete $m \times n = 23$ megfigyelési egység \times 15 megfigyelési változó volt.

- Számítógépes feldolgozás faktoranalízissel
A feldolgozás a TSF MKF Gazdaságtani Tanszékén SPSS 11.0 programcsomag felhasználásával történt.
- A faktoranalízis eredményének értékelése
A faktoranalízis révén sok információt kaptam a vizsgált mutatókról (az egyes mutatók átlaga és szórása, korrelációs mátrix, factorsúly- és faktorérték-mátrix).
- A technikai erőforrás-ellátottsági színvonal komplex mutatójának kialakítása
- A technikai erőforrás-ellátottsági színvonal térbeli differenciáltságának meghatározása

Az egyéni gazdaságok és a gazdasági szervezetek *erőgép-ellátottsági* (kiemelve a traktor-ellátottsági) *színvonalának* összehasonlítása során az un. komplex osztályozás (több ismerv alapján történő osztályozás) alkalmazásával a csoportok közötti különbségek és a csoportok elkülönítésében jelentős hatással bíró változók feltárására a *diszkriminancia analízis* módszerét (SVÁB, 1979; Forgácsné Kovács – Törökné Matits, 1986; Vizard, 2002) alkalmaztam.

A vizsgálat során három olyan mutatót választottam ki, amelyekkel az erőgép-ellátottságban fellelhető különbségeket kívántam kimutatni. E mutatók természetüknél fogva a gépesítettség színvonalának megítélésére alkalmasak:

- 1000 ha mezőgazdasági területre jutó traktorállomány, db;
- 1000 ha mezőgazdasági területre jutó kombájnállomány, db;
- 1000 ha mezőgazdasági területre jutó tehergépkocsi-kapacitás, tonna

Az erőgépek köréből kiemelt és külön vizsgálat tárgyát képező traktor-ellátottság elemzésekor szintén három tényező került figyelembe vételre:

- 1000 ha mezőgazdasági területre jutó < 20 kW teljesítményű traktorállomány, db
- 1000 ha mezőgazdasági területre jutó 21-60 kW teljesítményű traktorállomány, db

- 1000 ha mezőgazdasági területre jutó > 61 kW teljesítményű traktorállomány, db

Az elemzés módszereként választott matematikai-statisztikai eljárást, a diszkriminancia analízist tehát általában akkor alkalmazzák, amikor már az elemzés előtt minden megfigyelési egységről ismeretes, hogy két vagy több jól elkülöníthető csoportba tartozik, és az is nyilvánvaló, hogy az egyes megfigyelési egységek mely csoportba sorolhatók. Esetünkben az egyes, az erőgép-, illetve traktor-ellátottságot jellemző mutatóknak a gazdálkodási forma szerint meglévő különbségét követhetjük nyomon (a két gazdálkodási forma szétválasztásával), miután a módszert úgy alkalmaztam, hogy az a gazdálkodási forma függvényében diszkriminál. Így olyan szintetikus mutatót kaptam, amely az eltérő mértékegységben kifejezett változókat együttesen követi nyomon, és azokat mennyiségi, de mértékegység nélküli, összevont értékben (Z = diszkriminanciafüggvény-érték) fejezi ki.

A vizsgálat folyamatának lépései az alábbiak voltak:

- Az alapadatmátrix összeállítása
- Az alapszámítások
- A változók jelentőségének kiszámítása
- A diszkriminancia-egyenlet meghatározása
- Az eredmények értékelése

Eredmények és következtetések

- A vizsgálatok során alkalmazott *matematikai-statisztikai módszerek* (faktoranalízis, diszkriminancia analízis) *segítségével* a különböző aspektusokat egyaránt figyelembe vevő komplex mutatók kerültek kialakításra (faktorérték, mint a megfigyelési egységekre jellemző relatív pontszám; Z = diszkriminanciafüggvény-érték), amelyek alapján *a technikai erőforrás-ellátottság színvonalában megmutatkozó területi különbségek szemléletes ábrázolása* valósulhatott meg a szakirodalomban megszokott (az alapmutatók szerinti)

ábrázolásokkal szemben, valamint lehetővé vált a különbségek okainak feltárása.

- Az észak-alföldi régió 23 kistérségét vizsgálva megállapítható, hogy az *egyéni gazdaságok technikai erőforrás-ellátottsága* a kistérségek több mint 43 százalékában (10 kistérség) a régió átlagának megfelelő, a gyenge és nagyon gyenge kategóriába tartozik közel 35 százalékuk (8 kistérség) és a jó- és nagyon jó színvonalat mintegy 22 százalékuk (5 kistérség) éri el.

A különböző ellátottsági színvonalú kistérségek térbeli elhelyezkedését elemezve megállapítható, hogy a két nagyon jónak minősülő kistérség Hajdú-Bihar (Hajdúszoboszlói) illetve Szabolcs-Szatmár-Bereg (Kisvárdai) megyében helyezkedik el. A két nagyon gyenge színvonalú kistérség pedig Jász-Nagykun-Szolnok (Törökszentmiklósi), illetve Hajdú-Bihar (Polgári) megye részét képezi. Jász-Nagykun-Szolnok megyében csak átlagos és az alattinak tekinthető színvonalú kistérségek fordulnak elő.

A különböző technikai erőforrás-ellátottsági színvonalú kistérségek jellemzőinek átlagértékeit összehasonlítva megállapítható, hogy a nagyon gyenge ellátottsági színvonalú kistérségek mutatóihoz képest a gépek különböző csoportjainál 21 és 283 százalék tartományban helyezkedik el az eltérés, a nagyon jó kistérségek javára. Az épület- és építménykapacitás tekintetében 22 és 985 százalék intervallumban van a differencia, kivéve az egy rendelkező gazdaságra jutó szarvasmarha- és sertésférőhely-, valamint bortároló-kapacitást, amely a nagyon gyenge színvonalú kistérségekben meghaladja a nagyon jó ellátottságú kistérségek értékeit.

- Az Észak-Alföld kistérségeit elemezve kiemelhető, hogy a *gazdasági szervezetek technikai erőforrás-ellátottsága* a 23 kistérség több mint felében (52,2 %, 12 kistérség) a régió átlagának megfelelő, a gyenge és nagyon gyenge csoportba sorolható több mint egyharmaduk (34,8 %, 8 kistérség) és jó- és nagyon jó színvonalúnak minősül 13 százalékuk (3 kistérség).

Az eltérő ellátottsági színvonalú kistérségek térbeli elhelyezkedését elemezve kiténik, hogy a három nagyon gyenge színvonalú kistérség egymással határosan Jász-Nagykun-

Szolnok (Karcagi), illetve Hajdú-Bihar (Balmazújvárosi, Polgári) megyében található. Az egy nagyon jónak minősülő kistérség Szabolcs-Szatmár-Bereg (Mátészalkai) megye része, Jász-Nagykun-Szolnok megyében a nagyon jó kivétellel valamennyi kategória előfordul, de zömében (50 %, 13 kistérség) az átlagos színvonal a jellemző.

Az eltérő technikai erőforrás-ellátottsági színvonalú kistérségek mutatóinak átlagos értékeit vizsgálva kimutatható, hogy a nagyon gyenge ellátottsági színvonalú kistérségek jellemzőihez képest a gépek különböző kategóriáinál 189 és 642 százalék tartományban helyezkedik el az eltérés, a nagyon jó kistérség javára. Az épület- és építményállomány esetén 10 és 1483 százalék intervallumban van a differencia. Kivételt képeznek az egy rendelkező gazdaságra jutó juhférőhely, baromfiól, fejőház, fejőállás és üvegház, fóliasátor kapacitások, amelyek a nagyon gyenge színvonalú kistérségekben felülmúlják a nagyon jó ellátottságú kistérség adatait.

- Az *erőgép-ellátottság színvonala* alapján megállapítható, hogy a három változóból (traktor-, kombájn-, tehergépkocsi-ellátottság) számított *Z* értékek az egyéni gazdaságokban (mind a 23 kistérségben) magasabbak. A legnagyobb eltérések Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében mutatkoznak, ahol hét kistérség (Kisvárdai, Csengeri, Mátészalkai, Fehérgyarmati, Vásárosnaményi, Nagykállói, Baktalórántházai) esetében kiugró különbségek figyelhetők meg az összevont, dimenzió nélküli mutató (*Z* diszkriminancia-érték) alapján.

Az erőgép-ellátottságban megmutatkozó különbségeket az elvégzett vizsgálatok eredményei alapján 76,1 százalékban a traktorállomány, 19,5 százalékban a kombájn-állomány és 4,4 százalékban a tehergépkocsi-állomány magyarázza. Tehát a traktorellátottság a legerősebben diszkrimináló változó.

- A *traktor-ellátottságban* fellelhető eltérések az elemzések alapján 78,7 százalékban a 21-60 kW teljesítményű, 21,3 százalékban pedig a < 20 kW teljesítményű traktorállománynak tulajdoníthatók. Így a legerősebben diszkrimináló változó a 21-60 kW teljesítményű traktorellátottság, ugyanakkor a > 61 kW

kategóriába tartozó traktorállománynak nincs diszkrimináló hatása.

A traktor-ellátottság színvonalát kifejező három változó (< 20 kW, 21-60 kW, > 61 kW traktorellátottság) alapján meghatározott Z értékek az összes kistérségben az egyéni gazdaságokban nagyobbak. Az eltérések ez esetben is Szabolcs-Szatmár-Bereg megye néhány kistérségénél (Kisvárdai, Fehérgyarmati, Csengeri) a legszembetűnőbbek.

Következtetések alapján javaslatként fogalmazhatók meg:

- Az új statisztikai kistérségek nagy része a hazai uniós dokumentumokhoz illeszkedően átdolgozta korábbi agrárstruktúra és vidékfejlesztési programját. A mezőgazdaság technikai erőforrásaival való ellátottság nagyon gyenge és gyenge színvonalán álló észak-alföldi kistérségeknek megfontolásra ajánlható a program felülvizsgálata.
- A regionális versenyképességi hátrányok csökkentése érdekében az AVOP III. 1.1. intézkedéseiben belül az észak-alföldi gazdaságok közül az egyéni gazdaságoknak inkább a kombájnokra és tehergépkocsikra, míg a társas vállalkozásoknak elsősorban a traktorokra lenne célszerűbb pályázni. Erre érdekképviseleti és szakmai szervezeteik figyelmét is fel kívánjuk hívni. Tisztában kell azonban lennünk azzal, hogy az AVOP alapvetően horizontális jellege miatt a pályázatok hatóságilag nem irányíthatóak.
- Valószínű, hogy rövid távon nem küszöbölhetők ki a technikai ellátottságban jelentkező, s regionálisan számottevően eltérő versenyhátrányok. Tartós fennmaradásuk a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés sikerét is veszélyeztetheti. A probléma kezelése újabb adalékot szolgáltat a következő programozási időszakra szóló Nemzeti Fejlesztési Terv és Nemzeti Vidékfejlesztési Terv regionális vonásainak erősítéséhez.

THE EXAMINATION OF THE STATE OF SUPPLY CONCERNING MEANS IN THE MICRO-REGIONS OF THE NORTHERN PLAIN

SUMMARY

The article deals with the analysis of the standard of the state of supply concerning technical resources at holdings (private farms and agricultural enterprises) in the region of the Northern Plain, with special regards to essential regional and micro-regional questions in respect of the EU-membership. The examinations were performed with mathematical – statistical methods (factor analysis, discriminance analysis), with taking into account of which complex indices can be formed on graphic description and on the exploration of those causes. Thus it makes such drawing of conclusions possible which the performed analyses by means of basic indices are not suitable for.

Irodalomjegyzék

BacsKay Z. (1983): A faktoranalízis alapjai mezőgazdasági alkalmazásokkal. Tankönyvkiadó. Budapest; BacsKay Z. (1984): Ökonómiai elemzési módszerek a mezőgazdaságban. Mezőgazdasági Kiadó. Budapest; Dinya L.(1987): Korszerű döntés-előkészítő módszerek alkalmazása a mezőgazdasági vállalatokban. Mezőgazdasági Kiadó. Budapest; Dobosi E. (2003): A komplex regionális fejlettség matematikai-statisztikai elemzése. Területi Statisztika 6/43 (1): 15-33.; Fehér A. (2003): A regionális gazdaság versenyképessége az észak-alföldi kistérségekben. Gazdálkodás 47 (5): 16-23.; Fenyvesi L. et al. (2003): A mezőgazdaság műszaki fejlesztésének lehetséges megoldása. Gazdálkodás 47 (5): 1-15.; Forgácsné Kovács E. – Törökné Matits Á.(1986): A gazdasági elemzések sztochasztikus módszerei II. Gazdasági adatrendszerek struktúrájának elemzése. Kézirat. Tankönyvkiadó. Budapest; Husti I. (2002): Gondok és lehetőségek a magyar mezőgazdaság gépesítésében. Gazdálkodás 46 (5): 26-32.; Kapronczai I. et al. (2003): A magyar agrárgazdaság a rendszerváltástól az Európai Unióig. Szaktudás Kiadó Ház. Budapest; Magda S. – Szabó I. (1992): Gépek és eszközök a változó mezőgazdaságban. Gazdálkodás 36 (1): 34-40.; Magyarország mezőgazdasága a 2000. évben – területi adatok – Agriculture in Hungary, 2000 – regional data – Budapest, KSH, ÁMÖ 2000 (Szerkesztette: Pintér L.); Némethi L. (2003): A magyar agrárgazdaság az ezredfordulón. Szaktudás Kiadó Ház. Budapest; Peszkei Z. (2000): A magyar mezőgazdaság technikai erőforrásainak vizsgálata a 90-es években. Doktori (Ph.D.) értekezés. Gödöllő 150 + mellékletek; SVÁB J. (1979): Többváltozós módszerek a biometriában. Mezőgazdasági Kiadó. Budapest; Szűcs I. et al. (1994): Az átalakuló

mezőgazdaság tőke- és munkaerőigényessége. AKII, Budapest; Takács I. (2003): A few aspects of capital-effectiveness of agricultural assets. Studies in Agricultural Economics. No. 99: 85-98.; Vizard K. (2002): A diszkriminancia-analízis. In.: Szűcs I. (szerk.): Alkalmazott statisztika. Agroinform Kiadó. Budapest 477-495.; Wachtler I. – Magyar I. (1996): Eszközállomány és annak használhatósága a mezőgazdaságban. Mezőgazdasági Technika 37 (6): 28-29.